29

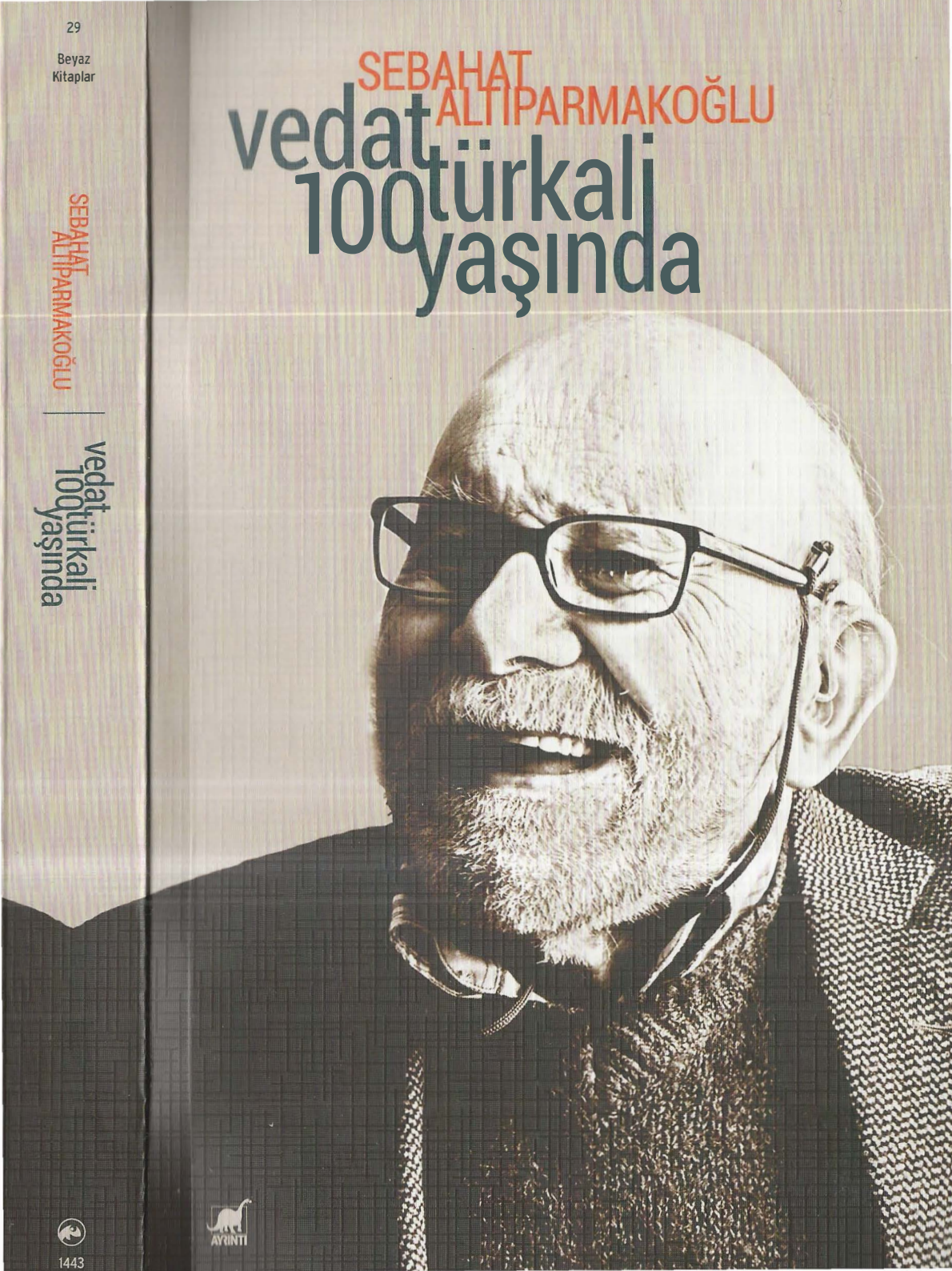
Beyaz Kitaplar

SEBAHAT ALTIPARMAKOĞLU

vedat türkali 100 yaşında

SEBAHAT ALTIPARMAKOĞLU

vedat türkali 100 yaşında

AYRINTI

1443

Beyaz Kitaplar Dizisi
Ayrıntı Yayınları

SEBAHAT ALTIPARMAKOĞLU: 1975, İstanbul doğumlu. 2003 yılından 2016 yılına kadar Vedat Türkali'nin asistanlığını yaptı, onun yanı sıra kurucuları arasında yer aldığı bir çeviri ofisinde hâlâ yöneticilik yapmaktadır.

Vedat Türkali
100 Yaşında

Sebahat Altıparmakoğlu

Ayrıntı: *1443*
Beyaz Kitaplar Dizisi: *29*

Vedat Türkali
100 Yaşında
Sebahat Altıparmakoğlu

Yayına Hazırlayan
İlbay Kahraman

Son Okuma
Ahmet Batmaz

© Sebahat Altıparmakoğlu, 2020
Bu kitabın tüm yayın hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
İrfan Ertel, 2014

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Kâni Kumanovalı

Baskı ve Cilt
Ali Laçin - Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu - İstanbul - Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 46277

Birinci Basım: *Eylül 2020*
Baskı Adedi *2000*

ISBN 978-605-314-476-2
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hocapaşa Mah. Dervişler Sok. Dirikoçlar İş Hanı
No: 1 Kat: 5 Sirkeci – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Vedat Türkali
100 Yaşında

Sebahat Altıparmakoğlu

BEYAZ KİTAPLAR DİZİSİ

ANNE BAK KRAL ÇIPLAK
Kuralsızlığın Kuralları
Melih Pekdemir

GASTRO GÖSTERİ
İlkay Kanık

ZAMANIN İZİNDE
Enis Rıza, Ercan Kesal

JACK KEROUAC'IN YALNIZ HAYATI
Anlatım Her Şeydir
Joyce Johnson

ÇİZİK
Beysun Gökçin

HÂLÂ ŞAFAKTA
GELİYORLAR ANGELA
Güray Öz

MARX'IN İŞÇİ ANKETİ
Üzerine Bir İnceleme
Onur Bütün

DENİZE GÖMÜLENLER
Suriyelilerle Avrupa Yolunda
Wolfgang Bauer

MİLYONLARDAN BİRİ
Modi'nin Suriye'den Kaçışı
Lotta Nuotio

EMEK VEREREK DEMOKRASİ
Gülay Kutal

KOÇGİRİ
Aşiret, Kimlik, Siyaset
Gültekin Uçar

SEVECEKSEN RADİKAL SEV
Chp Neden Kazandı? Akp Neden Kaybetti?–1
Ateş İlyas Başsoy

3. HAVALİMANI İŞÇİLERİ MİSTİK TÜLÜ KALDIRDI
3. Havalimanı İşçileriyle Dayanışma Platformu adına
Kâzım Bayraktar, Özgür Karabulut, Bahadır Altan,
Haluk Ağabeyoğlu, Beyza Üstün

İçindekiler

Önsöz / Burhan Sönmez 11
Vedat Türkali Biyografisi / Sebahat Altıparmakoğlu 15

100. Yaş Yazıları

Vedat Türkali'nin 100. Yaş Günü Nedeniyle Düzenlenen Basın Toplantısı Metni 55
Ahmet Kale / Vedat Türkali'nin Düşünce Ortamında Kıvılcımlı 58
Banu Güven 64
Barış Pirhasan 70
Beysun Mert / Vedat Türkali'li Zamanlar 71
Cemal Dindar / Yaratmak Heyecanı 74

Cemal Taş / Cihangir'de Işık Yüzlü Bir Çınar 76
Deniz Türkali / Edebiyat Babam Ben 84
Kadir Akın / Vedat Türkali Doğru Bildiklerini Söylemekten Çekinmedi... 86
Mehmet Emin Purçak / Bir Güzel İnsanın Ardından 93
Nazım Alpman / Vedat Türkali 100 yaşında 97
Nilüfer Saltık / Bir Komüniste Dair 101
Onur Günay / Devrimci Bir Sinemacı: Vedat Türkali 103
Özgür Akın Oto / *Bitti Bitti Bitmedi* 107
Prof. Dr. M. Taner Gören / Vedat Türkali'yi Tanımak 110
Sebahat Altıparmakoğlu / Vedat Türkali ile 13 yıl 120
Sırrı Süreyya Önder / En Genç Komünistin Ardından 125
Ufuk Uras / Vedat Türkali Efsanesi 128
Yalçın Yusufoğlu / Yüz yıllık *tanıklık: Bitti Bitti Bitmedi* 130
Yıldırım Türker / Vedat Türkali'ye Şükranla! 133
Zeynep Casalini / Dedemi Yazmak 136

85. Yaş Yazıları

"Dostları Vedat Türkali'nin 85. Yaşını Selamlıyor" Gecesi 141
"1 Mayıs'tan 1 Mayıs'a Vedat Türkali Yılı" Düzenleme Kurulu'nun Basın Açıklaması Metni 146
Ahmet Fahri User 149
Asuman Kafaoğlu-Büke / *Kayıp Romanlar* 151
Ahmet Soner / Senaryo Ustam 155
Akın Birdal / Halkların Dostu Vedat Türkali 162
Anjel Açıkgöz 166
Ataol Behramoğlu / Vedat Türkali'den 85. Yaş Armağanı 168
Atilla Dorsay / Vedat Hoca'ya Selam Olsun 171
Atıf Yılmaz / Sinemacı Vedat Türkali 173
Atilla Sönmez 176
Celal Başlangıç / Bir "Düş"ün Peşinde 85 Yıl 179
Cemil Meriç / Aşina Olmak İstediğim Çevre 187
Deniz K. Çakıcı / 85 Yaşında Bir Çocuk Vedat Türkali 190
Emin Karaca / Polemikçi Vedat Türkali 203
Ece Ayhan 232
Gültekin Çizgen / Vedat Türkali 233

Gülten Kaya / Benim İki Sevgilim: Vedat Türkali-
Ahmet Kaya 236
Haluk Gerger / Vedat Türkali'yi Anlamak... 239
İsmail Beşikçi / "Kimi Yerde Hiç Olmamak Gerekir" 243
Leyla Zana 264
Mevlüt Ekinci / DİSK SİNE-SEN Uzmanlık Dairesi Başkanı. 267
Sebahat Altıparmakoğlu / Merih Pirhasan ile Söyleşi 270
Mihri Belli / Vedat Türkali 276
Moris Farhi / Vedat Türkali 279
Murat Alp 282
Dr. Mustafa Dağcı / Diyarbakır'a Hoş Geldi Vedat Türkali 284
Mustafa Kemal Erdemol / Nâzım Hikmet'in Kaybolan Beyaz
Gömleği 287
Mustafa Kemal Erdemol 290
Nizamettin Üstündağ / Tanıdığım Vedat Türkali 294
Oktay Etiman / Hakikat 308
Orhan Doğan 311
Ömer Kavur / Vedat Türkali 314
Remzi Kartal / Birarada 317
Rıza Kıraç / Bir Sinemacı Bir Edebiyatçı Bir İnsan:
Vedat Türkali 322
Server Tanilli / Bir Bakıma 331
Sönmez Atasoy / İstanbul Devlet Tiyatrosu / 85. Basamak 333
Tarık Akan 343
Turgut Çeviker / "Herkes Yeşilçam'a Bir Hikâyeyle Gelir!" 345
Ülkü Tamer / "Edebiyat" Karmaşasında Bir Aydınlık 355
Üner İlsever 358
Yaşar Kaya / Vedat Türkali 361
Yunus Koray / Vedat Türkali 364
Fotoğraflar 366
Dizin 389

Önsöz

Burhan Sönmez

Yorulmayı Bilmeyen Koşucu

Vedat Türkali. Bir asırlık ömrün taşıyıcısı. Asrına teslim olmayan, onu aşmak için sürekli didinen bir yazar. Sadece yazar değil, yokluğunda da büyüyen bir insan. İnançlarının ötesinde çok yönlü bir sanat insanı; romancı, şair, senarist, yönetmen, tiyatro yazarı. Eskilerin deyimiyle tam mânâsıyla mütebahhir. Hayatını, sanatının ve inancının aynası haline getirebilmiş bir bütün-insan.

Umberto Eco, Joyce ile Dante arasında bağlantılar ararken; Dante döneminde şiir algısının yaygın bir deyişle karşılandığını

fark eder: "Koku salan panter." Vedat Türkali işte bu deyişte ifade edildiği gibi bir panterdi, koku salan panter. Salt şiire değil, bu esrik kokuyu diğer alanlara da yayan bir panter. En dokunulmaz duyuya dokunma cesareti gösteren ve bu duyuya yaslanarak ömür boyu soluk soluğa koşan panter.

Zihni ve vicdanı yüklü tüm insanlar gibi, derinliğinin gölgesine, yalnızlığına sığınanlardandı o. Ancak bu derinlik ve yalnızlık arasındaki uyum ve gerginlik onun sanatını icra etmesinde güçlü ve sağlam bir manivela işlevi görerek onu "samiyet"in kıyısında korkusuzca durmaya yöneltti. Samimiyeti, sığ bir duygusallığa hapsetmeden, sanatın inşa sürecinde çok şey pahasına, büyük bir karmaşanın içinde sürükleyerek var etti yapıtlarında. Bunu ona yaptıran büyük sanatçı inceliği, duyuculuğu ve kurguculuğuydu. Samimiyet, onda tuzakları bertaraf ederek, sanat eylemede bir barometreye dönüştü. Ama onun yapıtları, samimiyetle iç içeliğine rağmen, kolaycılığa kaçmadı, anlam ve mesajlara sığınmadı. *Bir Gün Tek Başına* gibi romanları ve *Karanlıkta Uyananlar* gibi senaryoları, çok bileşenli halleriyle buna iyi birer örnektir.

"Türkiye, evlatlarına kendisinden başka bir şeyle meşgul olmak imkânını vermiyor" sözü, adeta onun kuşağını tanımlardı. Vedat Türkali, meşgul olmayı; inancıyla, ülkesiyle, ülkesinin insanlarıyla meşgul olmaya çeviren, yeteneklerini bu uğurda kullanan nadir ve direngen ruh taşıyıcılarındandı. Türkiye'nin aydınlık, toplumsal dayanışma ile dolu olması için ömrünü sahaya sürdü. Sanatçı ve aydınının ideal bireşimi onda bu özellikler sayesinde bir araya gelmişti: Esneklik ve kararlılık, coşkulu olmak ve uzak görüşlülük.

Armağan kitaplar, narinlik, işleklik, açıklık, hüzün ve vefa da yüklenir. Olduğu gibi olmaya gayret eden ustayı, onu yakından tanıyan veya sanatı üzerinden onun izini sürenlerin dost ellerinden çıkmış renkli, geniş bir ilgi coğrafyasında dolanarak anlatıyor bu kitap. O, olmak istediği gibi değil, olduğu gibi var bu yüzden bu kitapta. Çok yönlü, dolu dolu yaşayan, duygularına bağlı olan, yoksullukla, mücadelelerle, sanatsal zenginlikler med-cezirinde yoğrulan, alçalıp-yükselen bir örnek yaşam.

O yalnızca öldükten sonra takdir edilip yüceltilen talihsiz yazarlardan değildi. 85. yaşında da onun adına bir armağan

kitap yayınlanmış, etkinlikler düzenlenmişti. O kitap genişletilip zenginleştirilerek elinizdeki bu yeni kitap hazırlandı. Bu armağan kitap, ona adanmış minik bir ağıt ve koca bir gülümseme olarak görülebilir. Bir Vedat Türkali tarihi olmanın ötesinde, bir Türkiye tarihi gibi de algılanıp okunabilir. Bir yazara olduğu kadar onun içinden geçtiği çağa, o çağın acılarına ve umutlarına gönderilen bir selamdır. Zaten onu, kim çok sevdiği ülkesinin tarihinden ayırabilir ki? Bu mümkün müdür?

"Sırf oyun oynayamayacak kadar yaşlı, arzularımdan vazgeçemeyecek kadar gencim" demişti Faust. Vedat Türkali de onca biriktirdiği yaşına rağmen, arzularının dinamiğinde ve diyalektiğinde yaşamaktan uzaklaşmayı denemedi hiçbir zaman. Dostluğu sanat, sanatı insan, insanı özgür görmeyi arzu eden düşlerinin içinde ilgi ve sevinçle var olmayı tercih etti hep. Ne mutlu ona. Toplum tasavvuru, yapıtları ve varlığıyla bize armağan olan Türkali için armağan kitap hazırlamak, onun yaptıklarına karşı mütevazı bir saygıdır. Çünkü tüm büyük sanatçılarda olduğu gibi, her dönemde farklı farklı yorumlanma, anlaşılma dönemine girmektedir Vedat Türkali de. Bu çeşitlilik içerecek, hatta karşıt yorumlara dayanması mümkün, onda bugüne kadar üzerinde durulmayan yönlerin keşfiyle birlikte pek çok yeni şey de zihinlerle buluşacaktır. Bu buluşma, bir umuttur. Umudu yeşertmedir. Bir sanatçının ürettiklerini sayısız biçimde çoğaltma anlamını içermenin ötesinde, bin renkli bir Vedat Türkali portresi de içerecektir.

Nihayetinde tarih kendi gerçeğini yakınarak da olsa icra etmeye devam ediyor. Ülkesini onurlandıran, onurlandırırken gadre ve acıya, zulme ve tecride uğrayan sanatçı-aydın, ülkesinin kara sayfalarının yanında parlak, duygulu, şen sayfalarının sahibi olarak yükselmeye devam edecektir. Vedat Türkali'nin adı, o sayfalardaki parıltıdır.

Vedat Türkali Biyografisi

Sebahat Altıparmakoğlu

Samsun 1919-1937

Abdülkadir Pirhasan,[1] 13 Mayıs 1919'da Samsun'un şehir merkezine uzak, yoksul bir mahallesi olan Kökçüoğlu mahallesinde doğdu. Ailenin dördüncü ve son çocuğu olarak dünyaya gelen Abdülkadir Pirhasan'ın üç ablası vardı. Hem tutucu aile yapısı hem de yoksulluklarından dolayı ablaları okula devam edememiş, yalnızca biri ilkokulu ikinci sınıfa kadar okuyabilmişti.

Edebiyata ilgisi annesinin komşulara okuduğu *Siret-i Nebiye*, *Ahmediye*, *Muhammediye* gibi dinî kitapları dinlerken başladı.

1. 1968 yılına kadar Vedat Türkali'nin resmi soyadı Demirkan'dır. 1968 yılında ailenin asıl kökenini belirten Pirhasan soyadını alır.

İlk okuduğu kitaplar ise, başta Çalıkuşu olmak üzere ablasının okuduklarıdır. Mahallelerinde ramazanlarda evlerde toplanılıp masal anlatılır, oyun çıkarılır, türkü söylenirken onun da anlatıya ilgisi gelişir. İlk yazma deneyimi ise mahallelinin mektuplarını yazmasıyla başlar. Ortaokula gittiği sıralar, okul dönüşü babasının çalıştığı un iskelesine gider, onun işten çıkışını bekleyip eve birlikte dönerler. Bu bekleyişlerde, hamalların uğrak yeri olan Yalıkahve edindiği kültürün bir parçası olur. Bazen oradakilere gazete okur, sohbetlerini dinler, mektuplarını yazar, sıkıntılarını, sorunlarını öğrenir.

Abdülkadir Pirhasan'da ilk edebiyat zevkini uyandıran kişi, ortaokul son sınıftaki edebiyat öğretmeni Salim Rıza Karapınar olur. İlerici bir hoca olan Salim Rıza Karapınar'ın derslerinde Nâzım Hikmet, Cahit Sıtkı, Ahmet Muhip Dıranas ve Necip Fazıl gibi şairlerin eserleriyle tanışır. İlk siyasi fikirlerinin oluşmaya başladığı bu yıllarda Kemalizmi savunmaktadır.

Abdülkadir Pirhasan, lise yıllarında sık sık Gazi Kitaplığı'na gitmektedir. Kitaplar ona bambaşka bir dünyanın ve düşüncenin kapılarını açmaktadır artık. Gazi Kitaplığı'nda aynı lisede okumuş olduğu ve "Komünist Memet" diye bilinen Memet'le yakınlaşırlar. Memet, ona Marx'ı, Engels'i, burjuvaziyi, işçi sınıfını anlatır. Polis tarafından Memet'in odasında yapılan bir aramada bulunan Memet'in günlüğünde ismi geçen Abdülkadir Pirhasan polis müdürlüğüne çağrılır. Polisle ilk tanışması bu nedenle olur. Polis müdürlüğünde ona Memet hakkında sorular sorarlar. Arkadaşlıkları dışında bir şey anlatmaması üzerine bırakılır.

Lise ikinci sınıf hem şiir yazmaya başladığı hem de Gazi Kitaplığı'nda tanıştığı Çırakman Köyü öğretmeni Sefer Aytekin ile yakın arkadaş oldukları yıldır. Goethe'nin manzum çevirilerini yaptığı iki şiiri (Mignon, Gefunden "Bulunmuş") ile kendi yazdığı "Deniz" isimli şiiri Bafra Halkevi'nin çıkardığı *Altınyaprak* adlı dergide yayınlanır. O sıralar siyasi kitaplar okumaya başlamıştır; ilk okuduklarıysa *Bolşeviklik* (Dö Monzi), *Devlet ve İhtilal* (Lenin), *İşçi Sınıfı İhtilali ve Kautski Mel'unu*'dur (Lenin). Komünizmle ilgili düşündüklerini ilk anlattığı kişi, TKP'nin Samsun örgütü ile ilişkileri olan Sefer Aytekin'dir.

(...) İlk açıldığım Sefer Aytekin oldu. Birbirine yakın düşüncelerimizle bir gizi bölüşmeye başlamıştık. Bize yakın düşünen başka birilerini de tanıyordu o. Mahalle komşusu işçiler vardı. TKP'nin Samsun il örgütünden olmalıydılar. Onlardan duyduklarını da gelip anlatıyordu bana. "Bildiri dağıtma yolu çok zararlar vermiş komünistlere," diye geldi bir gün. '36'nın ikinci yarısı olmalı; lise son sınıfa gidiyorum artık. TKP'nin "desantralizasyon" kararı ile Kemalizme yumuşak yaklaşım dönemi başlamış demek ki, katı bir tutum yok (...)[2]

Samsun'da geçirdiği yılların önemli gelişmelerinden biri de Merih Baykal ile tanışması olur. Son sınıfını okuduğu Samsun Lisesi o yıl karma eğitime başlamıştır. Okullarına gelen iki kız öğrenciden birisi Merih Baykal'dır.

(...) Kısa bir süre sonra yalnız sevgime değil, düşüncelerime de açmıştı yüreğini Merih; çok önemli bir gizi onunla da bölüşüyorduk artık, komünistti o da! Yarım yüzyılı aşkın nice yollardan geçen birlikte arkadaşlık serüvenimiz başlamıştı. (...)[3]

İstanbul 1937-1942

3 Ekim 1937'de Samsun'dan ayrılır. İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'nda (Şimdiki adıyla İstanbul Üniversitesi) Türkoloji bölümünde okumak istemektedir ancak yatılı okumaktan başka çaresi yoktur. Yatılı öğrenci alan yerlerin kadroları ise sınırlıdır. O yıl Yüksek Öğretmen Okulu'na iki kişi alınacaktır. Sınava giren 20 kişi arasında dördüncü olur. Zorunluluktan Samsun'a dönmeyi düşündüğü sırada, bir tesadüf sonucu Milli Savunma'nın askerî liselerde öğretmenlik yapmaları için bazı öğrencileri çeşitli fakültelerde okuttuğunu öğrenir. Başvuru için hemen gider, bazı engelleri aştıktan sonra kaydolur. Askeriye onu Türkoloji Bölümü'nde okutacaktır, daha ötesini (örneğin on beş yıl mecburi hizmet gibi) önemsemez. Merih Baykal Felsefe bölümünde, kendisi ise Türkoloji bölümünde öğrenime başlarlar.

Üniversite yıllarının ilk zamanlarında kendileri gibi düşünen başka birilerini ararlar. Türkoloji bölümü kısa sürede hayal kırıklığına dönüşür. Bölüm hem verilen eğitim hem de kadrosu

2. Vedat Türkali, *Komünist*.
3. Vedat Türkali, *Komünist*.

ile gerici bir yapıdadır. Birkaç yıl sonra Fuat Köprülü ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dersleriyle biraz olsun fakülteye ısınır. Üniversite yılları boyunca şiire olan ilgisi sürer. Şiir yazmaya devam etmektedir. "Barselona'dan Mektup" adlı şiirini bu yıllarda yazmıştır. Üniversite eğitimi beş yıl sürer. Son seneyi İstanbul'dan ayrılmamak için kendi isteği ile uzatmıştır. Fakültede, aralarına üçüncü bir kişi daha katılır. Bu kişi Samsun'dan da arkadaş olduğu Tıp Fakültesi'nde öğrenci olan Haig (Hayk) Açıkgöz'dür. Aralarında üçlü bir dayanışma kurulur. Maksizme dair bilgileri, Hikmet Kıvılcımlı'nın çıkardığı Marksizm Bibliyoteği kitaplarından edinirler. TKP'nin içinde bulunduğu duruma dair bildikleri pek bir şey yoktur. Uzun süren uğraşlarına rağmen gizli çalışan bir TKP örgütü bulamadıklarından, kendileri bir örgüt kurmaya karar verirler. Tahsin Berkem, Asaf Ertekin, Osman Paçalı, Yusuf Atılgan, Haig Açıkgöz, Merih Baykal, Abdülkadir Pirhasan hücre çalışmalarına başlarlar. Hem bir taraftan Marksizm ile ilgili okumalar yapıp tartışırlar, yayın çıkarmak için araç gereç toparlarlar, örgütlenirler hem de partiyi aramaya devam ederler. Şayet bulurlarsa kendi aralarında kurdukları ve sayısı gittikçe artan örgütleriyle toplu olarak katılmaya karar verirler. Yıllar sonra yazdığı *Güven* romanını o günlerde aralarına katılan, Hasan Basri Alp'e atfetmiştir. TKP'yi bulduklarını sandıkları zamanlar olur, bulamayacaklarını düşündükleri zamanlar olur. Umutlarını kaybettikleri bir dönem işe koyulmaya, bir bildiri yayınlamaya karar verirler ve tam o sırada Parti'nin gizli çalışma için toparlanmaya başladığı yönünde duyumlar almaya başlarlar.

(...) Tam o sıralar yeni almaya başladığımız duyumlarla gene bir sallantıya düştük. Reşat Fuat'ın askerden kaçtığı, Parti'nin gizli çalışması için toparlanma yoluna girildiği söylentisi dolanmaya başlamıştı. O arada biz Samsun'un Çarşamba'sında evlendik Merih'le. Bilmem ne mahallesinde öğretmen diye işlendi kimliğim nikâh defterine. Benim evlenmem askeri yasaya göre yasaktı. Ya yirmi beş yaşımı bitirmem, ya da üsteğmenliğe yükselmem gerekiyordu. Merih fakülteyi bitirmiş, ben İstanbul'dan ayrılmamak için bitirme sınavlarıma girmemiştim. Basri tezkere almış, İstanbul'da iş arıyordu. H.İ. Dinamo askerden kaçıp karısı Kurtköyü'nde öğretmenlik yapan Basri'lere sığınmıştı. TKP Merkez Komitesi'nde olduğuna inandığı Mihri de askerliği bitirip Sümerbank Satınalma'ya girmişti; Basri sık sık uğrayıp TKP konusunda bir şeyler

öğrenmeye çalışıyordu ondan. Mihri'yle benim de buluşup konuşmamı önerdi sonunda. Gidip Karaköy Sümerbank'ta buldum Mihri'yi. Sevinçli, küslü, kavgalı, barışmalı, sırasında uzun, kısa yol ayrımlı, yer yer uzaklaşan, yer yer koşut, ya da kesişen çizgilerdeki altmış yıl boyu arkadaşlığı, güneşli bir günde, Karaköy, köprü çevresinde ağır ağır gezinip konuşarak başlatmış olduk. (...)[4]

Ankara-Akşehir-İstanbul 1943-1951

Fakülte bittikten sonra, o zamanki yasaya göre askerî öğretmen olarak atanabilmesi için yedek subay okulunda altı aylık bir eğitim alması gerekiyordur. Eğitim Ankara'da verildiğinden Ankara'ya giderler. Hasan Ali Yücel Milli Eğitim Bakanı'dır. Sol öğrenci çevresi, ilerici öğretim görevlileri ile Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin atmosferi İstanbul Edebiyat Fakültesi'nden oldukça farklıdır. Ankara'da Sefer Aytekin'le görüşmüş, Behice Boran'la tanışmıştır. 1943 yılı 1 Mayıs'ını Behice Boran, Muzaffer Şerif ve bir öğretmen arkadaşları ile Atatürk Orman Çiftliği'nde birlikte kutlarlar.

Eğitimi bittikten sonra, Maltepe Askeri Lisesi'ne atanır. Savaş nedeni ile Askeri Lise, Akşehir'e taşınır. Merih Hanım da Akşehir'de bir okulda öğretmenlik yapmaya başlar. Burada geçirdikleri yedi-sekiz yıl boyunca yaz tatillerinde ve her buldukları fırsatta İstanbul'a gider, Parti ile ilişkilerini sürdürürler.

Maltepe Askeri Lisesi'nde öğretmenlik yaptığı süre boyunca okulda öğrencilerle, Shakespeare'den, Molière'den, Sofokles'ten oyunlar sahnelerler; Karagöz, ortaoyunu, tuluat gösterileri yaparlar. Öğrencilerle birlikte bir kitaplık kurarlar. Toplu olarak tiyatro, sinema izlemeye giderler. Bu faaliyetlerin, askerî lise öğrencilerinin sosyal, kültürel derslerine olumlu yansıması ile öğrencilerin bu etkinliklerde başarılı, istekli olması Abdülkadir Pirhasan'ı okul yönetimince sevilen, güvenilir, başarılı bir öğretmen yapar.

Bir gün Haig Akşehir'e ziyaretlerine gelip parti ile ilgili haberler getirir. TKP'nin gizli çalışma dönemini başlatacağının sinyallerini almışlardır. Bunun üzerine Abdülkadir Pirhasan

4. Vedat Türkali, *Komünist*, s. 51-52.

ve Merih Pirhasan ilk fırsatta İstanbul'a gidip Tahsin Berkem, Haig Açıkgöz, Yusuf Atılgan, Osman Paçalı ile toplanırlar. Hasan Basri Alp toplantıya katılamamıştır, ancak alınacak kararlara uyacağını bildirir. Birliği dağıtıp tek tek TKP'ye girme kararı alırlar. Ellerindeki tüm araç gereçleri TKP'ye devredeceklerdir. Vedat Türkali'nin TKP içerisindeki gizli çalışmada yer alması, Reşat Fuat'ın başlattığı bu yeni gizli çalışma dönemindedir. Bağlantılar kurulduktan sonra Akşehir'e dönerler. İlk olarak "Partinin Görüşleri ve Dilekleri" adlı on beş sayfalık metin ulaşır onlara. Ardından TKP'nin yayınladığı "Günün Meseleleri" bültenleri posta ile gelmeye başlamıştır. Yayınların kesildiği bir dönem, 1944 ilkbaharında Reşat Fuat'ın tutuklandığını öğrenirler. İstanbul'da Mihri Belli ile görüşürler, gözaltına alınanlar arasında Haig Açıkgöz ile Osman Paçalı da vardır. Partideki faaliyetlerini sürdürürler. Bir gün gizlideki Hasan Basri Alp'in karısı gelir, Basri kendisini görmek istiyordur. Gerekli tedbirler alındıktan sonra görüşürler. Bu Hasan Basri Alp'i son görüşüdür.

Yaz tatili sonunda Akşehir'e döner. Merih Hanım doğum yapmak için İstanbul'da kalır. Parti ile güneydeki ilişkileri kurma görevini kararlaştırmışlardır. Bağlantı için gelecek kişiyi beklediği günlerde "Bekle Bizi İstanbul" şiirini yazar. İstanbul'a gider. Mihri Belli'nin tutuklandığını öğrenir. Parti'deki yeni bağlantısı Doktor Şefik Hüsnü olur. İlk çocukları, kızı Deniz doğmuştur.

Akşehir'e döndükten sonra, Maltepe Askeri Lisesi'ne Yusuf Atılgan ile Celal Çavaş atanır. Bir süre sonra Yusuf Atılgan, Mihri Belli'nin örgütlediği "İlerici Gençler Birliği" soruşturmasından dolayı tutuklanır. Kendisi o örgütte bulunmadığı için adı geçmez.

Akşehir'de ağır bir boğaz iltihabı geçirir. İki ay hava değişimi verirler. Merih Hanım'a da rapor alıp İstanbul'a giderler. Hasan Basri Alp'in ölüm haberini alırlar. Sansaryan Han'dan en üst kattaki Birinci Şube'den atmışlardır Hasan Basri'yi. Bu ikinci ölümdür, bu şekilde gerçekleşen.

Parti ilişkisini Boz Memet'le sürdürür. 1946 yılının yazında Şefik Hüsnü "Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'ni kurar. Parti çalışmaları burada devam ederken askerlikten ayrılmanın yollarını dener. Tek çare atılmaktır. Kendisini attırmak için girişimlerde bulunduğu günlerde gazetelerden Parti'nin

kapatıldığını, Doktor Şefik Hüsnü ile birlikte diğer kurucuların tutuklandığını öğrenir. Kısa bir tatilde Ankara'ya gidip Asaf Ertekin aracılığı ile Zeki Baştımar'la görüşür ancak partinin akıbeti ile ilgili tatmin edici bilgi alamaz.

1947 yılında Maltepe Askeri Lisesi, İstanbul Çengelköy'e geri taşınır. Bunun üzerine İstanbul'a taşınırlar. Doktor Şefik Hüsnü'den bir işe girişmemeleri yönünde haber gelmiştir. Bekleyiş İstanbul'da sürüyordur. Merih Hanım'ın İstanbul'a atanması gerçekleşmediğinden tek aylıkla geçinmeye çalışıyorlardır. Doktor Haig bırakılmıştır. Şefik Hüsnü'ye ve TKP'ye yakın olduğunu bildiği bir asistan doktor vardır. Daha önce de görüşmüşlerdir. Onun cezaevinden çıkışı ile tekrar başlar Parti ile ilişkisi. Parti gizli çalışmaya başlamıştır. Yeni bağlantı kurduğu kişi, eskiden tanıdığı Tevfik Dilmen'dir. Zeki Baştımar'ın toparlamaya çalıştığı Parti ile ilişkisini üç yıl boyunca Tevfik Dilmen kanalı ile sürdürür.

1951 Tevkifatı

Daha önceden tanıdığı Sevim Tarı'nın Fransa'dan döndüğü günlerde Zeki Baştımar, Sevim Tarı ile kendisini görüştürmesini ister. Yenimahalle Tren İstasyonu'nda buluşurlar. MAH, Birinci Şube hatta Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir özel Tim tarafından izleniyorlardır. Bu buluşmanın ardından, önce 28 Ekim 1951'de üzerinde TKP belgeleri ile Sevim Tarı tutuklanır. Bir gün sonra alırlar Abdülkadir Pirhasan'ı. Beşiktaş İnzibat Karakolu'ndan alıp Birinci Şube'ye götürürler sorgulamak üzere. Zeki Baştımar da aynı gün alınmıştır. Sorgulama sırasında önce Sevim Tarı'yı getirirler; "Karımın trende tanıştığı Sevim bu" der, Abdülkadir Pirhasan, Sevim Tarı'ya duyurma çabasıyla. Adliye'ye götürülüp nöbetçi mahkemeye çıkarırlar. Oradaki sorgulamanın ardından yargıç tutuklama kararı verir. Tekrar emniyete döndüklerinde bu sefer Zeki Baştımar'ı getirirler sorgu odasına. İkisi de birbirlerini tanımadıklarını söylerler.

(...) Arkadaki kapıdan Sevim'i, benim sağımda oturan Zeki'nin yanına aldılar. Bekleyiş sessizliği çöktü odaya. Savcı, "Anlatın nasıl oldu olay?" dedi. Sevim, çekingen, ürkek, alt perdeden bir sesle olduğu gibi anlattı

olayı. "Yenimahalle Tren İstasyonu'nda buluşmuştuk onunla. Gelen Zeki'yle tanıştırmıştım ben onu." İşte o zaman fırladım ben, 'Yalan söylüyor!' diye. Oturttular yaka paça. İstediğim olmuş, bir sarsıntıyla durumu kavramıştı Sevim. Savcının konuşmayı sürdürmesini söylemesi üzerine duraladı. Umarsızlıkla kısılmış, ezik bir sesle, "Kadir'in bu işle ilgisi yok" dedi. Savcı verdiği ifadeyi anımsatıp "Niye öyle söyledin" deyince de "Bilmiyorum, yorgundum" diye kekeledi. Çıkarttılar Sevim'i. O gece geç saatlerde Harbiye'ye getirildim. Sevim'le, Zeki Baştımar'la bir daha, iki yıl sonra mahkeme salonunda karşılaştık. (...)[5]

İlk sorgu böyle geçer. Daha sonra askerî yargıç Halil Ölçer'in sorgulamasına gelir sıra. Halil Ölçer sorgulamadan önce bir pazarlık konuşması yapar, eğer her şeyi olduğu gibi anlatmazsa geçmişteki suçlarını bildiklerini, onları da soruşturmaya ekleyeceklerini söyler. Bir gün Hasan Basri Alp'in eşi Şükriye ile karşılaşmışlardır. Şükriye emniyete ikinci götürülüşünde; "Basri'nin saklandığı eve götürdüğü tek kişinin, Abdülkadir Pirhasan olduğunu anlattığını" söylemiştir. Halil Ölçer'in bildikleri arasında muhtemelen bu olay da vardır. O günkü ifadesi de emniyette verdiğinin aynısı olur. Ancak bir düşüncesi vardır. Daha önce Zeki Baştımar'la eğer yakalanırlarsa nasıl ifade vereceklerini konuşmuşlardır. Çünkü madem izleniyorlardır, Zeki Baştımar'la önceki görüşmelerini de biliyorlar demektir. Bu tasarlanmış ifadeyi vermeye karar verir. Bunun üzerine bir gün ifade vermek istediğini söyler. İfadesi şöyledir:

(...) Ankara'dan tanıyordum Zeki Baştımar'ı, Edebiyat tutkulusuydum. Nâzım'ın şiirlerini alabileceğim tek kişiydi Zeki Baştımar. Ona karşı Yahya Kemal'i savunuyordum ya, Nâzım'ın şiirlerini seviyordum aslında. Başıma bir bela gelmesinden korktuğum için ona da iyi gelen gizli buluşma yolunu tuttuk. Sürekli oyalamasına karşın getirmedi şiirleri. Bana güvenmedi sanıyorum. Sevim'in geldiğini benden duydu. Buluşturmamı istedi. Yenimahalle'de buluşup da birlikte yürümeye başlayınca Zeki'ce pek istenmediğimi anladım. Canım sıkıldı; işim var diye izin isteyip ayrıldım hemen (...)[6]

Kayınpederinin bir tanıdığı aracılığı ile Merih Hanım'ı çağırırlar emniyete, Mah görevlisi Şevki Mutlugil, "Abdülkadir

5. Vedat Türkali, *Tüm Yazıları Konuşmaları.*
6. Vedat Türkali, *Komünist.*

kendini çok akıllı zannediyor; onun karşısında devlet var!" der. Merih Hanım'a eşini doğru yola getirmesi için görüşme izni verirler. Abdülkadir Pirhasan'ın verdiği ifadeye inanmadıklarını anlarlar böylece. Şubat ya da mart ayında, yeniden soruşturmaya alır Halil Ölçer.

(...) Zeki Baştımar'la buluşmalarımızda bir şey veriyordum ona ben; neydi o? Bir şey vermiyordum! "Gazete kupürleri veriyordunuz" dedi. Duraladım. "Göreyim kupürleri" dedim. Mahkemede hesabını verirsiniz gibi tehdit yollu bir şeyler söyleyip yerime gönderdi beni (...)[7]

O güne kadar hiç söz edilmemiş kupürleri, Halil Ölçer'in nereden öğrenmiş olduğunu düşünmeye başlar. Akşehir'de Askeri Lise'ye öğretmen olarak atanan Behçet Pekmerdol gelir aklına. İlk atandığı günler Ankara Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki arkadaşları ona güvenmemesi konusunda uyarılarına rağmen birçok ilerici etkinliği birlikte düzenledikleri bu arkadaşını bir kez sınamış, yapılan uyarıları da göz önünde bulundurarak ona bir taraftan güvenmesine rağmen bir taraftan da kuşkuları sürmüştü. İstanbul'a geldiklerinde "İtimat" (şimdi *Güven* adıyla basılan) adlı roman tasarısını bilen Behçet Pekmerdol'a romanı için gazeteleri taradığını söyleyip yardım etmesini istemişti.

(...) Sevinerek ederdi. Gösterdim nasıl yapacağımı; kimi gazeteleri tarayıp kupürleri getirmeye başladı. Yaptığı işin Parti'nin yayım çalışmasının bir parçası olduğunu kesinlikle bilmiyordu. Bırakın onu, Partice yayınlanan Barış dergisinde okuduğu, Hasan Denizli adıyla çıkan yazıların bana ait olduğunu da bilmiyordu. Bir şeyler sezinliyorsa da sormuyordu; kuşku yaratmaktan çekiniyor olmalıydı o da. Öğretmenlik yaptığı ticaret lisesindeki, biri kız, üç öğrencisinden övgü ile söz etmeye başlamıştı bir süre sonra; onlardan da yararlanılabilirdi. Nasıl ikircikli günler yaşadığımı bugün bile çok iyi anımsıyorum. O günler önemli haber kaynaklarından biri Moskova Radyosu'nun Türkçe yayımlarıydı bizim için. Tam izleyemiyorduk. Parasını ödeyip bir radyo aldırsak bu yayınları saptayamaz mıydı bu çocuklar? Steno bildikleri için tam bu işe göreydiler (...)[8]

Böylece kupür işini bilen beş kişi vardır. Kendisi, Merih Hanım, Zeki Baştımar, Behçet Pekmerdol ve onlarla çalışan

7. Vedat Türkali, *Komünist*.
8. Vedat Türkali, *Komünist*.

bir kadın. Bu işi polise sızdırabilecek kişinin Behçet Pekmerdol olabileceğini düşünüyordur. Bir süre sonra kupür işinin Zeki Baştımar'ın ifadesinde yer aldığını görür.

Duruşmanın başlamasını beklediği günlerde, Tevfik Dilmen'in polise teslim olduğunu öğrenir. Birlikte çalıştıkları dönem, Pirhasan'ların Üsküdar'daki evlerinde de görüşmüşlerdir. Oradaki ev sahibi teşhis etmiştir Tevfik Dilmen'i fotoğrafından. Tevfik Dilmen, Behçet Pekmerdol'un öğrencilerine bağlantı kurdurarak iş verdikleri kişinin adını Partili olarak vermiştir sorguda.

(...) Behçet Pekmerdol'un hiç beklemediğim biçimde tutuklanmasıyla ilk tokadı yedim. Neye uğradığını bilmeyecek biçimde şaşkın olmalıydı o da. Nasıl olmasın ki, onunla ilgili ifadem, elini kolunu bağlayacak biçimde vahşi saldırıydı adama. Bir yanıyla da kendime! Birlikte, ama salt benim yönettiğim biçimde (doğrusu da oydu) yapmıştık, bu konuda ne yaptıksa; bu radyo olayında sorumlu kimse yoktu ikimizin dışında. Cezaevinde, büyük bir üzüntü içinde nedenlerini kendisine de anlattım davranışımın. Namusu konusunda yanılmışsam cezanın en ağırını üstlenerek, yapılan yanlışı düzeltmeye çalışacağımı söyledim. Boştu tabii. Bunca acıya karşın, bugün bile ikircikli kalmam, varılan sonuçların tasarladığıma yakınlığından gelir. O bayan arkadaşla ona bağladığımız üç öğrenci aklanıp kurtuldular. Nasıl oldu bu iş? Bu aklama kararının altında Behçet'in kollanması yatar, bana sorarsanız. Kolay olur muydu yoksa? Onlar ceza yese, "sevk-ü idare" maddesine girer, yedi buçuk yıldan aşağı kurtaramazdı Behçet de. Gizli çalışma dönemimin tek kurbanı Behçet Pekmerdol oldu böylece. Bana bağlı sıradan bir üye sayılmıştı. Üç yıl verdiler ona. Yedinci fıkradan yararlandırılıp 9 ayla bıraktılar. "Yatmışlığı ile beraat" dedikleri! Salıverilmişti zaten, savunmaya bile gelmedi. Aklanması çoğu bakımdan söz konusu olamazdı. Onun kurtulması, benim de sıradan üyeliğe düşmem demekti. Zeki'nin yanındaki durumum belli değildi çünkü. Sonunda, Behçet'i yönettiğim için "sevk-ü idare"den beş yıl verdiler bana. Şiddetlenerek altı yaptılar. Askeri Ceza Yasası'nın 148. Maddesi uygulanarak yarısı katlanıp dokuz yıla çıkarılan cezam, yedi yıl verilen Merkez Komitesi üyelerinin cezalarının da üstüne çıktı böylece. Askeri Ceza Yasası'ndaki 148. Maddenin uygulandığı tek kişi de ben oldum (...)[9]

Yedi yıl sürecek cezaevi yılları başlamıştır. İstanbul Harbiye Cezaevi, İstanbul Orhaniye Cezaevi oradan da Adana Merkez

9. Vedat Türkali, *Komünist*.

Cezaevi'ne gönderilir. Asıl suçu dışında, hakkında gardiyan dövmekten, Meclis'e, Ordu'ya, Üst'e hakaretten davalar açılır. Bu nedenle İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'ne sevk edilir. İki yıl ek ceza alır. Sultanahmet Cezaevi'nde yatar. Orada bulunduğu süre-de İnfaz Kanunu çıkar. İş üzerine dayalı Ankara Matbaa Yarıaçık Cezaevi'ne gönderilir. Burada asıl suçu bitmiştir, tahliye kararı çıkar. Tam çıkacağı gün, hakkında infaz kararı olduğundan üç ay ceza verirler. Üç aylık ceza için Ankara Merkez Cezaevi'nde yatar. Buradan tahliye olur. Bir de sürgün vermişlerdir. Ulukışla olan sürgün yerini İstanbul'a naklettirir. Bu cezayı da Şişli Karakolu'na aylarca her gün gidip imza vererek tamamlar.

İstanbul 1958-1988

Sinema bugün dünyalar kadar büyük,
başyapıtlar dolusu bir kültür hazinesidir.
Anahtarsız girilmez bu hazineye.
Bu bilim, sanat, düşünce, güzellik deposundan
yararlanamayan kafalar, çağın gerisine düşer.[10]

SİNEMA

1958'de cezaevinden çıktıktan sonra Babıâli'de Gar Yayınları'nı kurarlar Rıfat Ilgaz ve Suavi adlı bir arkadaşıyla birlikte. İsteksiz yaptığı yayıncılık işi kısa sürer. Bu sürede aralarında Yılmaz Güney'in de olduğu sinema ile uğraşan kişilerle tanışmıştır. Yılmaz Güney'in *Dönüş* adlı senaryosu üzerinde birlikte çalışırlarken, Yılmaz Güney onu Kemal İnci'yle tanıştırır. O sıra Suphi Kaner ile Kemal İnci, *Üsküdar İskelesi* adlı ortak yapımlarının senaryosuna katmak isterler Abdülkadir Pirhasan'ı. O filmin çekimlerine de gider. Suflörlük, üçüncü asistanlık yapar. Böylece çok sevdiği sinemaya bir yerinden başlamıştır. Abdülkadir Pirhasan, Vedat Türkali adını bu yıllarda kullanmaya başlar. Cezaevinden çıkmıştır, siyasi kimliğinden dolayı senaryolarının kendi adı ile sansürden geçmesi zor olacaktır. Yeşilçam'ın yapısı, toplumsal koşullar, ülkenin durumu sinemadaki çalışmalarına kısıtlar getirir. O yıllar tek geçim kaynağı olan sinemada ticari amaçlı senaryolar da yazar, filmler de yönetir.

10. *Sanat Olayı*, Sayı 13, Ocak 1982.

(...) Gerçek devrimci aslında içinde bulunduğu toplumun koşullarını iyi hesaplar ve yapabileceğini yapar. İlerici sanatçı da kendini bazen toplumun koşullarının olanaklarıyla sınırlı görmeyebilir ama bu bireyci bir davranış olur. Ben şu koşullarla şu istediğim filmi, gönlümce yaparım yahut yapmam der. Ben o zaman bunu deneseydim, bana ne Otobüs Yolcuları*'nı ne* Dolandırıcılar Şahı*'nı ne de* Karanlıkta Uyananlar*'a kadar gelen birçok filmin senaryosunu yazdırırlardı. Yazdırmazlardı. Gerçekçi tutum dediğim budur. Yalnız bunu da ayarlamak, dengesini bulmak kolay değil. İnsan sürekli kendisini otokontrol, özeleştiri ve otosansür baskısı altında tutmak zorunda. Bu bir irade meselesidir, hazırlıklı olma meselesidir, devrimci tutum işidir (...)*[11]

Abdülkadir Pirhasan, bundan sonra geçmişteki birikimini, deneyimlerini, sanatın çeşitli dalları aracılığı ile topluma aktarır. Sinemada kırkın üzerinde senaryo yazar, üç film yönetir, sinema emekçilerinin örgütlenmesi çalışmalarına öncülük eder. "Sinema Gençtir" (*Sanat Olayı*, Ocak-1982) adlı yazısında sinemanın okullarda ders olarak okutulmasını önerir. Yazdığı senaryoların bazılarının yer aldığı iki senaryo kitabı vardır: *Üç Film Birden* (1979) ve *Eski Filmler* (1985). Burada değinilen filmler benim ulaşabildiklerim. Senaryolarına bazen ismini koyar, bazen koyamaz. Bir kısmı ise senaryo olarak kalır.

VEDAT TÜRKALİ FİLMOGRAFİSİ

Üsküdar İskelesi

Yönetmen: Suphi Kaner, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Muzaffer Pekgüleryüz, Oyuncular: Fatma Girik, Suphi Kaner, Kemal İnci, Semra Ece, Nevin Han, Ayhan Candeğer, Asım Nipton, Danyal Topatan, Murat Tok, Yavuz Yalınkılıç, Selahattin İçsel, Yılmaz Aksoy, Ayşe Dalan. (Tez Film)

Yapım Yılı: 1960

Filmin senaryo çalışmalarına ve çekimine yardımcı olan Ertem Göreç'le tanışır ve yıllarca sürecek dostlukları bu filmle başlamış olur. Fatma Girik'in de ilk filmidir bu.

11. Vedat Türkali, *Komünist.*

"Kardeşler"

Yönetmen: Ertem Göreç

Yazdığı "Kardeşler" adlı film öyküsünü Ertem Göreç beğenir ve çekmek ister. O sıralar kameraman Orhan Kapkı ile ortağı Şevket Kıymaz film yapım ortaklığı kurmayı düşünürler. "Kardeşler" filminin bu ortaklığın ilk filmi olması tasarlanır. Filmin çekimi bu ortaklıkla gerçekleşmez. Be-Ya Film'in başında yapımcı Nusret İkbal vardır. "Kardeşler" filmi için Be-Ya Film ile anlaşılır. Filmin adı daha sonra, *Ayrılan Yollar* olur.

Otobüs Yolcuları

Yönetmen: Ertem Göreç, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Turgut Ören, Müzik: Yalçın Tura, Oyuncular: Ayhan Işık, Türkan Şoray, Senih Orkan, Salih Tozan, Suna Pekuysal, Ahmet Tarık Tekçe, Reha Yurdakul, Atıf Kaptan, Suphi Kaner, Avni Dilligil, Diclehan Baban. (Be-Ya Film)

Yapım Yılı: 1961

Otobüs Yolcuları, büyük oyuncu kadrosu ve büyük bir bütçe ile çekildi. Başrollerde Ayhan Işık ve Türkan Şoray'ın oynadığı bu film, Türkan Şoray'ın ilk başrol oynadığı filmdir. Atıf Yılmaz'la bu film sırasında tanışır. Bu filmin öyküsünün oluşmasında iki esin kaynağı olay vardır. Biri o günler İstanbul'a yeni gelen burunsuz belediye otobüslerindeki bir sahne;

> *(...) Nişantaşı'nda öğrenci genç kız görünümünde varlıklı bir bayanın, bir gün gelip otobüsün burnuna oturması takılmıştı kafama. Sırtını arabadakilere dönmüş bu güzel bayana alaylı bakan şoför de bıçkın bir oğlan... (...)*[12]

Bir de o günlerde gazetelere de yansıyan "Güvenevler" adı ile bir ortaklığın halkı kandırarak yaptığı yapılardaki yolsuzluğu işlerler filmde. "Güvenevler" dosyasını incelerler.

> *(...) Halkı, orta katmanları, onların başını sokacakları bir yuvaya kavuşma özlemlerini sömüren, dalavereci yapı ortaklarının serüveniydi anlatacağımız. ... Otobüs şoförüyle, arabanın burnundaki çalımlı kız öyküsü oturmuştu bu olaya. (...)*[13]

12. Vedat Türkali, *Eski Filmler.*
13. Vedat Türkali, *Komünist.*

Kızıl Vazo

Yönetmen: Atıf Yılmaz, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Mike Rafaelyan, Müzik: Yalçın Tura, Oyuncular: Belgin Doruk, Göksel Arsoy, Şaziye Moral, Ahmet Tarık Tekçe, Sevim Emre, Mümtaz Ener, Hayati Hamzaoğlu, Hüseyin Baradan, Bilge Zobu, Muazzez Arçay. (Güven Film)

Yapım Yılı: 1961

Peride Celâl'in "Kızıl Vazo" adlı öyküsünden senaryolaştırır. Atıf Yılmaz aracılığı ile aldığı bu senaryoyu Güven Film için yazar.

Dolandırıcılar Şahı

Yönetmen: Atıf Yılmaz, Senaryo: Vedat Türkali, Müzik: Yalçın Tura, Görüntü Yönetmeni: Çetin Gürtop, Oyuncular: Orhan Günşiray, Nurhan Nur, Kadir Savun, Nilüfer Sezer, Ahmet Tarık Tekçe, Suphi Kaner, Ali Şen, Yılmaz Güney, Nubar Terziyan, Yavuz Yalınkılıç. (Yerli Film)

Yapım Yılı: 1961

Bu senaryoyu Atıf Yılmaz'la Orhan Günşiray'ın kurdukları "Yerli Film" adlı şirkete yazar. O dönem iyi iş yapar.

(...) Kasaba gerçeklerine ve belli bir ölçüde de Türk aydınlarının sorunlarına değinen bir filmdi. Atıf'ın elindeki bir hikâye taslağından yola çıkmıştık. Bu hikâyede bir kasabaya bir dolandırıcı geliyor da ben Kore kahramanıyım diyor, halkı dolandırıyor falan. Önceden istediğim halde okuyamadığım bu metinden yola çıkıp ortak çalışmalarla bu filmi yaptık. (...)[14]

Allah Cezanı Versin Osman Bey

Yönetmen: Atıf Yılmaz, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Çetin Gürtop, Müzik: Yalçın Tura, Oyuncular: Orhan Günşiray, Peri Han, Çolpan İlhan, Atıf Kaptan, Kenan Pars, Ziya Metin, Sadettin Erbil, Nubar Terziyan. (Yerli Film)

Yapım Yılı: 1961

Safa Önal'ın bir hikâyesinden senaryolaştırır.

14. Vedat Türkali, *Tüm Yazıları Konuşmaları 1.*

Tatlı Bela
Yönetmen: Atıf Yılmaz, Senaryo: Vedat Türkali
Yapım Yılı: 1962

Bir Gecelik Gelin
Yönetmen: Atıf Yılmaz, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Çetin Gürtop, Oyuncular: Orhan Günşiray, Gönül Yazar, Suphi Kaner, Suna Pekuysal, Sadettin Erbil, Ahmet Tarık Tekçe, Turgut Boralı, Erol Keskin, Osman Alyanak, Bedia Muvahhit, Sami Hazinses. (Be-Ya Film)
Yapım Yılı: 1962

Belalı Torun
Yönetmen: Memduh Ün, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Mustafa Yılmaz, Müzik: Yalçın Tura, Oyuncular: Ayhan Işık, Fatma Girik, Hulusi Kentmen, Bedia Muvahhit, Tolga Tigin, Hayri Caner, Semih Sezerli, Deli Saraç, Merih Başaran, Haydar Karaer, Ahmet Turgutlu. (Uğur Film)
Yapım Yılı: 1962

Ümitler Kırılınca
Yönetmen: Orhan M. Arıburnu, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Vedat Akdikmen, Oyuncular: Eşref Kolçak, Türkan Şoray, Fatma Bilgen, Senih Orkan, Sedat Demir, Faik Coşkun, Niyazi Vanlı, Asım Nipton, Hakkı Haktan. (Kazankaya Film)
Yapım Yılı: 1962

Şehirdeki Yabancı
Yönetmen: Halit Refiğ, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Çetin Gürtop-Mengü Yeğin, Oyuncular: Göksel Arsoy, Nilüfer Aydan, Talat Gözbak, Reha Yurdakul, Ali Şen, Erol Taş, Hasan Ceylan, Orhan Çubukçu. (Be-Ya Film)
Yapım Yılı: 1963

Yavaş Gel Güzelim
Yönetmen: Memduh Ün, Senaryo: Vedat Türkali
Yapım Yılı: 1963

Kızgın Delikanlı
Yönetmen: Ertem Göreç, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Çetin Gürtop, Oyuncular: Göksel Arsoy, Türkan Şoray, Efgan Efegan, Hüseyin Baradan, İlhan Hemşeri, Mümtaz Ener, Suna Pekuysal, Sami Hazinses, Hüseyin Peyda. (Göksel Film)
Yapım Yılı: 1964

(...) Amerika'da boks öğrenip Anadolu'ya dönen bir oğlan, babasının topraklarını dalavere ile göçmenlere dağıtan ağalarla çatışıyor, önüne gelene yumruğu yapıştırıyor. Türkan Şoray'ın oynadığı avukat hanım da mücadele yolunun bu olmadığını söylüyor, kanun var, diyor. Sonunda kazanıyorlar davayı ama karşı taraf kanuna saygısızlık ediyor. O zaman oğlan, avukat hanımın da yeşil ışık yakmasıyla yeniden dövüşerek hakkını aramaya mecbur kalıyor. Buradan kanun yolunun bir noktaya kadar kullanılabileceğini göstermek istedim. Eğer kanunu, düzeni elinde tutanların aleyhine kullanabilirseniz, bu sefer onlar bozacaklardır kanunu. O zaman başka çare kalmadığına göre sizin yumruklarınızı kullanmak hakkınızdır. Aslında bu çizgi o günkü koşullarda ileri bir çizgidir. (...)[15]

Karanlıkta Uyananlar
Yönetmen: Ertem Göreç, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Turgut Ören, Müzik: Nedim Otyam, Oyuncular: Fikret Hakan, Ayla Algan, Beklan Algan, Tülin Elgin, Kenan Pars, Mümtaz Ener, Tolga Tigin, Ersun Kazançel. (Filmo Ltd.)
Yapım Yılı: 1964

Ertem Eğilmez ile Nahit Ataman, Efe Film için bir boya fabrikası konusunu işleyen bir senaryo yazmasını isterler. Senaryo taslağı üzerine kabaca anlaşırlar, ancak Efe Film'in batması üzerine proje öylece kalır. *Karanlıkta Uyananlar* filmini yapmaya pek kimse yanaşmamaktadır. İşçilerle ilgili olan bu senaryoyu Ertem Göreç'ten başka çekebilecek biri yoktur. Sıra yapımcı bulmaya gelir. O sırada Ertem Göreç'in arkadaşı olan Aylan-

15. Vedat Türkali, *Tüm Yazıları Konuşmaları 1.*

Beklan Algan çifti film yapmayı düşünüyorlardır. Tasarıyı da beğenmişlerdir. Bunun üzerine Filmo Ltd. ortaklığı kurulur. Başrol oyuncuları, Ayla-Beklan Algan çifti ile Fikret Hakan oynayacak, yapımcılığını da Lütfü Akad yapacaktır. Böylece çalışmalar başlar. Vedat Türkali ile Ertem Göreç'in filme yaklaşımları, yapmak istedikleri şey farklıdır:

(...) Ben sınıf çelişkisini, sınıf gerçekleri içinde vermek ve o çatışmayı seyircinin sezgilerinden doğan bir bilince bırakmak istiyordum. Ayrıca da mekanik bir ritim içinde olmayan bir film istiyordum. Ancak Ertem, böyle bir şeye hazırlıklı değildi. O, olaylar birbiri sıra gitsin, halk sıkılmadan olayları hemen algılasın ve kendini kaptırıp bildiğimiz boşalım sinemasının öğeleri uygulansın istiyordu. (...)[16]

Filmin yapım süreci tartışmalarla geçer. Birlikte çalıştığı kişilerle fikir birliği kuramazlar. Vedat Türkali bu filmde asıl yazmak istediklerini tam olarak yazamamıştır. Israrcı olduğu konulardan bir kısmı istediği gibi olur. Boya sektörü ile ilgili geniş çaplı araştırmalar yaparlar, işçi örgütlerinden destek görürler.

1965 yılında film gösterime girer. Hemen sonrasında Adalet Partisi iktidara gelir. Gerici AP döneminde filmin gösterimini engellemek için Ayla-Beklan Algan çiftinin kardeş olduğu (filmde ikisinin öpüşme sahnesi vardır) söylentisini yayarlar, sabotajlar yapılır, Antalya Film Festivali'nde "Komünistler Moskova'ya" sloganları atılır. 1965 yılı Antalya Film Festivali'nde En İyi Senaryo Ödülü'nü alır. Ancak tüm bu karşı propagandalar filmin gösterimlerini engeller, film iş yapmaz ancak bugün de Türk Sineması'nın önemli filmlerinden biridir. Filmo Ltd.'nin ilk ve son filmi olur.

Filmin aldığı ödüller;

- II. Antalya Film Festivali, "En Başarılı Senaryo", 1965
- II. Antalya Film Festivali, "En Başarılı Üçüncü Film", 1965
- II. Antalya Film Festivali, En Başarılı Film", 1965
- *Ses* mecmuasının sinema yazarları arasında düzenlediği, "Yılın En İyi Beş Filmi" soruşturmasında "Birinci Film", 1965

16. Vedat Türkali, *Tüm Yazıları Konuşmaları 1.*

- *As* dergisinin sinema yazarları arasında düzenlediği "1965-69 Döneminin En İyi On Filmi" soruşturmasında Memduh Ün'ün *Namusum İçin* ile birlikte "Onuncu Film".

Duvarların Ötesi

Yönetmen: Orhan Elmas, Senaryo: Turgut Özakman-Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Turgut Ören, Oyuncular: Tanju Gürsu, Özden Çelik, Erol Taş, Hayati Hamzaoğlu, Hasan Ceylan, Danyal Topatan, Feridun Çölgeçen, Ali Şen, Reha Yurdakul, Ersun Kazançel, Ahmet Turgutlu, Ali Ulubay, Fikret Uçak. (Anıt Film)

Yapım Yılı: 1964

Turgut Özakman'ın oyunundan senaryolaştırdığı bu filmi Be-Ya Film için yazar. Daha sonra başka bir ortaklığa satılır. Onlar da filmi Orhan Elmas'a yaptırırlar.

Erkek Ali

Yönetmen: Atıf Yılmaz, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Gani Turanlı, Müzik: Fecri Ebcioğlu, Oyuncular: Eşref Kolçak, Sevda Ferdağ, Parla Şenol, Sevda Nur, Osman Türkoğlu, Danyal Topatan, Mustafa Dağhan, Ali Seyhan. (Uğur Film)

Yapım Yılı: 1963

Bu senaryoyu, Herman Zudermann'ın "Mix Bumbulis" adlı hikâyesinden uyarlamıştır.

Üç Tekerlekli Bisiklet

Yönetmen: Ömer Lütfü Akad, Senaryo: Hüsamettin Gönenli (Vedat Türkali), Görüntü Yönetmeni: Çetin Gürtop-Mustafa Yılmaz, Oyuncular: Ayhan Işık, Sezer Sezin, Küçük Kenan, Senih Orkan, Sadettin Erbil, Osman Alyanak, Reha Yurdakul, Ayla Kaya. (Be-Ya Film)

Yapım Yılı: 1962

Orhan Kemal'in o dönem henüz yayınlanmamış bir romanından, *Üç Tekerlekli Bisiklet* adıyla uyarlamıştır.

Sokakta Kan Vardı

Yönetmen: Vedat Türkali, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Mahmut Demir, Oyuncular: Yılmaz Güney, Esen Püsküllü, Tülin Elgin, Tunç Oral, Tuncel Kurtiz, Mümtaz Ener, Necdet Çağlar. (Sibel Film)

Yapım Yılı: 1965

Polisiye bir senaryo yazmayı düşündüğü günlerde, Müfit İkiz ve ortağının şirketinden yönetmenlik yapması yönünde bir öneri gelir. Paraya ihtiyacının olduğu bu dönemde öneriyi kabul eder. Yönetmenlik yaptığı ilk filmdir.

(...) Sokakta Kan Vardı, *polisiye olayların arkasında, aslında yine sınıfsal nitelikte işlerin yattığını kaş göz işaretleriyle anlatmaya çalışan bir filmdi. Filmi de tam istediğim gibi çekemedim. Prodüktörlerle birbirimize girdik. Benim filmime prodüktörlük edecek tipte insanlar değillerdi zaten. Başroldeki Yılmaz Güney dahi o günlerde elli bin lira alırken benim hatırım için yirmi bin liraya oynamıştı. Aslında büyük para kazandırmıştım onlara. Yoksa Yılmaz'ı oynatmak onların yapamayacağı bir işti. Sonra Adana bölgesinden o günlerde alabildikleri otuz-otuz beş bin lira kadardı. Yine benim hatırımla kırk beş-elli bin civarında bono verdiler. Bunlara rağmen adamlar birçok sahneleri çektirmediler bana. Film bittikten sonra tabii benim bazı yerleri kesip atmam gerekiyordu. Benden habersiz filmi kesip biçtiler, kesilecek yerleri kesmeyip, kesilmeyecek yerleri kestiler. Dublajını da kendileri yaptılar ve ben iki yıl öncesine kadar filmi görmemiştim. Filmde benim yapmak istediğim çok az şey kalmıştı. Yine de bazı planlar, mizansenler başarılıydı diyebilirim. (...)*[17]

Korkusuz Âşıklar

Yönetmen: Vedat Türkali, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Ali Uğur, Oyuncular: Aytaç Arman, Aysun Güven, Hayati Hamzaoğlu, Kadir Savun, Erol Keskin, Hasan Ceylan, Cemil Can Bıçakçı, (Duru Film, Renkli)

Yapım Yılı: 1972

(...) ticari amaçlarla yapılmıştı ama ticari de olmadı film. Ama ticari başarısızlığında oyuncuların tanınmamış oluşunun ve işletme şartlarının da etkisi oldu (...)[18]

17. Vedat Türkali, *Tüm Yazıları Konuşmaları 1.*
18. Vedat Türkali, *Tüm Yazıları Konuşmaları 1.*

Kopuk

Yönetmen: Vedat Türkali, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Ali Uğur, Oyuncular: Kadir İnanır, Müşerref Tezcan, Suphi Tekniker, Altan Günbay, Metin Serezli, Suna Keskin, Sedef Ecer, Kazım Kartal, Nubar Terziyan, Mustafa Alabora, Yeşim Yükselen, Muazzez Kurtoğlu, Nermin Altınses, Mualla Sürer, Tuncer Necmioğlu, Gülsen Tuncer. (Duru Film)

Yapım Yılı: 1972

Süreyya Duru, Duru Film için bir senaryo yazmasını talep eder. Malkoçoğlu serisini yaptıkları dönemdir. Bu seriye bir şeyler yazmasını isterler. Gerçek tarihe uygun olması şartı ile yazar. Filmi de kendisi yapacaktır. Bunu beğenmezler. Anlaşmayı yaptıkları için onun yerine başka bir şey yazmasını isterler. Remzi Jöntürk'ün bir hikâyesinden yazdığı senaryo ile *Malkoçoğlu Ölüm Fedaileri* çıkar. Sonra, "Yunus Emre"yi yapmasını önerirler. Bu istekli olduğu bir konudur, ancak Yunus Emre'yi yapmak için zamana ihtiyacı vardır.

(...) Yunus için geç kalmıştım, kasım ayı falan gelmişti. Başka bir şey yapalım dedik. Kabul etmeyeceğini bildiğim halde birkaç proje götürdüm ve olmadı tabi. Sonunda bana, "Öteden beri işletmecilere vaat ettiğim bir hikâyem var Kopuk *diye, onu yap" dedi. Aldım, baktım, Ercüment Ekrem Talu'nun meşhur bir romanı vardı, ben de okumuştum vaktiyle. "Yahu" dedim, "bundan bir şey olmaz." Bülent Oran'a iki yüz elli sayfalık bir senaryo hazırlatmışlardı. Onu da alıp bakayım dedim. Sonunda Yunus'u yapmaya söz alarak, bu hevesle* Kopuk*'u yaptık. Yazıhane filmi çok beğendi, tutulan bir film olmuş, işletmecilerden tebrik gelmişti, yani ne kadar rezilliğe düştüğümüzü anlayın. Oturup ticari kalıplara ters düşmeyecek yepyeni bir senaryo yazmış ve onu çekmiştim. Ve hep Yunus'u çekmenin özlemi vardı. (...)*[19]

Bedrana

Yönetmen: Süreyya Duru, Senaryo: Vedat Türkali-İhsan Yüce, Görüntü Yönetmeni: Ali Uğur, Oyuncular: Perihan Savaş, Aytaç Arman, İhsan Yüce, Tuncer Necmioğlu, Talat Gözbak, Sırrı Elitaş. (Murat Film)

Yapım Yılı: 1974

19. Vedat Türkali, *Tüm Yazıları Konuşmaları 1.*

Bu senaryo ilk önce Bekir Yıldız'ın "Bedrana" adlı öyküsünden, İhsan Yüce tarafından senaryolaştırılır. Süreyya Duru yeni kurduğu Murat Film'de çekmek ister ama senaryoyu yeterli bulmaz. Vedat Türkali'den bu senaryo üzerine çalışmasını ister.

(...) Olmazdı. Bir arkadaşımızın yaptığı işe karışmayı doğru görmüyordum. Süreyya üsteleyip durmaya başladı. Bir koşulla yapardım: İstek İhsan Yüce'den gelmeliydi. Senaryo üstüne çalışma başladı mı sınır söz konusu olmamalıydı benim için. İstediğim gibi, istediğim biçime sokmaya yetkili olmalıydım. Bu konuda bana gerekli izni, yetkiyi de Süreyya Duru değil, yetersiz de bulunsa, öykü üstünde daha önce çalışma yapmış İhsan Yüce verebilirdi. İhsan Yüce telefon edip de senaryoya çalışmamı isteyince, kendisine de açıkça anlattım. Belki de onun yazdıklarını tümüyle bir yana bırakıp, yeniden işe başlamak gerekebilirdi. Sakınca görmediğini söyledi. İşi üstlendim (...)[20]

Çalışmaya başladığında "Bedrana" öyküsü yeterli gelmez. Bekir Yıldız'ın "Hamuş" adlı öyküsü ile filmin öyküsünü genişleterek senaryoyu yazar. Vedat Türkali senarist olarak İhsan Yüce'nin yazılmasını uygun görür, ancak İhsan Yüce kabul etmez. Bunun üzerine Film Öyküsü: İhsan Yüce, Senaryo Yazarı: Vedat Türkali olarak yazılmasında karar kılarlar. Bu film Carlovy Vary Film Festivali'nde CIDALC Ödülü'nü (merkezi Paris'te bulunan bir komitece, sinemanın aracılığıyla sanat, edebiyatın uluslararası düzeyde yayılmasına katkıda bulunan yüksek sanat ürünü filmlere verilen ödül) alır. Filmin senaryosu, *Eski Filmler* adlı senaryo kitabında bulunmaktadır.

- Çekoslovakya-Carlovy Vary Film Şenliği, "Cidalc Ödülü", 1974
  XI. Antalya Film Şenliği, "En Başarılı İkinci Film", 1974
  XI. Antalya Film Şenliği, "En Başarılı Kadın Oyuncu", 1974
  IV. Yarımca Sanat Şenliği, "İkinci Film", 1975

Kara Çarşaflı Gelin

Yönetmen: Süreyya Duru, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Ali Uğur, Oyuncular: Hakan Balamir, Aytaç Ar-

20. Vedat Türkali, *Eski Filmler*.

man, Semra Özdamar, Aliye Rona, Hüseyin Peyda, İhsan Yüce. (Murat Film)

Yapım Yılı: 1975

Bekir Yıldız'ın "Kara Çarşaflı Gelin" adlı öyküsüne, yine Bekir Yıldız'ın "Kaçakçı Şahan" ile "Barutçu Maho" öykülerinden de bazı şeyler katarak yazmıştır senaryoyu.

(...) aynı yörenin duyarlı gerçeğini yansıtmasından olacak, Bekir Yıldız öykülerinde, bütün ayrı, parça parça görünümlerine karşın bir bütünlük vardır. Sanki aynı soydan kişilerin birbirine bağlı serüvenleridir anlatılan. Aradaki bağı biraz derinlemesine düşündünüz mü bulabilirsiniz. Şahan'ın Kara Çarşaflı Gelin'in kardeşi olduğunu da Barutçu Maho'yu vuranın Kara Çarşaflı Gelin'in kan karşılığı verildiği evdeki oğlanlardan birinin olduğunu da inanın ki ben uydurmadım!... Bu ve benzeri yakıştırmalar Bekir Yıldız öykülerinin dayandığı gerçeklerin örgüsünde yatıp duruyor. Ben olsa olsa silahı Maho'yu vuran oğlanın elinden alıp Kara Çarşaflı Gelin'in eline verdim, o kadar! (...)[21]

Kara Çarşaflı Gelin 1977 yılında Antalya Film Festivali'nde En İyi Senaryo Ödülü'nü alır. Bu filmin senaryosu ve Bekir Yıldız'ın yukarıda bahsi geçen üç öyküsü, *Üç Film Birden* adlı kitabında yer alıyor.

Güneşli Bataklık

Yönetmen: Süreyya Duru, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Orhan Kapkı, Oyuncular: Hakan Balamir, Aytaç Arman, Semra Özdamar, Sırrı Elitaş. (Murat Film)

Yapım Yılı: 1977

(...) büyük kenti, tekelci burjuvaziyi, işçi sınıfının örgütlenme çabasını, sınıfsal kurtuluş savaşımını konu alıyordu Güneşli Bataklık. *Gerçi filmde bir aşk öyküsü de işleniyordu ya, o da bizim piyasamızda alışılmışın çok dışında; kaçış sinemasında koşullanmışların uydurma sevgi düşlerini tuz buz edici türden, acının acısı, gerçek yaşamın kirlerine bulanmış, mutlu sona varmayan, sadece tartışma öneren buruk bir serüven örüyordu. (...)*[22]

21. Vedat Türkali, *Üç Film Birden.*
22. Vedat Türkali, *Üç Film Birden.*

Carlovy Vary Film Festivali'nde İşçi Sendikaları Ödülü'nü alan bu filmin senaryosu, Vedat Türkali'nin *Üç Film Birden* adlı kitabında yer alıyor.

Fatmagül'ün Suçu Ne?

Yönetmen: Süreyya Duru, Senaryo: Vedat Türkali, Görüntü Yönetmeni: Ali Uğur, Müzik: Cahit Berkay, Oyuncular: Hülya Avşar, Aytaç Arman, Ayberk Çölok, İhsan Yüce, Cengiz Sezici, Menderes Samancılar, Güzin Özipek, Sevim Çalışgir, Gülsen Tuncer, Nurtekin Odabaşı, Burhan Gökhan, Hakan Ökten, İsmail Atek, Murat Esen. (Murat Film)

Yapım Yılı: 1986

Bu filmin öyküsünün oluşumu Fethiye'de bulunduğu bir zamanda gelişir. Öyküyü Lütfü Akad'a anlatır. Akad öyküyü çok beğenir, çekmek ister ancak Vedat Türkali kabul etmez, çünkü filmi kendisi yapmak istemektedir. Lütfü Akad filmin öyküsünü Erman Film'den yapımcı Şeref Gür'e anlatır. Erman Film de çekmek ister, onları da reddeder. Duru Film'den Naci Duru ile yapmaya karar verirler sonunda. Filmin adını "Güneşli Bataklık" olarak kararlaştırırlar. Tanınmamış gençlerle çekmek isterler filmi. Gazetelere ilan verirler oyuncu seçmek için. Oyuncular bulunur, ekip oluşturulur, anlaşmalar yapılır. Tam filmi çekmek için yola çıkacakları gün, senaryonun sansürden geçemediğini öğrenirler. Film akıldışı, mantıksız gerekçelerle sansüre takılmıştır. Bir sürü uğraştan sonra bu projeyi ertelemek zorunda kalırlar. Bir gün Lütfü Akad'ın senaryoyu anlattığı Şeref Gür'ün bu filmi *Batsın Bu Dünya* adıyla, Orhan Gencebay filmi olarak çektiğini öğrenir. Senaryoyu yazan, "Güneşli Bataklık"ın tüm serüvenini bilen Erdoğan Tunaş adlı bir meslektaşıdır. Yönetmenliğini de Osman Seden yapar.

Bir gün Erman Film yazıhanesinde çalışırlarken uğrayan Atıf Yılmaz'a anlatmışlar öyküyü. Şaşırmış. "Bu Hoca'nın öyküsü" demiş. Ya öyle mi, filan diye kapatmışlar. Neyse dava açtık. Bir sürü savsaklamalarla tam yedi yıl sürdü, bir senaryo çalma davası. Bu arada değerli meslektaşımız, olaydan üzüntü duyduğunu, mahkemede gerekirse doğruyu açıklayacağını söyledi; ona da inandım! Vicdanını rahatlatmak istiyordu.

Duruşmaya gelince vicdanı öyle emretmiş olmalı ki, karşı yanın bir güzel tanıklığını da yaptı.[23]

Yedi yıl süren davayı sonunda, bu arada çıkan bir sürü engelden sonra kazanırlar.

(...) Yedi yıl öncesinin ücretleriyle ödenen hakkımız, aslında, mahkemece geri verilen harcamalarımızın yitirdiği para değerini bile karşılamıyordu, ama üç kuruşluk çıkar için saygın, insanca değerleri çiğneyen yaratıklara ne de olsa bir ders sayılırdı bu başarı (...)[24]

Sonunda film 1986 yılında *Fatmagül'ün Suçu Ne?* adı ile Süreyya Duru tarafından çekilir. Hülya Avşar ile Aytaç Arman'ın oynadığı bu filmin senaryosu, Vedat Türkali'nin *Eski Filmler* adlı kitabında yer alıyor.

Filmografisinde yararlanılan kaynaklar:

Agâh Özgüç, *Türk Filmleri Sözlüğü*, 1914-1973, SESAM Yay; İst., Kasım 1998, C.1;

Türk Filmleri Sözlüğü / 1974-1990, SESAM Yay, İst., (Tarihsiz), C. 2.

Cezaevinden çıkıp Londra'ya yerleşene kadar geçen otuz yıllık zaman diliminin yirmi beş yılını sinemada, Yeşilçam'da geçirir. *Bir Gün Tek Başına*, *Mavi Karanlık*, *Yeşilçam Dedikleri Türkiye* romanlarını yazar. O güne dek yazdığı şiirler, *Eski Şiirler Yeni Türküler* kitabında toplanır. *Dallar Yeşil Olmalı*, *141. Basamak*, *Bu Ölü Kalkacak* adlı üç tane tiyatro oyunu yazar. Bu üç oyun da sonraları üç ayrı kitap olarak basılır. Bazı senaryolarının yer aldığı, *Üç Film Birden* ve *Eski Filmler* adıyla iki kitabı yayınlanır. Çeşitli yazıları, *Bu Gemi Nereye?* adlı kitabında bir araya getirilir.

9-12 Şubat 1978 tarihlerinde, Atina'da yapılan "Akdeniz'de Barış, Güvenlik ve İşbirliği Konferansı"na katılır. Konferans sürecindeki izlenimlerini, 23-24-25 Şubat 1978 tarihli *Milliyet* gazetesinde, "Atina'ya Barış Yolculuğu" adlı yazı dizisinde anlatır.

Hakkında üç dava açılır; Türkiye Yazarlar Sendikası Davası, Aydınlar Dilekçesi Davası, Barış Derneği Davası. Beraat ile sonuçlanan bu üç davanın savunma metinleri, Barış Derneği

23. Vedat Türkali, *Eski Filmler.*
24. Vedat Türkali, *Eski Filmler.*

Davası'nın metni ile Sorgu İfadesi Metni, *Tüm Yazıları Konuşmaları 1* kitabında yer alıyor.

Tiyatro Oyunları

141. BASAMAK (1968, OYUN)

1968 yılında yazdığı bu oyun, Halk Oyuncuları tarafından bir sezon oynar. *141. Basamak* Vedat Türkali'nin ilk yazdığı oyundur.

DALLAR YEŞİL OLMALI (1968, OYUN)

Bu oyunu 1962 ya da 1963 yılında gazetede çıkan bir haberden ilhamla yazar. Gazetedeki haber şöyledir: Bir gece İnönü Stadyumu civarında ağaçların arasında bir kızla bir oğlan bulur polis ekipleri. Gençlerin boynunda birer bıçak asılıdır. "Ankara'dan, ailelerinden kaçıp geldiklerini, birbirlerini çok sevdiklerini, bundan sonra hiç ayrılmayacaklarını, eğer biri diğerini bir gün aldatırsa, bu bıçağı aldatılanın aldatanın yüreğine saplamaya yemin ettiklerini" anlatırlar polise.

Sinema faaliyetlerinin yoğun olduğu bu dönemde, otel sahiplerinin film çekimleri için büyük kolaylıklar sağladığı Yalova'da Termal Otel'e giderler sık sık. Yine orada film çektikleri sırada birlikte çalıştığı bir yönetmen, otelin içinde, dışında, çevresinde ucuza mal edeceği bir film yapmak ister. Böyle bir senaryo ister Vedat Türkali'den. O da gazetedeki olayı bu mekâna yerleştirip geliştirir. Dramatik bir öykü oluşturur. Sinema için yazdığı bu öykünün filmi çekilmez.

1968 yılında Fethiye'de, tiyatro oyununa dönüştürerek yazar bu oyunu. 1970 yılında TRT Oyun Ödülü'nü alır.

BU ÖLÜ KALKACAK (1970, OYUN)

1970 yılındaki TRT'nin açtığı ödüllü yarışmaya, *Dallar Yeşil Olmalı* adlı dramatik oyununun yanı sıra *Bu Ölü Kalkacak* adlı epik oyunuyla da katılır. Yarışmada, *Bu Ölü Kalkacak* "Övgüye Değer" bulunur.

Vedat Türkali'nin bütün oyunları *Tiyatro Oyunları* adı altında 2017 yılında kitaplaştırılmıştır.

Yıllar sonra, 1970 yılındaki TRT Ödülleri Seçiciler Kurulu'nda yer almış, yönetmen Hamit Akınlı, *Bu Ölü Kalkacak*'ı Şehir

Tiyatroları'nda sergileme isteğini bildirir Vedat Türkali'ye. Oyun hazırlanır, önce Fatih Şehir Tiyatrosu'nda sergilenir. Büyük bir ilgiyle karşılanır. Sonra Üsküdar Tiyatrosu'na geçer. Neredeyse kapalı gişe oynamaktadır. Tam o sırada, güvenlik güçlerine hakaret edildiği iddiası ile bir ihbar sonucu savcılık kararı ile oyun durdurulur.

Vedat Türkali'nin yanı sıra, Şehir Tiyatroları Başkanı Muhsin Ertuğrul'a, Dramaturg Ayşın Candan'a, yönetmen Hamit Akınlı'ya TCK'nın 159. Maddesi uyarınca, Kadıköy İkinci Ağır Ceza Mahkemesi'nde 1.4.1976 tarihinde, güvenlik güçlerine hakaretten dava açılır. Yedi yıl süren davadan 1982 yılında aklanırlar.

BİR GÜN TEK BAŞINA (1974, ROMAN)

Bugün kırk beş yaşını aşmış bu roman, Vedat Türkali'nin ilk romanıdır. Milliyet Yayınları'nın 1974'teki Roman Yarışması'nda Birincilik Ödülü'nü almış, 1976 yılında Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazanmıştır. Roman yayınlandığı zaman aydınlar, ilericiler, sanatçılar tarafından yoğun ilgi ve övgü ile karşılanır.

Bir Gün Tek Başına ile ilgili o dönem yazılan yazıların bazılarından alıntılar:

Bir Edebiyat Olayı

Fethi NACİ
29.09.1975, *Politika*

Bir sevda türküsüne benziyor *Bir Gün Tek Başına*; mutluluklar, hüzünler, sevinçler, acılar iç içe. Birden romanın içinde buluyorsunuz kendinizi; romancının sizde uyandırdığı sahihlik duygusu sizin de olaylara romancının gözüyle bakmanızı sağlıyor. Roman boyunca bir çatışmanız olmuyor romancıyla, Vedat Türkali'nin roman kişilerine karşı alabildiğine dürüst davrandığına inanıyorsunuz: Kenan, gençlerle polis birbirine girince, bütün iyi niyetine rağmen, bastıramaz korkusunu, can havliyle kendini bir ara sokağa atar, kaçar. Kaçar. Evine gelen işçi konuklar gidince Günsel'in üstünden "ağır, sıkıcı

bir yük" kalkar; sosyalist genç aydın sıkılmıştır işçilerden. Sıkılır. Ne gelir elinden Vedat Türkali'nin, Kenan kaçmış, o da kaçtığını yazmış; Günsel sıkılmış o akşam, o da sıkıldığını yazmış, diye düşünürsünüz. İlk defa gerçekçi bir romanda ilerici dünya görüşünün romana bir yama gibi eklenmediğini, yazarın dünyaya, insanlara ve olaylara bakışının olağan bir yöntemi olduğunu görüyoruz. Vedat Türkali, bireyleri toplumsal olayların etkisi içinde bireyselle toplumsalın karşılıklı etkileşimleri içinde gösterebildiği için hem romanın kişileri romancıdan bağımsız bir yaşarlık, bir sahihlik kazanıyorlar, hem de toplumsal olaylar, toplumsal gerçeklikler romana eklenmiş gereksiz betimlemeler olmaktan kurtuluyorlar. Vedat Türkali'nin büyük başarısı bu tutumdan geliyor. Hareket noktası insanlar, insanların iç ve dış çatışmaları, yani somut gerçeklik. İlerici dünya görüşü, bu somut gerçekliği oluşturan koşulları belirtmekte yardımcı oluyor; böylece, kişileri, doğru olarak saptamış toplumsal ve tarihsel ortam içinde, bu ortamın belirleyici etkileri içinde daha iyi anlıyoruz. Kararsız ve umarsız "küçük burjuva aydını"nı böylesine ustalıkla canlandırabilmek, edebiyatımıza belirli bir dönemin unutulmaz bir kahramanını kazandırmak, böyle bir dünya görüşü olmadan kolay kolay gerçekleştirilemezdi. Bu görüşe dayanarak çizilen ortam olmadan, bu görüşün geçmişteki deneyimlerinin birikimi olmadan Kenan'ın bir tragedya kahramanı gibi, karşı durulmaz bir biçimde, belirli sona doğru yavaş yavaş gidişini anlamak mümkün olmazdı.

Bir aşk romanı denebilir *Bir Gün Tek Başına* için, ama sadece aşk romanı değil. Bir küçük burjuva aydını denebilir Kenan için, ama sadece bir küçük burjuva aydını değil. Sosyalist bir devrimci genç denebilir Günsel için, ama sadece sosyalist bir genç devrimci değil. Madrabazın teki denebilir Rasim için, ama sadece madrabazın teki değil. İyi bir ev kadını denebilir Nermin için. Ama sadece iyi bir ev kadını değil... Hiçbir şey ak ve kara diye ayrılmaz Vedat Türkali'nin romanında; o, karmaşıklığı ve bütünselliği içinde verir insanları; şemalardan, mekanik kurgulardan, ilkel neden-sonuç ilişkilerinden kurtarmıştır romanını. Ve belli ki on dokuzuncu

yüzyılın büyük roman ustalarını sevmekte, klasik romanın öğeleriyle yeni bir dünya görüşünü, yeni bir roman tekniğini uyumlu bir biçimde birleştirmeye çalışmakta.

"İstanbul'u İstanbul yapan sonbahar günlerinden" birinde başlayan roman, 27 Mayıs 1960'tan bir gün önce sona erer. Kenan'ın Günsel'e olan sevgisinin giderek bir tutkuya dönüşmesi, romanın temel yapısını oluşturur. Bunun yanı sıra Demokrat Parti iktidarının baskıcı tutumuna karşı duyulan hoşnutsuzluğun, yıllarca süren sindirme döneminin yarattığı birikimin bir patlayışa yol açışı. Gençlik eylemlerini büyük bir başarıyla anlatıyor Vedat Türkali; üslup birden destansı bir niteliğe bürünüyor, roman kahramanı birden kişiler olmaktan çıkıyor, kitle oluyor. (...)

Bir Gün Tek Başına

Rauf Mutluay
14.08.1975, *Cumhuriyet*

Bir Gün Tek Başına, ilk romanların taşıdığı bütün kusurlardan kurtulmuş, alabildiğine olgun bir ürün. Kolay değil bir elli beş yaş eseri bu. Dili temiz, anlatımı akıcı pürüzsüz, tekniği usta, yapısı özgün, kişileri canlı, bütün dokumasının iplikleriyle yerli, içten, doğru, etkili, biraz karamsarca da olsa teziyle de inandırıcı, gerçek. Öyle bir çırpıda çıkmış bir iştah gösterisi değil, bir heves hızı değil; belli ki uzun süre üstünde çalışılmış, en ince ve uzak çağrışımların karşılaştırılması yapılmış, uzun bir iç hesaplaşmasının sonucunda belki birkaç kez elden geçirildikten ve göz nuru döküldükten sonra "vakti geldi" diyerek ortaya çıkarılmış ömür işi. Vedat Türkali bir daha roman yazmaya yönelir mi bilmem; çünkü bu boyutta bir eserin kendi kendine oluşmasının nasıl bir yaşam uğraşını, insanı bitirip tüketen uzun bir doğum sancısını gerektirdiğini bilmez değilim. Ama Vedat Türkali'nin bu işin altından kalkan yazarlığının, bize daha nice eserler vereceğinden de şüphe etmem. Çünkü otobiyografik olmaktan kurtulamayan

ilk romanların çağırdığı bütün tuzaklardan kurtulmuş bir bağımsızlığı var eserin. Kim bilir belki de Günsel'in ve yan yana savaşlar vermeye hazırlandığı bebeğinin, bu romandan ötekilere uzanan yaşamlarını da izleyebiliriz. 1960 bunalımını, ilk gençlik eylemlerini bu kadar yakından izleyen bir gözlem gücü, 1961 Anayasası'yla başlayan büyük uyanışı, 1971 Mart'ından sonraki dar çağı, günümüzün güzel yarınlara gebe umutlarını, sol cephe içinde umut kıran bölünüşleri hiç kaçırır mı? Büyük bir romancı ile karşı karşıyayız bir ilk eserle. Bu hayranlıkla nasıl kutlamazsınız yazarını?

Eğer güzel ve etkili, usta işi ve tatlı, sizi kendi kendinizle de hesaplaşmaya çağıran düşündürücü bir romana verilecek paranız varsa, tereddüt etmeyin hiç. Okurken sıkılmayacağınıza, eserin düşünce yükünün belli sayfalara yığılmadığına, iç konuşmalarla alabildiğine inandırıcı bir içtenlik taşıdığına, müthiş etkili bir aşk yaşamıyla birlikte bulunacağınıza, çevrenizde bu romanın sayfalarından çıkmış birçok insan görebileceğinize... sizi inandırabilmek isterdim. İsterdim ki benim duyduğum okuma hazzını, Kenan'ı değilse de kendi kendinizi eleştirerek bir roman dünyası içinde bulunmanın o unutulmaz okurluk keyfini siz de tadasınız. (...)

Bir Gün Tek Başına

Hilmi YAVUZ
1975, *Milliyet Sanat*

(...) *Bir Gün Tek Başına*, bir tek yanıtın verilmeyeceği sorular getiren bir roman. İnsanı bir bütün olarak alan, onu sığ bir nedensellik şematizmi içinde değil, ama insan dünyasının derin ve doğurgan diyalektiği içinde kavratmaya çalışan bir roman. (...) Türkali'nin romanı Türk edebiyatında bir dönemeci vurguluyor. (...)

Mete Tunçay
1975, *Milliyet Sanat*

(...) Türkali'nin romanı, belki buruk sürükleyiciliğinin yanı sıra böyle güncel sorunları da işlediği için, yalnız evrensel bir sevgi çıkmazının öyküsü olmakla kalmıyor, çağın ortamını yansıtan bir belge değeri de kazanıyor. (...)

ÜÇ FİLM BİRDEN (1979, SENARYO)

Özellikle kitapta yer alan senaryolarının öyküsünü anlattığı bir önsöz, Bekir Yıldız'ın "Kara Çarşaflı Gelin", "Kaçakçı Şahan" ve "Barutçu Maho" öyküleri, Vedat Türkali'nin *Kara Çarşaflı Gelin, Güneşli Bataklık*, "Analık Davası" senaryolarından oluşur bu kitap. "Analık Davası" film yapılmamıştır.

ESKİ ŞİİRLER YENİ TÜRKÜLER (1979, ŞİİR)

Eski Şiirler Yeni Türküler adlı bütün şiirlerinin yer aldığı bir tane şiir kitabı vardır Vedat Türkali'nin. 1979 yılında basılan kitapta yer alan ilk şiiri, "Barselona'dan Mektup"u 1938'de yazar. 1944 yılında yazdığı ünlü "Bekle Bizi İstanbul" şiirinden sonraki şiirlerinin çoğu cezaevinde yazdıklarıdır. Tiyatro oyunlarından *141. Basamak* ve *Bu Ölü Kalkacak* oyunları için yazdığı şiirleri de aynı kitapta yer almaktadır.

Tüm şiirleri2016 yılında *Bekle Bizi İstanbul* adıyla yayınlanmıştır.

Vedat Türkali kendi şiirleri ile ilgili, Vecdi Erbay'ın *Yedinci Gündem* gazetesinde yayınlanan söyleşisinde şöyle der:

(...) Tabii ben şair olmayı çok isterdim. Ama şair olamadığımın farkına vardım. Birkaç güzel şiir yazmak şair olmak için yetmez. Türkiye şiir bakımından çok zengin bir ülke. Nâzımlar, O. Rifatlar, Fazıl Hüsnüler, Yahya Kemaller.. Bunlar ilk aklıma gelen şiirin devleri. Vedat Türkali'nin şiirinin öyle çok önemli bir yeri olamaz. (...)

MAVİ KARANLIK (1983, ROMAN)

"1983 yılında dört yüz iki sayfa olarak basılan bu romanı, ilerki yıllarda eklemelerle, bazı yerlerinde yapacağım değişik-

liklerle yayımlayabilirim." Bu yazıyı *Mavi Karanlık* romanının hemen başına eklemiştir Vedat Türkali. 12 Eylül Darbesi'ne bir mesaj, okuyucuya uyarıdır. Öyle çok yasaklı sözcük vardır ki, kullanacağı her kelimeyi, cümleyi dikkatli seçmesi gerekir. *Mavi Karanlık*'ın yazılma süreci bu nedenle oldukça sıkıntılı geçer.

"Mavi Karanlık"

Necati Güngör
Mart 1984, *Hürriyet Gösteri*

Mavi Karanlık için, bir küçük burjuva aydınlar eleştirisi demek en uygunu sanıyoruz. Yazarın benimsediği, tuttuğu, kendince doğru olanı temsil hakkı tanıdığı bir kişi yok. Ölümün kaşla göz arasında pusu kurduğu, tozdan dumandan göz gözü görmediği, at izinin it izine karıştığı bir ortamda, biraz da toplumsal sürecin belirlediği bir yazgıyı yaşıyor aydınlar. Doğru ile eğri (sapma), karanlıklar içinde yitmiş gibi... Yeniliyor, içiliyor, yoğun biçimde cinsellik yaşanıyor, ülkenin sorunları tartışılıyor, denizin tadı çıkarılıyor: Kısacası "mükeyyifat ve sefahat" içinde yaşanıp ölünüyor, mavi ve karanlık bir dünyada. (...)

ESKİ FİLMLER (1985, SENARYO)

Bu kitapta, Vedat Türkali'nin sinema ile ilişkisini anlattığı uzunca bir önsöz, *Otobüs Yolcuları*, *Karanlıkta Uyananlar*, *Bedrana*, *Umutsuz Şafaklar* filmlerinin senaryoları bulunmaktadır.

YEŞİLÇAM DEDİKLERİ TÜRKİYE (1986, ROMAN)

Yeşilçam Dedikleri Türkiye, Vedat Türkali'nin çok sevdiği ama en az bilinen romanıdır. Yeşilçam'dan yola çıkarak o dönemin Türkiye'sini anlatır. Roman yayınlandığı zaman Ömer Faruk'un *Yeni Yayınlar*'da çıkan yazısında roman şöyle tanımlanır:

(...) Romanın üç düzeyde işlendiğini söyleyebiliriz: Refik tipiyle Yeşilçam'ın iç dünyası sergilenmek istenir, Gündüz'le 12 Mart sonrası ve 12 Eylül öncesi devrimci çevreler işlenmeye çalışılır. Refik'in babası Eczacı Zühtü Bey aracılığı ile de hem yaşlı kuşağın değişen dünyaya

nasıl baktığı hem de ilaçtaki sömürü mekanizması hakkında ipuçları verilir. (...)

Yine o dönem başka bir değerlendirme şöyledir;

Ahmet OKTAY
27.01.1987, *Milliyet*

Birkaç gündür Vedat Türkali'nin son romanı *Yeşilçam Dedikleri Türkiye*'yi okuyorum. Beş yüz altmış iki sayfalık bu oylumlu kitabında Türkali, yakından tanığı olduğu, belli bir yaşam deneyimi edindiği sinema çevresini ele alıyor. Gel gelelim hemen belirtmek gerekir ki, roman yalnızca sinemanın sorunlarını yansıtmakla kalmıyor ve doğrudan doğruya bu çevre aracılığıyla bir tarihsel dönemin sorgulamasına yöneliyor. (...) Vedat Türkali toplumsal/siyasal olanla bireysel/ruhsal olan arasındaki birliktelikten yola çıkmayı öngörmekte ve şablonculuktan uzak durmaya çalışmaktadır. Gerçekliği tüm karmaşıklığı içinde nesnelleştirmeye uğraşması, daha da önemlisi, gerçekliği bir roman gerçekliğine dönüştürme yolundaki çabası dolayısıyladır başarısını sürdürebilmesi. (...)

Londra 1989-1999

TEK KİŞİLİK ÖLÜM (1990, ROMAN)

Tek Kişilik Ölüm'ün yazımını Türkiye'de bitirir, son düzeltmeleri Londra'da yapar. Kitap basıldığında Türkiye'de hakkında bolca eleştiri yapılır. Gerçek kişilere dayanan, belgesel nitelikteki bu romana yapılan eleştirilerden birini Vedat Türkali şöyle yanıtlar:

Tarihte kaçırılmış fırsatların getirdiği zarar kolay giderilmiyor. Değerlendiremediğimiz fırsatların acısını o günleri yaşayarak çekmiş birileri olarak bize düşen, neleri nasıl kaçırdığımızı açık seçik ortaya koyup içtenlikle sergilemektir. Tüm çabam, uğraşım bu inancıma dayanır. Tek Kişilik Ölüm *bu inancın ürünüdür. Bir tarih kitabı değil, bir romandır; ancak tarihle ilgili söylediklerinin belge niteliği taşıması gerektiğine yürekten inanmış bir yazarın romanı.*[25]

25. *Tüm Yazıları Konuşmaları*, "Bu Yapı Değişmedikçe Bu Yazgı da Değişmez", Mustafa Kemal Erdemol.

ÖZGÜRLÜK İÇİN KÜRT YAZILARI 1 (1996, YAZILAR)

Kürt Sorunu ile ilgili Server Tanilli'yle birlikte, gazetelerde paralı ilan olarak bastırmak üzere bir duyuru yazarlar. Gazeteler bu ilanı yayınlamaz. Yalnızca 21 Haziran 1992 tarihli *2000'e Doğru*'da yayınlanır. *Özgürlük için Kürt Yazıları 1* kitabı bu "duyuru" ile başlıyor ve çeşitli yazılar içeriyor. Vedat Türkali bu kitabının tüm gelirini köyleri yakılarak göçe zorlanmış, Kürt köylülerinin hasta çocuklarına bırakmıştır.

GÜVEN (1999, ROMAN)

1988 yılının sonlarında Londra'ya yerleşmesinin sebebi *Güven* romanını yazmaktır. Orada hem olası engellerle karşılaşmayacak hem de biraz yalnız kalarak on yıl sürecek bu çalışmaya ayıracaktır tüm vaktini. Bu romanı yazma fikri ilk olarak 1944 yılında gelişir. O zaman adını "İtimat" koymak ister. Ancak bu romanı yazmak için gerekli donanımdan yoksun olduğunu düşünür, kendini hazır hissetmez ve bu projeyi erteler. İşte bu roman elli beş yıl sonra *Güven* adı ile okuyucu ile buluşur.

Büyük araştırmalar, büyük emeklerle yazar *Güven*'i. TKP'nin tarihi ile ilgili çeşitli belgelere ulaşmak için Moskova'ya, Leningrad'a Odessa'ya, Stalingrad'a, Tiflis'e gider. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Komintern'in arşivinden TKP ile ilgili kararları inceler.

Güven adlı roman dört kitaptan oluşur. Birinci Kitap: "Savaş Yılları", İkinci Kitap: "Kara Duvarın Gölgesinde", Üçüncü Kitap: "Daldaki Kiraz", Dördüncü Kitap: "Savaş Bitiyor" başlıklarından oluşur. Bir de Beşinci Kitap'a başlangıç yapar, ancak bunu yazmayı okuyucuya önerir.

İstanbul 2000-2016

Güven romanını bitirdikten ve romanı yayınlamayı üstlenen yayınevi ile anlaştıktan sonra İstanbul'a döner. Döner dönmez de *Kayıp Romanlar*'ı yazmaya başlar. Anı kitabı olan *Komünist* ve *Tüm Yazıları Konuşmaları 1* adlı kitapları da bu sürede yazılır, düzenlenir ve basılır.

KOMÜNİST (2001, ANI)

Vedat Türkali *Komünist* adlı kitabında, çocukluğundan liseye oradan üniversiteye, TKP'yle ilk ilişkisi başladıktan cezaevine girene kadar geçen yıllarından kesitler anlatıyor.

TÜM YAZILARI KONUŞMALARI 1 (2001, YAZILAR)

Bu Gemi Nereye? (1985), *Savunmalar* (1989), *Yanıtlar* (1992), Ölmedikçe (1999) adlı kitaplarındaki yazıları 2001 yılında tek bir kitapta toplanır. *Tüm Yazıları Konuşmaları 1* adlı bu kitabı, Vedat Türkali'nin düzyazılarından, onunla yapılan bazı söyleşilerden, savunmalarından, hakkında yazılan bazı yazılara verdiği yanıtlarından oluşuyor.

KAYIP ROMANLAR (2004-ROMAN)

Kayıp Romanlar, '90'lı yılların sonunda Türkiye'yi emekli doktor Nahit Kotar'ın gözünden aktarır bize. Eski TKP'li Doktor Nahit, sürgün yaşadığı Almanya'dan emekli olduktan sonra ve siyasi davalarının zaman aşımına uğramasıyla birlikte çok özlediği ülkesine, İstanbul'a döner. Yaşamı boyunca sol hareketin birçok mücadele alanında yer almış, TKP'nin dağılma sürecinde de partinin bir miktar parası onda kalmıştır. Ülkeye dönerken bu parayı en doğru değerlendireceğini anladığı siyasi parti, örgüt, hatta kişilere vermeyi de görev edinmiştir. Gelir gelmez hukuki birtakım sorunları avukatı Mustafa ile hallettikten sonra İstanbul'a yerleşir. Yapmak istediği şeylerden biri de son zamanlarda okuduğu Vedat Türkali'nin *Güven* romanında Gülhane Parkı'nda bıraktığı Seher'le Turgut'un hikâyesini tamamlamaktır. Edebiyatı her zaman sevmiştir ama roman yazma isteği belki Seherlerden Turgutlardan biri olması ya da o dönemin, sonrasının tanığı olmasıdır.

İstanbul'da ilk işi Vedat Türkali'yi aramak olmuştur. Uğraşı sonuç verir. Kitapta zaman zaman karşılaştığımız Türkali de romanın bir parçası olur.

Doktor Nahit İstanbul'a yerleştikten sonra, yıllarca hasretini çektiği, nelerin değiştiğini merak ettiği şehri gezmeye başlar. Öyle güzel, öyle çekicidir ki İstanbul, bir yerde şöyle söyler:

(...) Karşılarda Sarayburnu, Ayasofya, Sultanahmet, tepede bütün görkemiyle Süleymaniye, yüzerek gidip kıyısına çıkabileceğin, tepesinde martılar uçuşan Kız Kulesi, tekneler cenneti liman, Haliç ağzı, Boğaz, başyapıt bir İstanbul görüntüsüne dalıp çıkarak denize girmenin eşsiz eden mutluluğu dünyanın hangi plajında bulunurdu ki! Büyülü ayışığı altında şimdi de her şey güzel görünüyordu ya, gündüz gelip dolaşacaktı bir gün; eski güzelliklerden neler kalmıştı acaba? Bir şeyler bulacağını biliyordu; saldırgan hangi çirkinliğin tam gücü yetebilmişti ki İstanbul'a? (...)[26]

Kalabalık bir akşam yemeğinde Esme ile tanışır. Doktor'un seksen yaşına yaklaştığı o günlerde, bu tanışma ile hiç ummadığı, belki kendine yakıştırmadığı bambaşka duygular girer yaşamına. Bu sıra dışı ilişkide Esme'nin de Doktor Nahit'in de o kadar çok şey vardır ki birbirlerinden öğrenecekleri, paylaşacakları. İlişkiyi diri tutan belki de budur. Aslında her şey olması gerektiği gibidir. Esme'nin gözü karadır, Doktor'sa biraz tedirgin.

Bu ayrıksı ilişki ile birlikte romanın akışı İstanbul'dan Diyarbakır'a, oradan da İsviçre'ye kadar uzanır. Neler yoktur ki o akışta. Kürt sorunu kendi coğrafyasında tüm gerçekliği ile çıkar karşımıza. Sonra Ermeni sorunu vardır, mafya vardır, sokak ortasında infaz vardır, çıkar ilişkileri, dostluklar vardır. İsviçre'de Vasken'le uzun sohbetleri vardır:

(...) Solda, ileride Lenin'in kaldığı ev görününce anımsadı Doktor. Vasken de susmuştu. Yaklaştılar. Yazı vardı "Lenin bu evde kaldı" diye. Alt kat antikacı işyeri olmuş. Onlarla birlikte kadın, erkek birkaç kişi daha yaklaşıp baktılar. Dillerini pek çıkaramadıkları, Doğu Avrupa'dan belki, yabancı gezginler olmalıydılar. Lenin ne çok girip çıkmıştır şu kapıdan! İki yıl boyunca kimler gelip gitti bu eve, ne ateşli konuşmalar oldu? İki musluğundan sürekli su akan havuzlu parka bakıyordu ev. Bu parkta gezinmiş, şu akan sulara dalgın bakmamış mıdır? O sıkıntılı günlerde, ne umutlu düşler kurdular Krupskaya ile, ne tartışmalara giriştiler kimbilir? Kavga etmişler midir? Etmişlerdir! Ne olacak? Bütün büyük olaylar yaşamın hiç de göze çarpmayan sıradanlığında yeşeriyor. Tarihi sarsan devrimi başlatmak için, 3 Nisan '17'de Petrograt'ta yığınların karşısına "alevden bir dev gibi" çıkan Rus siyasal göçmen, ilk adımını şu kapıdan, şu eşikten bu sokağa attı! (...)[27]

26. Vedat Türkali, *Kayıp Romanlar*.
27. Vedat Türkali, *Kayıp Romanlar*.

Nahit Kotar, romanını tamamlamış mı? Yoksa Seherlerle Turgutlarla aynı yazgıyı paylaşmış, bu yazgı zaten *Güven*'in devamı mı olmuş? Ne fark eder ki... *Kayıp Romanlar*, 20. yüzyılın sonlarında Doktor'un dinlediği müziğin, okuduğu kitapların, gezdiği yerlerin, en çok da Esme ile yaşadığı aşkın tadına vardığı hem umutlu hem hüzünlü buruk bir tat bırakıyor.

Güven romanının devamı değil ama tamamlayıcısıdır *Kayıp Romanlar*. Vedat Türkali romanın yazım sürecinde beş kere ameliyat olduğundan büyük güçlüklerle bitirir bu romanı. Sağlığına kavuşur kavuşmaz yeni bir roman ve yeni bir tiyatro oyunu yazmaya başlar.

YALANCI TANIKLAR KAHVESİ (2009, ROMAN)

Yalancı Tanıklar Kahvesi, '70'li yılların sonlarına odaklansa da 12 Mart 1971 darbesi ile 12 Eylül 1980 darbesi arasında geçen olayları işler. Romanın ana kahramanı Muhsin'in '60'lı yıllardaki öğrencilik zamanlarına göndermeler de içeren romanda taşralı küçük burjuva Muhsin'in açmazlarını dönemin açmazlarıyla birlikte sergiler. 1980 darbesine gidilen günlerde Muhsin solun bir kahramanı değildir, yalnızca çoğunluktan biridir.

Roman, tarihsel yapıdan gelen temel yanlışları vurgulayarak gerçek aydının nasıl olması gerektiğini gösterme çabasındadır denilebilir.[28]

ŞEYTAN'IN KAŞIK OYUNLARI (2009, OYUN)

Ender Özkahraman'ın çizimlerini yaptığı kitabın girişinde Vedat Türkali, *Şeytanın Kaşık Oyunları*'nı şöyle tanımlar:

Bu oyun özellikle İstanbul'da yıllardır geldi gelecek beklenen deprem olgusunu sergiler. En iyimserlerin 100 bin kişinin ölümü ile sonuçlanacağını söylediği bu acı olay ne yazgı ne de doğanın acımasız oyunu olarak gösterilebilir. *Şeytanın Kaşık Oyunları*, yapımızdan doğan soygun, vurgun, yabanıl sömürünün neden olduğu yıkımı gösterme çabasındadır.

Bu oyun 2009 yılında Devlet Tiyatroları genel repertuvar havuzuna alınmıştır.

Vedat Türkali'nin dört oyunu *Tiyatro Oyunları* adı altında 2017 yılında kitaplaştırılmıştır.

28. Rengin Arslan, *Remzi Kitap Gazetesi*, Nisan 2009.

BİTTİ BİTTİ BİTMEDİ (2014-ROMAN)

Ermeni meselesi ve Kürt meselesinin merkezinde olduğu *Bitti Bitti Bitmedi*, 12 Eylül 1980 ile 1999 yılları arasında geçer. Tarık, Lüsi ve Dede'nin yollarının kesişmesi, yaralarının sarılması ve yüzleşmelerle bir hesaplaşma romanıdır *Bitti Bitti Bitmedi*. Kitabın arka kapağında Haluk Gerger şöyle bir değerlendirme yapmıştır:

Bildiğim kadarıyla, hassas ve örselenmiş ruhları müzikle tedaviye başlamak iyi bir yöntem. Siz de sözcüklerin ve yazının müziğiyle benzer bir şey yapıyorsunuz. Sanatın ve sanatçının böylesi bir derman olma, tabiplik görevi de var herhalde. Hastalığıyla yüzleşmeye zorlananlarda, ilk başlarda, büyük öfke patlamaları da ortaya çıkabiliyor. Siz böylesi patlamalara da yüreğinizi siper etmektesiniz kuşkusuz. Bu da henüz insani aşamaya geçememiş sınıflı toplumlardaki (gerçek) aydın-sanatçı'nın kara yazgısı olmalı. Bir "psikiyatri seansı" gibi algılanmalı yazdıklarınız.

TÜM YAZILARI KONUŞMALARI 2 (2014, YAZILAR)

Vedat Türkali'nin 2001'den sonra çeşitli yerlerde yayınlamış yazıları, söyleşileri ve katıldığı televizyon programlarında yaptığı konuşmaların deşifreleri *Tüm Yazılar Konuşmalar 2* kitabında yer almaktadır.

ÖZGÜRLÜK İÇİN KÜRT YAZILARI 2 (2014, YAZILAR)

Bu kitapta Kürt sorunu ile ilgili 2005 yılından sonraki yazıları ve konuşmaları yer alıyor.

Vedat Türkali 2016 yılında aramızdan ayrılışına kadar yazmaya, konuşmaya, üretmeye devam etti. Sağlığı elverdiği ölçüde davet edildiği çoğu yerde konuşmalar yaptı, bazı oluşumlara destek oldu, kimileri ise onun öncülüğünde kuruldu. Kürt sorunun çözümüne katkı sağlayacak, barış imkânının kapısını aralayabilecek her türlü girişimde yer aldı. 29 Ağustos 2016'da hayata gözlerini yumduğunda son romanı olacak olan "Bataklıkta Dağ Güneşleri" üzerine çalışıyordu. Kürt sorununu ele alacağı romanı ne yazık ki tamamlayamadı. Ama doksan yedi yıllık yaşamında en çok korktuğu şey başına gelmedi hiçbir zaman. Aklı ona, son dakikalarında bile ihanet etmedi.

100. Yaş Yazıları

Vedat Türkali'nin 100. Yaş Günü Nedeniyle Düzenlenen Basın Toplantısı Metni

Basınımızın değerli temsilcileri,

Vedat Türkali, 100 yaşında... 13 Mayıs 2019, ülkemizin aydınlarından Vedat Türkali'nin 100. doğum günü. Üç yıl önce sonsuzluğa uğurladığımız Vedat Türkali, yaklaşık bir yüzyılın hem sanığı hem tanığı hem de yol göstericisi olmuştur. Yaşamı boyunca ödünsüz, cesaret ve kararlılıkla emekçilerden ve ezilenlerden yana olmuş ünlü bir yazar, aydın ve siyasetçidir. Aziz Nesin, Ruhi Su'yu sonsuzluğa uğurlarken, Ruhi Su ve benzeri aydınları, kendi ışıltıları ile kayarken dünyaya dokunup, yaşamı aydınlatan kuyrukluyıldızlara benzetmişti. Vedat Türkali de onlardandır ve ışığı hiç sönmemiştir.

Değerli basın temsilcileri, ilkkez 13 Mayıs 2004 yılında Vedat Türkali'nin 85. yaş günü kitlesel olarak kutlamıştı. Elliyi aşkın kültür sanat kurumu, emek ve demokrasi güçleri, yüzlerce aydın, sanatçı ve Vedat Türkali'nin dostları geceye katılarak, destek vermişlerdi. Katılımcılar tarafından "2004'den 2005'e Vedat Türkali Yılı" ilan edilmiş ve o yıl içinde de birçok etkinlik düzenlenmişti. 85. yaşında ilan edilen "Vedat Türkali Yılı"nın en önemli yanı yaşarken bir aydına gösterilen vefanın ilk örneği olması oldu.

Vedat Türkali, yıllarca toplumun her kesimine dokunmuş, yol göstermiş, toplumun vicdanı olmuştur. Bir yüzyıla yakın yaşamına komünist mücadeleyi, öğretmenliği, yazarlığı, şairliği, senaristliği, tutsaklığı, sürgünlüğü, muazzam bir yaratıcılık ve üretimi sığdırmıştır.

Gerçeğin arayıcısı ve halkların savunucusu olan Vedat Türkali, büyük yazarlığının yanı sıra çok güçlü bir anlatıcıdır. Her zaman ayrımcılığa karşı, eşitliğin, özgürlüğün ve adaletin savunucusu olmuştur. 1 Mayıslarda, Nevrozlarda, 1 Eylüllerde emekçi halklarla birlikte sesini özgürlük, dayanışma ve barış için yükseltmiştir. Cezaevlerinde, mahkemelerde dostlarını hiç yalnız bırakmamış, Cumartesi Annelerinin adalet arayışının her zaman yanında ve takipçisi olmuştur.

Ona karşı şükran borcumuzu yerine getirebilmek için her 13 Mayıs günü bir araya geldik. 2014 yılı 13 Mayıs günü Soma'da yaşanan işçi katliamı ve cinayetinde, 301 maden emekçisinin yaşamını yitirmesinin ardından bir araya geliş ve kutlamaları 14 ya da 15 Mayıs günleri yaptık. Yazıları ve anlatımlarıyla unutmaya karşı güçlü bir bellek oluşturan Vedat Türkali'yi biz de 100. yılında unutmamak ve unutturmamak için yine bir araya geldik.

Vedat Türkali, neredeyse yüz yılı bulan yaşam serüveninde hep onurlu kalarak, tüm sanatsal üretimini örnek aydın tutumuyla gerçekleştirerek, sınıfsız-sömürüsüz toplum idealine giden yaşam yolunu aydınlattı.

Öfkesi sürekli kınında olan Vedat Türkali, haramilerin saltanatına karşı kesintisiz mücadele verdi. Eşit, özgür ve kardeşçe bir yaşam özleminin yanı sıra sevgili eşi Merih Pirhasan'ı ve İstanbul'u aşkla sevdi ve yazdı. Ne yazık ki hayal ettiği İstanbul'u göremeden aramızdan ayrıldı. 31 Mart'ta yeşeren dalların ve

tomurcuklanan çiçeklerin Haziran'da meyveye duracağını umut ederek, onu yine "Bekle Bizi İstanbul" şiiriyle anmak istiyoruz.

..... Boşuna çekilmedi bunca acılar İstanbul
Bekle bizi
Büyük ve sakin Süleymaniyenle bekle
Parklarınla köprülerinle kulelerinle meydanlarınla
Mavi denizlerine yaslanmış
Beyaz tahta masalı kahvelerinle bekle
.....
Bekle zafer şarkılarıyla caddelerinden geçişimizi
Bekle dinamiti tarihin
Bekle yumruklarımız
Haramilerin saltanatını yıksın
Bekle o günler gelsin İstanbul bekle
Sen bize layıksın

Bu yılı "Vedat Türkali ve Kitap Yılı" ilan edelim. Başta Diyarbakır ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkanları'nın çağrısına karşılık vererek, belediyelere kitap bağışlayalım. Bir yıl boyunca düzenleyeceğimiz çeşitli kentlerdeki çeşitli etkinliklerde Vedat Türkali ile buluşup, Vedat Türkali'yi halklarımızla ve gençlerimizle buluşturalım. 100. yaş gününde İstanbul'u Vedat Türkali'ye layık, kendimizi İstanbul'a layık kılmaya çalışalım.

Vedat Türkali'yi 100. yaş gününde sevgi, saygı ve büyük bir özlemle anıyoruz.

15 Mayıs 2019
Taksim Hill Otel, toplantı salonu

Ahmet Kale

Vedat Türkali'nin Düşünce Ortamında Kıvılcımlı

Vedat Türkali'nin 100. Yaşına armağan olarak hazırlanan kitaba benden de bir yazı istenmesinin heyecanıyla neler yazabileceğimi düşünürken onunla tanışmam, geçirdiğim zamanlar, uzun Kıvılcımlı sohbetlerimiz geçti gözümün önünden.

İlk olarak Suat Şükrü Kundakçı ağabeyle birlikte TÜYAP Kitap Fuarı'nda kitaplarını imzaladığı standda görmüştüm onu. Sohbet ettik biraz. Bir kitabını imzalatmak istediğimde, "imza atamıyorum Sebahat Hanım kaşemi basıyor" demişti. "Hayır, ben sizin imzanız olsun isterim" dediğimde de "evladım ellerim titriyor, atamıyorum ki" demişti tekrardan. Ben de Sebahat'in kaşe basmasını kabul etmeyip vazgeçmiştim imza ısrarından.

Daha sonraki yıllarda gerçekten "evladı" gibi davrandığı zamanlarımız oldu.

Yöneticisi ve ortağı olduğum yayınevinde bastığımız her Kıvılcımlı kitabından bir adedini götürerek ilişkimizi sıkılaştırmıştım. Sonraki yıllarda eksilen kitapların yerine bizden takım kitap aldığını ve ısrarla parasını ödediğini hatırlıyorum.

Son birkaç yılında epey birlikte zamanımız geçti. Tedavisiyle ilgilenen hekim arkadaşıma yardımcı olmak amacıyla bütün hastaneye getirme götürme işlerini üstlendim, banka vs işleri olduğunda refakat ettim. Sık sık tekrarladığı öğlen sofralarının konuğu oldum zaman zaman. Beslenme titizliğine tanığım. Zar zor oynattığı kaslarıyla "jimnastik" yapma çabasının da hayranıydım. 2012 yılının 1 Mayıs'ına tekerlekli sandalye üzerinde katılmayı istemişti. Bir arkadaşımla birlikte Cihangir yokuşundan çıkarmak zordu, yokuşu tek başıma indirirken fizik olarak çok zorlandım ama onun 93 yaşında yumruğunu sıkarak alana girmesi ve dolaştırmamızın heyecanı birçok şeye değerdi. Heyecanlıydı, nefes nefese kalmıştı sandalyesinde. Evine çıkardığımda "sana da büyük yorgunluk oldu evlat" derken de 1 Mayıs'ı Taksim alanında karşılamış olmaktan mutluydu.

94. yaş gününde yakın dostları olarak 4 kişi gün boyu birlikte olmuştuk. Hocalık yaptığı askerî liseyi göstermişti bize. Küçüksu Deresi yakınında yemek yiyip sohbet ettik, Anadolukavağı tarafına geçip yeşillikler içinde çaylar içtik. Gün boyu sık sık evde yatalak olan eşi Merih Teyze'mizi sordu, sordurdu.

Bu yılın başında kaybettiğimiz kıymetli ağabeyim Yalçın Yusufoğlu ile beraber sık sık Vedat Bey'in (Yalçın Ağabeyim Vedat Bey derdi. Ben Sebahat'ten alışkanlık Kadir Amca derdim) salonunda buluşur, TKP tarihi ve özellikle Kıvılcımlı üzerine doyulmaz sohbetler ederdik. Hem kendilerini hem de sohbetlerini özlüyorum.

Ortaklaşa Kıvılcımlı Anmasının Öncüsü

2009 yılının Mayıs-Haziran ayları. Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın bütün eserlerini basmak üzere kurulan Sosyal İnsan Yayınları'nın ortağı ve yöneticisiyim. Bütün gücümüzle kitapları hazırlamaya, basmaya, dağıtmaya çalışan iki üç kişiyiz. İnsanüstü bir gayretle

çalışarak iki yıl gibi bir zamanda 20'den fazla kitabını basmışız ustamızın. O aylarda da 9 kitap olarak yazılmış olan ünlü YOL serisini yayına hazırlamakla meşgulüz.

Kıvılcımlı'nın mezar başı anmaları, her biri kendini Kıvılcımlı'nın gerçek mirasçısı, has takipçisi sayan grupçukların arka arkaya mezar başına gelerek, ayrı ayrı anma konuşmaları yaptıkları, anma için bile bir türlü bir araya gelemedikleri bir biçimde yapılıyordu, hâlâ da öyle yapılıyor. Bu konuda benim gibi gruplardan bağımsız olarak Kıvılcımlı'ya bağlı olan iyi niyetli kimselerin birçok defa yaptığımız girişimlere rağmen bir ortaklaşma sağlanamadı, sağlanamayacak gibi de görünüyor.

İşte o 2009 yılında bir yandan yayın işlerini yoğun bir şekilde yürütürken, bir yandan da o yılki Kıvılcımlı anmasının nasıl yapılacağı, bizim neler yapacağımız üzerine de düşünüp tartışıyoruz yayınevinde. "Kıvılcımlı'nın sadece izleyicilerinin değil, tüm Türkiye halklarının bir değeri olduğu, Tüm devrimci gruplar tarafında anılabilse ne iyi olacağı" konusunda konuşurken, böyle bir şeyi deneme fikri gelişiyor içimizde. Kısa bir tereddütten sonra tüm gruplarla görüşüp onları ortak bir kıvılcımlı anmasına ikna etme çabasına girişmeye karar veriyoruz sonunda.

Kendince bir prestiji olsa da sonunda biz bir yayınevi idik. İrili ufaklı ama hemen hepsi de benmerkezci, yaklaşılması ve bir etkinlikte ortaklaştırılması zor olan grupları böyle bir birlikteliğe ikna etmeyi bırakın, kendimizi dinletmeyi nasıl başaracağımızı düşünürken aklımıza ortak anma çağrısını Vedat Türkali'ye yaptırmak geldi. O zaman Bodrum'da tatilde olan Vedat Türkali ile görüşmek üzere bir arkadaşımızı yolladık. Memnuniyetle kabul edip, herkesi ortaklaşa bir anmaya davet eden bir çağrı metni de yazıp vermişti Türkali.

Siyasi gruplarla görüşüp onları ortak anmaya çağırma ve ikna etme görevini ben üstlenmiştim. Elimizde Vedat Türkali imzalı bir çağrı olunca daha bir dikkate alınır, dinlenir olmuştuk. Birkaç tur sürdü görüşmelerimiz. Genellikle olumlu karşılandı çağrı ve çabalarımız.

Temmuz-Ağustos aylarında olumlu yaklaşan –temas ettiğimiz bütün gruplar olumlu yaklaşmıştı aslında– grup, parti, platform gibi örgüt temsilcileri ile toplanmaya başladık. Anmanın

pratik işlerini görüşüyor, salon, konuşma düzeni gibi ayrıntıları tartışıyorduk. 15 civarında parti, grup, platform, dergi, yayınevi haftalar boyu defalarca toplandık. Son derece güzel bir anlayış ve karşılıklı saygı içinde sürdü toplantılar. Kıvılcımlı'ya olan saygı, Vedat Türkali'nin çağrıcı olmasının ağırlığı ve diğer çağrıcı görünen Sosyal İnsan Yayınları'nın gayretleri ile önemli bir sorun yaşanmadan anma aşamasına yaklaştık. Ancak anmanın günü çok yaklaşmışken bazı anlaşmazlıklar baş gösterdi. Siyasi ayrılık varmış ve bu birlikte olmaya engelmiş gibi görme/gösterme çabalarını saymazsak, konuşmalar yapılması konusu çok tartışılmaya başladı. Katılımcılar ya herkesin kısa kısa saygı ve selamlama konuşmaları yapması ya da herkes adına çağrıcılardan birinin kapsamlı bir konuşmayla anmayı yapması seçeneklerini tartışırlarken konu Vedat Türkali'ye de iletilip görüşü alınmak istedi. Vedat Hoca'nın tavrı son derece net oldu: "Ben bu çağrıyı sadece Dr. Hikmet anması için yapmadım, toplantıda yalnız ben konuşacağım ve Türkiye sosyalist hareketinin birliği konusunda vasiyetim sayılacak açıklamalar yapacağım" diyerek tartışmaları bitirdi. Konuşma yapmaya çok hevesli olanlar bile ses çıkaramadı bu net tavır karşısında ve Vedat Türkali mezar başında da daha sonra Su Tiyatrosu'nda yapılan anma toplantısında da tek konuşmacı oldu. Siyasi partilerden Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP), Sosyalist Devrim Partisi (SDP), Sosyalist Parti (SP), Demokratik Toplum Partisi (DTP), Türkiye Komünist Partisi (TKP) gibi partiler, Toplumsal Özgürlük Platformu (TÖP), Sosyalist Demokrasi Platformu (SODAP), Sosyalist Emek Hareketi (SEH), gibi platformlar, *Atılım* dergisi, Sosyal İnsan Yayınları gibi kurumların (yıllar geçti, unuttuklarımdan özür dilerim) katıldı bu toplantıya.

Toplantıdaki konuşmasında şunlara değindi Vedat Hoca: [Bu konuşma 11 Ekim 2009 tarihinde Su Tiyatrosu'ndaki anma toplantısında yapıldı ve kendisinin izniyle tape edilerek ilk defa benim derlediğim, Dipnot Yayınları'nın yayınladığı *Hikmet Kıvılcımlı Kitabı*'nda yayınlandı]

"... 1936-37'lerde bize ışık tutan Dr. Hikmet Kıvılcımlı idi."

"... Ve Doktor'a biz o zaman işte o küçücük kitaplarıyla, Marksizm Bibliyoteği... İşte Edebiyatı Cedide'nin Otopsisi, Emperyalizm... *Bütün o*

kitapları yer gibi okuduk. Bize ilk ışık tutan oydu. Yani bilimsel olarak marksizmi öğreten oydu. Zaten o daha önce Kapital *çevirisi vermeye başlamıştı."*

"Şimdi içerdeyken biz, Doktor Vatan Partisi'ni kurdu. Onu izliyorduk zaten hapishaneden. Şefik Hüsnü'nün Dr. Hikmet'e nasıl büyük bir sevgi ve hayranlık duyduğunun ben tanığıyım..."

"Doktor Hikmet Kıvılcımlı'yı ilk defa orada (Sultanahmet Cezaevi) tanıdım. Şimdi o günden sonra hep beraber olduk, daima. Yanından ayrılmamaya çalıştım, çok şey gördüm, çok şey öğrendim ama bugün anlıyorum ki yazık ki onun kitaplarını ben gerçek hakkını vererek o zamanlar tam kavramamışım."

"Doktor bizim Marksist-Leninist kavganın en yiğit önderlerinden biridir. Yalnız odur demem, vardır yiğit insanlar... Fakat Marksizm'e bir hizmet, Türkiye'nin gerçekleri içerisinde, gerçekten düşünsel katkılarda bulunmuş, bakın sözüme dikkat edin, tek adamdır. Şefik Hüsnü'yü tanıdım, biliyorum, çok iyi biliyorum büyük saygım var. Reşat Fuat öyle. Bu konuda iyi kötü yazanlar var ama Doktor Hikmet çok farklı bir şey yaptı bu memlekette.

"Ne yaptı Doktor Hikmet? Şimdi bugün Türkiye'nin en ünlü sorunlarını alalım. Din sorunu. Din sorunu hakkındaki bizim eski ve yeni o zamanki militan yoldaşlarımızın fikri vardı. Hâlâ bugün marksistim diyenler işte Marx'tan öğrenmişler "din afyondur" falan. Ama bir sosyal kurum olarak Türkiye'de din nereye oturuyor, neleri yapmamız lazım bizim bu konuda? Bu konuda ciddi biçimde düşünce yoluna açan Doktor Hikmet'tir."

"Biliyorsunuz Kürt sorunu üzerine yazılmış Doktor Hikmet'in bir kitabı var. Bizim İsmail Hoca (Beşikçi) görmüyor bu olayları. Biz o zaman varlığını biliyorduk ve doğru yaklaşıyorduk olaya. Biz dediğim kim? Doktor Hikmet'in kitabını okuyanlar. Bakın Kürt meselesine yaklaşımı bu."

"Şimdi bakın, benim son zamanlarda değindiğim iki nokta var. Zaten çoğunu yazdım, ilgili notlar var. Kürt meselesi ve din meselesini ben Doktor'dan öğrendim."

"Vatan Partisi'nin kuruluşunda bu Eyüp konuşması var, tarihî bir konuşma... Ha o yüzden yakaladılar onları, aldılar içeriye. Demin onu dedim, büyük mutluluk hissettim ama bir yandan üzülüyorum tevkif edildikleri için, bir yandan da mutluyum. Doktor Hikmet'i tanıdım. Doktor orada İslamı tarif eder. İslamın nasıl sınıfsal bir yapısı olduğunu anlatır ve bu Ebu Süfyan tayfasını anlatır. İslam'ın temelinde nasıl ilkel komünal birtakım öğelere dayandığını anlatır. Uzun uzun anlatır birçok şeyleri. Ben orada öğrenmişim programı. O zaman anlaşılmadı ama sonradan olayların gelişmesi Doktor Hikmet'in ne kadar haklı olduğunu gösterdi."

"Üçüncüsü Osmanlı eski tarihimiz ve bu tarihe bakışımız. O konuda da bize çok önemli yapıtlar verdi. Osmanlı Tarihinin Maddesi. Zaten bütün bunları sonunda ne yapıyor, asıl büyük Tarih Tezi'ne bağlıyor. O Tarih Tezi çok önemli bir bilimsel buluştur. Marx'a katkıdır. Marksizm-Leninizm'e katkıdır."

"Ben iyi kötü takip ediyorum, bakıyorum ne kadar basit şeylerde, kolayca beraber olmasına hiçbir engel olmamasına rağmen bile bir ortamda parçalanmalar oluyor. Bu sağlıklı değil. Bugün bütün arzumuz şu: BİRLEŞMELİYİZ. Bizi kim birleştirebilir? Benim yaşadığıma göre şöyle bir toparlamaya çalıştım. Eskiden bize hazır olarak bol malzeme bırakan, bol düşünce bırakan kişi, galiba tek kişi Doktor Hikmet Kıvılcımlı'dır."

"Şimdi bize bu konuda en gerçekçi yolu gösterebilecek kişi, ben yetmiş yıldır komünist partisinde şu veya bu şekilde oldum. Gördüğüm kadarıyla dört dörtlük, Doktor Hikmet'in gösterdikleridir, öğrettikleridir."

Böyle anlatmıştı bizlere Kıvılcımlı'dan nasıl ve ne kadar etkilendiğini. Bu etkileri hemen hemen tüm romanlarında görürüz. Her eserine bir şekilde almıştır Kıvılcımlı'yı. Ya karakter olarak, ya düşünce dünyasını etkileyen bir fikir olarak mutlaka değerlendirmiştir.

Yukarda da andığım gibi son yıllarında sık sık görüştük, sohbetinden ve derin bilgisinden yararlandım.

100. yaşındaki bu büyük edebiyat ve sinema adamını, bu büyük komünisti saygı ve özlemle anıyorum.

21.08.2019

Banu Güven

Ben 15 Mayıs 1969'da doğdum.

Vedat Türkali olarak tanıyacağım Abdülkadir Pirhasan'dan tam 50 yıl ve 2 gün sonra.

Ben hayatımın ilk şaplağını yediğimde, o ömrünün yarısından biraz fazlasını geride bırakmıştı. İki savaşın içinden geçmiş, büyümüş, büyürken diktatörler görmüştü. Komünist olmuştu. Doktor Hikmet Kıvılcımlı'yı tanımış, ondan el almıştı. Cezaevine girmişti. Türkiye Komünist Partisi davasından 7 yıl yatmıştı.

Türkiye'nin batısında 1969'da doğan bir çocuk olarak benim daha hiçbir şeyden haberim yoktu tabii, uzun zaman da olamadı. Ailemin bir tarafı CHP'li, diğer tarafı Demokrat Partili, devamında Adalet Partili'ydi. Aile yemeklerinde bu iki cenahta olup

birbirlerinin kalbini kıranlar olurdu. Öyle ki, bazen küserler, birbirleriyle konuşmazlardı. Siyaseten en solda gördüğüm şey CHP'ydi haliyle. Annem üniversitede hocaydı. Onun öğrencilerinden komünist olanlar vardı. Ama ben bunun ne demek olduğunu tam anlamıyordum. O zamanlar "komünizm" deyince birçok kişinin olduğu gibi benim de aklıma Sovyetler Birliği gelirdi. Teyzem 1976-1980 arasında orada müzik doktorası yaptı, ama o da komünist değildi. Ben de "asıl solun" farkına ancak üniversitede varacaktım.

Adını biliyordum, ama okumamıştım. İlk Vedat Türkali romanımı benden yaşça biraz büyük erkek arkadaşımdan aldım. Basıldığı tarihten bu yana sık sık okunmuş, elden ele dolaşmıştı belli ki, hırpalanmıştı. Kapağında şehre doğru yürüyen ince bir adam resmi vardı hani. O baskıdan söz ediyorum. O adam Vedat Türkali'nin daha ben doğmadan memleketin sokaklarında yürütmeye başlattığı Kenan'dı. 1974'te ben beş yaşındayken yayınlanan *Bir Gün Tek Başına*, içine doğduğum hayatın, ülkenin romanıydı. Arkadaşım kitabı bana çok değerli bir hazineyi verir gibi teslim etti. Okurken sayfaları ayrılmasın diye ne kadar gayret ettiğimi hatırlıyorum. Hiç bilmediğim şeyleri okudum o romanda. Çok etkilenmiştim. Ama bu hissi nedense hep benden daha büyüklerle daha güçlü şekilde paylaştım. Bizim nesil tam darbe sonrası serpilen, daha doğrusu serpilemeyen nesildi, bu yüzden büyük ihtimalle. Seksen darbesinin çölleştirdiği bir Türkiye'de büyürken, önceki nesillerin devrimcilerine hep gıpta ettim. Darbeciler o pınarları kurutmaya, bizi de susuz büyütmeye ant içmişlerdi. Ama başaramadılar. Mesela Vedat Türkali gibi çağlaya çağlaya akan bir suyu durduramadılar. Dönüp baktıkça ve sonra tanıştığımda da gördüm ki, Vedat Türkali'ye hiçbir set, hiçbir bent dayanmazdı.

O romanı elimde tutarken hem öğrenci hem de taze gazeteciydim. İleride onunla karşılıklı oturup canlı yayında bazılarında şok etkisi yaratacak bir söyleşi yapacağım hiç aklıma gelemezdi tabii. Ama onun yürürken bıraktığı izlerden hem içgüdüsel bir şekilde hem de arkadaşlarımın yol göstermesiyle gitmeye başlamıştım. Aradan yıllar geçti. Bir gün bana haber yollayıp, benim yayınıma gelmek istediğini söyledi.

12 Haziran 2011 seçimlerinden önceydi. O sırada senaryosu Vedat Türkali'ye ait olan *Fatmagül'ün Suçu Ne?* dizisi çok popülerdi. Herkes Türkali ile diziyi konuşmak istiyordu ama o talepleri geri çeviriyordu. Ama beni "seçti". Kanal yönetimi bu haberi duyduğuna çok sevindi tabii. Popüler kültür açısından bulunmaz bir nimetti, Reytingi yüksek bir yayın olacaktı. Beren Saat ne yapmış, senaryo aslına ne kadar uyuyor falan, bunları konuşuruz diye hayal ediyorlardı. Ben ise başka türlü bir sevinç içindeydim. Memleketin ve dünyanın neredeyse 100 yılına tanıklık etmiş Vedat Türkali'nin seçimden önce neler söyleyeceğini, zihinleri nasıl açacağını merak ediyordum.

2 Haziran 2011... Sağ kolu Sebahat Altıparmakoğlu ile birlikte NTV'ye geldiler. Kulakları ağır işitiyordu, o yüzden yayını kulağına da verdik, her şeyi iyi duysun diye. Sonra başladık.

Türkali'nin gözünde memleketin en hayati meselesi Kürt meselesiydi. Bir yıl kadar önce dönemin başbakanı Erdoğan tarafından "demokratik açılım" adı altında yapılan toplantılardan birine davet edilmişti. Sağlık durumu nedeniyle bu toplantıya katılamamış ama Erdoğan'a bir mektup yazmıştı. Demişti ki o mektupta, "Yıllardan beri söyleyip yazdığım bir temel düşüncemi yineleyerek izninizle bir iki noktaya değinmeye çalışacağım. 'Kürt sorunu' çözülmeden demokrasi sorunu çözülmez; 'Demokrasi Sorunu' çözülmeden de Kürt Sorunu çözülmez."

Türkali özetle hem demokratik açılımdan söz edip, hem de "mağaradakileri bile yakacak silahlar" almanın birbiriyle uyum içinde olmadığını söylüyordu.

Yayına da seçim öncesinde bu mesajlarını yinelemek için geldi Vedat Türkali. O sırada, darbe sonrasında Diyarbakır Cezaevi'nde işkence görmüş bir karakter üzerine inşa edeceğini söylediği son romanı *Bitti Bitti Bitmedi* üzerinde çalışıyordu. Diyarbakır Cezaevi'ni görmek istediğini, ama cevap alamadığını anlattı.

Tek görmek istediği Diyarbakır Cezaevi değildi ama. Vedat Türkali İmralı'ya da gitmek, Abdullah Öcalan ile görüşmek istiyordu. Yayının bu kısmında çağladı işte. Öcalan'ın sorunu çözebilecek tek kişi olduğunu söylüyor ve ona bu şansın verilmesini talep ediyordu. Muhtemelen sesi kısık televizyon ekranlarının önünde başka önemli işlerle meşgul olan kanal yöneticileri ne

olup bittiğine çok geç ayıldı. Programın sonuna geldiğimizde Vedat Türkali İmralı'ya selamlarını göndermişti bile.

"Gidip ben Öcalan ile de konuşmak istiyorum. Bu devlet ne kaybedecek yahu? On iki senedir bu adamı kimseyle temas ettirmeyip kendi adamlarını yolluyorlar. Buna rağmen büyük irade gösteriyor. Selam ve sevgi ona benden. Evet, (Öcalan'a) 'Sayın' demiyorlarmış. Pekiyi bu kadar 'Sayın' adam neden gidiyor ona birader? Onlar gidebiliyorlar da ben niye gidemiyorum? Ben de 'Sayın' değil miyim?" Türkali'nin programı kapatırken son mesajı da "Kan bitsin. Türk Kürt birbirini öldürmesin" sözleriydi. Bu kadar net.

İşte bu anlar kanalda bazı yöneticilerin tansiyonunun düştüğü anlar oldu. Tam programın sonu. Ne kapanıştı ama!

O sırada bu programın 14 yıldır çalıştığım kanalda yaptığım sondan bir önceki program olduğunu bilmiyordum. Yayında da Vedat Türkali'ye "Seçimden sonra da gelir misiniz?" diye sormuştum. Stüdyodan çıktığımda, adı lazım değil, biri bana "Ne yaptın ya Banu?" dedi, "Fatmagül'ü falan neden konuşmadın?" Yüzünde acı bir ifade vardı. "Dalga mı geçiyorsun" dedim, "Adam başka bir şey için geldi. Kalkıp giderdi."

Haklılığım bir hafta sonra başka bir kanalda ispatlandı. Vedat Türkali, yine Kürt meselesinin çözümünü konuşmak için gittiği Ülke TV yayınında Ersoy Dede'nin "Fatmagül'ü izliyor musunuz?" sorusuyla karşılaşınca kalktı, programın sonunu beklemeden çekti gitti.

Sonrası... Her yayınımı internet sayfasındaki program arşivine koyan NTV, 2 Haziran 2011'deki Vedat Türkali yayınını koymadı ya da koyulan videoyu kaldırdı. RTÜK'ten ceza gelecek mi diye tedirginlikle beklenirken, ben üç gün sonra, hafta başında yayınıma gelecek olan milletvekili adayı Leyla Zana'yı ağırlamaya hazırlanıyordum. Programda Vedat Türkali onun da kulaklarını çınlatmıştı. "Leyla Zana'ya güveniyorum" demişti. "Geçenlerde tutturmuşlar, Leyla Zana köye gidince demiş ki, 'Oyunuzu gerillaya verin' demiş. Yahu baba, ben de gerillaya veriyorum. Gerilla ölsün öldürülsün diye değil ama, gerilla dağdan insin diye veriyorum. Gerilla dağdan indirilmeden bu işi çözemeyiz." Böyle demişti.

Herkes peşindeydi Leyla Hanım'ın. Ama o ana akımdaki ilk söyleşisini benim yapmamı kabul etmişti. Öğrendim ki, benim gece yayınlarım sırasında, o dört duvar arasında, ben ekranda, çok yarenlik etmişiz. Daha önce sadece İMC TV'de bir programa katılmıştı. Ben de davet edilmiştim bu programa, ama nasıl olsa kendi yayınımda ağırlayacağım için teşekkür edip, "Yayın gününü bekleyeyim" demiştim. O beklediğim yayın hiç olmadı. Ben Leyla Zana'nın Diyarbakır'dan uçak biletini ayarlamaya çalışırken, yayını yapamayacağım haberini aldım. İlk kez böyle bir durumla karşılaşmıştım. Otuz altı saatim kanal yönetimini tam da çözüm girişimi beklentileri filizlenirken böyle bir sansür uygulamanın anlamsızlığına ikna etmeye çalışmakla geçti. "Yarın öbür gün bırakın Leyla Zana'yı, Abdullah Öcalan manşetlerde olacak" dedim. Ama dinleyen olmadı. Vedat Türkali ile yayınımızdan sonra bir anda iklim değişmişti, daha önceden planlamaya sokulan yayın iptal edilmişti. Bu iktidara karşı duyulan öyle büyük bir korkuydu ki, itibar falan gibi şeyler artık kimsenin umurunda değildi. Emek, Özgürlük ve Demokrasi Bloku'nun milletvekili adaylarından "kim yayınlara çıkabilir, kim çıkamaz" diye bir liste olduğunu sonradan öğrendim.

O iki gün ve sonrasında kanalda yaşadığım yalnızlığı ve hayal kırıklıklarını anlatamam. Karşılaştığım durumu Leyla Zana'ya içim bin parçaya ayrılarak anlattım. Çok üzgündüm. Onu yayına çıkarana kadar yayınları boykot edeceğimi de yönetime bildirdim. Benden seçime kadar yayın yapmamı istemişlerdi. "Hayır" dedim. Sonra gördüm ki, zaten kanaldan gönderilecekler listesindeymişim ve Vedat Türkali ile yaptığım o son performansla bir numaraya yükselmişim. Üzülmesini istemediğimden ona hemen haber vermedim. Hayal kırıklığı yaşamasını istemedim. Üstelik daha resmen işten çıkarılmamıştım.

Sonra seçim sonucunda değişen bir şey olmadı ve bana yolun sonu göründü. Ben de böyle bir kanalda kalmak istemiyordum artık. Zana'yı söz verdiğim yayına çıkarmadan devam edemezdim. Kanal bildiğim kadarıyla Türkali yayınından dolayı RTÜK'ten ceza falan da almadı bu arada.

NTV'nin işime son verdiği haberi internete büyük harflerle "Banu Güven kovuldu!" diye Temmuz'da düştü. Vedat Türkali

hemen aradı. Telefonda dedi ki, "Banu, kızım, söyle hangi kanala gideceksin şimdi? Geçersen yeni bir yere haber ver, hemen oraya da geleyim, seni oradan da kovdurayım!" Çok güldük. O zaman bir kanala geçseydim, kesinlikle çağırırdım da, geçecek kanal yoktu.

Vedat Türkali'yi ağırlamak benim için onurdu. Onunla yaptığım programın daha hızlı ya da kesin şekilde "kovulmama" katkıda bulunması da ayrı bir gurur kaynağı.

Vedat Türkali'yi daha sonra ziyaret ettiğimde bana bol bol nasihat etti. İki nasihatini sizinle de paylaşayım.

1 - Hikmet Kıvılcımlı'yı oku, anla
2 - Naomi Klein'ın *Şok Doktrini*'ni oku

Bir romanından girdi, diğerinden çıktı, bana Türkiye Komünist Partisi'nin tarihini anlattı. Kıvılcımlı neden önemli? Neoliberalizme karşı nasıl durmalı? Hiç hızını kesmeden, teklemeden, çağlaya çağlaya konuştu. Yanından ayrıldıktan sonra sokağa çıktığımda kendimi evrende çok küçük, küçücük bir nokta gibi hissetmiştim. Koca bir ummanın ortasında gibiydim. "Yolum daha çok uzun, zamanım bu ummana yeter mi?" diye düşündüm durdum. O zaman ben 42 yaşındaydım, o 92. Bir de bana yayında demişti ki, "Önemli olan benim kafamı kaybetmemem ve geç bunamamam." Ben o gün sabah ne yediğimi hatırlamıyordum!

Sevgili Vedat Türkali,
Sevgili Kadir Amca,

İyi ki benim yayınıma geldiniz. İyi ki sözünüzü sakınmadınız. İyi ki kovuldum. İyi ki benim dostum oldunuz. Benim ömrüm ne kadar sürer ve kafam ne kadar yerli yerinde kalır, bilmiyorum ama hedefim sizin performansınızı yakalamak. Nasihatler hep aklımda, siz de öyle.

KOL SAATİ

Babam benden saat istedi
Büyük kadranlı, ucuz bir kol saati
Fırlayıp evden Beyoğlu'na, al gel düşünme
Düşündükçe bu masum istek, oğluna bu güven
Kuşkular yaratıyor, evham, bir muamma
Tarihteki bütün anlamlarıyla bu zaman
Bu mahrem çağrı, bu akrep, bu yelkovan...
Bileğine yapıştırıp seyredecek eksildiğini
Ya da nabzımı dinleyecek kaybolmadan önce
Bırakmıyor çünkü giderken
Korkuyor ya bayrağı düşürürsem
Ya fazla uzun yaşarsam, ya vakitsiz ölürsem
Bir çatlak gördü duvarda kaçacak
Bana kalacak bunca yorgunluk.
Tik tak tik tak
Bu saat bana kalacak...

Beysun Mert

Vedat Türkali'li Zamanlar

Doksanlı yaşlarında Vedat Türkali, üretmeye devam ediyor. Fiziksel olarak hayata katılmakta zorlanıyor, hayat ona gelsin istiyor. Her yeni günü; eski dostlarıyla, ondan fikir, destek isteyen yeni bir ziyaretçileriyle, inanılmaz bir merakla dünyada, ülkede, sanat ve düşünce çevrelerinde olup bitenleri yorumlamak ve gündeme dair söylenmesi gereken sözü varsa atlamadan zamanında söylemek için büyük bir disiplin ve inatla, eksik kalmadan tüm hayatı boyunca yaptığı gibi hesapsızca sözünü, yorumunu hayata katmak için bir "fırsat" olarak görüyor.

Yaşamın getirdiği fiziksel zorluklarla savaşarak, inatla,

"Boşuna çekilmedi bunca acılar
Bekle bizi İstanbul"

dizelerindeki umutla,
muzip kişiliği ve çocuk gülüşüyle,
sert ve disiplinli bir şekilde yaşamın her gününü ciddiye alışıyla,
bir Vedat Türkali geçti bu hayattan, derin izler bırakarak.
Bundan böyle izlerini süren ulaşabilir Vedat Türkali'ye.

Vedat Türkali ile maalesef sadece doksanlı yaşlarını, şimdiki zamanını paylaştım. "Şimdiki zaman"la, bendeki Vedat Türkali'yi anlatmak istedim. Dokunmama izin verdiği için şükran duyuyorum. Duyma zorluğuna rağmen sohbetlerimizdeki yüksek enerjisi, "yaşsız"lığını gösteriyordu tekrar tekrar. Zamansızlaşmanın, sanatçı olmanın, düşünce insanı olmanın Vedat Türkali hali...

Bir sanatçıyı önce eseri üzerinden tanıyıp sonra özel yaşamında onunla zaman geçirildiğinde genellikle ayrı iki gerçeklikle karşılaşılır ve çoğunlukla sanatçının günlük hayatı karşılama refleksleri, kişilik zaafları itici gelir. "Keşke sadece eseri üzerinden tanısaydım" denir. Ben de Vedat Türkali'yi önce eserleri üzerinden tanıdım. Sonra kendisini tanıma fırsatım oldu. Karşıma çıkan iki Vedat Türkali, birbirini tamamlayandı. "İyi ki," dedim, "iyi ki, eserleriyle tanıdığım Vedat Türkali'yi insan olarak da tanıdım."

Öğrenciliğimde, kabul ettiğim felsefe doğrultusunda Türkiye üzerine okumalar yaparken bir dönemi daha iyi algılayabilmek için, *Güven*, *Bir Gün Tek Başına* romanlarını önermişlerdi dostlarım. Dönem tarihini bu romanlar eşliğinde okumak, bilgimi, algımı, kavrayışımı geliştirmişti. Vedat Türkali'nın eserleri, yaşamda ne çok parametre olduğunu, yaşamı doğru değerlendirebilmek için çok yönlü bir bakışa sahip olmak gerektiğini söylemişti bana. Benim için en değerli sanatçı ve aydın, yaşadığı döneme tanıklık ederken günlük hayat hesaplarıyla karşılaşmasında muhalif kimliğini törpüleyip yumuşatmayan, uzlaşmanın nimetlerine ve cazibelerine yenik düşmeyen, bedel göze alan, biraz hesapsız yaşayandır. Yani Vedat Türkali'dir.

Yine o dönem (1988 ve sonrası) okumalarım sırasında, yaşadığı coğrafyanın tarih içinden geçişinde, Cumhuriyet'in erken dönemlerinde, içinde bulunduğu çevrenin anlayışının dışına taşarak "Kürt meselesi"nde aldığı tutumla Vedat Türkali; tek başına kalmaktan korkmayan bir komünist, bir aydın, bir yazar olarak beni kendisine hayran bırakmıştı.

Bir gün, "Ben kalem emekçisiyim, Beysun. Kalemim çalışmadığında bu ev zorlanır," demişti. Aynı dönem, bir eserini iyi bir para karşılığında senaryolaştırmak isteyen bir yapımcı için, "O makul bir insan değil, eserimi ona satamam," demişti. Ben de "Beyin oportünist olabilir canım, senaryo zaten yazana yabancılaşabilir. Boş verseniz, rahat edersiniz şu dönemde," demiştim. Kocaman ellerini masaya vurup "Olmaz! Bana yakışmaz," demişti. Cihangir'deki evin merdivenlerinden inerken, aynı gerçeklik karşısında ben ne yapardım sorusunu sormuştum kendime.

Hasılı, VEDAT TÜRKALİ'li zamanlar, bir düşünsel eğitim, bir ahlak eğitimiydi benim için...

Cemal Dindar
Yaratmak Heyecanı[29]

Bazı kuşaklar gövdelerinde Salman Akhtar'ın bir kitabının adıyla 'hasarlanmış çekirdek' taşırlar. Savaş yıllarında ya da yıkıcı toplumsal koşullarda büyümüş olanlar selamlaşmakta, irade gösterip ortaklaşmakta o denli zorlanırlarken küskünlüklerde, hınçlarda, olmamışlıklarda, sevgisizliklerde dağılıp yitmeye bir eğilim, nerdeyse kör bir iştah duyarlar.

Birkaç kuşak öncesinden adlarla kurulan dostluklarda belki de bu eğilimlere karşı bilinçsiz bir savunma vardır. O adlara, coğrafyaya ve tarihe, öyküye sarılarak bütünlüğünü korumak çabası...

29. 17 Nisan 2017 tarihli *BirGün Pazar* ekinde yayınlanan "Çok şükür yaşıyoruz.." başlıklı yazıdan alınmıştır.

Ben bu çabada rastladığım ustalardan söz açmak isterim...

Vedat Türkali ya da yanında yöresinde bulunanların seslenişiyle Kadir Dede... Ben de son kitabı *Bitti Bitti Bitmedi*'nin yazım sürecinde o yöreye ucundan kıyısından dahil olup Kadir Dede deme hakkını edinenlerden olmuştum. Kitapta uzun süre cezaevinde kalmış karakterin ruh sağlığı ile ilgili konuşuyorduk. Bir öğle yemeğinde evine davet etmişti. Yemekte hamsili pilav vardı, ben uzun dönemdir et, tavuk ve balık yemediğim için önce direnir gibi oldum. O da kısa fakat özlü bir yaşam dersi vermişti, yanıtı ancak kendisinde varolan bir soru sorarak: "Doktor, biliyor musun ben niye uzun yaşadım?" Sonra da saymaya başlamıştı: "Birincisi şair olmadığımı çok erken anladım. İkincisi bir maddenin müptelası olmadım. Üçüncüsü ise balık..."

"Sen aklını mı kaybettin, Doktor!" deyip neşeyle gülüşü ise galiba o gün et olmasa da balık konusunda benim için dönüm noktası olmuştu. Hamsili pilava ikna edildiğimi söyleyeyim. Hâlâ tavuk ve kırmızı et yemesem de o günden beri balık yiyorum.

Dikkatimi çeken şeylerden biri de nerdeyse her cümlenin ya sonunda ya başında "Doktor" diye seslenişiydi.

Bu tekrarın nedenini bir süre sonra anlıyorum. Söylediği her "doktor" kelimesinde Türkiye sosyalist hareketinin 'Doktor'u Hikmet Kıvılcımlı'ya bir hasret çiçekleniyor. Sağlık konusu Kıvılcımlı'nın yoldaşlarına kendi bedenlerini göstererek "Bu size ait değil! Bu kamu malı, kamu malı!" deyişini hatırlamasıyla iyice benim aleyhime dönüyor.

Ben bu uzun yaşamanın sırrına, şimdi geriye dönüp Kadir Dede ile sohbet ettiğimiz o günlere bakınca belki bir şey daha ekleyebilirim: Yaratmak heyecanı...

Kitap yayımlandı. Evinde yapılan kutlama için davet etmişti. Cihangir'deki apartman dairesine... Nevzat abi, Nevzat Karakış güzel türküler söylemişti. Nevzat abinin türküleri bir de Kadir Dede'nin giydiği, yoldaşı Haig Açıkgöz'ce kendine emanet edilen Nâzım'ın gömleği dışında kitabın yazım sürecindeki sohbetlerimizle duygu bağı olan o kadar az ortaklık hissettim ki orada!.. Sanki Kadir Dede'nin son romanı kendi hürriyetine kavuşmuş, evden ayrılmış ve mobilyaların üzerine tozlanmasın diye kutlamadaki kalabalık örtülmüştü...

Cemal Taş

Cihangir'de Işık Yüzlü Bir Çınar

2019 Yerel Seçimlerinin sonuçlarıyla Türkiye genelinde siyasi gündem olduğu günleri yaşıyorken sevgili Sebahat Altıparmakoğlu'ndan bir mail geldi. "Vedat Türkali'nin 85. yaşı için yapılan etkinlikler kapsamında Vedat Türkali için dostlarının onunla ilgili yazılarından oluşan bir armağan kitap hazırlamıştık. Bu yıl Vedat Türkali 100 yaşında. Yayınevi bu kitabı güncelleyerek yeniden basmayı planlıyor. Sizin de Vedat Türkali için bir yazınızın kitapta yer almasını istedim" diye yazmış özet olarak. Günlerdir düşündüm ne yazmalıyım diye.

Yazabileceğim konular arasında öncelik, Vedat Türkali ile aramızdaki görüşmelerde hatıraları anmak geldi. Ama büyük

bir tesadüf şu ki 2014 yılında TKP'den aday olup Türkiye'nin ilk Komünist Belediye Başkanı ünvanı ile Ovacık Belediye başkanlığını kazanan Fatih Maçoğlu 31 Mart Yerel Seçimlerde de bir ilke daha imza atıp Dersim il Belediye başkanı seçilerek ilk Komünist il belediye başkanı oldu. Maçoğlu Ovacık Belediye başkanı seçildiği 2014 yılında Vedat Türkali'ye Ovacık'da toprak tahsisi önerisinde bulunmuştu. Türkali konu hakkında bir kaç dostuyla beraber beni de çağırmış konu hakkında fikrimizi sormuştu. Yine bir seçim, yine Gündem Maçoğlu, yine Vedat Türkali gündemimde. Bu tesadüf üzerinden bir kurgu kurup siz okurlar için yazmaya çalışıyorum.

Cihangir'de Işık Yüzlü Bir Kadir Amca Tanıdım

Ağıtların Diliyle Dersim 38, Tertele adlı kitabımızı Nilüfer Saltık ile beraber yayına hazırlıyorduk. 2014 yılının baharıydı, Cihangir'deki bürodan çıktık, Nilüfer Saltık:

"Kitabın bir kopyasını Yaşar Kemal ve Vedat Türkali'ye versek, düşüncelerini alsak iyi olmaz mı? Belki önsöz de yazarlar" dedi. Ne yazık ki bunu diler dilemez Yaşar Kemal'in sağlığı bozuldu. Bir daha da ulaşmak nasip olmadı. Vedat Türkali'nin yaşadığı ev ise büromuza birkaç metre mesafedeydi. Ziyaretine gittik, sohbet ettik, her zamanki gibi neşe doluydu, çok espriliydi. Nilüfer Saltık'a:

"O kocana söyle, yanıma gelsin" dedi. *Bitti Bitti Bitmedi* adlı romanı yayına hazırlanıyordu o sıralar. Duyma problemi yaşadığı anlarda asistanı Sebahat Altıparmakoğlu imdada yetişip iletişimi sağlıyordu. Bazı durumlarda cümleyi tahtaya yazıp okumasını sağlıyorduk. Çalıştığımız kitap ile ilgili bilgi de verdik kendisine. Ayrılırken: "Yine gelin" dedi.

Bir sonraki gidişimizde masasının üzerinde el yazısı bir notuna ilişti gözlerim: "Kitabı bomba gibi tehlikeli bulan bir adamı, başkanlık sisteminin kurucusu haline getirmek, yalnızca bu ülkeye değil dünyaya kötülük etmek demektir. O bakımdan da Selahattin Demirtaş, seni, yürüttüğün siyasal kavgayı tüm insanlık adına yürekten destekliyorum" İmza, Vedat Türkali. Kopyasını almak için izin istedim, olumlu yanıt alınca da telefonumla fotoğrafını çektim notun.

Dağların Kayıp Anahtarı adlı kitabımın bir kopyasını verdim kendisine. Görüşmemizden birkaç gün sonra Dersim'e gittim. Bir yaz günüydü. Ali Boğaz Vadisi'ne bir grup arkadaşımla gitmiş, '38'in izlerini sürüyorduk. Geri dönüş yolunda Amutka civarına bıraktığımız aracımızın yanına vardık, araca bindik, Hozat'a doğru yola koyulduk ki telefonum çaldı. Arayan kişiden Vedat Türkali'nin görüşmek istediğini duyunca, önce şaşırdım ve sonra da heyecanla "tabii ki" dedim. Vedat Türkali:

"Oğlum, ben seni duyamam, ama muhtemelen sen beni duyuyorsundur. Seni tebrik ediyorum. Çok önemli bir çalışma yapmışsın. İyi ki de verdin bu kitabı. Çok önemli buldum. Kitabını okuyunca Dersim konusunu yanlış bildiğimi, hatta hiç bilmediğimi anladım. Beni bu konuda aydınlattığın için de teşekkür ederim. İstanbul'a döndüğünde görüşelim" dedi.

Çok etkilendim sözlerinden. Otuz yılı aşkın bir suredir Dersim Sözlü Tarih çalışmaları yürütüyordum. Çalışmalarımla ilgili övücü sözler duymuştum, ancak bu kadar etkileyici övgüler duymamıştım. Ayrıca bu övgüleri düzen Vedat Türkali idi. Tabii bu sonraki çabalarım için müthiş bir motivasyon sağladı bana.

Dersim Meselesinde Özeleştiri

İstanbul'a döner dönmez Nilüfer Saltık ile beraber yine ziyaretine gittik. Söz Dersim '38'e geldiğinde, dedi ki: "Türkiyeli sosyalistlerin Dersimlilere bir özür borcu var. Ben kendi adıma bu özrü diliyorum. TKP'nin Dersim'e dair o günkü görüşleri bugün için mahcubiyettir. İsmail Bilen eliyle yazılmıştı sanırım. Komintern'e (Komünist Enternasyonal) verdikleri raporlarda da Kemalistleri reformcu, Dersimlileri feodal unsurlar olarak görmüştü. Ankara Hükümetini Dersim bölgesindeki Kürt aşiretlerin gerici ayaklanmasını bastırmakla uğraştığını rapor etmişti" diye konuştu.

Sonra da sohbetine devam etti:

"Samsun'da birçok halktan insanlarla beraber yaşıyorduk. Tabii çok derin farklarda vardı. Mesela Kızılbaşlar da vardı, genç çocuklar hamallar falan mahallede boldu. Bir gün komşularımızdan birinin tavuk kesmesi söz konusu oldu, etrafa baktılar hepsi Kızılbaş çocuklar. Tabii Kızılbaş'ın kestiğini yemiyorlar,

Ayşe Ablamız vardı bizim mahallede, her dediğini de yaptıran bir kadındı, 'bir çaresini bulurum' dedi. Oklavayı aldı, bacaklarının arasına koydu, tavuğu kesti, onu yediler (Gülüştük). Bizim mahallenin yanında bir çayırlık vardı, bayramlarda orada çadırlar kurulur, Alevisi, Sünnisi, Kürdü, Lazı hepsi orada çadırlarda gruplar halinde davul-zurna falan çalar oynarlardı. O oyunlara ben de katılırdım. O zaman 8-10 yaşındaydım. Hiç unutmuyorum sonradan Diyarbakır'a gittiğim zaman, baktım bir gürültü patırtı var, oyun oynuyorlar 'Lorke lorle lorke lorke, Hatune lorke' ben de girdim aralarına, baktım önceden bildiğim oyunmuş.

Çarşamba'da yaşayan bir akrabamız vardı. Nevzat. Nevzat bizim evde kalırdı, ailesi Çarşamba'da olduğu için. Aynı odada kalırdım onunla, zaten iki odalı bir evimiz var. Ben İstanbul'a gittim, o liseyi bitiremedi. Askere gitmiş sonra. Ben '38'de üniversite ikideydim, eve döndüm, o da askerden raporlu gelmiş, daha Çarşamba'ya gitmemiş, akraba evi ya, bizde kalmış yine. Askerliğini Dersim'de yapmış. Ama o bizim eski bildiğimiz neşeli, güzel, dopdolu çocuk böyle dalgın, titriyor. Dedim:

'Nevzat, sen böyle değildin ya, ne oldu sana. Neden rapor aldın?'

Evvela söylemedi. Sonra bir gün bana:

'Ya Kadir, o süngüyü batırdığın zaman, yaşlılar kolay ölüyor, ama bebelere soktun mu böyle kıvranıyorlar, ben ona dayanamadım, düştüm orada. Ondan sonra bana rapor verdiler, kimseye de söyleme. Git memleketinde iyileşince gel dediler. Olay bu' dedi.

Tüylerim diken, diken oldu. Ben o zaman Kemalist havalardayım, bugünkü gibi öğrenmiyoruz ki. Hepimiz kardeşiz, hepimiz eşitiz, padişahlığı yıktık, cennet gibi bir memleket kurduk. 'Ne mutlu Türküm Diyene' ulan mecbur muyum ben Türk olmaya, mutlu olmak için."

Fatih Maçoğlu'ndan Vedat Türkali'ye Mektup Var

Vedat Türkali ile farklı zamanlarda görüşmelerimiz devam etti. Bir gün Nilüfer ile yine evine davet edildik. Bir mektup gösterdi Sebahat Altıparmakoğlu ve okudu:

Bunca yıllık baş eğmeyen duruşunuzdan cesaret alarak size bir teklifte bulunmak istiyoruz.
Türkiye edebiyatına değerli katkıları olan vicdanlı bir entelektüel olarak sizi, Kürtlerin ve tüm ezilenlerin yanında olan bir dostumuz ve dedemiz olarak sahiplenmek bizi mutlu etmenin ötesinde onurlandırıyor. Yüzyıllar boyu devletlerden, zorbalardan, zulümlerden kaçanlara kucak açmış Dersim topraklarında herkes ev sahibi olarak yaşadı. Büyüklerimizin Kırmanciye dediği bu "Zerreweşiye/iç rahatlığı" ortamında dilinden, dininden, kimliğinden veya cinsiyetinden ötürü kimse ötekileştirilmedi. Kavimler-Kültürler bahçesi Dersim, aynı zamanda Kızılbaşlar için bir "rızalık şehri" dir. Siz Vedat Türkali olarak, bu coğrafyanın temsil ettiği değerler dünyası açısından bizim için önemli bir sembolsünüz. Sizi Dersimli yapmak için rızalığınızı istiyoruz. Kabul ederseniz, Dersim'in Ovacık ilçesinde, Munzur Dağları'na ve ovaya bakan, eski adı Xanku, yeni adı Isıtma olan köyümüzün arazisi yakınında, size iki dönüm toprak tahsis etmek istiyoruz. Bu bizim ve bizim gibi tüm mazlumların ortak özlemi olarak, hayatınızı adadığınız sınırsız, sömürüsüz dünya mücadelesinde asıl önemini taşıyacaktır. Özünde toprağın mülksüzleşmesini hedef alan bu hareketimizle aynı zamanda halkların kardeşliğine, barışa ve bu dünyanın gelip geçiciliğine vurgu yapmak istiyoruz.
Kızılbaş inancında ölüm yoktur. "Ölüm ölür biz ölmeyiz" diyor bir dizesinde Âşık Hüdai. "Ölürse ten ölür / canlar ölesi değil" diyen bir geleneğin çocukları olarak, sizin ölümsüzlüğünüze talibiz. Sizi, "bir gün tek başına" kalmayacağınız, hiç bir vakit sahipsiz kalmamış dağlarımıza duyacağınız "güven"le ağırlamak istiyoruz.
Zamanı geldiğinde Dersim'deki bu toprağınıza gömülmek isterseniz: Mezarınızın başına bir ceviz ağacı dikeceğimize, sizi bu topraklarda sahipsiz bırakmayacağımıza söz veriyoruz. Atalarımız ve bizim için kutsal olan bu coğrafyada, yatacağınız yeri de kutsal belleyeceğimize söz veriyoruz. İki dönümlük bu arazi üzerine yapılmak istenen anıt mezarlığın tüm Marksist ve muhaliflerin kendini dinleme mekânı olacağına, her daim temiz ve korunaklı olacağına söz veriyoruz.
Teklifimiz tarafınızdan kabul edildiğinde, başta Dersim ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyeleri olmak üzere, birçok kurum ve sivil toplum örgütleriyle ortaklaşılacaktır.

Toprağı hibe eden Hanoğlu Ailesi.
Dersim-Ovacık Belediyesi / Fatih Maçoğlu.
Ovacık'ın Komünist Belediye Başkanı Fatih Maçoğlu.

"Ne diyorsunuz çocuklar? Nasıl bir cevap vereceğimi bilemedim. Fikrinizi alayım dedim" dedi Kadir Amcamız.

Önce şaşkınlıkla birbirimize baktık, sonra talebi olumlu karşılaması yönünde görüş beyan ettik. Vedat Türkali'nin cevabı şu oldu: "Sonuçta çok isterdim ancak, ben sevgili eşim Merih'e söz vermişim. Onun mezarının bitişiğinde de yer ayırmışım. Çok zor durumda kaldım şimdi. Beni anlayacaklarını umarım" dedi. Sonraki günlerde de bu konuyu tekrar değerlendirmek, gerekirse başka nasıl bir projede olabilir fikrini Ovacık Belediye Başkanı ile değerlendirmek gerektiğini benimsedik orada. Kadir amca, Belediye Başkanı'na iletmem için yeni çıkmış *Bitti Bitti Bitmedi* adlı kitabını imzaladı verdi bana. Dersim'e kadar götürdüm, ulaştırdım Fatih Maçoğlu'na.

Fatih Maçoğlu Oğlum'a
yoldaşlık duygularım, yürekten sevgilerimle, iyi günlerde, birlikte olmak dileklerimle

08.12.2014/Cihangir
İmza:Vedat Türkali

Bir Dersimli'nin Dil Yarası

Sonraki günlerde bir defasında da telefon ile Dersimli birinin sosyal medya ortamında kendisine yönelik kırıcı sözler yazdığını ve bundan büyük üzüntü duyduğunu aktardı. O şahısı tanıyorsam eğer, görüşmek istediğini aktarmamı istedi. İhtimal verip aradığım Av. Barış Yıldırım: "Cemal abi, benimle aynı ad-soyadı taşıyan birkaç kişi var. Sözünü ettiğin şahıs muhtemelen yurtdışında yaşayan biridir" dedi. Vedat Türkali ile tekrar görüşmeye gittiğimizde bu bilgileri kendisine aktardım. Ciddiye almamasını önerdim. Fakat unutmadı bu konuyu, çok üzüldüğünü ara ara hep dillendirdi. Yine Nilüfer'e Hasan Saltık'ı sordu, niye gelmedi diye. Nilüfer de bir dahaki görüşmeye birlikte geleceklerine dair söz verdi. Sözünde durdu, onun yaş gününe birlikte gittik.

Ovacık'tan Gelen Mektup Kamuoyuna Duyuruldu

8 Aralık 2014 Pazartesi günü *Bitti Bitti Bitmedi* adlı romanın galası vardı. Nilüfer Saltık ile beraber galanın yapıldığı Vedat Türkali'nin evine gittik. Evin gala yeri olarak seçilmesinin nedeni Türkali'nin yaşa bağlı her fiziki mekâna gidememe engeliydi.

Vedat Türkali sadece romanını bitirdiğinde kendini layık görüp giydiği Nâzım Hikmet'in gömleğiyle çıktı davetlilerin karşısına. Her zamanki gibi neşeli ve esprili kısa bir konuşma yaptı. Romanının kapak tasarımının işlendiği pastayı Sevim Belli ile beraber kesti. Pasta servisi ve diğer ikramlar başlamıştı ki "Jandarma biz sosyalistiz" marşını söyledi herkes bir ağızdan. Ardından Şevval Sam Zazaca ve Ermenice parçalar okudu. Leman Sam, Bilgesu Erenus ve Nevzat Karakış ezgilerini de dinledik. Şevval Sam: "Cemal Abi Elqajiyi parçasını senin için okuyorum" dedi. Duygulandım, parçayı can kulağıyla dinledim, bir ara Vedat Türkali'nin asistanı sevgili Sebahat Altıparmakoğlu yanıma geldi: "Ovacık Belediyesi'nden gelen mektubu kamuoyuyla paylaşmak için bugün uygun bir zamandır. Mektubu da bir Dersimli olarak senin okumanı anlamlı buluyoruz" dedi. Heyecanlandım doğrusu, ne yalan söyleyeyim. Tarihe not düşecek önemde olan bir mektubu okuyacaktım. Çoğunlukla sanatçı, edebiyatçı, siyasetçi ve basın yayın temsilcilerinden oluşan davetliler alkışladı okuduğum metni. Davetlilerin şaşkın gözlerle birbirine baktıklarını gözlemledim, bir taraftan kutlama yapıyoruz, bir taraftan da bir yere gömülme daveti okuyoruz...

Sonraki günlerde de İstanbul'a gelen Fatih Maçoğlu Vedat Türkali'den randevu talep eti, beraber gittik. Çok keyifli bir ziyaret oldu. İlerlemiş yaşına rağmen Kadir Amca hayata tutkuyla bağlı, alçak gönüllü, popülizmden uzak müteavazı bir kişilikti.

Vedat Türkali'nin (Kadir Amca'nın) Adı Ovacık'ta, Anısı Bizde Yaşayacak

Vedat Türkali'yi kaybettiğimizde ben Dersim'deydim. Cenaze törenine katılamadığım için üzülmüştüm. Dersim'e gömülmese de Dersimlilerin gönüllerinde çok saygın bir yeri olduğu kesindi. Vedat Türkali, asistanı Sebahat Altıparmakoğlu'na "ben

ölünce yapacağınız mezarlığın aynısından küçük bir heykelcik yapıp gönderin Dersim'e. Eşyalarımdan birkaç parça da katın yanına. Orada sergilensin, biz bu içten teklife böyle yanıt verelim" demişti.

Ovacık Belediyesi bünyesinde Behzat Firik Kültür Evi bünyesinde Vedat Türkali Köşesi hazırlandı. Ona ait birkaç özel eşya da o köşede sergilenmek üzere Ovacık'a gönderildi. Bu köşeyi hiç görmedim. Ancak Ovacık'a ayağım ilk düştüğünde ziyaret etmek boynumun borcu olsun.

Ovacık Belediye Başkanı Fatih Maçoğlu göreve geldiğinden beri Türkiyelilerin aşina olduğu belediyecilikten farklı bir anlayışla hep gündemde kaldı. Maçoğlu, Türk sağ siyaset insanlarının sürekli öcü olarak gösterdiği Komünizmin, halkın çıkarlarına olduğunu yaşamıyla ve yaptıklarıyla ispat etti. Şu günlerde de İlçe Belediye başkanlığı döneminde kendisini yerel halka ispatlayarak İl Belediye Başkanlığı unvanıyla taçlandırdı. Vedat Türkali ve Fatih Maçoğlu gibi komünistler bu ülkede çoğalmalı. Çoğalmalı ki insanların yoksullaşmasına, acı çekmesine neden olan anlayışlar mahkûm olmalı. Barışın, eşitliğin, kardeşliğin ve adaletin tesis edildiği, insan hak ve özgürlüklerinin hüküm sürdüğü, antidemokratik uygulamaların olmadığı bir düzenin yolu açılsın.

3 Nisan 2019, İstanbul.

Deniz Türkali

Edebiyat Babam Ben

Beş yaşında ya vardım ya yoktum. İlk öğrendiğim şiiri hatırlıyorum. "Beyaz kocaman bir duvar ..." diye başlayan ünlü fransız şair Charles Cros'un Orhan Veli'nin güzelim Türkçesinden "Çirozname"...

Daha önceleri babamın bir şiirinin "ekmek yok hürriyet yok" dizesini "ekmek yok hüyyiyet yok" şeklinde heyecanla tekrarladığım söylenir. Bir buçuk ya da iki yaşlarında "r"leri henüz söyleyemediğim, benim hatırlamadığım bir yaş olmalı.

Sonra Orhan Veli'nin "Ciğercinin Kedisi", "Sokak Kedisi"...

Şiir'i babamdan öğrendim. Hapisten çıktığında ben 13-14 yaşlarındaydım. Bana bütün klasikleri; Dostoyevski, Stendal, Balzac, Zola ve diğerlerini tanıttı. Edebiyatın, Nihat Sami Banarlı'nın

insanda edebiyata yönelik en ufak bir merak uyandırmayan "Edebiyat Kitabı" olmadığını da o fark ettirdi. Divan edebiyatından zevk almayı, aruz vezninin hiç de "saçma" olmadığını hep babamdan öğrendim.

Hep meraklı bir çocuktum. Ama okumanın gerçek keyfini babamdan öğrendim. Zaman içinde, başlarda benim yaptığım gibi oburca değil seçerek, tadına vararak okumak gerektiğini de babamın pusulasından öğrendim. Bir soru sorduğumda o sorunun cevabını bulacağım kitabı işaret ederek "oradan oku" demesine önceleri kızsam da komprime bilgilerden uzak durmayı, derinine giderek anlamaya çalışmayı da büyük ölçüde yine babamın pusulasından öğrendim.

Üç Kemalleri; Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir'i de babamdan öğrendim. İşin ilginç yanı o zamanki edebiyat hocam Bedia Hanım da o isimleri ilk kez benden duymuştu!!!

Zaman geçtikçe ben büyüyüp başka denizlerin sularında da yüzmeye başladıkça bazı konularda ciddi fikir ayrılıklarımız oluşmaya başladı.

Dünyaya bakışımızda derin farklılıklar baş gösterdi. Kadın meselesine bakışımız cinselliğe cinsiyet'e (sexuality, gender) bakışımız tamamen değişti. Daha doğrusu ben kendimi "feminist" olarak ifade edince farklı bakış açıları arasındaki aralıklar derinleşti.

Bir Gün Tek Başına'yı ilk okuduğum zaman doğal gelen "erkek" bakış açısı zamanla aramızda ciddi tartışmalar oluşturdu.

Edebiyatta kadın zaten kendi içinde ciddi bir tartışma konusuyken bizin tartışmalarımız da sürmeye devam etti...

Yalnız kendi kitapları değil elbette, genel olarak kadın ve edebiyat konusu daha da daraltırsak konuyu, tek başına kadın meselesi tartışmalarımızın asal konusu olmaya devam etti. Gene de itiraf etmem gerekir ki babam, kadın meselesini hatta feminizmi kendinden çok daha genç birçok yazardan daha çabuk gördü.

Edebiyat konusunda ve daha birçok konuda çelişkilerimiz olsa da bende attığı sağlam temelleri görmemem mümkün değil...

Son söz olarak iyi ki edebiyatı ve birçok şeyi babamdan öğrendim.

Kadir Akın

Vedat Türkali Doğru Bildiklerini Söylemekten Çekinmedi...

Sebahat, Vedat Abi'nin 100. Doğum günü vesilesiyle hazırlanan kitap için benim de bir yazı yazmamı isteyince heyecanlandım açıkçası. Vedat Abi'nin evinde gerçekleşen doğum günlerini, kendisi kadar özlediğimi söylemeliyim. Doğum günü partisine Sevim Belli'yi götürmek genellikle benim görevim oluyordu ve bunu keyifle yapıyordum. Vedat Abi'yle ahbap olmak benim için gerçekten büyük şanstı. Yaşamının son on yılında onu yakından tanımak, onun tanıklığıyla tarihe bakmak bana çok şey kazandırdı açıkçası. Bu vesileyle onun arkasından yazdığım birkaç makaleyi yeniden okudum ve güncelledim...

Vedat Türkali ile ilk tanışıklığım, 18 yaşında okuduğum *Bir Gün Tek Başına* romanı ile başlamıştı. Öyle sanıyorum ki bu "tanışma hali" binlerce insan için de böyledir. 12 Eylül öncesi, oradan oraya koşuşturduğumuz hummalı günlerin birinde kaldığım evde kapağını açtığım bu romanı ve kahramanları olan Günseli, Nermin ve Kenan'ı zihnime nakşedip, sabahın ilk ışıklarına kadar gözümü kırpmadan okuyup bitirmiştim. Roman beni derinden etkilemişti.

Sonra araya 12 Eylül askerî darbesi, kaçaklık dönemi, gözaltı, tutuklanma ve cezaevleri yılları girdi. Bursa cezaevinde yatarken ziyaretlerden ve mektuplardan Nişantaşı'nda bulunan Hadi Amca'nın sahibi olduğu Akademi Kitabevinin, Vedat Türkali'nin de uğrak yeri olduğunu, yazmayı düşündüğü kitaplar için 12 Eylül ile ilgili hikâyeler dinleyip, tanıklarıyla orada sohbet ettiğini duymuştum. O süreçlere denk gelen zamanda yayımlanan *Mavi Karanlık* romanını da yine Bursa Cezaevi'nde okuma fırsatı bulmuştum.

'90'lı yılların başında yaptığım bir İngiltere seyahatinde, Vedat Türkali'nin Londra'ya yerleştiğini ve TKP tarihi ile ilgili bir roman çalışması için araştırmalara başladığını duyacaktım. Daha sonra, Londra'da kaldığı 10 yıl boyunca büyük bir titizlikle hazırladığı ve belgesel niteliğindeki 2 ciltlik romanı *Güven*'i 2000 yılında bitirecek ve yayınlayacaktı.

2002 yılının sanıyorum Ekim ya da Kasım ayıydı, artık zamanının büyük bölümünü ülkede geçiren ve siyaseten de yakınlaştığımız Mihri Belli ile birlikte Vedat Türkali'yi ziyarete gitmiştik. O sıralar Mihri Abi ile birlikte ÖDP sonrası yeni bir birlik partisi sürecinin içindeydik. Bu ilk ziyaret sırasında Mihri Abi'nin beni tanıtan sözleri, daha sonraları Akın Birdal'la birlikte yaptığımız görüşmeler, Vedat Türkali ile 15 yıla varan muhabbetimizin de kapısını aralayacaktı. Üstelik o Kâdir, ben Kadir idim. "Abdülkadir Pirhasan'la adaş olmak belki ismimi belleğinde tutması için bir nedendi ama Mihri Abi'nin "bu çocuk parti militanı" sözleri sanırım onda daha çok iz bıraktı.

Mihri Belli ile Sevim Abla 12 Eylül sonrası İsveç'te uzun yıllar politik göçmen olarak kalmışlar, 90'lı yıllarda ise ülkeye dönmüşlerdi. Üçü de daha önce 1951 yılındaki TKP Tevkifatından

gözaltına alınmış, epey bir süre mahpusta kalmışlardı. Gözaltında tutuldukları yer, Sirkeci'de bir dönem Emniyet 2. Şube olarak kullanılan ve şimdi otel yapılmaya çalışılan Sansaryan Han'dı. "Komünist uzmanı" olduğunu iddia eden Parmaksız Hamdi'nin Sansaryan Hanı'ndaki hikâyelerini de daha sonraları bu üçlüden çok dinleyecektim.

Araya yıllar ve olaylar girmiş ama bu üçlünün ilişkileri kopmamıştı. Vedat Abi, Mihri Belli'yi seviyordu. Onu kararlı ve güvenilir bir Komünist olarak görüyor ama Hikmet Kıvılcımlı'yı da en az onun kadar değerli buluyordu. 2. Paylaşım savaşı sonrası Yunanistan iç savaşında Kralcı Faşistlere karşı Halk Ordusunun (ELAS) yanında çarpışan ve yaralanan Mihri Belli'nin devrimciliğine duyduğu hayranlığını belirtmekten geri kalmıyordu. Ne var ki, siyaseten Hikmet Kıvılcımlı'nın tezlerine kendisini daha yakın hissediyor, Kıvılcımlı'nın eserlerini çölde açan bir güle benzetiyordu. Mihri Belli ile başta Kemalizm olmak üzere kimi konularda anlaşamadıklarını da biliyordum. Benim bulunduğum bir ortamda tartıştıklarına hiç tanık olmadım. Benim fikirlerim, Vedat Abi'nin bu konudaki analizleri ile daha çok örtüşüyordu ve o da bunun farkındaydı. Aramızda ciddi bir yaş ve kuşak farkı olmasına rağmen politik aktüaliteyi yakından takip ediyor olması, sosyalizmin krizi ve karşılaşılan sorunlarla ilgili analizler yapması, giderek sohbetlerimizin ana konusu olmaya başladı. Birçok kez "sizin partide kaç işçi üye var" sorusuna muhatap olduğumu da hatırlıyorum. Mensubu olduğu tarihsel TKP'nin hatalarını, Sovyetler Birliği'ndeki uygulanan sosyalizmi eleştiriyor, Sovyetlere yaptığı gezilerde tanık olduğu sosyalizmle hiç de alakası olmayan uygulamaları yermekten ve bunları konuşmaktan geri durmuyordu. Moskova'da sadece parti yetkililerinin kullandığı, onlara geçiş üstünlüğü sağlayan havaalanına uzanan yolun varlığını bana şaşkınlıkla anlatmıştı. Enternasyonalizm konusundaki tutarlı duruşu ise onun Kürt meselesinde berrak düşüncelere sahip olmasını sağlamıştı. Bir dönem milletvekili adayı da olmuş, Kürt sorununun demokratik ve barışçı çözümü için elinden geleni yapmıştı.

Geçirdiği bir kaza sonucu Mihri Abi'nin sağlığı bozulmuştu. O tarihten sonra Vedat Abi ile daha sık görüşmeye başladık.

Mihri Abi'yi merak ediyor ve Sevim Abla'yla birlikte onu Cihangir'deki evinde ziyaret etmemizden büyük keyif alıyordu. Birkaç yıla yayılan öğlen yemekleri ya da öğleden sonra yapılan ziyaretler benim için de zevkli geçiyordu. Yemek sonrası Vedat Abi'nin çalışma odasında yapılan sohbetler, tarihin bilinmeyen labirentlerinde yolculuk etmek gibiydi. Sevim Abla ile aralarında 6 yaş olmasına rağmen onu koruyan, kollayan bir tutum içinde, zaman zaman Mihri Abi'yi çekiştiriyor, "Ben kız tarafıyım" deyip "çekiştirme" işini daha rahat yapıyordu. Sevim Abla ise tıp fakültesini bitirdikten sonra ihtisas için gittiği Paris'ten, Nâzım Hikmet'in yönlendirmesi ile geldiği İstanbul'da parti adına buluştuğu isimlerden birisi de Vedat Türkali'ydi ve ona özel bir önem verdiğini her fırsatta belirtiyordu. O sohbetlerin birisinde Sevim Abla aslında ilk görüşmeyi Mehmet Ali Aybar'la yaptığını ve onun vasıtasıyla Vedat Abi'yle randevulaştığını söylemiş, sonrada "aaa bunu ilk defa söylüyorum" demişti. Sevim Abla'yı partiye öneren ve partili yapan Vedat Türkali olmuştu. 51 Tutuklamalarını, operasyon sürecinin bütün ayrıntılarını, her buluşmada mutlaka konuşuyorlar; laf Zeki Baştımar'a gelince ikisi de hakaret etmekte yarışıyordu. Vedat Abi'nin Zeki Baştımar'ı Pangaltı'ya doğru yürürlerken radyoevinin önünde tokatlaması da başlıbaşına bir hikâye idi. Bir gün Vedat Abi'ye bu öfkesinin nedenini sorduğumda, sadece operasyon esnasında değil, cezaevinden çıktıktan sonraki süreçte de yaptıklarından dolayı Zeki Baştımar'a kızgın olduğunu anladım. Vedat Türkali, Sevim Tarı'yı Galata rıhtımından Fransa'ya götürecek geminin durdurularak gözaltına alınmasını, operasyonun erken başlaması olarak değerlendiriyor, "Bunlar önce yasaları değiştirecek ve bizi ondan sonra tutuklayarak idamla yargılayacaklardı, operasyon erken başlayınca bunu yapamadılar" diyordu.

Vedat Türkali yazmaya önce şiirle başlamış olmasına "Bekle Bizi İstanbul" şiirinin bestelenerek oldukça popüler bir şarkı haline gelmesine rağmen bir sohbetimizde "iki şeyi çok önceden bırakmış olmaktan çok mutluyum. İlki sigara diğeri şiir, ben iyi bir şair değilim" diyebilmişti. Nâzım onun sadece sevdiği bir parti arkadaşı değil, şiirlerine hayran olduğu büyük bir şairdi. Sonradan parti yoldaşı da olacak olan Samsun'dan mahalle arka-

daşı Ermeni Dr. Hayk ve eşi Anjel'i Berlin'de görmeye gittiğinde, Nâzım Hikmet'in kendilerine verdiği gömleği Vedat Türkali'ye hediye etmişlerdi. O ise bu gömleği sadece doğum günlerinde ve yeni bir kitabı bitirdiğinde giyeceğine dair kendine söz vermişti. Öyle de yaptı. Tanık olduğum bütün doğum günü partilerinde o gömleği giymiş, Suavi'nin bir konserde giyme isteğine ise sıcak bakmamıştı.

Kuşkusuz Vedat Abi'nin şair, edebiyatçı, romancı ve senarist yanları üzerine çok şey söylenecektir. Bu alanda övgüyü hak edecek çok fazla eserde imzası var. Ne var ki bu konuda benim söyleyebileceklerimin de bir sınırı var. Ben onu ilk kez bir romanı vasıtasıyla tanımış olsam da onunla muhabbetim önemli ölçüde siyaset üzerine gelişti. Sosyalizmin krizi üzerine röportajlardan oluşan bir çalışmaya başladığımı ve kendisiyle de konuşmak istediğimi söylediğimde "bakarız" demiş, "soruları hazırla gel" diye devam etmişti. Özellikle Sovyetler Birliği'nde gördüklerinin onu hayal kırıklığına uğrattığını her fırsatta söylüyordu. Bir şeylerin ters gittiğine 90 öncesi çoktan karar vermişti. Benim yapmaya çalıştığım işi anlamaya, fikirlerimi tümüyle öğrenmeye çalıştı. Birkaç ay bu konular üzerine konuştuk ama ilerleme sağlayamadık. Sonra faydalı bir iş yapacağıma kanaat getirmiş olmalı ki "tamam" dedi. Vedat Abi'ye yakın olanlar onun ne denli zor bir insan olduğunu bilir. Onun için küçücük bir kusur ile kusursuzluk arasında bazen korkunç bir uçurum olabilir ve bu durum kızmasına yol açıp, ciddi bir tartışma nedeni haline gelebilir. Kolay beğenmez ve karşısındakinin bilgisini test eder. Kitap çalışması için sorularıma cevaplar vermeye başlamıştı ki, sonra "biz bunu b*öyle yapmayalım, sen şimdi git bir* ay sonra gel" dedi. Bir ay sonra gittiğim de *Sosyalizmin Krizi, Birlik ve Yeniden Kuruluş* kitabının önsözü masanın üzerinde duruyordu. Kitabın arka kapağına koyduğum Vedat Abi'ye ait şu sözler, bütün çalışmanın özeti niteliğindedir;

> Yetmiş yıllık sosyalist dönemde –Leninizm adına yapılan tüm Stalinist çarpık uygulamalara karşın– emekçi halklara kurtuluşun yolunun açılmasında nice değerli deneyimler yaşandı. Yapılması 'kaçınılmaz' olanla 'yapılmaması' zorunlu olanı kavramanın bilinci peşindeyiz... Marksist bir yöntemle Lenin yetmiş günlük Paris Komünü denemesin-

den, yetmiş yıllık yaşayacak sosyalist toplumun kuruluşuna öncülük etti. Aynı bilimsel yöntemle bu yetmiş yıl incelendi mi, yedi yüz yıllık sosyalist bir aşamaya geçilemez mi?

Geçmişi sorgulamak, tutucu olmamak gibi bir meziyeti olduğunu söylemeliyim. Vedat Abi yayınlanmış son romanı olan *Bitti Bitti Bitmedi*'yi henüz yazma aşamasındaydı. İlerleyen yaşı ve sağlık sorunları onu oldukça sıkıştırıyor ve zorluyordu. Uzun yıllardır yanında bulunan ve çalışmalarına yardımcı olan Sebahat olmasa belki de bu roman bitmeyecekti. Romanının konusu hakkında kabaca bilgi sahibiydim ama kurguyu nasıl yaptığını anlatmamıştı. Kendisi gezemediği için romanın bir bölümünün geçtiği adaların fotoğraflarını çektirmiş, masasının üzerine koymuştu. Gözleri de iyi görmediği için büyüteçle arada onlara bakıyor ve inceliyordu.

Bense o sıra, Beyazıt'ta idam edilen Paramaz ve arkadaşlarının hikâyelerini araştırmaya, bilgi toplamaya başlamış ve bu amaçla Beyrut'a gitmiştim. Bu konuyu ilk sorduğum insanlar Vedat Abi ve Sevim Abla'ydı. Yaşayan iki eski TKP'li idiler ve belki hatırlarında bir şeyler kalmış olabilirdi ama ikisi de konudan habersizdi. Vedat Abi'ye bu konuyu ilk anlattığımda boş gözlerle baktı, sonra "dikkatli ol onlar milliyetçi olabilirler" dedi... Sanıyorum ertesi gündü, beni Nermin vasıtasıyla aradı. O kadar telaşlıydı ki, "Kadir Bey, dede sizi çağırıyor bir taksiye binip gelsin diyor" dediğinde ben de meraklanmıştım. Yanına gittiğimde çok heyecanlıydı. "Biz bunları nasıl göremedik, nasıl haberdar olamadık" diye daha uzaktan bağırmaya başlamış ve hayıflanmıştı. "Romanımı okutmadım değil mi ben sana" dedi. Henüz yarısına geldiği romanının çıktılarını bana uzatıp, "içeriye git bunu oku, fikrini söyle" dedi. Birkaç saatte henüz bitmemiş romanı okudum. Ermeni soykırımı ve aktüel olan Kürt sorununun birleştirildiği bu roman kendi alanında bir ilkti. Götürdüğüm belgelerden faydalanacağını ve romanında kullanacağını söyledi. Vedat Türkali *Bitti Bitti Bitmedi* romanında Paramaz ve arkadaşlarına, 1908 Meşrutiyet sonrası 1909'da yasal olarak kurulan Osmanlı Sosyal Demokrat Hınçak Partisi'nin programına 126, 127 ve 128. sayfalarda yer verdi ve bunu yaparak aslında kendi tarihinin de bir özeleştirisini yapmış oldu.

Daha sonra bu kitapla ilgili şunları yazacaktı:

Benzer çalışmaların önümüzdeki dönemde çoğalması ve bilinmeyen tarihsel gerçeklerin gün yüzüne çıkartılması geçmişimizle yüzleşmeyi sağlayacağı gibi, geleceğimizi sağlam temellerde yeniden kurmak açısından da önemlidir.

Vedat Türkali bir kuşağın son temsilcilerinden birisi idi. Doğru bildiklerini söylemekten hiçbir zaman çekinmedi. Bilmediklerini öğrenmek konusunda onca yaşına rağmen son ânına kadar hâlâ öğrenciydi. İyi bir öğretmen ve bilge bir insan olduğunu ise biliyoruz zaten.

Vedat Abi'yi son görüşüm, henüz yatağa düşmeden bir hafta önceydi. Sağlığı iyice kötülemiş olmasına rağmen Sebahat'le bir roman üzerine çalışıyorlardı. Bu romanı bitirmeyi çok istediği her halinden belliydi.

Siyasi gelişmeler üzerine sohbet ettik, gelecekten çok kaygılıydı. Ayrılırken "Daha kötü günler görebiliriz bana öyle geliyor" dedi. Bazen lafın tıkandığı yerde "Neler geldi neler geçti felekten, un elerken fil geçti elekten" derdi. Bu lafı ilk duyduğumda çok gülmüştüm. Bu lafı tekrarladı, gülüştük... Vedat Türkali'yi unutmayacağız...

Mehmet Emin Purçak

Bir Güzel İnsanın Ardından

İnsan, toplumsal bir varlıktır. İçinde yaşadığı, üyesi olduğu topluluk ile arasında bir aidiyet bağı oluşur ve bu sayede fert, kitlenin etkisinde kalır. Yaşadığınız coğrafya, devir, etnik ve dini aidiyetiniz, yaşadığınız dönem "siz"i yoğurur, en hafif tabirle sizi etkiler, yoğurur, şekillendirir. Pek çok kez bu tesirden kaçış imkânsız gibidir.

İbn Haldun'un meşhur sözüdür: Coğrafya kaderdir. Dolayısıyla aynı coğrafyadan olanlar biraz da "kaderdaş"tırlar; bu nedenle birbirlerini daha iyi anlayabileceklerini düşünürüz. Bu minval üzere ben de kendi coğrafyamdan olan yazarlara başka türlü bir merakla bakmışımdır. Adeta kaybettiğim bir

şey, onlarda saklıymış da onun sırrını bana faş edeceklermiş gibi... Kendime bu yönden yakın gördüğüm yazarlardan biri de Vedat Türkali namıdiğer Abdülkadir (Demirkan) Pirhasan'dır. Samsun'da dünyaya gelmesine rağmen, ailesi Bitlislidir.

Vedat Türkali'yi yazar olarak tanımam, yaşadığım coğrafya ve onun sorunları vesilesiyle gerçekleşti. Doksanların sonunda çalışmak üzere İstanbul'a geldiğim bir yaz tatilinde, üniversite öğrencisi olan bir akrabamın teklifiyle gittiğimiz Beyazıt kitapçılarında gördüğüm bir eseri dikkatimi çekti. Sarı renk kapak üzerindeki *Özgürlük İçin Kürt Yazıları* başlığının altında yazarın adı vardı, fakat yayınevi bilgisi yer almıyordu. (Kitabın basım serüvenini sonradan öğrenecektim.) Kitabın girişinde şu ifade vardı: "Bu kitabın tüm geliri, yazarınca, köyleri yakılarak göçe zorlanmış Kürt köylülerinin hasta çocuklarına bırakılmış, uygulama görevi İnsan Hakları Derneği'nce üstlenilmiştir." Yazar inkâr edilen bir gerçekliği dile getirmekle kalmıyor, bir de bu gerçekliğin mağdurlarına eserinin gelirini bağışlıyordu. Duygulanarak kitabı aldığımı ve İkitelli'ye gidinceye kadar eseri yarıladığımı hatırlıyorum. Ardından, Vedat Türkali'nin bulabildiğim bütün eserlerini, bazılarını birkaç kez, okumuştum. Bu arada yıllar geçmiş ve *Güven* yayınlanmış, yazarımız da ülkesine ve çok sevdiği İstanbul'una kavuşmuştu. İkibinlerin başıydı, güz mevsimiydi ve rüzgârlı bir İstanbul günüydü. Sirkeci'den Cağaloğlu'na giderken Vedat Türkali'nin bir işçi lokalinde konuşması olduğuna dair bir afiş gözüme çarptı. Etkinlik o gündü ve başlama saati de gelip çatmıştı. Koşarak etkinliğe yetiştim ve yıllardır hayranlıkla takip ettiğim yazarımı görmek ve tanışmak imkânına kavuştum.

Yıllar sonraydı. Doktorada çalışmak istediğim konuları belirlemeye çalışıyordum. Kıymetli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Yılmaz Daşcıoğlu ne çalışmak istediğimi sorduğunda aklımda birkaç konu olduğunu söylediğimi hatırlıyorum. Aslında ben Yaşar Kemal ve Vedat Türkali arasında kalmıştım. Hocam, diğer önerilerimi tek tek elerken Vedat Türkali üzerinde durdu ve "Bir bak bakalım, hakkında ne tür çalışmalar var, doktorada çalışılmış mı?" dedi. Böylece bu ifade, uzun soluklu çalışmamın da ilk cümlesi oldu. Karşımda çok sevdiğim, eserlerinin tama-

mını önceden okuduğum bir yazar vardı. Büyük bir mutluluk içindeydim. Fakat aşılması gerekli büyük güçlükler vardı. Her şeyden önce bir asra yakın bir ömür duruyordu karşımda. Şair, senarist, yönetmen, tiyatro yazarı, romancı bir sanat insanı kimliğinin yanında cumhuriyet Türkiye'sinin muhalif bir partisi olan ve legalde yaşamasına bir türlü izin verilmeyen Türkiye Komünist Partisi'ne üye olmaktan yıllarca hapis yatmış, daima muhalif, daima ezilenlerin safında yer almış politik bir simayı çalışacaktım. Dolayısıyla büyük engellerin karşıma çıkması işten bile değildi.

Tez için araştırma yaparken İstanbul ve Ankara'daki kütüphaneler ve sahaflar başlıca uğrak yerlerim olmuştu. Çalışmanın doktora tezi olması ve yazarın yaşamı, bütün eserleri ve sanat anlayışı üzerine yoğunlaşacak olmam hasebiyle ilk çalışmalarını yayınladığı 1930'lu yılların sonlarından 2015 yılına kadarki geniş zaman diliminde ona ait bütün metinleri edinmem gerektiği gibi onunla ilgili bütün yazılanlara da ulaşmam gerekiyordu ve bunlara ek olarak resmi kurum arşivlerine de başvurmak zorundaydım. Zira hem burslu askeri öğrenci olarak üniversite okumuştu hem de yıllarca askerî liselerde öğretmenlik yapmıştı. Dolayısıyla onunla ilgili her şey, her ayrıntı benim için çok önemliydi. Bu nedenle kütüphaneler ve sahaflar arasında mekik dokumam yetmiyordu. Bir de resmi kurumların kapılarını arşınlamam gerekiyordu. Ben arşınlamaya dünden razıydım ya, benim rızamın resmiyette bir karşılığı yoktu. Talep ettiğim belgeler için ya bizzat Vedat Türkali'nin gelmesi isteniyordu ya da birinci dereceden akrabası... Üstelik resmiyette Vedat Türkali isminde biri yoktu. Onlara yazarın isim serüvenini anlatınca olay daha da karmaşık bir hal alıyordu ve "Kendisi gelsin, çocukları gelsin, kardeşleri gelsin..." cevabını alıyordum.

Şerdeki hayır bu olsa gerek, aşamadığım resmi duvarlar sayesinde birkaç kez Vedat Türkali ve yakınındaki insanlarla görüşme, sohbet etme mutluluğuna eriştim. Çok zorlanmasına rağmen, sırf benim çalışmam eksik kalmasın diye titreyen elleriyle imzaladığı dilekçe sayesinde resmiyet duvarını biraz aralayabildim. Bazı önemli belgelere ulaşıp bunları tezimde kullanabildim.

Kendisi hayattayken tezimi bitirmek istiyordum. Fakat, vefat haberini aldım. Yaklaşık yedi yüz sayfalık tezimi ise onun vefatından bir yıl sonra tamamlayabildim. Bir güzel insan daha aramızdan göçüp gitmişti. Fakat inanıyorum ki onun ardında bıraktığı başarılı eserler, yıllarca onun adının anılmasını ve yaşatılmasını sağlayacaktır.

Nazım Alpman

Vedat Türkali 100 yaşında

Vedat Türkali son kitabı *Bitti Bitti Bitmedi* üzerine çalışırken biz de İZTV ekibi olarak onun belgeselini çekiyorduk. Vedat Türkali söz konusu olunca yakından tanıyanları gayet iyi bileceği üzere titizlik en ön sırada gelir. Vedat Ağabey "Yoruldum" dediği zaman anlaşılması gerekir:

– Bugünlük yeter!

Çekim olmadığında da onun evinde sıkça zaman geçirme imkânına kavuşmuştum. Çünkü Akın Birdal vardı. Türkali belgeselini aklıma düşüren Birdal idi. Onun açtığı kapılardan geçerek Vedat Türkali'yle bütün mesafeleri kapatmıştık. Öyle ki

başkası sorsa güzel bir fırça yiyerek söyleşiyi sonlandırabilecek konulara bodoslamadan girebiliyordum.

Mesela *Bir Gün Tek Başına*'nın kadın kahramanı Günsel yirmili yaşlarında, erkek kahraman Kenan kırklı yaşlarının ilk yarısındaydı. *Kayıp Romanlar*'da ise kadın kahraman Esme yirmi yedi. Erkek kahraman doktor Nahit yetmiş sekiz yaşını sürüyordu. Bu durumu Vedat Ağabey'e özetleyip sorumu patlatıyordum:

– Şimdi böylesi bir roman yazarsanız kadın yine yirmili yaşlarında kalırken erkek doksanlı yaşlarında mı olacak?

Büyük yazarı yüzünde muzip bir tebessüm oluşur sonra da sağ elinin dört parmağını aşağıdan yukarıya doğru ağır ağır kaldırır:

– Yoook, artık olmaaazz! diyerek kahkaha atardı.

Ama kameralar varsa o zaman romanlarını ve kahramanlarını savunur, hepsini yerli yerine oturturdu. Hiçbir soru işaretine açık kapı bırakmazdı.

Vedat Ağabey ziyaretçisi eksik olmayan bir yazardı. Genellikle öğlenden sonra onları kabul ederdi. Haliyle gelenler onunla fotoğraf çektirmeden gitmezlerdi. Bu anı fotoğraflarının çoğunu da ben çekerdim.

Çekim dışı sohbet ederken fotoğraflar üzerinden konuya girdim. Vedat Ağabey belgesel için geç kaldığımı kendisinin artık yaşlandığına vurgu yapardı. Bir gün "Hayır ağabey" diye itiraz ettim:

– Fotoğraf çekilirken yanınıza genç kızlar, kadınlar gelince birden oturuşunuz değişiyor. Dik durarak koltuğunuzda yükseliyorsunuz. Elleriniz diz kapaklarında birleşiyor. Gözleriniz kısılıyor. Birden altmış yaş çizgisine doğru geriliyorsunuz.

Vedat Ağabey kahkahalarla gülmeye başlıyor, "demek öyle oluyorum" diye şakaya katılıyordu. Bazen de kendisi oyunu başlatıyordu:

– Göstersene kızlarla fotoğraf çektirirken ben nasıl oluyorum?

İleri yaşı söz konusu olduğunda bazen de ciddi kaygılar beslediğini saklamıyordu. Özellikle Ermeni Sorununu işlediği son eseri (*Bitti Bitti Bitmedi*) için böyle endişeleri vardı:

– Bu kitap bitene kadar yaşamak istiyorum. Bu kitapla benim kitaplarım yüzyılı tamamlamış olacak!

Vedat Türkali kitaplarıyla 20. Yüzyılı kapattı. Hedefine vardığında da vazifesini yapmış insanların huzuru içinde doksan yedi yaşında hayata gözlerini kapadı.

Vedat Türkali gibi yazarlar bedenen bu dünyadan göç edebilirler. Ama eserleri onları yaşatır. Dünya edebiyatını klasik eserlerini yazmış olan dev sanatçılar günümüzde nasıl yaşıyorlarsa Vedat Türkali de yaşamaya devam edecektir.

14 Mayıs 2019 Salı günü Artı TV'nin sabah kuşağı Gün Başlıyor'da özel bir bölümle Vedat Ağabeyin yaş gününü kutladık. Akın Birdal, Mustafa Kemal Erdemol, İlbay Kahraman, Gülten Kaya, Nizamattin Üstündağ ve Deniz Türkali ile onu sevgi, saygı ve özlemle andık. 13 Mayıs 1919'da Samsun'da başlayan zorlu hayat yolculuğu eserleriyle sürüyor:

– Vedat Türkali 100 yaşında!

Nilüfer Saltık

Bir Komüniste Dair

1982 senesiydi, 12 Eylül darbesinden sonra kaybolmak için gelmiştim İstanbul'a. O günlerde ilk okuduğum roman *Bir Gün Tek Başına* idi. Vedat Türkali böyle girmişti hayatıma.

Gençliğin verdiği cesaret ve hızla, faşizme karşı mücadele verdiğimiz sonraki yılların fon müziği ise "Bekle Bizi İstanbul"du. Vedat Türkali'nin büyük bir tevazuyla "şiir bile değil" dediği o muhteşem dizeler bu esnada bestelenmiş ve herkesin dilindeydi. Henüz tanışmıyor olsak bile hayatımın en kritik dönemlerinde gerek romanlarıyla gerek şiirleriyle yanımda oldu Vedat Türkali.

Onunla yüz yüze tanışmam 2003 yılı Prince Claus Ödülleri Töreninde eşim Hasan Saltık'ın ödül alması vesilesiyle oldu.

Yürüyemediği için tekerlekli sandalyesiyle gelmişti törene. Onu ilk gördüğümde sanki senelerdir tanıdığım birini uzun süre sonra yeniden görmüş gibi hissettim. Bu özel günümüzde çok değerli bir büyüğümüz olarak yanımızda olması bizi son derece mutlu ve özel hissettirmişti, önümüzdeki yıllarda oldukça sık bir araya geleceğimizden ikimiz de habersizdik.

Cemal Taş ile birlikte hazırladığımız *Ağıtların Diliyle Dersim'38, Tertele* kitabımızı baskıya hazırladığımız günlerde, Türkiye'de yaşayan pek çok entellektüelin aksine etnik ve toplumsal meselelere olan somut tavrı ve düşünceleri dolayısıyla önsöz yazısını Vedat Türkali'den rica etmek istiyorduk. Bu amaçla kapısına dayandık. Kendisi de eşzamanlı olarak *Bitti Bitti Bitmedi* isimli romanını yazıyordu. Birbiriyle örtüşen konularda çalışmamız güzel bir tesadüf oldu. Bizi kırmayarak, çalışmamızı da beğendiği için önsözü kısa sürede yazdı. Bundan sonra ise her şey çok daha farklı ve güzel oldu. Sık sık görüşmeye, bir araya gelmeye, beraber türküler söylemeye başladık. "Dane Dane Benleri Var Yüzünde" türküsünü çok severdi. Araya biraz zaman girdiğinde Nermin bizi arar; "Dede ziyarete bekliyor" derdi. Hasan'ı benden çok daha önce tanıdığı için her fırsatta onu sorar, gelmediğinde kızardı, "tut kulağından getir!" derdi. *Bir Gün Tek Başına* romanını Hasan ile film yapmak istiyordu. Her fırsatta Kalan Müzik ve Belge Yayınları'nın Türkiye tarihi için çok önemli işler yaptığından bahsederdi. Böyle bir övgüyü Vedat Türkali gibi önemli bir aydından duymak bizi onurlandırırdı. İçimizi ısıtan gülüşü ve esprileriyle, türkülere olan düşkünlüğüyle aramızda çok özel bir bağ oluşmuştu. Dersim'e beraber gitme, Boğaz'da rakı balık planları yapıyorduk, olmadı.

İstanbul'a ilk geldiğinde 16 yaşında olan o genç kız, *Bir Gün Tek Başına*'yı okurken seninle bir gün tanışabileceğini aklından geçirmezdi. İnandığın düşünce ve savunduklarınla benim için hiçbir zaman hayal kırıklığı yaratmadın. Seni tanıdığım ve senden öğrendiklerim için çok şanslıyım Kadir Amca...

Onur Günay

Devrimci Bir Sinemacı: Vedat Türkali

2006 yılında, ölümünden on yıl önce tanıştım Vedat Türkali'yle. Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi, Türk Sineması Görsel Hafıza Projesi kapsamında Türk sinemasına emek vermiş kişilerle sözlü tarih çalışması yaparak, yaşayan tarihî kaynakları kayıt altına almaya çalışıyordu. Ben ve Başak Deniz Özdoğan'ın payımıza da Vedat Türkali düşmüştü. İkimiz için de ne büyük mutluluktu. Tek tek bütün kitaplarını, senaryolarını, yazılarını okumaya, bütün filmlerini izlemeye koyulmuştuk. Tanışma ânı büyülüydü, *Bir Gün Tek Başına*'yı, okuduğum belki de en güzel romanın yazarıyla tanışacaktım. Önceleri bir hayli sertti, ama ne yapmak istediğimizi, sinema hayatını belgelemek istediğimizi anlayınca yumuşadı. Soruları-

mızı dinlemeye başladı. Biz daha yirmili yaşlarımızın başlarında, korkudan ter içinde kalarak sorularımızı sorduk. Soruları beğenince, bu çocuklarda iş var diye ikna oldu kameranın karşısına geçmeye. Biz evine giderken çiçek alır götürürdük de kızardı bize. Öğrencisiniz, paranızı böyle saçmalıklara harcamayın diye. Bir yıla yakın sürdü çekimler.

"Dikkat ederseniz benim romanımda görsel öğeler hâkimdir. Yalnız okumazsınız, görürsün." Belki de Türk edebiyatının en büyük yazarlarından birisi olan Vedat Türkali böyle açıklıyordu kendi edebiyatının gücünü. İlk romanı *Bir Gün Tek Başına* yaklaşık 700 sayfa olarak piyasaya çıktığında, bu kadar uzun kitap okunur mu sorusuna verdiği cevap da bu minvaldeydi:

"Şunu vaat ediyordum, ilk elli sayfayı okuyan kitabı elinden bırakamayacak. Büyük bir iddiaydı ama bir yandan da inşallah haklı çıktım derdim içimden tabii. Haklı çıktım. Sinemacıydım ben. Sinema üzerine çok düşünmek lazım. Sinema sanata çok yeni şeyler sundu. Hep almadı, aldığının belki de daha çoğunu da verme yolunda oldu."

Bence Vedat Türkali edebiyatçı olduğu kadar sinemacıydı da. Sinema hayatında bir senarist ve yönetmenin karşılaşabileceği her türlü sorunla karşılaşmış, Yeşilçam piyasasında kendi politik kimliğiyle var olmaya çalışmıştı. Sinemacı olduğu yıllarda yapmak istediği filmleri yapabilecek insanların eksikliğinden yakınırdı hep. Yapmak istediği birçok film ya paragöz bir prodüktörün elinde mahvolmuştu ya da Türkali'nin politik dertlerini, toplumsal kaygılarını anlamayan bir yönetmenin elinde orijinal senaryoyla çok da ilgisi olmayan başka bir işe dönüşmüştü. Sinema alanındaki bu çabasının en önemli sonucu, Ertem Göreç ile yaptığı *Karanlıkta Uyananlar* (1964) Türkiye sinema tarihinin işçi sınıfını ve sınıf mücadelesini konu edinen ilk filmiydi.

Vedat Türkali'ye göre, 1960'larda Türkiye'nin sendikal hareketlerle tanışması ve sinema alanında içlerinde kendilerinin de bulunduğu Sine-Sen'in kurulmasının doğal bir sonucuydu bu film. İşçilerin, sendikaların, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun kurucusu ve ilk genel başkanı Kemal Türker'in destekleriyle yapılan bir filmdi. İşçilerin kendilerini oynadıkları, grevlerin ve yürüyüşlerin coşkuyla kutlandığı,

Yeşilçam'ın içinden çıktığı düşünülürse, gerek düşünsel gerek de teknik olarak döneminin ötesinde bir filmdi *Karanlıkta Uyananlar*. Sansürlenen, gösterildiği sinema salonlarına saldırılar düzenlenen, muhafazakâr-milliyetçi sinema salonu sahiplerinin göstermek istemediği bir film. Belki de Vedat Türkali'nin hep yarım, eksik kalacak sinemasının gücüne işaret ediyordu.

Vedat Türkali'nin Yılmaz Güney'le başlayan sinema hayatı, ciddi ve sürekli bir mücadele ile geçmişti. Sansür karşıtı mücadelenin önemli isimlerinden, 5 Kasım 1977 yürüyüşünü örgütleyenlerdendi. Atıf Yılmaz, Ömer Lütfi Akad, Memduh Ün, Ertem Göreç, Süreyya Duru, Beklan Algan, Ayla Algan, Türkan Şoray ve Tarık Akan gibi önemli isimlerle çalışmış, edebiyat ve sosyalist mücadele tarihine olduğu gibi sinema tarihine de izini bırakmıştı. Şüphe yok ki, yazdığı senaryolar sinema tarihine de izini bırakmaya devam edecek.

***

Hayatım boyunca tanıştığım en ilkeli insandı. Kürt olmayıp Kürt meselesini bu kadar derinden ve yürekten kavrayan başka hiç kimseyle tanışmadım. Zerre kadar kibrini görmedim. Vedat Türkali bu coğrafyanın özgürlük umudunun Kürt Hareketi olduğunu düşünürdü. Arada kızardı da ama en sevdiğine, en umut bağladığına kızmak gibiydi. Kızardı Yaşar Kemal'e. İnce Memed'in mağarasını vahşiler basıyor, Kürtlere zulmediyorlar, niye çıkmıyor ortaya, konuşmuyor bu adam diye. Çok severdi Yaşar Kemal'i, kızgınlığı ondandı.

Kızardı Ahmet Kaya'ya. Ben en çok Ahmet Kaya'ya kızmasını severdim. Bodrum'da yazlıkları yan yanaymış hatırladığım kadarıyla. Sürekli onu sorardım, Ahmet Kaya'yla anılarını anlatmasını rica ederdim. Bunun ne alakası var benim sineme hayatımla diye terslerdi önce. Sonra gözleri biraz nemlenirdi ki tanıyanlar bilir Kadir Amca (asıl adı Abdülkadir Pirhasan) kolay kolay o kadar duygulanmazdı. Başlatırdı anlatmaya: "Akşamları mangalı yakar, beni rakı içmeye çağırırdı Ahmet. Kadir Amca gel rakı içelim derdi. Ben çok içmezdim, salata yerdim. Kızardı bana. Kaç günlük dünya, boşver derdi." Sonra durup, hatırlattığım

için bana da kızgın gözlerle bakıp, "boşverdin de ne oldu eşek herif" diye hayıflanırdı. Sonra hemen işimize dönerdik.

Mücadeleyi hiçbir zaman bırakmadı. Bizim belgesel –ki kendi sinema hayatını anlattığı 42 dakikalık bir sözlü tarih projesiydi– bittikten sonra ben kopamadım Vedat Türkali'den. Rahatsız etme pahasına her fırsatını bulduğumda kapısını çaldım. Ara ara seçim zamanlarında ya da Boğaziçi'ndeki konuşmalar için destek istedim, hiçbir zaman boş geri çevirmedi beni. Zaten dürüst bir şekilde elinden geleni yaptığını düşündüğü hiç kimseyi geri çevirmezdi.

2011'deki Emek, Özgürlük ve Demokrasi Bloku için tanınmış insanlarla, dizi-film oyuncuları ve müzisyenlerle çekimler yapıyor, bağımsız adaylar için destek istiyorduk. Bir şekilde duymuş, görmüştü. Ondan da yardım istedik, hemen kabul etti. Ama gülerek yüzüme bakıp, tek şartla dedi. Ben ulusal kanallarda çıkıp konuşacağım, onu ayarlayın önce dedi. NTV'ye çıktı, belki de Banu Güven'in işinden olmasına sebep olan Öcalan'a selamı orada verdi. Sonra İMC TV'de çıkıp "dağlardaki çocuklarımıza, gerillaya selam gönderiyorum" dedi. Daha çözüm süreci başlamamıştı, bu adam Kürt de değildi. Kolay değildi öyle konuşmak. Bayağı çalkalandı ortalık. Ortaya iyi bir iş çıktığına ikna olmuş olacak ki ilk defa o gün sarıldı bana.

İMC'ye çıkmadan önce tansiyonu ölçüldüğünde, tansiyonunun yükseldiğini, 15'e çıktığını gördük. Kalp ritmi hızlanmış, düzeni bozulmuştu. Biz programı ertelemekten ya da iptal etmekten bahsedince canı sıkıldı, sertçe ayağa kalktı ve elindeki bastonu kaldırıp yere vurarak hepimize kızdı. "Dağlarda 18 yaşında çocuklar ölüyor, ben burada yerimde mi oturacağım" dedi. 93 yaşındaydı. Hiç bu kadar heyecanlı görmemiştim onu. Bu savaş bitsin istiyordu. İnatla çalışıyor, mücadele ediyordu.

Türkiye sinemasının ilk işçi filminin senaristiydi. Türkiye edebiyatının en büyük yazarlarındandı. Komünistti. Ama bizim topraklarda âdet olduğu üzere Türklüğüne hapsolmuş bir komünist değildi, enternasyonalistti. Kimin, neyin mücadelesini verdiğini iyi biliyordu. Özgürlüğe, hakikate, eşitliğe, adalete ve bunun için mücadele edenlere sevdalıydı. Bir hakikat anlatıcısıydı. Hayatının sonuna kadar inatla, sabırla, heyecanla mücadele etmeye devam etti.

Özgür Akın Oto

Bitti Bitti Bitmedi

Okuyanlar bilecektir, *Kayıp Romanlar*'ın en çarpıcı tematik öğelerinden birisidir, romanın kahramanı olan 75 yaşındaki Dr. Nahit Kotar ile henüz 22'sinde olan sevgilisi Esme arasındaki muazzam yaş farkı. Hem Nahit Kotar için hem de bizler için son derece şaşırtıcı bir deneyimdir bu hal. Roman boyunca bu aşkın gerçekliği hakkında bütünüyle kuşkuda kalır, hemen her sayfayı bu gizi çözmek hevesiyle çevirириz biraz da. Oysa gövdesi ve aklı ışıl ışıl olan Esme, bizim bu kuruntularımıza dudak kıvırmakta ve anlayamamaktadır bizdeki bu halleri, hallenmeleri.

Bu iki farklı akışın ve varoluşun romanda kendine yer bulmasının anlamı neydi acaba? Kurnaz ve çokbilmiş bir okuyucu

olarak, biraz da bu sorunun yanıtının peşindeydim tüm okuma sürecim boyunca. Günler sonra, nihayet aradığım cevabı buldum. Uzun yıllar TKP üyesi olmuş eski bir komünist olan Dr. Nahit Kotar, aslında Türkiye'nin tüm devrimci geleneğini temsil ediyordu; genç sevgilisi Esme ise bu geleneği devam ettirecek yeni devrimci kuşağı. Temasları geleneğin devir teslim işleminin sembolik bir göndermesinden başka bir şey değildi. İş bu kadar basitti işte. Evreka!

Romanı okuduktan kısa bir süre sonra bir vesile ile Vedat Türkali ile buluştum. Romana dair tezlerimi özetledim, açıkçası ondan beni onaylamasını bekliyordum. O ise, muzip gözleri ve bakışlarına eşlik eden bilge gülüşüyle bana hayatım boyunca unutmayacağım, dahası yazar, devrimci, Vedat Türkali'nin mücadelesini anlamak için içinde birçok imkânı barındıran şu cevabı verdi.

"Bak oğlum, o roman bir gelenek aktarımının değil; yapamamanın, yetememenin romanıdır."

Bu yazı bu söze dair bir yolculuk, murat ve vaat etmektedir.

Vedat Türkali bilmenin, insana eyleme sorumluğu yüklediği bilinciyle, yaşamının erken yıllarında tanışır. Doğduğu ve ilk gençliğini yaşadığı Samsun varoşları, tam da Kemalizmin o dönemler parlattığı gibi sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitledir; hepsi katışıksız yoksuldur!

> *Kemalist heyecanın balonunu patlatıp dünyayı gerçek yüzüyle görmemde, sınıfsal kökenim kadar içinde bulunduğum ağır yaşam koşulları da etken oldu.*[30]

Henüz lise yıllarındayken, Samsun'da yaşayan bir köy öğretmeni olan Sefer Aytekin ile yolları kesişir ve komünizm ile tanışır. Anlar ki, bir komünistin mutlaka bir örgütü olmalıdır. Bu nedenle TKP Samsun il örgütü ile temasa geçer. Ancak 1937'de lise bitince üniversite okumak için geldiği İstanbul'da partisini kaybeder. Bir grup arkadaşı ile birlikte TKP'yi aramaya başlarlar. Bu umutsuz bir çabadır ancak bunu yıllar sonra anlayacaklardır. Çünkü Komintern 1936 yılında almış olduğu, desantralizas-

30. Emin Karaca, *Eski Tüfeklerin Sonbaharı* adlı kitapta Vedat Türkali ile yapılan söyleşiden.

yon olarak da bilinen bir kararla, TKP'nin tüm faaliyetlerini askıya almıştır. İstanbul'un ortasında, bir avuç genç komünist, olmayan bir partiyi aramaktadır, durum bu kadar umutsuzdur işte. Hikâyenin devamı Vedat Türkali'nin *Güven* isimli dev romanından öğreniriz. Ne mi yaparlar? Madem parti yok, bize düşen bir parti kurmaktır deyip Merih Pirhasan, Hayk Açıgöz, Hasan Basri ve bir grup arkadaşıyla kendi TKP'lerini kurarlar!

Yapılan tam da Antonio Gramsci'nin "Aklın kötümserliğine karşı iradenin iyimserliği" şeklinde formülize ettiği eylemdir.

Buradan da anlaşılacağı gibi Vedat Türkali yapamama, edememe, güç yetirememe sorunsalına çok aşinadır ve ömrünün önemli bir kısmında Komünist Abdülkadir Pirhasan olarak bu sorunla salt politik araçlarla çarpışmıştır. Bu bilgi bizi şu gerçek ile buluşturur: Edebiyatçı ve sinemacı Vedat Türkali'nin alametifarikası bu mücadelede kullandığı politik araçları başarılı bir şekilde estetize edebilmiş olmasında gizlidir.

Kimi zaman yenilmiş, kimi zaman kazanmışsa da yaşamının değişmeyen örüntüsü hemen her şart ve durumda estetik ve politik direniştir. Kazanmanın ve kaybetmenin en has bilgisinin direnişin ibriğinden damıtılan olduğunu iyi bilir; iyi bildiği için de iyi anlatır. *Güven*'i yapmanın, *Kayıp Romanlar*'ı ise yapamamanın hikâyesi yapan işte bu yaşam duruşudur.

Yapamama yenilgiyi imlese de ilk bakışta, aslında görülmesi gereken yapmaya yeltenmek, cüret etmektir. Gerçekçi olup, imkânsıza tutulur, yenilse de, dener nihayetinde. Olmayan partiyi kurmakla kalmaz; işinden olup sürgün edildiği taşra kasabasında İstanbul'a olan özleminden Bekle Bizi İstanbul'u yazar. Hapse girip çıktıktan sonra bir siyasi yasaklı olarak sinemada kendine bir alan açar ve *Karanlıkta Uyananlar*, *Güneşli Bataklık* gibi öncü ve unutulmaz filmleri üretir. Olur ha, günün birinde yanılıp da Kenan gibi bir karaktere dönüşmeyelim diye, dönüşürsek *Bir Gün Tek Başına* ölebileceğimizi hepimizin dimağına kazır. Hepimizi mavinin karanlık doğası ile tanıştırır. Sonuç olarak mumdan da olsa kayıklarımız, ateşten denizlerde bile yol alabileceğimize bizi şahit tutar.

Zaman geçip, gövdesi aklına yetmemeye başlasa da ona Eski Tüfek diyenleri yaylım ateşine tutmaktan geri durmaz.

-Kim uydurmuşsa uydurmuş; "eski tüfek" deyimini hiç sevemedim. Gerçekten eskimiş tüfekseniz, nasıl devrimci olursunuz bilmem! Devrimcinin görevi, her çağda, her dönemde yepyeni tüfek olmaktır. ... Devrimcilik eskimemektir. "Eski" sözünden kıdem kazandığını sanıp onur payı çıkaranlar var galiba! Devrimcilikte emeklilik nerde görülmüş?[31]

Gövdesinin gücü kalmamış olsa da nice genç, diri entelektüelin yapamadığını yapar ve Sırrı Süreyya Önder tarafından isabetle tespit edildiği gibi Kürtlere kapanmış yolları entelektüel kredisini ortaya koyarak açmayı hep bilir. Herkesin savaşı görev bildiği zamanda barışı, ayrışma yarışına girdiği dönemde birleşmeyi savunur.

Bu onun, özellikle son yıllarında kendine biçtiği en temel ve yaşamsal misyondur. Herkes şahittir ki alnının akıyla bu görevi yerine getirir.

Uzun lafın kısası, Vedat Türkali olmak 97 yaşındayken bile "İmkânsızdır ihtiyarlamamız bizim / etin gevşemesine bir başka tabir gerek, / zira ki ihtiyarlamak: kendinden başka hiç kimseyi sevmemek demek"tir[32] diyebilmektir.

Bir devrimci gibi yaşayıp, bir devrimci gibi ölmek isteyenlere duyurulur.

31. Emin Karaca, *Eski Tüfeklerin Sonbaharı* adlı kitapta Vedat Türkali ile yapılan söyleşiden.
32. Nâzım Hikmet.

Prof. Dr. M. Taner Gören

Vedat Türkali'yi Tanımak

15 Temmuz 2019

Türk Edebiyatı'na ve Türkiye demokrasi mücadelesine damgasını vurmuş bir yazar, bir mücadele adamı olarak Vedat Türkali'yi pek çok insan tanır, bilir. Ben Vedat Türkali'yi kişisel olarak tanımaktan söz edeceğim. İki bin üç yılı sonuydu. Bir gün telefonum çaldı. Telefondaki ses "Ben Rutkay Aziz, Taner Bey'le mi görüşüyorum?" diye sordu. Rutkay Bey'i seksenli yılların ortalarında Ankara Sanat Tiyatrosu'nda, kendisinin yönetip oynadığı, Henrik İbsen'in *Bir Halk Düşmanı* oyununda ilk kez izlemiş ve hayran olmuştum. Sesini duyunca şaşırdım.

"Telefonunuzu Gençay (Gürsoy) Bey'den aldım. Yazar Vedat Türkali'yi bilirsiniz. Vedat Abi biraz rahatsız, kalbi ile ilgili kaygıları var, uygun bir zamanda görebilir misiniz?" dedi. Ben de "Vedat Bey'i muayene etmek benim için onurdur, memnuniyetle" dedim ve uygun bir randevu tarihi verdim. Vedat Türkali'yi elbette biliyordum. *Mavi Karanlık* romanını okuduğum, *Bir Gün Tek Başına*, *Güven* gibi önemli romanlarının olduğunu bildiğim, çok değerli bir yazardı. Ben '68 kuşağı döneminde, '66-69 yılları arasında Vefa Lisesi'nde okurken bir yandan da dünya görüşümü oluşturma çabası içindeydim. Önümde üç yol vardı, "milliyetçilik", "dindarlık" ve "sosyalizm". Bu üç yolla ilgili her türlü esinti vardı o dönemde. Sonuçta bana en yakın olanın sosyalist dünya görüşü olduğunu içimde kuvvetle hissetmiş ve o tarafa yönelmiştim. Sonraki yıllarda bu görüşle yaşamımı sürdürürken ülkenin en önemli sosyalistlerinden birinin de Vedat Türkali olduğunu çoktan öğrenmiştim. Ancak kendisi ile ilgili ayrıntılı bilgiye sahip değildim. Çok yoğun ders çalışmayı gerektiren tıp öğrenimi sırasında, okumanın önemini kavramış biri olarak, uygun bir aralıkta okurum diye her ay mutlaka en az bir kitap alır kitaplığıma koyardım. Ama birçok kitabı aldıktan ancak yıllar sonra okuyabiliyordum.

Randevu günü Vedat Bey, halk arasında Çapa olarak bilinen İstanbul Tıp Fakültesi'ndeki odama geldi. Tanıştık. Sonra, anamnez adını verdiğimiz hekim-hasta görüşmesine başladık. Önce şikâyetlerini sordum, sonra şikâyetlerinin nasıl başlayıp geliştiğini, yani hikâyesini sorguladım ve tespitlerimi muayene formuna kaydettim. Bu aşamada edebiyatçı ile hekim arasında benzerlik ortaya çıkıyor. Her hekimin aslında biraz da yazar olması gerekiyor. Anamnezin ikinci başlığının adı hikâyedir. Hekim hikâye bölümünü, dilbilgisi kurallarına sıkıca bağlı kalarak, bir yazar titizliğinde yazmalıdır. Bir hastanın hikâyesini yazarken, belki de edebiyatımızın en iyi hikâyecisi olduğunu düşündüğüm için, Sait Faik Abasıyanık aklıma gelir. Anamnezin sonraki başlıklarında öz ve soy geçmişini, alışkanlıklarını, tüm sistemlerle ilgili şikâyetlerini de sorguladıktan sonra, fizik muayenesini yaptım. Fizik muayene, hastanın nabzını tutarak başlayan ve hastayı tepeden tırnağa, gözleyerek, dokunarak,

parmakla vurarak ve dinleyerek yapılan bir işlemdir Anamnez ve fizik muayene, ne yazık ki günümüzde neredeyse ortadan kalkmış olan, benim inatla sürdürdüğüm, hekimliğin olmazsa olmaz ritüelidir. Anamnez ve fizik muayenenin sonunda, seksenli yaşlarını sürmeye başlamış olan Vedat Bey'i mental ve fizik olarak çok iyi bulmuştum. Yalnızca, kulakları çok ağır işitiyor ve kulaklık kullanıyordu. Açıklamalarımı yüksek sesle yapıyordum. Kendisini iyi bulduğuma sevinmişti. Daha yazması gereken çok roman olduğunu ve bunları yazabilecek kadar çok yaşamak istediğini belirtmişti. Kendisinden bazı laboratuvar incelemeleri istedim ve ertesi gün bunlar için kan vermek üzere aç karına gelmesini söyledim. Ertesi gün sabah odama geldiğinde iki elinde ağır iki poşet taşıdığını gördüm. "Vedat Bey bunlar ne?" diye sordum. "Size kitaplarımdan birer tane getirdim" dedi. Çok teşekkür ederek poşetleri elinden aldım. İçlerinden birkaçını çıkarıp baktım. İç sayfada iyi dilekler belirten cümleler ve imzası vardı. Dilekleri belirten yazıyı, elleri titrediği için yardımcısına yazdırdığını ve öyle imzaladığını söyledi. İmzası hafif titrek fakat düzgündü. Uzun zamandan beri ellerinde, tıp dilinde esansiyel tremor dediğimiz bir titreme vardı. Sonraları, aslında imza kaşesinin bulunduğunu öğrenmiştim. Vedat Bey bütün kitaplarını eksiksiz bana getirmiş ve hepsini de imza kaşesi kullanmadan, özenle benim için imzalamıştı. Bundan inanılmaz onur duymuştum. Kitaplar, kitaplığımın en değerli kitapları olarak yerlerini aldılar.

Sonra birlikte kanın alınacağı biyokimya laboratuvarına gittik. Teknisyen arkadaş Vedat Bey'in kanlarını aldı. Sonuçlar çıkınca kendisini arayıp bilgi vereceğimi söyledim. Laboratuvardan çıkıp onu yolcu etmek üzere koridorda yürürken, "Doktor, nerelisiniz siz?" diye sordu. "Karadenizliyim, Rize'nin Pazar ilçesinden" diye cevap verdim. Biraz muzip bir gülümsemeyle "Öyle mi?" diye karşılık verdi. Sonra, "Size bir soru soracağım, bakalım gerçek Karadenizli misiniz anlayacağız" dedi. "Buyurun sorun" dedim. "Adamın biri Karadeniz'e düşmüş, çıkamamış, neden?" diye sordu. Soru bildiğim yerden gelmişti. Cevabı hemen yapıştırdım. "Karadeniz'den adam çıkmaz" dedim. Neşelenerek güldü ve "Bravo, sizin gerçek Karadenizli olduğunuza inandım"

dedi. İnsan kendisi ile dalga geçebilmeli. Yaşamda mizahın önemli olduğunu, en üzüntülü anlarda bile mizah yapabilmek gerektiğini düşünürüm. Karadeniz fıkralarının ününü herkes bilir. Her ortamda sevilerek anlatılır ve dinlenir. Fıkralardaki tipler, özellikle Temel tiplemesi, salak bir insan figürü olarak belirir. Ancak fıkralar üzerinde derinlemesine düşünüldüğünde her birinin ince bir zekânın ürünü olduğu anlaşılır. Benim de fıkra dağarcığım oldukça iyidir. Hem anlatmayı hem dinlemeyi çok severim. Vedat Bey de meğer Karadeniz fıkrası dinlemeyi ve anlatmayı çok severmiş. Fıkra dağarcığının da hiç fena olmadığını sonraki görüşmelerimizde öğrendim.

Birkaç gün sonra laboratuvar sonuçları çıkmıştı. Sonuçlar yaşına göre oldukça iyi çıkmıştı. Kendisini telefonla arayıp sonuçlarla ilgili bilgilendirdim. Çok memnun olmuş ve rahatlamıştı. Uygun zamanım olursa Cihangir'deki evine de davet etti. İşte ondan sonra Vedat Türkali ile, namı diğer Abdülkadir Pirhasan ile ölümüne dek sürecek olan, hem hekim-hasta olarak hem de dost olarak tanışıklığımız başlamış oldu. Çok sık olamasa da evine ziyaretine gidiyordum. İki bin dört yılı başlarında Evine ilk gidişimde eşi Merih Hanım ile de tanıştırdı beni. Merih Hanım o zamanlar kalkıp dolaşabiliyor ve gelen konuklarla birlikte oturabiliyordu. Merih Hanım'ın yüzünde hüzün ile karışık bir gülümseme görürdüm her seferinde. Bu yüz ifadesi, Vedat Bey ile birlikte çıktıkları sosyalist mücadele yolunda yaşadıkları acıların ve mutlulukların karışımı olan bir duygu durumunun dışa yansıması olduğunu hep düşündürmüştü bana. Evine her gidişimde önce sağlığı ile ilgili aklına takılan soruları sorardı ve onları cevaplandırırdım. Sonra bir, bir buçuk saat kadar çeşitli konularda sohbet ederdik. Tabii konu dönüp dolaşıp ülkenin demokrasi ve barış sorunlarına ve mücadelesine gelirdi. Yavaş yavaş hayat hikâyesini öğreniyordum. Öğrendikçe takdir duygularım artıyordu. Yaşamını Marksist-Leninist felsefeye dayalı sosyalizm mücadelesine hasretmiş, yedi yılını da bu uğurda hapishanede geçirmişti. Bana hayat hikâyesini anlatırdı. Samsun'da doğmuştu. Babası Ahlatlı Pirhasanoğlu Yusuf'un oğlu Osman idi. Soyadı kanunu çıkıncaya kadar babasının adı ile anılmış. Soyadı kanunu çıktığında değişiklik yapma işi son güne kalmış. Son gün nüfus

memurunun önerisiyle alelacele "Demirkan" soyadını aldığını kendisi anlattı bana. Hapisten çıktıktan sonra mahkeme kararı ile Pirhasan soyadını almış. Babası koyu dindarmış. Çalışmak için önce Batum'a gitmiş sonra Ahlat'a geri dönmüş. Sonra da Samsun'a göçmüş. Babası çocuklarını da dindar yetiştirmeye çalışmış. Çocukken Kur'an'ı 5-6 kez hatmetmiş. Bir ziyaretimde böyle dindar bir ailede büyüyen bir çocuk olarak nasıl olmuş da komünist dünya görüşüne yönelmiş olduğunu sordum. Verdiği cevap beni oldukça utandırmıştı. "Sana kitaplarımı getirmiştim, bu sorunun cevabını bulacağın kitabımı demek okumamışsın. *Komünist* isimli kitabımı oku, orada her şey yazılı" dedi. Ben de ilk fırsatta, yaklaşık yüz sayfalık, başlayınca bir nefeste okunan *Komünist* kitabını okudum ve "51 Tutuklamasına" kadar olan yaşamını öğrenmiş oldum. Evine gittiğimde, bilinen ismiyle Vedat Türkali'ye, yakın dostlarının ve tanıdıklarının "Kadir Abi", "Kadir Amca" veya "Kadir Dede" diye hitap ettiklerine çokça şahit olmuşumdur. Başta da belirttiğim gibi, ben de sosyalist dünya görüşünü benimsemiş ve bu konuda okumaya çalışmış ama hiçbir zaman teorik bilgimi yeterli derinliğe ulaştıramamıştım. Bu nedenle, evine gittiğimde bu konuda merak ettiğim şeyleri sorarak onun derin bilgisinden yararlanma fırsatı buluyordum.

İki bin dört yılı Vedat Türkali'nin 85. doğum yılıydı; 13 Mayıs 1919'da doğmuş. Dostları ve dava arkadaşları tarafından 1 Mayıs 2004-1 Mayıs 2005 arası "1 Mayıs'tan 1 Mayıs'a, Vedat Türkali yılı" olarak ilan edilmiş ve çeşitli etkinlikler planlanmıştı. Doğum günü olan 13 Mayıs Perşembe akşamı Yeni Melek Gösteri Merkezi'nde 85. doğum günü etkinliği düzenlendi. Ben de davet edildim ve kendisine hekim olarak da refakat ettim. Etkinliğe, edebiyat dünyasından, sinema dünyasından ve sosyalist çevreden çok sayıda insan katılmış, salon ağzına kadar dolmuştu. Yapılan konuşmalardan, Vedat Türkali'nin siyaset ve edebiyatın yanı sıra Türk Sinemasına da ne büyük katkılarda bulunduğunu öğrendim. Onu tanıdıkça örnek alınacak birçok özelliği olduğunu öğreniyordum. Mesleğim gereği sağlıkla ilgili olanını söylemek isterim. Sağlığına çok dikkat ederdi. Her sabah mutlaka yaşına uygun jimnastik yaptığını söylemişti. Yemek konusunda çok bilinçliydi, sağlıklı beslenmeye çalışırdı. Ev işlerindeki yardım-

cısı Nermin onun istediği sebze yemeklerini yapardı. Her gün mutlaka ev yapımı kefir içerdi. Yaşına göre oldukça hareketliydi. Her fırsatta dışarı çıkıp bir süre dolaşırdı. Tanıştıktan birkaç yıl sonra, hava almak için dışarı çıktığı bir kış günü karda ayağı kayıp düşmüş ve ne yazık ki sol kalçasını kırmıştı. Bu nedenle kalça ameliyatı olmak zorunda kaldı. Ancak ameliyat sonrası ağrıları devam etti ve kısa süre sonra yeniden ameliyat olması gerekti. İkinci ameliyat sonrasında da ağrıları devam edince konunun uzmanı ortopedist arkadaşıma gösterdim. Yeni bir ameliyat gerektiğini söyledi. Vedat Bey'in yılda bir kez giriş-çıkış yapması koşuluyla İngiltere'de oturma ve sağlık hizmeti alma hakkı vardı. Araştırıldı ve orada ameliyat olmasına karar verildi. İngiltere'de üçüncü kez ameliyat oldu ve ağrıları büyük ölçüde düzeldi. Ancak ondan sonra hareket kabiliyeti oldukça azalmıştı, baston yardımı ile yürüyordu. Her şeye rağmen hayata çok bağlıydı, yardımla da olsa birçok aktiviteye katılmaktan geri durmuyordu. Hrant Dink'i anma etkinliğine 19 Ocak 2012'de tekerlekli sandalye ile en önde katılmış ve "Hepimiz Hrant'ız, Hepimiz Ermeni'yiz" dövizi taşımıştı. Eylül 2014'de İstanbul Tabip Odası Kültür Komisyonu olarak Edebiyat Matineleri adı ile her ay bir etkinlik düzenleme kararı aldık. Bu etkinlikte her ay bir yazarı hekimlerle buluşturmayı ve onunla söyleşi yapmayı hedeflemiştik. Aralık 2014'deki Edebiyat Matinesine Vedat Türkali'yi çağırmayı önerdim. Tek kaygım doksan altı yaşına girmiş olan ve artık yürümesi iyice zorlaşmış olan Vedat Bey'in bu etkinliğe katılmayı kabul edip etmeyeceği idi. Kültür komisyonundaki arkadaşlarım Dr. Ali Özyurt ve Dr. Ayşegül Tözeren ile birlikte evinde ziyaret ettik. Hekimlerin kendisi ile buluşmak istediklerini söyledik. Çok heyecanlandı ve memnuniyetle geleceğini söyledi. Yardımcı personeli olan uygun bir araçla 28 Aralık 2014 Pazar günü saat 11.00'de Vedat Bey'i Cağaloğlu'ndaki İstanbul Tabip Odası Binasına getirdik. Toplantı salonu şimdiye kadar görülmemiş bir şekilde doluydu. Birçok kişi ayakta kaldı. İki saate yakın çok keyifli bir söyleşi gerçekleştirdik. Edebiyat, barış, demokrasi, sosyalizm, Kürt sorunu, Vedat Türkali denilince ne akla gelirse hepsini konuştuk. Bu yaşına rağmen inanılmaz berraklıktaki hafızasına tüm katılanlar hayran kaldı. Sonunda

toplu fotoğraf çektirdik. Söyleşi videoya da çekildi ve böylece tarihe önemli bir kayıt düşmüş olmanın mutluluğunu yaşadık.

Vedat Bey'i Sağlık kontrolü için veya bazı şikâyetleri nedeniyle zaman zaman çalıştığım İstanbul Tıp Fakültesi Hastanesine yatırıyordum. Bir keresinde yine kontrol için yatırmıştım ve ekokardiyografi dediğimiz cihazla kalbini inceliyordum. Kalbi çok iyi görünüyordu. Kulakları çok ağır işittiğinden, kalbinin iyi olduğunu ona anlatmak için daha on yılınız var anlamında, iki elimin parmakları ile 10 işareti yaptım. Ben memnun olacağını düşünürken O yüzünü ekşitti ve yarı şaka yarı ciddi, "sadece o kadar mı?" diye karşılık verdi. Daha birkaç roman yazmayı planlıyordu. Kalan zamanını en verimli şekilde kullanmak istiyordu. Gerçekten de Onunla tanıştıktan sonraki yıllarda, *Kayıp Romanlar*, *Yalancı Tanıklar Kahvesi* ve son olarak da *Bitti Bitti Bitmedi* romanlarını yazdı. Son bir roman daha yazmayı çok istiyordu ve onu da yazmaya başlamıştı. Ancak ne yazık ki romanı bitiremeden hayatını kaybetti. Tanıştığımızda *Kayıp Romanlar* romanını yazma sürecindeydi. Uzun yıllar yurtdışında yaşamak zorunda kalan ve sonunda Türkiye'ye dönen sosyalist bir doktorun yaşamını anlatıyordu. Yazdığı bölümleri bana da okutmuş ve özellikle hekimlikle ilgili ifadeleri gözden geçirmemi istemişti. Ben de elimden geldiğince okuyup gerekli düzeltmeleri yapmıştım. Roman yayınlandığında bana imzalı bir nüshasını hediye etti. Kitabı incelerken baş tarafta teşekkür sayfasında bana da teşekkür etmiş olduğunu gördüm. Bu benim için büyük bir onurdu. Yeni kitabı çıkınca yakın dostlarını davet ettiği bir toplantı düzenlenirdi. Bu toplantılara ben de davet ediliyordum. Vedat Bey bu toplantılarda mücadele arkadaşı Dr. Hayk Açıkgöz'ün kendisine verdiği Nâzım Hikmet'e ait olan gömleği giyerdi. Toplantılarda şiirler okunur, şarkılar, türküler söylenirdi. O toplantılarda birçok değerli fikir adamı ve sanatçıyı tanıma olanağı bulmuştum. İlk aklıma gelenler, Akın Birdal, Menderes Samancılar, Nazım Alpman, Suavi, Leman ve Şevval Sam, Bilgesu Erenus.

Vedat Bey'in evine gittiğimde, önce bir sağlık kontrolü yapar sonra ülke sorunları ile ilgili sohbet ederdik. Her gidişimde mutlaka bir fıkra muhabbeti olurdu. "Oğlum Temel, yeni fıkra yok mu?" diye bana takılırdı. Ben de dağarcığımdaki fıkralardan

onun hoşuna gideceğini düşündüğüm bazılarını anlatırdım. Çok hoşuna gider, çok neşelenirdi. Daha önce söylediğim gibi, İngiltere'de oturma izni vardı ama yılda bir kez giriş-çıkış yapması gerekiyordu. Bir keresinde yine İngiltere'ye gideceğine yakın ziyaret etmiştim. "Biliyor musun Doktor, uçaktan korkuyorum" demişti. Ben de, "Size bir Temel fıkrası anlatayım, uçakta onu hatırlarsınız, belki korkunuz geçer" deyip şu fıkrayı anlattım: Temel uçakta gidiyormuş. Uçak sık sık hava boşluğuna düşüyormuş. Yanındaki koltukta uçaktan çok korkan bir adam varmış. Her hava boşluğuna düşüşte "Eyvah, düşüyoruz, öleceğiz" diye bağırıyormuş. Temel bu bağırtılardan çok rahatsız olmuş. Bir-iki sabretmiş. Uçak yine hava boşluğuna düşüp Adam yine bağırınca artık dayanamayıp adama çıkışmış: Kardaşum, niye bağiriyisun, uçak duşerse duşsun da, babanun mali midur?" Bu fıkraya çok gülmüştü. Dönüşte, ne kadar doğru olduğu tartışılır ama, "Doktor, biliyor musun, anlattığın fıkra uçakta işe yaradı" demişti ve tekrar gülmüştük. Onun da bana anlattığı, dağarcığıma aldığım epey bir fıkra olmuştu. Bir kısmı belden aşağı olduğu için burada anlatamayacağım. Hoşuma gidenlerden birini anlatayım: Temel karısı Fadime'den çok korkarmış. Bir gün arkadaşları "Karından neden bu kadar korkuyorsun Temel?" diye sormuşlar. "Sebebini anlatayim" demiş Temel. "Ben Fadime'yi kaçurarak almiş idum. Fadime'yi köyinden alup ata bindurdum, bizum köye doğri yola çiktuk. Yolda giderken atun ayağı bir taşa takildi, at sendeledi, Fadime düşer cibi oldi. Fadime sinirlendi, atun kulağina eğilup "Bu biiiiir" dedi. Biraz daha cittuk. Atun ayaği gene taşa takildi, Fadime "bu ikiiiiiii" dedi. Tam evun onine celduğumuzde atun ayaği cene taşa takildi. Fadime "bu uuuuç" deyup koyninden çıkarduği tabanca ile ati vurmasun mi? Ben, "Fadime ne ettun, niye vurdun zavalli hayvani" deyince Fadime bağa dondi, "Bu biiiiiir" dedi. O zamandan beri Fadime'den çok korkayirum." Bir yandan memleket meseleleri, bir yandan fıkralar, gerçekten çok güzel sohbetlerdi. Ben çok şey öğrendim. Özellikle Kürt sorunu onu çok dertlendiriyordu. Hepimiz çok dertleniyorduk. Hükümetin çözüm süreci olarak adlandırdığı süreçte, çağrıldığı toplantıya sağlık sorunu nedeniyle katılamadığı için Başbakan Erdoğan'a mektup yazmıştı. 17 Nisan 2010 tarihli mektuptaki birkaç belirleyici cümle şöyle:

Sayın Başbakan, Yıllardan beri söyleyip yazdığım bir temel düşüncemi yineleyerek izninizle bir iki noktaya değinmeye çalışacağım. "Kürt sorunu" çözülmeden demokrasi Sorunu çözülmez; "Demokrasi Sorunu" çözülmeden de Kürt Sorunu çözülmez (...). Sizden, ülkemiz için yaşamsal önemde olduğuna inandığım bu konuda, en acil iş olarak ülkede akan kanın, "hemen, şu anda!" durdurulmasını beklediğimi söylememe izin veriniz!

Çözüm sürecinde, üç yıl boyunca hiç ölüm olmamıştı. Derken bir anda ne olmuşsa olmuş eski çatışmalar baş göstermeye başlamıştı. Yine ölümler yürekleri dağlamaya başlamıştı. Yollara kazılan hendekler bahane edilerek 2015 Yılı yazında Güneydoğu İllerinde ağır silahlarla operasyon başlatılmıştı. Cizre'den, Sur'dan, Nusaybin'den, Silopi'den her gün medyaya can yakıcı haberler yansıyordu. Masum insanlar, çocuklar, yaşlılar, sağlık çalışanları birer birer ölüyorlardı. Defnedilemeyen çocuk cesedi buzdolabında saklanıyordu. Bölgeden çok sayıda insan göç etmek zorunda kalıyordu. Vedat Bey'le konuşmalarımızda ağırlıklı olarak bu konu vardı. Olanlar dayanılır gibi değildi. Eylül 2015'de Taksim Cihangir semtinde düzenlenen barış eylemine, aynı semtte oturan Vedat Türkali hasta haline rağmen sokağa çıkarak katılmış ve konuşma yapmıştı. Bu süreci çaresizlikle izlerken Ocak 2016 başında sosyal medyadan bir imza metni geldi. "Bu ülkenin akademisyen ve araştırmacıları olarak bu suça ortak olmayacağız" başlığını taşıyan metin benim düşüncelerimle örtüşüyordu. İşe yarayabilir düşüncesiyle, metni imzaladığımı yine sosyal medya aracılığıyla bildirdim. Metin 1128 akademisyenin imzası ile 11 Ocak 2016'da yayınlandı. Ondan sonra herkesin bildiği "Barış Akademisyenleri" süreci başladı. Akademisyenlerin evleri sabaha karşı basıldı, akademisyenler kurumlarından ihraç edildi, gözaltılar, tutuklamalar oldu, akademisyenlere dava süreçleri başlatıldı, hapis cezaları yağdırılmaya başlandı. Metinde, devleti katliam yapmakla, bölgedeki insanları bilinçli olarak göçe zorlamakla suçlayan cümleler vardı ama esas olarak bölgedeki sorunun barış yoluyla çözülmesi talebi vardı. Metindeki cümleler, Türkiye'nin de altına imza koyduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre kesinlikle suç oluşturmuyordu. Ancak tek adam rejiminin artık iyice yerleştiği, demokrasinin olmazsa

olmazı olan güçler ayrılığı kuralı ortadan kaldırılarak yargı bağımsızlığının yok edildiği bir devlet yönetiminde en masum cümleden terör örgütü yandaşlığı suçu kolayca üretilebiliyordu. Ben de dava açılan akademisyenlerden biriydim. Çok değerli ve fedakâr avukatlarımız çok etkili savunmalar hazırlıyorlardı. Ancak ben de mahkeme heyetini etkilerim umuduyla, hekim olarak misyonumun insanı yaşatmak olduğunu, Güneydoğuda gerçekleştirilen operasyonlarda 2.000 kişinin öldüğünü, sorunun insanları öldüren bir yöntemle çözülemeyeceğini anlatan cümleler içeren savunmalar hazırladım. Savunmamı okurken bir yandan da mahkeme heyetindekilerin yüz ifadelerine bakıyordum. Etkilendiklerine dair bir emare yoktu. Sanki duvara konuşuyordum. Belli ki kararlarını önceden vermişlerdi. Bu yılın başında karar duruşması olacaktı. Karar öncesi son söz olarak bir konuşma hazırladım. Ancak bu defa onlardan beraat talep eden bir savunma niteliğinde değil de tarihe kayıt düşmek için bir metin hazırladım. Bir de konuşmamın sonunda bir Karadeniz fıkrası anlatmayı da kafama koydum. Anlatacağım fıkrayı düşünürken birden Vedat Türkali'nin bana anlattığı, en sevdiğim ve en kısa Temel fıkrası aklıma geldi. Duruma uygun olduğunu düşünerek onu anlatmaya karar verdim ve konuşmamın sonunda anlattım. Mahkeme heyeti gülmedi ama salondaki dinleyicilerden gülenler oldu. Fıkra duruma ne kadar uygun ona siz karar verin. Mahkeme heyeti eminim ne demek istediğime pek kafa yormamıştır. Ama olsun, fıkra mahkeme kayıtlarına geçti. Temel bir felsefe toplantısına katılmış. Herkes söz alıp konuşuyormuş. Nihayet Temel "Ben da söz isteyirum" demiş. Buyurun söz sizin demişler. Temel, "Arkadaşlar hepunuz birçok şey soyledunuz ama durum o kadar karişuk değil. Dunyada uç çeşit insan vardur, sayi saymasini bilenler ve bilmeyenler." Fıkra bu kadar. Bunu değişik yerlerde anlattığımda bazen soruyorlar üçüncüsü nedir diye. O zaman soru sorana "Siz sayı saymasını bilenlerdensiniz" diye takılıyorum. Mahkeme heyeti bana, barış isteyen bir metni imzaladığım için, terör örgütünü desteklemek suçundan 15 ay hapis cezası verdi. Şimdi dava Anayasa Mahkemesi sürecinde. Vedat Bey'i 29 Ağustos 2016'da kaybettik. Hayatta olsaydı fıkra seçimini mutlaka Ona sorardım. Onu saygıyla ve minnetle anıyorum.

Sebahat Altıparmakoğlu

Vedat Türkali ile 13 yıl

Vedat Türkali'nin 85. yaşına armağan kitabı hazırlarken şanslıydım, kendisi hayattaydı ve biyografi kısmını yazarken bilgileri doğrulamak için en güvenilir kaynağa başvurabiliyordum. Biyografi bittiğinde, "nasıl yaşadığın önemli değil, nasıl öldüğün önemli, bakalım bu yaşamı nasıl tamamlayacağız?" demişti, sonuna ölüm tarihi konulmamış biyografilerin geçiciliğine vurgu yaparak.

Bu kitaba yazıları ile katkı koyan yakınları, dostları onu çeşitli yönleriyle değerlendirdiler. Ben yakından bakma şansına sahip olduğumdan biraz daha "içerden" anekdotlar paylaşmak istedim. Onun roman kahramanlarını bilirsiniz, kimi zaman

dış kimi zaman iç karşıtlıklar barındıran, insana dair tüm sınıfsal özelliklerle donanmış, yaşadıkları koşulların belirlediği özellikleri olan yani bizler gibi kişilerdir. Benim "kahramanım" da işte böyle biriydi.

Edebiyatın çınarı derler ona, oysa o edebiyatın zeytin ağacıydı, dalları yemiş dolu. Sosyalizme, barışa, eşitliğe, özgürlüğe giden yolda herşeyden önce bir araçtı edebiyat onun için. Önemsediği, keyif aldığı, emek verdiği, sevdiği, kullanışlı bir araç. Romanı ilmek ilmek dokurken gerçekliği dokuyordu tüm bilgisi, deneyimi ve ideolojisiyle. Sanatının yerelde ve evrenselde kapladığı yeri yine en iyi o değerlendirirdi. Peter Weiss'ın *Direnmenin Estetiği* kitabını okuyunca, "bizim yazdığımız da roman mı sanki" demişti, o romanı bu topraklarda yazmanın neden mümkün olamayacağını Marksist açıdan çözümleyerek.

O kadar sabırsızdı ki, sanırım yaşlılıktandı acelesi. Bu sabırsızlık bazen doğru anda doğru şeyi yapmak için çok işe yarıyordu. Bazen de erkencilikten dolayı kaybettiriyordu. Bir iş veya durum takibi yaparken biz onunla etrafımızdakileri bezdiriyorduk. Ben elçiydim ama bazen zeval oluyordu. Hep bir şeyler olsun istiyordu, birinden haber almak, herhangi bir gelişme, bir hareket arıyordu. Karşılaştığımızda ilk önce; "haber var mı?" diye sorardı. Olmayınca yüzünü asar, "Haber yok, kötü haber" derdi, yakınlarda öğrendim bu sözün aslının "haber yok, iyi haber" olduğunu.

Eleştiriye tahammülünün sınırları, içeriğine göre değişirdi. Nereden gelirse gelsin önemser, özenle ve hevesle mutlaka yanıtlardı. Bir fikri tartışmanın yanı sıra haklılığını kabullendirme şehvetine kapılması hem kendine hem de karşısındakine zarar verirdi. Dili ağırdı, yaratıcı ve zeki yanıtları zehir zemberek tat bırakır, bazen sözün hükmünü ortadan kaldırırdı.

Hemen her romanında solun daha çok da solcuların yanlışlarını sergileyen Vedat Türkali, bunu partizanca yaptığı için sahiciydi. Son yıllarında örgütsüz bir aydındı ama hiçbir zaman örgütsüzlüğü savunmadı. Mevcut ve yeni oluşumları merak eder, dahil olma olanakları ararda. Örgütsüz bir mücadele verilemeyeceğini anlatırdı hep. Gelişmelere göre, halihazırdaki

konuya dair etki-tepki olanaklarına yarayacak küçük, güncel örgütlenmeler kurardı.

Çocuksu bir yanı vardı Vedat Türkali'nin. Bir sütlü tatlıyı alkışla karşılar, bir hinlik peşinde gözleri parlar, muzipçe fıkra anlatır, bir ciddiyet edasına bürünüp kendi çıkarlarını tüm toplumun çıkarlarıymış gibi göstermede yaratıcı bir performans sergilerdi. Ben bu son kısmı başlarda çok önemserdim. Onun istediği bir şeyi yapmayınca sosyalizm davasına ihanet edeceğimi sanırdım (ki öyle yargılanırdım) neyse ki zamanla onunla çatışmayı öğrenip bu duygudan sıyrıldım.

Marksist-Leninist açıyla yapardı ölçümlerini ve sözünü de hep oradan söylerdi. 1980 darbesinden sonra gördüğü Kürt özgürlük hareketini bir süre izleyip '90'larda Londra'da anlamaya başlamış, ardından kolları sıvamıştı. Ölümüne kadar, kendi bildiği, arzuladığı çözümlere rağmen bu kavganın asıl sahipleri ne istiyorsa o da onu istedi. Varsa uyarısı, kucaklaşırken fısıldadı. Tatlı dilli, güler yüzlü, sevimli ihtiyarlardan olmayan Vedat Türkali'nin kavganın içindeki Kürtlere sevgisi, dışa vurabildiği en büyük sevgiydi.

Yeniliklere açık bir aydındı Vedat Türkali. Çağın gerekliliklerine ayak uydurmaya çalışırdı. *Güven* romanından itibaren daktilodan bilgisayara geçti. Bilgisayar onun için yazı yazdığı, bin bir güçlükle öğrendiği Word dosyasından ibaretti. Bazen yazdığı metni farkında olmadan seçiyor, bir harf sileceğim diye tüm yazdıklarını silip aman bir yanlışlık olmasın diye o boş dosyayı özenle kaydediyordu. İşte bu felaketimiz oluyordu. Önce bilgisayara, sonra bana, sonra da hayata küsüyordu.

Biraz paranoyaktı Vedat Türkali ama bu takip edilmediği anlamına gelmiyordu tabii ki. Bir gün *Esmer Popüler Kürtür* dergisi Vedat Türkali'nin fotoğrafını tam sayfada kapak yapıp, altına "Son Komünist" yazmıştı. Dergiyi görünce; "Hah, bunu görüp şu son komünisti de temizleyelim diyecekler" demişti. İçimden "ne kadar paranoyakça" diye geçirmiştim çünkü bundan kısa bir süre önce de giriş kattaki evi güvenlik gerekçesiyle dördüncü kata taşımıştık. Birkaç gün sonra eve ölüm tehditleri yağdıran telefonlar gelmeye başlamıştı. Hayat bir kez daha onu doğrulamıştı...

Umut doluydu Vedat Türkali. "Sosyalizmi göremem belki ama bu topraklara barışın gelmesi o kadar da uzak değil" diyordu. Bu onun en büyük umuduydu. Başka hemen her konuda da umutluydu, mesela gün doğuşu umutlara gebeydi, her gün yeni bir şeyin başlangıcı olabilirdi. *Bir Gün Tek Başına* herhangi bir gün film olabilirdi. Oradan kazanacağı paraları yüzlerce kez harcadı daha doğrusu bölüştürdü hayalinde.

Hiç mülkü yoktu Vedat Türkali'nin. Para yalnızca zorunlu ihtiyaçlar için gerekliydi. Ona bankadan para çekip bıraktığımda "bulsan da çalsan da sayacaksın" deyip sayar, sıklıkla yanlış bir rakam söylerdi. Üç kere sayısa üç farklı tutar çıkardı. Hakkı olmayana dokunmaz hakkına dokundurmazdı. Eşyaya ve giyime de hiç önem vermezdi. Bir gün bir davete katıldık. İkimizin dışında herkes smokinler ve tuvaletler içerisindeydi. Paçaları kısa gelen kadife pantolonunun üzerine eski hırkasını giymişti. Kol kola kırmızı halıda yürürken "hiç buraya göre giyinmemişiz" diye fısıldadım, etrafa bakıp "soytarı mı olsaydık böyle" deyip gülümsedi. Yıkanmadan yıkanmaya giysisini değiştirir, her davete o an üstünde ne varsa öyle giderdi. Yıkanmayı da sevmez, "Nâzım da hiç sevmezmiş" diyerek olağanlaştırırdı.

Huysuzdu diyemem ama onunla geçinmek, onunla çalışmak, onunla dost olmak hiç kolay değildi. İlkeli, disiplinli, tez canlı yaşardı ve temas ettiği herkesin öyle olmasını beklerdi. Ona selam veren, borçlu çıkardı evden. Hayatına dahil etmeye değer gördüğü kişileri bir işe, bir oluşuma, bir düşünce üretimine katar, onlara görevler verirdi. Takibini de sıkı tuttuğundan Vedat Türkali ile kuru kuru dost olamazdı hiç kimse. Bu süreçler ayrışmaları da erken getirir, birisiyle birlikte yürüyüp yürüyemeyeceğine bu şekilde karar verirdi. Belgeselini çekmeye gelecek bir kişi (gecikeceğini bildirmeden) iki kez randevuya gecikince "bir daha gelirse onu eve almayın" demiş, o belgesel de bu nedenle çekilememişti. Bu seçiciliği ve kıyıcılığı yaşlılığının son dönemlerinde azalmış, yalnız kalmamak için olsa gerek toleranslı davranmaya başlamıştı.

Yaşamöyküsünü yazmadı *Komünist*'ten sonra. "Yazarsam yalnızca gerçekleri yazmam gerekir" der, yüzünü kahırlı buruştururdu. İncitmekten çekinen biri olmadı hiçbir zaman ancak

bozguncu biri de değildi. "Yazacaklarım yaşamlarını etkiler" kaygısı ile belki ilk kez lafını esirgemiş oldu.

Vedat Türkali ile hem çok uzun hem çok kısa, bazen çok kolay bazen de çok zor geçti 13 yıl. Birlikteliğimiz "sonuna" dek sürdü, ona son dokunan, onunla son konuşan olmanın tuhaflığını, yükünü bırakıp gitti. Çalıştığımız yıllar boyunca hiç ölmeyecekmiş gibi yaşadığından onun ölümsüzlüğüne ben çoktan inandım.

Roman yazarken en önemsediği şeylerden biriydi metni fazlalıklardan arındırmak. Sayfaları böyle çoğaltıyordu. Aynı yaşamını yalnızlaşarak çoğalttığı gibi. Bildiği bir yoldan giderken yeni yollara bakınıyordu, Vedat Türkali böyle yol alıyordu elbette ardını yoklayarak.

Kalıcı biyografisinde son tarihi de yerli yerine koyunca, "ne güzel bir yaşam" dedim yine. "Yaşamdan ne beklediğimizin gerçekten önemli olmadığını, asıl önemli olan şeyin yaşamın bizden ne beklediği olduğunu"[33] benimsemiş, özümsemiş ve edimlemiş bir yaşantısı oldu Vedat Türkali'nin.

33. Victor E. Franki, *İnsanın Anlam Arayışı.*

Sırrı Süreyya Önder

En Genç Komünistin Ardından[34]

Türkali komünist bir mevzi savaşçısıydı. Onun Türkiye'nin siyasal ve sanatsal alanına yaptığı katkı sayesinde bugün sol üzerine, Kürt meselesi üzerine konuşurken daha gerçekçi olabiliyoruz.

Vedat Türkali Türkiye'de entelektüel olmanın ne demek olduğunu göstererek yaşadı. Belki bunun üstüne oturup teorik bir çalışma yapmadı; ancak Edward Said'den Foucault'ya bugün "entelektüel" üzerine yazan, çizen herkesin aklının içerisindeki sorulara yanıt veren, entelektüelin sorumluluğunu üstüne almaktan asla vazgeçmeyen bir yerde durdu.

34. Bu yazı *Gazete Duvar*'da 31. 08. 2016 tarihinde yayınlanmıştır.

Türkiye'de bugün entelektüeller büyük bir sıkışma yaşıyorlar. Türkali yaşamının hiçbir döneminde bir sıkışmadan muzdarip olmadı. Asla "entelektüel" olmanın ortaya çıkardığı kimliğin arkasına saklanmadı. Söyleyeceği sözü söylemek için yeni bir kitabının çıkmasını beklemedi. Tam olması gereken zamanlarda, olması gereken yerlerdeydi. Kendinden sonraki kuşakların piyasacılığına inat, hep erdemli bir yerde durmaktan ve durduğu noktadan bir an olsun vazgeçmemekten yanaydı.

Komünist olmanın neye benzediğini gösteren bir ayna gibi yaşaması, inancını hep diri tutması da hayatının diğer bir yönüydü. Kendinde solculuk vehmeden birçok insanın dar geçitlere gelindiğinde içinden fırlayıveren mahçup milliyetçilikle hiç malul olmadı. Türkali komünist bir mevzi savaşçısıydı. Onun Türkiye'nin siyasal ve sanatsal alanına yaptığı katkı sayesinde bugün sol üzerine, Kürt meselesi üzerine konuşurken daha gerçekçi olabiliyoruz. Mitlerden ve kültlerden değil, gerçeklerden bahsedebiliyoruz. '90'larda, 2000'lerde ya da başka bir on yılda Türkali'nin ortaya koyduğu en önemli işlev de budur. O kaç yaşında olursa olsun bir devrimci komünistin kendine saygısının gereği olarak yapması gerekeni yaparak risk aldı. Aldığı riskler sembolik değildi. Örneğin genç kuşakların da rahatça anımsayabilecekleri üzere ne DTP grup toplantısına katılması, ne Öcalan'a selam yollamış olması sembolik şeylerden ibaret değillerdi. Her biri ağırlığınca altın kıymetinde politik birer eylemdi. Üstelik biri Kürt hareketinin bedel ödeyerek girdiği mecliste, diğeri de bugün HDP'li vekillerin tamamıyla yasaklı olduğu medyada yapılmış iki muhteşem eylem. Türkali, Kürtlere kapanmış yolları entelektüel kredisini ortaya koyarak açmayı hep bildi. Herkesin savaşı görev bildiği zamanda barışı, ayrışma yarışına girdiği dönemde birleşmeyi savundu.

Sanatçı yönü sanat'a bilmediklerini öğretti. Tam da devrimci bir sanatçıya yakışanıydı bu... Taşradan İstanbul'a gelen bütün solcu gençler, Günsel'in İstanbuluna peşin bir sevgiyle geldiler. Bir gün tek başımıza kalabileceğimize bizi o hazırladı. Zor zamanlarda yalnızca birbirimize güvenmemiz gerektiğinden tutun, sevdalarımıza, acılarımıza, umutlarımıza, dışlanmışlıklarımıza varana değin hayatın tüm temel olgularına bir tutam hazırlık aldık ondan.

Bir devrimci nasıl yaşarsa öyle yaşadı. Dünyanın geri kalanına dilsiz ve sağır kalmadan, dünyanın geri kalanıyla paylaşmak üzere...

"Çoklu organ yetmezliği" aldı aramızdan. Aslında epeyidir bu "çoklu" tayfa zulmedip duruyordu ona fakat o sadece iki organı, kafası ve kalbiyle diğerlerine diklenip duruyordu.

Birçok isteğini karşılama onuruna ve yoldaşlığına eriştim ama iki konuda borçlu kaldım ona. Ne İmralı'ya götürebildim, ne de dağlara... Onun kelimelerinden nasiplenmiş çocuklar, uğruna büyük emek verdiği barışı yeşertecekler, bu kesin. Benim borç defterim de belki o gün kapanacak. Türkali'yi uğurlarken Anadolu'nun kadim halkları ve devrimcileri, aslında en önemli yoldaşlarını uğurlayacaklar. Belki "en hızlı" koşanlarını değil; ama en büyük mesafeyi katedeni. Yattığı yer incitmesin.

Ufuk Uras

Vedat Türkali Efsanesi

Çocukları arkadaşım, son yıllarında hemen her gün birlikte olduğum Vedat abi de tabiri caizse aile dostumuz olunca, onun hakkında kelam etmek kolay değil.

Edebi ve politik kimliği konusunda her ayrıntı biliniyor. Birkaç kuşağın edebi ve politik tercihlerinin şekillenmesinde etkisi de ortada.

Solun kolektif hafızasının oluşmasında onun emeği hemen herkesten fazladır. Üniversitede doktorada verdiğim Türkiye'de sol hareketler dersinde *Güven* romanını da okuturdum ve bu romanla ilgili yaptırdığım ödevleri Vedat Abi'yle paylaşırdım. Kendisiyle ilgili akademik çalışmalar yapılmasından çok memnun olurdu.

Yeni çıkacak kitaplarının ön okumasını yaparken, görüşlerimizi ifade eder, hararetle tartışırdık, ama o inatla kendi hattını savunmaya devam ederdi. Başka insanların görüşlerini alarak kendi bakış açısını sorgulamaya ve zenginleştirmeye çok önem verirdi. Son zamanlarda sağlığı nedeniyle biraz zorlanınca, kamuoyuna görüş açıklamalarına daha fazla omuz vermek durumunda kalmıştık. Ama her sefer büyük titizlikle metinleri gözden geçirir ve düzeltmeler yapardı.

İMC TV'de Erol Katırcıoğlu'yla program yaparken onunla özel bir dizi sohbet yapmıştık ve işitme sıkıntısına rağmen görüşlerini kamuoyuyla paylaşmak ve gelen tepkileri almaktan çok büyük memnuniyet duymuştu.

Kürt sorunu konusundaki hassasiyeti kamuoyunun malumudur. Artık tekerlekli sandalyeyle hareket edebildiği zamanlarda bile HDP'nin etkinliklerine katılır, ufuk açıcı konuşmalar yapardı. En son Firuzağa meydanı ve Cihangir parkındaki HDP eylemlerinde konuşmalar yapmıştı. Evden çıkamadığı zamanlarda da odasını canlı yayın mekânı olarak kullanmıştık.

Özel sohbetlerimizde Şefik Hüsnü gibi kitaplardan okuduğumuz şahsiyetlerle ilgili inanılmaz ilginç detaylar verirdi. Zaman zaman kişisel karakter çatışmalarının tarihsel süreçlerdeki ayrışmalarda sandığımızdan da önemli bir ağırlığının olduğunu bu sohbetlerde fark ederdik.

"Birkaç yıl daha yaşarsam bitirmek istediğim iki kitap var" diyerek yaşama, edebiyata tutunma kararlılığı önemliydi.

Çok sevdiği odasından ayrılmak istemezdi ama Irak Kürdistanı'na da sağlığı elverse gitmek için hep fırsat kollardı. Zor ikna etmiştik, böylesi uzun bir yolculuğun ona iyi gelmeyeceğini. Çalışma masasının arkasında *Kuran-ı Kerim* tefsirleri ve Hikmet Kıvılcımlı'nın toplu eserleri birlikte dururdu. İleri yaşına karşın elinde okuma merceği, her gün saatlerce kitap okumayı ihmal etmezdi.

Çok sevdiği eşi, çocukları ve torunlarıyla birlikte, sevenlerinin hayatlarına son nefesine kadar anlam katmayı sürdürdü.

Onun yapıtları, kararlı siyasi duruşu hepimizin yaşamının pusulası olmayı sürdürüyor.

Genç kuşakların onu daha iyi tanıması için çabalamaktan ötesi elimizden gelmiyor artık.

Yalçın Yusufoğlu

Yüz Yıllık Tanıklık: *Bitti Bitti Bitmedi*

Cumhuriyet kurulduğunda 5,5 yaşında olan Vedat Türkali'nin yaşamı aynı zamanda Türkiye'nin 90 yıllık tarihinin tanıklığıdır. Tabii, sadece Türkiye'de değil, tüm dünyada yaşanılanların da tanıklığıdır.

Şöyle bir gözümüzün önüne getirelim: Sovyetler Birliği'nde reel sosyalizm kurulurken, Avrupa'da faşizmin yükselişi, Holocaust kurbanları dahil 55 milyon insanın hayatına malolan II. Dünya Savaşı, Faşizmin hezimeti, Savaş sonrasında sosyalizmin bir dünya sistemi haline gelmesi ve onu izleyen Soğuk Savaş'ı kaybeden Sovyetler Birliği'nin dağılması, kendisini "tarihin sonu" ilan eden liberalizmin –başına bir "neo" ilave ederek– dünyadaki sınıfsal uçurumu büyütmesi, eski Doğu/Batı çelişkisinin yerine, zengin Kuzey ile yoksul Güney antagonizmasını ikame etmesi

ve "Yeni Dünya Düzeni, Yeni Paradigma, Bilgi Toplumu, Yükselen Değerler" gibi cilalı laflar altında eski savaş ve silahlanma politikalarını sürdürmesi, Irak'ın işgali, bölgedeki kargaşanın arttırılması, petrol politikaları vesaire. Emperyalizm nitelikçe gene aynı emperyalizm.

Yani Batı cephesinde yeni bir şey yok.

Türkali içeride nelere tanık olmadı ki? Ermeni tehcirinin devamı sayılan olaylar, Ermenilerden, Süryanilerden, Rumlardan kalan gayrimenkulün (emval-i metrukenin) paylaşılmasında veya geri dönenlere iade edilmemesinde yapılan kanunsuzluklar ya da hukuksuz kanunlar, kararnameler, Mübadele'de 1 milyon Rum'un Anadolu'dan gönderilmesi, İstiklal Mahkemeleri, darağaçları, makabline şamil kanunlar, Şark Islahat ve "Mecburi İskân" kanunları, Yahudilerin Trakya'dan kovulması, Güneş Dil Teorisi, "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası, Kürtlere 19 adet pasifikasyon harekâtı, Varlık Vergisi, Aşkale toplama kampı, 6-7 Eylül pogromu, 1964 Rum sürgünü, 1974 Kıbrıs harekâtını takiben son Rumların da kaçırtılması, halkı sindirmek için 12 Mart, 12 Eylül darbeleri, 12 Eylül döneminde yeni bir aşamaya gelen Kürt siyasi hareketi ve nihayet siyasi İslamın tırmanışıyla azgınlaşan talan düzeniyle diktatörlüğe yöneliş.

Bütün bunlar toplum ve tarih bilincine, aydın sorumluluğuna, tabii ki insan duyarlılığına sahip bir edebiyatçının, bir sinema sanatçısının kayıtsız kalamayacağı hayata (topluma ve bireye) bakışının asırlık köşe taşlarını oluşturdu.

Ama o sadece gözlemekle, izlemekle yetinmedi, hayata müdahale de etti. Salt yazarak da değil, fiilen eyleme girerek etti. Hayatı değiştirmek için her türlü tehlikeye boş verip siyasi mücadelede yerini aldı, sisteme kafa tuttu, hapishanelerde yattı, sürgünlerde yaşadı.

Yukarıdaki paragrafların kısmi bir özetini, son romanı *Bitti Bitti Bitmedi* de bulduğum için bütün bunları tekrarladım.

Ön planda Diyarbakır 5 No.'da üç yıl kalmış Giresunlu Tarık'la, Kınalıadalı Ermeni Lüsi'nin evlenmelerine ve çocuklarına kadar uzanan gönül öyküsü anlatılıyor.

Bütün roman boyu geri dönüşlerle ve bilgilendirme notlarıyla yüzyıllık bir tarihin acılı ve acıklı yüzünü seyrediyoruz. Daha

doğrusu seyretmiyoruz da, yakın tarihimizle yüzleşiyoruz. Yüzleşebilecek yüzü olanlar yüzleşiyor elbet. Diğerleri ise "Türk'e Türkçülük propagandası"na devam ediyorlar.

Bitti Bitti Bitmedi 12 Eylül'ün dehşet dolu Diyarbakır 5 No.'lu Cezaeviyle başlıyor. Okur Kürt tarihinde yaşanan acılarla karşılaşmaya hazırlanırken, resmî adı "tehcir olan" Ermeni kırımıyla ve devlet arşivlerinde "tedip harekâtı" denilen Kürt kıyımlarıyla şanlı devletin şahlandığına tanık oluyor. Bakıyorsunuz: İnsansızlık orada kalmamış, bugüne dek uzanmış? Bir asırdır süregelmiş.

Neler yok ki, kimler yok ki?

Kanlı Sultan, paranoyak II. Abdülhamid ve silahlandırarak kendi adını verdiği toplu imha alayları, Talat-Enver-Cemal triumvirası, katil Çerkes Ahmet, Koçgiri canisi Sakallı Nureddin Paşa, onun sağ kolu Pontos ve Ermeni katliamının Karadeniz çete başı haydut, MAH'çı Osman Ağa, Sakallı'nın damadı demir devletin tunç eli, Dersim kasabı Korgeneral Abdullah Alpdoğan, yakın yıllara gelirsek, Kenan Evren, 5 No.'lu cezaevinin zebanisi Esat Oktay...

Sultan Hamid'le başlayan Türk-İslam sentezinin kurbanları: Seçkin Osmanlı münevveri, İstanbul Mebusu Krikor Zohrab, Ayaş'tan sonra Paris'te bir ruh sağlığı kliniğine mahkûm edilen müzik ustası Gomidas Verdabet, Beyazıt'ta idam sehpasında "Yaşasın Sosyalizm" diye ölen Ermeni devrimcisi Paramaz Matteos Sarkisyan, yaşı büyütülerek asılan Erdal Eren, Diyarbakır 5. No.'lu Cezaevi'nde açlık grevinin 55. Gününde can veren Gümüşhaneli Kemal Pir, Emniyetçe götürüldükten sonra ölüsü bir köprü altında bulunan Kürt politikacı ve insan hakları eylemcisi Vedat Aydın. Hangi birini sayalım?

Ve tarihin belleğimize kazıdığı o yerler: Klikya, Zeytun. Musa Dağı, Ayaş, Der Zor, Koçgiri, Ağrı, Zilan, Dersim...

Türkçülüğün Ermeni-Süryani kıtali ile Kürt katliamının ikiz kardeş olmasının en özlü ifadesini Sakallı Nureddin adlı psikopat paşa1921'de Koçgiri'ye giderken söyler: "zo"ları halletmiştik, şimdi sıra "lo"larda, der. Romandaki iki genç kadından Lüsi "zo"dur, Zilan "lo".

Onca yaşananların hepsini bir romana sığdırmak ne mümkün? Türkali'nin yaptığı sadece küçük birer hatırlatma: "Gerçekleri araştırın, öğrenin ve hiç unutmayın" diyen insanlık öğüdü.

Yıldırım Türker

Vedat Türkali'ye Şükranla![35]

Uzun süren kış, bahçemi kurutmuştu. Brecht'in, insanlığa yazmış olduğu vasiyeti, "Bizden Sonra Doğanlara" şiirini okuyordum durmadan. Bahçemde kimseleri ağırlamaya takatim yoktu. Değil mi ki "Kötülüğe karşı duyulan nefret yüzünü çirkinleştirir insanın / Haksızlığa karşı bağırmak sesini kabalaştırır", ne sesimi ne yüzümü beğeniyordum. Heves bir nefeste uçup gidiyordu. Bahçe kurumuştu. Dün akşam canlı yayında Vedat Türkali'yi izlerken ruh iklimim değişti; ışıyıverdi içim. Ne yalan söylemeli, utandım kendimden. Türkali, "Bunları söylemeye korksam,

35. Bu yazı 04. 06. 2011 tarihinde www.radikal.com.tr'de yayınlanmıştır.

okurum utanır benden" diyordu. Korkunun, yalanın, riyanın karşı kıyısından bütün bilgeliğiyle elini uzatıyordu. Vedat Türkali hep bir hakikat anlatıcısı oldu. Cesareti de bunun kanıtıydı.

Lafı Dolandırmadan

Şimdi televizyonda milyonların karşısına geçmiş, 93 yaşında hevesi diri, hakikat inancı kavi bir genç olarak Kürt sorununun çözümü üstüne konuşuyordu. Hiçbir geciktiriciye, oyalayıcıya, imaya, satır arası mimarlığına ihtiyacı ve zamanı yoktu. Hakikati bir kez daha, hiç lafı dolandırmadan hatırlatıyordu. İçimi titreten, söylediklerinden çok, söylemeye olan bitmez tükenmez inancı oldu.

Vedat Türkali, benim için öncelikle sinemadır. Romanları da sinematografik bir bakışı derinleştirdikçe derinleştirir zaten. Ama onun, *Otobüs Yolcuları*, *Üç Tekerlekli Bisiklet*, *Karanlıkta Uyananlar* senaryoları, daha çocuk yaşımda beni sinemaya yakınlaştıran, sonraları da senaryo yazmaya kışkırtan film hikâyeleridir. 1974 yılında çıkan romanı *Bir Gün Tek Başına*'nın birkaç kuşak üstündeki etkisi hakkında en az aynı kalınlıkta bir kitap yazılabilir. O roman dili, karakterlerinin derinliği ve kurgusuyla uzun süre hepimizin başucunda uğuldadı. Türkali, bir an olsun boş durmadı. Onlarca kitap yazdı. Türkiye edebiyat ve sinema tarihinde benzersiz bir yeri vardır. Ama bunların ötesinde o, yazmayı-düşünmeyi-mücadele etmeyi şiar edinen çoğu insan için bir pusula oldu. Server Tanilli ile birlikte daha 1992 yılında Kürt sorunu üstüne bir duyuru yayımladığında henüz savaşın en kirli, sözün mühürlü olduğu günlerden geçiyorduk. Bu paralı duyuruyu bütün büyük gazetelerimiz, yani özgür basınımız yayımlamayı reddetmişti. Hakikatle aramızda daha dökülecek çok kan vardı. *Özgürlük İçin Kürt Yazıları 1*'in girişinde bize bir metafor armağan eder: "Bir günler, bey takımı arasında avcılık tutkusu pek yaygınmış Fransa'da. Attığını vurmak kolay değil, boşa atmak da heves kırıcı ya; ormanlarda, daha kuşlar yumurtadayken, geniş alanlar üstüne ağ gererlermiş. Uçuş denemelerine başlayıp da yükselince ağlara çarpıp düşe havalana büyüyen kuşlar öylesine koşullanırlarmış ki, av mevsimi gelip de ağlar kaldırılınca belirli yüksekliğin üstüne uçamazlar, kolayca vurulurlarmış.

Olayı niye anlattığımı umarım anladınız. Yetmiş yıllık baskılı eğitim, özellikle Kürt sorununda, insanımızın beyin çatısına, hem de paslı tellerden örülü öyle bir ağ gerdi ki, kaldırılmış da olsa, yukarlara uçup olaylara biraz yükseklerden bakmaya en yeteneklilerimizin bile gücü yetmiyor. Kaldı ki; hep tepemizde o ağ. Tüm acılarımızın kaynağı da bu." Türkali, Kürt sorunu üstüne en doğruyu en erken dile getirenlerden biridir. Daha sonra Kemalizm'in ağına takılarak kafa üstü yere çakılan sosyalist arkadaşlarının, kendi tanımlamasıyla "Cumhuriyet Marksistleri"nin bütün açıklarını o gösterdi. Onu onlarca yıl gözaltında tutmuş, hapislerde yatırmış Devleti karşısında bir an olsun kekelemedi. Düşünmeye bile korktuklarımızı en berrak dille yüzümüze haykırdı. Sevenlerini hiç utandırmadı. Tepemize gerili ebedi ağda açtığı deliklerden sızıyor işte ışık. Ben, kendisine buradan şükranlarımı sunuyorum. Vedat Türkali'siz bir Türkiye'nin, onsuz bir Türkçenin boynu bükük olurdu. Kalıbımı basarım. Hani yukarıda andığım şiirinde Brecht, "Yollar bataklığa çıkıyordu benim zamanımda. / Konuştuğum dil ele veriyordu beni. / Elimden gelen çok azdı. / Fakat muktedirler daha huzurlu oluyordu bensiz / Bunu umut ettim hep / İşte böyle geçirdim ömrümü / bu dünyada. // Haklıların gücü azdı. / Hedefse çok uzak. / Apaçık görünüyordu, / benim ulaşmam olanaksız olsa da. / İşte böyle geçirdim ömrümü / bu dünyada" diyor ya. Evet, muktedirler daha huzurlu olurdu Türkali olmasa. Kendinin ulaşamayacağı hedef, göremeyeceği güzel günler için mücadele edenlerin bahçeleri daha erken solardı.

Zeynep Casalini

Dedemi Yazmak

Dedem deyince ilk hissim güven ve bilgi sanırım. Babam yoktu ama dedem (şimdi bu yaşta çok daha net görüyorum tabii) bir babadan çok daha fazlasıydı. Son derece şefkatli, yakın, eğlenceli ve çok ama çok hoşsohbetti. Ben 8-9 yaşlarına kadar anneannem ve dedemle yaşadım. Evde bir rutin vardı. Sabah kahvaltı edilir ardından gazeteler okunur (tabii anneannem de), 11:00 civarı Türk kahvesi içilirdi. 13:00'de öğle yemeği ve hemen tavla... Ne zaman anneannem kazansa "Merişko kazandın ama güzel oynamadın" der bizi sinir ederdi. Sonra 1-1,5 saatlik dinlenme ve çay saati. Anasonlu galetayı hepimiz çok severdik. Ama dedemin favorisi Emirgan Kurabiyesiydi... Ve bu çay saatlerinde

mutlaka misafirlerimiz olurdu. Ruhi Su, eşi Sıdıka Su, Süreyya Duru, Lütfi Akad, eşi Şükran Teyze, Ataol Behramoğlu, Emil Galip Sandalcı ve birçok sinema ve edebiyat insanı...

Dedeme herkes "hocam" derdi. Henüz *Bir Gün Tek Başına*'yı yazmamıştı. İnanılmaz sevilen ve sayılan biriydi. O da sevdiğini sıkı sıkı sever sevmediğini de yere sererdi. ☺ Halkına çok düşkündü. Tüm dünya halklarına demek daha doğru olabilir. Aslında "işçi sınıfı" en doğrusu olur...

Diğer ülkeleri gezip geldiğinde güzel şeyleri anlatır ama son cümlesi hiç değişmezdi: "Ama yine de benim memleketim gibisi yok."

Dedem benim İstanbul'daki yuvada nasıl mutsuz olduğumu görüp Bodrum'a gitme kararı aldığında 4 yaşındaydım. Ama benim Bodrum'la tanışmam annemin İtalya'dan anneannemle dedemin yanına gelmesiyle başladı ve o aşk hiç bitmedi.

O kadar çok ki anlatılacak şey... Yüzerken köpekbalığı olur "hav hav" diye anneannemle beni sözümona kovalardı. Yıllarca aynı oyunu oynardı ve aramızdaki eğlence hiç yitirilmedi.

15 yaşıma geldiğimde dedem diskoya beni kendi elleriyle götürdü. Paşa Tarlası'nda (Halikarnas'tan daha ilerde, uzak sayılan yerde). O, içkinin sigaranın uyuşturucunun ve en önemlisi de insanların verecekleri zararları defalarca üzerine basa basa anlattı (ben sanırım bu yüzden ne içkiyi, ne sigarayı hayatıma hiç sokmadım).

Ergen olduğumda elbette gıcıklaşmalar oldu aramızda (ama anneannemin varlığı çok mühim bu arada) o sinir ve katlanılmaz hallerini hoş gördü bir şekilde. Fena fırçalar yemedim mi? Yedim. Ama sonuna kadar hak edilmiş fırçalardı hepsi. En çok aklımda kalan cümleleri şunlardı: "Kızım dünyada en korkulacak şey cehalettir, insanların görüntülerine bakma üzerlerindeki kaplamayı biraz kazısan içinden ne pislikler çıkar tahmin bile edemezsin." Çok ama çok biliminsanı tanır (hâlâ nasıl olduğunu anlayabilmiş değilim), dünyayı yakından takip ederdi. Yazmakla bitmez dedem...

85. Yaş Yazıları

"Dostları Vedat Türkali'nin 85. Yaşını Selamlıyor" Gecesi[36]

Dostlarım, hepinizi sevgiyle saygıyla selamlıyorum; sağ olun diyorum. Bu geceyi, bu benim için çok değerli ve mutlu geceyi düzenleyenler var, onların adı geçmedi; izninizle, huzurunuzda adlarını tek tek söyleyeceğim. Akın Birdal, Nizamettin Üstündağ, Celal Başlangıç, Sönmez Atasoy, Filiz Koçali, Gülten Kaya, Adnan Özer, Nevin Cangür, Enver Sezgin, Turgut Çeviker, Emin Karaca, Yavuz Özkan, Sebahat Altıparmakoğlu, Utku Marangoz, Gülsüm Cengiz, Zerrin Yılmaz, Hakan Bayhan. Aylardan beri, tam bir özveriyle gece gündüz demeden, büyük yorgunlukları

36. Vedat Türkali'nin gecede yaptığı konuşma.

göze alarak bu etkinliği düzenleyen arkadaşlara huzurunuzda yürekten sağ olsunlar diyorum. Bu etkinliğin nasıl kotarıldığına da değinmek istiyorum kısaca. Aslında bu işin asıl mimarı, dostluğuyla onur duyduğum, oğlum diye sevdiğim, çok yakınımda duyumsadığım Akın Birdal'dır. Akın, epeyi zamandır bana gelip gidiyordu, böyle bir gün-gece-yıl önerisiyle, hazırlık için benden izin istiyordu. Doğrusu ben pek yanaşamıyordum bu işe; çünkü sav büyüktü. Onun tanımadığı bir başka grup da vardı, onlar da aynı istekle geliyorlardı epeyi süredir. "Önce birleşin diyeceğim sizlere, ama gene olmaz. Siz "Vedat Türkali Yılı" diye duyuracaksınız benim dostlarım olarak; yapabilirsiniz. Bir kitapçı, bir yayımcı yapmış, o da bir anlam taşımaz! Bir kamuoyu desteği varsa olur ancak", dedim. Eskiler buna icma-ı ümmet derler, yani halkın ortak bir istekte birleşmesi. Kamuoyu oluşması diyoruz bugün. Sivil demokratik kuruluşlar, kültür sanat kurumları var; onlara bir sorun, eğer böyle bir destek alırsanız, doğal ki bu benim için onur olur, dedim. Bunu söylerken de böyle bir desteği sağlayamayacakları için bu işi de böylece kapattık diyordum! Sonuç beni gerçekten şaşırttı. Demek ki ben ülkemi çok iyi tanımıyormuşum ya da karanlık baskı ortamında ülkemizin çok önemli bir yanını gözden kaçırmışım. Demin arkadaşlarım, Arsen kızımın okuduğu elliye yakın büyük sanat kurumu ve demokratik örgüt, sivil örgüt bana destek verdi, bu olaya destek verdiler, hepsine yürekten, sağ olsunlar diyorum. Sağ olsunlar, var olsunlar. Öncelikle söyleyeyim ki, ben "tevazu"dan nefret ederim, sahtekârlık, diplomasi gibi gelir bana. Bilmem de beceremem de. Açık yüreklilikle konuşacağım; ben ne yapmaya çalıştım, ne kadarını yaptığıma inanıyorum?

Bu ülkenin yurttaşı olarak, acı çeken insanlarımız için ne yapabilirim, ülkemizi daha güzel, daha iyi günlere nasıl götürebiliriz? Temel sorunum bu oldu benim. Namuslu her yurttaşın yüreğinde olan o duyguyu içimde duydum ve bunu yerine getirmeye çalıştım ben de. Böyle bir sorumluluğu omzumda taşıyordum aslında. Çok yoksul kesimden geliyordum. Bu ülke okutmuştu beni. Üniversiteyi bitirdim bu ülkede. Evet bedava okudum! Bedava ne var ki bu toplumda? Evet, ben ödememiştim. Köyünde okul olmayan, çocuğunu okutacak, giderek doğru dü-

rüst besleyecek gücü olmayan milyonlardan toplanan vergilerle, yoksul halkımız ödüyordu onu. Bir şansım oldu; bu bilince, bazı güzel rastlantılarla erken kavuştum ben. Hep bu acı çeken emekçi halktan yana olmanın yollarını düşündüm daha orta öğretim günlerinde. Arkadaşların bastırarak söyledikleri gibi, çağdaş, ileri bilimsel dünya görüşüne çok gecikmeden kavuştum. Ona çok şey borçluyum. Tarihe, insana, topluma dosdoğru bakmamı sağlayan, tüm yapıtlarımda, çalışmalarımda bana ışık tutan yolu bulduğum için mutluyum, hayatımın en önemli olayıdır: 18 yaşımda TKP'ye girdim. Bir gün tarih de daha bir özgür biçimde araştırılmaya başlanırsa ülke geçmişinde, bugün pek adı geçmeyen bu kurumun Türk toplumuna neler getirdiğini daha iyi anlayacaklar. Uzatmadan söylenebilir; bunun en önemli, adeta simgesel anıtı da Nâzım Hikmet'tir. Kimi yeteneklerim vardı doğaçtan getirdiğim, yazı yazabiliyordum, sinema, tiyatro falan. Hep kafamda o, sözünü ettiğim sorumluluk duygusu oldu. Ülkemin insanlarına, daha geniş ufukta bakarsanız bütün insanlığın acı çeken kesimine el uzatmakla yükümlüydüm; bir şeyler yapmalıydık onlar için; insan olmamızın temel anlamı da buydu çünkü. Şair filan diyorlar, doğrusu şiiri pek becerdiğime inanmıyorum, şiir yazmak başka, şair olmak başka şeydir. Herhalde gönüllü sinema emekçisiyim, sinemasever dostlarımla epeyi bir şeyler yaptık; bir ölçüde başardık da galiba. Roman yazdım. Tüm yaptıklarımda, elimden gelenin en iyisini yapmaya çalıştım. Ama biliyorum ki bu yapılabileceğin en iyisi değildir. Bunun en iyisini, daha iyisini bizden sonraki kuşaklar yapacak. Bizim görevimiz de belki o gelecek kuşaklara daha iyi yaratıcılık fırsatları veren, çevrenlerini daha geniş tutan bir Türkiye, bir ülke, giderek bir dünya yaratmak için, gücümüz yettiğince çaba göstermektir. Ben bu yükümlülüğü, bu sorumluluğu üstümde taşıyorum, o yolda yaptım, ne yaptıysam. Romanı, gerçekten romanı çok seviyorum; elimden geleni yapmaya çalıştım. Nâzım'ın, büyük ustanın şiirde yapmak istediğini ben romanda yapmaya çalıştım. Ama Nâzım bir dehaydı. Benim elimden bu kadarı geldi. Söyleyeceklerim bunlar. Bu ülke, belleği karartılmak istenen bir ülke. Belleksiz ülke geri zekâlı bir çocuk gibidir, istenilen yere sürüklenebilir. Aslında, biz böyle zıpçıktı bir toplum değiliz. Derin köklerden

gelen, belleğimizi besleyecek çok zengin hazinelerin üzerinde oturuyoruz; ama, çifte bağnazlık, maalesef bizi bu hazinelerden yoksun bırakıyor. Dar dünya görüşü, saldırgan, yıkıcı devlet ve dünya anlayışı, egemen kara güçlerin, dar çıkarlarının ötesinde hiçbir şey görmemeleri, bu ülke insanlarına çok şey kaybettirdi. Bizim görevimiz, bellek kazandırmaktır; onun için arkadaşlarımın bana bağışladıkları, bu çok büyük, bana onur veren etkinliği, ülkemize bellek kazandırmanın bir yeni adımı, bilinçli adımı diye alıyorum. Bu toplumda nice insan, nice ressam var, şair var, düşünür var, politikacı var, birçok kişi var, reddedilmiştir, ezilmiştir, dışlanmıştır, yok edilmeye çalışılmıştır, unutturulmuştur. Toplumumuz belleksiz toplum durumuna getirilmek isteniyor. Ataol'un da demin çok iyi değindiği gibi, bugün emperyalist kültür, o teneke kültür, en iyi belleksiz toplumlarda işlenebilir, kendini kabul ettirebilir; yeni bir yaşam biçimi diye, giderek uyduruk estetik kılıflarda kendini yutturur. Onlara ancak, tarihsel kökleri sağlam, belleği güçlü ülkeler dayanabilirler. Dikkat edin çevrenize, vaktinizi almamak için ayrıntılara girmiyorum, o saldırıya karşı koyabilen ülkeler tarihten güç alabilen ve belleği, halkının belleği sağlam kalmış ülkelerdir, biz bunlardan biri olmak zorundayız, hayatta kalmamızın, tarihin içerisinde var olmayı sürdürebilmemizin biricik yolu budur. Söyleyeceklerim bunlar. Şimdi sabrınıza biraz daha güvenerek, bir-iki dakika da özel yaşamımdan bahsedeceğim. Arkadaşlarım benim adıma yıl ilan edince, benim iki tane hınzır çocuğum vardır, hemen gitmişler annelerine: anneciğim sen merak etme demişler, biz de seni yılın annesi ilan edeceğiz. Gülerek Merih anlattı bunu bana. Aslında, Merih Hanım yılın değil, belki yüzyılın annesi benim için. Bir sürü ad geçiyor. Abdülkadir Demirkan, Pirhasan, Vedat Türkali... Şu gerçeği açıklamanın tam sırası sanıyorum. Bu ad, bu adam, bu kişi, yetmiş yıla yakın bir zamandır hiçbir zaman tek olmadı, yalnız olmadı: her vakit yanında bir tek kişi oldu: Merih Pirhasan. 1936 Kasım ayında tanıdım kendisini, lise son sınıftaydık. İkimiz gizlice komünist olduk, liseyi birlikte bitirdik, birlikte gizli örgüte girdik, çalıştık, çalıştığımız dönemler de demin Mihri'nin değindiği dönemlerdir, gizliydi doğal ki. Kimin ne yaptığı söylenmezdi. Aslında öylesine alçakgönüllüydü ki,

hiçbir gün kendisinden söz edilmesine izin vermiyordu. Şimdi açıklıyorum: O dönemde bu gizli görevler tehlikeli şeylerdi. O dönemde benim yapamadığım birçok işleri o yapmıştır, gidemediğim yerlere o gitmiştir. Sonra ben tutuklandım. Biraz da benim aptallığımla, ona da kısa bir dönem acı yaşattık. Ama o dışarda kaldı, beraat etti, kurtuldu. Liseden sonra birlikte girdiğimiz fakültede o Felsefe'yi bitirmişti, ben Türkoloji'yi. Öğretmenliğini elinden aldılar. Bir bankada, küçük bir memurluğa girdi. Yedi yıl boyunca dışarıda iki çocuğunu, cezaevinde de beni büyüttü. Ben cezaevinden çıktıktan sonra tekrar başladı yaşamımız. Sinemada, tiyatroda, romanda çalıştım. Her vakit yanımda oldu. Ve ben sinemada ödün vermemek, parasal bir sürü parlak önerilere yenilmemek için diretme gücünü kendimde buldumsa, ailece onun ufacık maaşına sığınarak yapabildik bunu: benim ne bir mesenim vardı ne sponsorum! Boşuna da çalıştırmak istemedi beni hiçbir zaman; salt istediğim şeylerle uğraşmam için para sağladı, o minicik maaşıyla. Her vakit biz onun kolları, kanatları arasında olduk. Şimdi, bu yılı Vedat Türkali yılı diye ilan ediyorlar, sağ olsunlar. Ben şunu açıklamak istiyorum, benim için bu yıl Merih Pirhasan-Vedat Türkali yılıdır. Sağ olun, var olun. Sevgiyle, saygıyla yüreğimin en sıcak yeriyle borçlulukla kucaklıyorum sizleri.

Vedat Türkali
13 Mayıs 2004
Yeni Melek Gösteri Merkezi

"1 Mayıs'tan 1 Mayıs'a Vedat Türkali Yılı" Düzenleme Kurulu'nun Basın Açıklaması Metni

Basınımızın değerli temsilcileri,

13 Mayıs 2004, ülkemizin aydınlarından Vedat Türkali'nin 85. doğum günü.

Bizler, Vedat Türkali'nin bir grup dostu; gençliğin, sağlığın ve özgürlüklerin yitirilmesinden sonra değerinin bilinmesi gibi, kimi insanlarımızın da yitirilmesinden sonra değerinin anlaşılması gibi acı bir tarihsel yanlışlığın bilincinde olarak, o insanlarımızı yitirmeden, onların yol göstericiliğinin genç kuşaklara tanıtılmasının gerektiğini düşünmekteyiz.

İşte bu nedenle Vedat Türkali'nin o insanlardan biri olduğunu düşünerek, onun adına oluşturulan "1 Mayıs'tan 1 Mayıs'a Vedat

Türkali Yılı Düzenleme Kurulu" olarak bu yılın programını ve etkinliklerini sizlerle paylaşmak istiyoruz.

Değerli Basın Temsilcileri,

Neden Vedat Türkali?

Vedat Türkali yaşamı boyunca hiç şaşmadan emekçilerden ve ezilenlerden yana olmuş bir siyasi kişiliktir. O nedenle de tutuklu ve hapislik yıllarında hiçbir zaman beraatını talep etmeyen ve kendi özgürlüğünden onu yoksun bırakanları sorgulayan bir komünist mahkûmdur.

O bir öğretmendir.

O bir edebiyat ve sanat adamıdır.

Senaryo yazarı, tiyatrocu ve sinemacıdır.

O bir yazar, o bir devrimci aydındır.

O 85 yaşına sığdırdıklarında ülkesinin ve çağının tanıklığını yapmıştır.

Kültür sanat kurumlarının, insan hakları savunucularının, demokratik kitle örgütlerinin desteği ile "1 Mayıs'tan 1 Mayıs'a Vedat Türkali Yılı"nı ona armağan ediyoruz.

1 Mayıs'ta başlayıp, yine gelecek 1 Mayıs'ta sona erecek Vedat Türkali yılı için 1 Mayıs gününün seçilişi elbette rastlantı değil. İşçi sınıfının uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma günü Vedat Türkali'nin birlikçi, mücadeleci ve dayanışmacı kişiliği ve dünya görüşü ile çakışıyor ve bir soylu direnişin türküsüne dönüşüyor.

Bu yılın Vedat Türkali'ye armağanı sadece ona bu ülke yurttaşlarının bir şükran duygusunu değil, aynı zamanda ona karşı bir görevi de yerine getirmenin bir gereğidir. Çünkü övünebileceğimiz aydın sayısı o denli az ki, onlara karşı yerine getirilecek görevler onları da çoğaltacaktır.

Değerli Basın Temsilcileri,

1 Mayıs'tan 1 Mayıs'a Vedat Türkali Yılı etkinliklerine ilginizi, desteğinizi diliyor, çabalarımıza ortak olmanızı bekliyoruz. Çünkü Vedat Türkali için düzenlediğimiz etkinlikler, aynı zamanda ülkemizdeki demokrasinin gelişmesine, kültür ve sanat yaşamına katkıda bulunacaktır.

İlk etkinliğimiz Vedat Türkali'nin doğum günü olan 13 Mayıs'ta düzenlenecek. Vedat Türkali, 13 Mayıs'ta Yeni Melek Gösteri Merkezi'nde dostları ve sevenleriyle buluşacak.

Düzenleme Kurulu

Akın Birdal, Nizamettin Üstündağ, Celal Başlangıç, Sönmez Atasoy, Filiz Koçali, Gülten Kaya, Adnan Özer, Nevin Cangür, Enver Sezgin, Turgut Çeviker, Sebahat Altıparmakoğlu, Emin Karaca, Yavuz Özkan, Utku Marangoz, Ahmet Soner, Gülsüm Cengiz, Zerrin Yılmaz, Hakan Bayhan.

"1 Mayıs'tan 1 Mayıs'a Vedat Türkali Yılı"nı

Destekleyen Kurum ve Kuruluşlar

KESK, TMMOB, MKM, BEKSAV, FİLYÖN, SİNESEN, ÇASOD, SODER, SESAN, BSB, 78'liler Vakfı, Sinema Platformu, Leylek Sanat Evi, Evrensel Kültür, SAV, Nesin Vakfı, Türkiye Yazarlar Sendikası, THİV, İHD, TÜM-BELSEN, BASİSEN Ankara ve İç Anadolu Bölge Temsilciliği ve Başkanlığı, Uluslararası PEN Türkiye Merkezi, Barış Anneleri, "José Marti" Küba Dostluk Derneği, Nâzım Hikmet Kültür Merkezi, AGOS, Aram Yayınları, Kürt Enstitüsü, Diyarbakır KÜRT-PEN, ONK copyright, Gendaş Yayınları, Güney Vakfı, Karikatürcüler Derneği, Varlık Dergisi, E Kültür Edebiyat Dergisi, Tükenmez Dergisi, Turkish Daily News, Beyoğlu Gazetesi, TİROJ, İstanbul Şehir Tiyatroları, Gencay Gürün Tiyatrosu, Hadi Çaman Tiyatrosu, İzmit Belediye Tiyatrosu, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Everest Yayınları.

Ahmet Fahri User

Telefonunuzdan sonra, yarım asırdan fazla bir süredir dostluğumuz devam eden Kadir hakkında neler yazabileceğimi uzun uzun düşündüm. Çok sevdiğim ve dostu olmaktan her zaman gurur duyduğum sevgili Kadir ile o kadar çok şey paylaştık ki içlerinden birini seçmek gerçekten zor oldu.

1946-47 öğretim yılında, Akşehir'de Maltepe Askeri Lisesi'nde ben teğmen olarak fizik, Kadir de üsteğmen olarak edebiyat öğretmenliği yapıyoruz. Kadir ders anlatmakla kalmıyor, öğrencilerine tiyatro aşkını da aşılamak istiyor ve bu amaçla, edebiyat öğretmenlerini toplayarak Shakespeare'nin *Jül Sezar* oyununu sahneye koymak için okul komutanlığına müracaat ediyor. Çok memnun olan okul komutanı her türlü desteği vereceğini

söyleyerek derhal bir komisyon toplanması için emir veriyor. Beni de teknik eleman olarak komisyona dahil ediyorlar.

Oyuncular seçiliyor, roller dağıtılıyor ve provalar başlıyor. Sahnelerden birinde insan heykellerine ihtiyaç var. O zamanlar nereden bulunacak böyle heykeller, atletik yapılı iki öğrenci bulunup heykel kadrosundan piyese alınıyor. Bu arada, oyunun sürpriz olması istendiğinden tüm çalışmalar büyük bir gizlilik içinde yürütülüyor.

Sahne gereçleri için okulun marangoz atölyesi, çamaşırhane komisyonun emrine verilmiş harıl harıl çalışıyorlar. Depolardan cibinlikler çıkarılıp renk renk boyanıyor ve sonunda Akşehir Şehir Sineması sahnesi oyunun sahnelenmesi için hazır hale getiriliyor.

Gala gecesi hepimiz için çok heyecanlı geçiyor, oyuncular rollerini büyük bir başarıyla oynuyorlar, heykel çocuklarımız da kaidelerinin üzerinde gözlerini kırpmadan gerçek heykeller gibi duruyorlar, ama sonunda oyun büyük sükse yapıyor. Seyirciler oyundan aldıkları zevki ve heykeller konusundaki şaşkınlıklarını defalarca dile getiriyorlar. Aynı oyunu İstanbul Şehir Tiyatroları'nda da seyredenler bizimkini daha fazla beğendiklerini söylüyorlar.

Sevgili dostum, bu yorumların doğruluğunu ilerleyen yıllarda bizlere defalarca kanıtladı. Gerçekten de son derece başarılı bir yazar, iyi bir gözlemci ve dürüst bir insan olan ve de dostluğu ile bizleri yalnız bırakmayan arkadaşımın doğum gününü en içten mutluluk dileklerimle kutluyorum. İyi ki doğdun, iyi ki varsın.

Asuman Kafaoğlu-Büke

Kayıp Romanlar[37]

Pablo Picasso, "Genç olmak için çok uzun zaman geçmesi gerekiyor," demiş. Ünlü ressamın bu sözünü ilk duyduğumdan beri aklıma takılır. Burada sözünü ettiği "genç olma halini," bir yaşa kendini bağlamadan yaşayabilmek olarak anlıyorum. Yaşlanıyor olmaktan yakınmama ya da tüm yaşların ötesinde kendini bulma hali. Bernard Shaw'un "Gençlik, gençlere verilerek ziyan edilmiş," sözünü de akla getiriyor. Shaw da Picasso gibi gençliği, yaştan bağımsız olarak ele alıyor.

Picasso en erotik çizimlerinin büyük bir kısmını çok ileri yaşlarında yapmıştı; gençlik çizimlerinde erotizme ironi ve kari-

37. *Cumhuriyet Gazetesi Kitap Eki*, 4 Kasım 2004.

katürize edilmiş öğeler katıyordu. Amerikalı yazar John Updike da bir röportajında ilerleyen yaşında bedenindeki azgınlığın artık kalemine geçtiğini söylemişti.

Tüm bu sözleri, Vedat Türkali'nin yeni kitabı *Kayıp Romanlar*'ı okurken tekrar düşündüm. Türkali bu romanında otuz sekiz yıl sonra siyasal sürgünden ülkeye dönen Doktor Nahit'i anlatmış. Yetmişli yaşlarını sürdüren doktor, çocukluğunun geçtiği Kumkapı'da, eskiden tanıdığı insanların oturduğu bir evin yıkılmamış olmasının verdiği heyecanla bu evi kiralar ve hiç vakit kaybetmeden de buraya taşınır.

Roman ilerledikçe, yurtdışında bunca uzun yıllar yaşamış olmasına rağmen, doktorun İstanbul'dan, Türkiye'den, bu ülkenin sorunlarından, sanatından, müziğinden ve edebiyatından hiç uzak kalmadığını görürüz. İstanbul sokaklarında gezerken yıllar boyu uzak kalmış birinin şaşkınlığı yoktur onda, ama özlemi vardır. Çevresi olmasına rağmen, doktorun görmek istediği ailesinden ya da eski dostlarından kimse yoktur. Aslında bugün ne olduğunu merak ettiği sadece iki insan vardır; bunlar Vedat Türkali'nin *Güven* romanındaki Seher ve Turgut karakterleridir. Ülkeye döner dönmez ilk yaptığı şey de pek tanımadığı yazarı arayıp, "Seher ve Turgut ne oldular? Bugünün gerçeğinde doğru yanıtını bilen kaç kişi var acaba bu sorunun?" diye sormak olur.

Roman boyunca birkaç kez daha karşılaşır yazar ile roman kahramanı. İlk konuşmalarında *Güven* romanının devam bölümlerini yazmak isteyen doktor, ikinci karşılaşmalarında yazmaktan vazgeçtiğini söyler. Neden olarak çevresinin kuruduğunu söyler. Artık devrimci diye nitelendireceği kimse kalmamıştır, bugünün Seherleri Turgutları neredeler bilemez.

Türkali romanın merkezine bu düşünceyi yerleştirmiş. Doktor Nahit, bugün teröristlerin eski devrimcilerle bir tutulmayacağını da söyler. Özellikle yeni tanıdığı ve giderek etkilendiği yirmili yaşlarındaki Esme ile ilişki sayesinde, bugünün ne denli uzağında olduğunu görürüz biz de doktorun. Feministliği, erkek düşmanlığı sanıyordur, yeni değerlere yabancıdır ve ilk başlarda yabancısı olduğu bu yeniçağa Esme sayesinde alışmaya ve anlamaya başlar.

Yaşlı erkek – genç kadın

Vedat Türkali genç kadın, yaşlı erkek ilişkisini bir miktar tersine çevirerek hoş bir sürpriz yapmış. Yaşlı erkeğin çekici cinsel obje gözüyle baktığı klasik edebiyat eserlerindeki gibi bir genç kız karakteri koymamış ortaya. Esme, bir Lolita değil. Onun çekiciliği, teninin pürüzsüzlüğü, güzelliği, enerjisi hiç anlatılmamış. Hatta yaşlı doktorun yakışıklılığı, onu çekici bulan kadınların hep etrafta olması gibi konularla bakışları başka yöne çekmeyi bile başarmış. Genç bedene övgü beklerken bunu bulamıyor okur, yazar çok inandırıcı portrelerle genç kadını bilge, yaşlı erkeği ise öğrenen hatta ilk kez gerçek aşk yaşayan bir konuma koyuyor. Aslında bize gerçek bilgeliğin değişebilir olma olduğunu hatırlatıyor. İşte bu nedenle yazının başında alıntı yaptığım Picasso'nun sözlerini düşündürdü bana *Kayıp Romanlar*. Yaşlılığın bir noktasında doktor değişebilme, yeniyi anlayabilme ve sevebilme yetilerini yeniden kazanıyor, halbuki çok önceden kaybettiğini sandığı yetiler bunlar. Esme ise gençliğinin doğası gereği seviyor ve kuşku duymuyor. Ve işte bu noktada aralarındaki farklılıklar yok oluyor.

Kayıp Romanlar böylesine inandırıcı ve güzel bir aşk öyküsünü anlatıyor. Bu bir aşk öyküsü ama romanın büyük bir bölümünde iki kahraman birbirlerini hep yanlış anlıyorlar. Esme'nin bir sözüne doktorun sinirlendiğini, kıskançlık duyduğunu görüyoruz, sonradan Esme'nin başka bir şey dediği, başka bir şeyi kastettiği anlaşılıyor. Sürekli yanlış anlamalar ve kuşkular yüzünden çekilen bir acı var ama okur bunu çok ciddiye almamayı öğreniyor, çünkü Esme'yi doktor yanlış anlıyor ama okur Esme'nin sevgisinden doktordan önce emin oluyor. Türkali'nin anlatımındaki katmanların zenginliği sayesinde anlatılanlardan çok daha fazlasını hissetme şansımız oluyor.

Aslında böylesine politik bir romana bir aşk romanı demekle haksızlık mı ediyorum diye düşünüyorum. Fakat bu romanda aşk ve siyasi görüşler her an paralel ilerliyorlar. Bu kadınla erkeğin farklılıkları sadece yaşlarından ve bambaşka nesiller olmalarından kaynaklanmıyor, birbirlerine uzak durdukları noktalarda güven eksikliği de hissediliyor, benzer fedakârlıkları yapabileceklerini gördüklerinde gerçek yakınlaşmalarına şahit oluyoruz.

Kayıp Romanlar'ın ilk bölümlerinde, iki ciltlik *Güven*'i okumamış kişilerin zevk alamayacağını düşündüm, fakat bir devam romanı gibi başlasa da tamamen bağımsız olarak okunabilecek bir kitap. Romanı ilk bölümde *Güven*'e bağlayan bağlar romanın ilerleyen sayfalarında gittikçe azalıyor ve sonunda tamamen yok oluyor.

Tüm yaşamında devrimci ve doktor olarak insanları kurtarmayı kendine görev bilmiş Doktor Nahit, romanın daha en başlarında "sıra kendini kurtarmaya gelmiş demekti artık!" diye yeni bir yol çizer kendine. Bu yol, geçmişini yadsımasını gerektirmez. Ama artık tek doğruların olduğu bir dünya yoktur karşısında. Ayrıca edebiyattaki değişimden de söz eder ilk sayfalarda Türkali, bu romanda her şeyi açık açık yazacaktır, aynı Vedat Türkali'nin *Güven*'de yaptığı gibi...

Yazarın kendisine yaptığı bu göndermeler özellikle çok sevimli bir etki yapıyor okurda. Roman kahramanı yazara, "Biliyor musunuz niye çağırdım sizi ben?" sorusunu yönelttiğinde, "Bilici miyim, nereden bileyim," diyerek alay ediyor yazar. Aslında yazar, bilicidir kuşkusuz, hem de romanın falcısıdır, bir tek o bilir roman kahramanının bilmediği gelecekte yatanları. Vedat Türkali okur ile roman kahramanı arasında kendine bir yer veriyor, sanki sadece kahramanın sözlerini aktarıyor, konuşmayı değil; dinlemeyi sevdiğini söylediğinde de kendini pasif bir konuma koyarak bırakıyor, roman kahramanlarını biz yüz yüze gelerek tanıyalım. Roman kahramanlarıyla okur arasındaki bu mesafesizlik ayrı bir duygu ile romana bağlıyor okuru.

Umarım *Kayıp Romanlar* çok kısa zamanda dünya dillerine çevrilir, böylesine güzel bir romana sadece Türkçe bilenler değil herkes kavuşur.

Ahmet Soner

Senaryo Ustam

Ustam Vedat Türkali üzerine bir yazı yazmaya karar verdiğim zaman, ilkin o yıllarda karaladığım günlük notlara bakmayı düşündüm.

10 Kasım 1971 Çarşamba günü şunları yazmıştım: "Askere gitme isteğini bizimkiler pekiyi karşılamadı. Erkan, Ertuğ ve Mustafa beni caydırmaya çalıştılar. Bu arada bir asistanlık işi çıkmaz mı? Vedat Türkali film çekecekmiş. Yarın yapımcıya uğrayıp para konusunu görüşeceğim."

Filmlerde çalışmaya beş yıl önce başlamıştım. Atıf Yılmaz'a beş, Yılmaz Güney'e dört filmde asistanlık yapmıştım. Vedat Türkali'nin iyi bir senarist olduğunu biliyordum, *Karanlıkta Uyananlar*'ı ilgiyle izlemiştim.

Duru Film'in patronu Naci Bey'le sıkı bir pazarlıktan sonra üç bin liraya anlaşmıştık. Erkan da bana yardım edecekti. *Kopuk* adında bir piyasa romanını sinemaya uyarlayacaktık. Romanın Türkçe baskısı yoktu, yıllar önce eski yazıyla yayımlanmıştı. Bülent Oran'ın yazdığı senaryo üzerinde çalışmak için Erkan'la birlikte her gün Vedat Türkali'nin Feriköy'deki evine gidiyorduk. Birlikte yemek yiyor, çay içiyorduk. Kısa sürede senaryoyu toparladık. Daktiloda temize çekme işi bana kaldı.

Aslında Vedat Türkali, Yunus Emre üzerine bir film çekmek istiyordu. *Kopuk*'tan sonra sıra o projeye gelecekti. Patron filme başlama tarihini sürekli erteliyordu. Vedat Türkali bu arada "Yunus" senaryosuna başlamayı önerdi. Erkan'la birlikte Beyazıt Kitaplığı'na gidip "Yunus" üzerine yazılmış bütün kitapları okuduk ve notlar aldık. Feriköy'deki evde senaryoya başladık. Usta önce bizim önerilerimizi dinliyor, sonra onları çürütüp kendi önerisini ortaya sürüyordu. Aslında senaryo kafasında çoktan hazırdı ama sahne sıralamasını bize yaptırmak istiyor, sorunların çözümünü bize buldurmaya çalışıyordu. Okula gider gibi her gün Feriköy'e gidiyor, her gün yeni şeyler öğreniyorduk. "Yunus"un sahne sıralaması bittiğinde, çok keyifli günler yaşadığımızın farkındaydık.

Kopuk'un çekimleri ancak ocak ayında başlayabildi. Başrollerde Kadir İnanır, Müşerref Akay, Altan Günbay, Suna Keskin, Tuncer Necmioğlu, Suphi Tekniker, Muazzez Kurtoğlu, Gülsen Tuncer, Nubar Terziyan, Mustafa Alabora, Mualla Sürer, Sedef Ecer, Yaman Coşkun, Kâzım Kartal oynuyordu. Pek güneş yüzü görmeden, soğukta, yağmur çamurda, karlar altında filmi çekip bitirdik. Yaklaşık otuz üç gün içinde, tam on yedi iş günü sürdü çekimler.

Vedat Türkali'nin çerçeve anlayışı değişikti. Yakın planların bile sağından, solundan sırtlar, omuzlar ve enseler görmek istiyordu. "Resimler dolu dolu olmalı," diyordu. Böylelikle biz asistanların işi zorlaşıyordu. "Devamlılık" için açı ve karşı açılarda zorlanıyorduk.

İş kopyası basılınca kaba montaja giriştim, bir haftada tamamladım. Yazıhaneden kalan paramı aldım.

29 Şubat 1972 Salı gecesi dört aydır oturduğum Beyoğlu'ndaki ev basıldı. Asker ile polisin ortaklaşa yaptığı bir operasyondu. Doğruca Sansaryan Han'a götürüp tek kişilik bir hücreye kapattılar. Tam yirmi yedi gün sürdü gözaltı. Sık sık Usta'yı düşündüm. Basılan evde birkaç gün kamp kurup geleni gideni toparladıklarını düşündükçe afakanlar basıyordu. "Erkan'la beni merak eden Ustamız kalkıp eve gelirse yandı," diyordum. Çünkü sicilli bir komünistti, 1951 tevkifatında tutuklanmış, dokuz yıla hüküm giymişti.

Gözaltı süresinde yapılan araştırmada asker kaçağı olduğum ortaya çıkmıştı. Kozlu Jandarma Taburu'na gönderildim. Dostlara ve arkadaşlara mektup yazmak oldu ilk işim. Elbette Ustamıza da yazdırmıştım. Ondan şu mektubu aldım:

Ahmetçiğim Merhaba,

Mektubuna sevindim; habersiz çekip gitmene olan kızgınlığım pek fazla geçmedi gene de... Daha önce Ertuğ'dan duymuştum Kozlu'ya jandarma olmaya gittiğini. Askerlik işini bitirmeye karar vermen bence de büyük isabet oldu. Hele böyle bir zamanda...
Mustafa ile ilgili haberini burada kimse doğrulamıyor. Daha doğrusu benim rasgele sorduklarım habersiz. Ertuğ çok mu kesin söyledi? Erkan da ortalarda yok henüz. Bilmem ki çıksa bana gelir miydi? Sizler belli olmuyorsunuz çünkü. Neyse...
Yunus projesi yattı, biliyorsun. Bir başkası, İhsan Yüce denen bir herif güya Fikret Hakan'la yapıyorlar diye ben de gazetede okudum, söylentileri de dolaşıyor. Ancak İhsan'ı tanıyanlar bu işin olacağına ihtimal vermiyorlar pek. Hatta olmayacağına eminler. Naci Bey de gelecek sene biz yapacağız, deyip duruyor. Ben şimdilik Malkoçoğlu ile beladayım. Cüneyt oynamadığı için Malkoçoğlu'nun oğlu Kurtbey diye yeni bir tip çıkarmaya çalışıyoruz. Gayret de pek tabii bana düştü. Sizin yokluğunuz beni de bu işlerle harap ediyor işte. Başınızdan büyük zırıltılar çıkarmasaydınız şimdi siz yapıyor olacaktınız şu Malkoç'u, ben de kendi filmimle uğraşacaktım rahat rahat. "Ümitsiz Şafaklar" Eylül'e oluyor galiba. İsmini beğenmiyor birçokları. Ne dersin? Bir güzel isim bul da gönder bana bakalım. İsim babası ol hiç olmazsa.
Askerlikte rahat olmana sevindim ya, bence askere giden delikanlı terlemeli, talime, manevraya çıkmalı; askerlik sanatını bir güzel öğrenmeli. Orda öğreneceklerini, göreceklerini hayatta başka hiçbir yer

öğretip gösteremez. Ne dersin? Bölük odasında daktilo yazmak daha mı çekici? Ha bir gayret; al tüfeği eline!...
Durumunu bana daha açık yaz. Bir isteğin var mı? Çekinmeden söyle. Askerlikte parasızlık, isteklerini alamamak moral bozucudur. İsteğin, ihtiyacın olursa hemen yaz bana, mümkün olanı yaparım. Selam gönderdiklerin karşılık veriyorlar. Ben de gözlerinden öper. Sağlık diler, iyi haberlerini beklerim.
Adresi yazayım, yanında yok galiba.

Gediz sok. 19/10 Kudretpalas Abdülkadir Pirhasan
Feriköy Tel: 48 20 86 31 Mayıs 1972-İstanbul

Askerlik dönüşü Hoca'yı evinde görmeye gittiğimde 1973 yılının bitimine bir hafta kalmıştı. Mektupta sözünü ettiği projeler gerçekleşmediği için küskündü.

Yaklaşık beş ay sonra, *Yedinci Sanat* dergisinin açmış olduğu kısa film senaryosu yarışması değerlendirme kurulu toplantısında yine bir araya geldik.

1974'ün sonlarında Yavuz Özkan'ın TRT'ye önerdiği *Vardiya*'nın çekimi için Tavşanlı'daydık. Hem asistanlık hem de oyunculuk yapıyordum. Bir akşam İstanbul'dan Usta'nın telefonla aradığını söylediler. Usta, Bodrum hâkimi hakkında araştırma yapmamı istiyordu. Bodrum hâkimi olarak tanınan hukukçu hanım Tavşanlı'da da görev yapmış çünkü. Bunu ilk kez duyuyordum. Ne yazık ki o ağır çalışma koşullarında hâkimle ilgili bir şey yapamadım.

1975'te *Bir Gün Tek Başına* romanı *Milliyet*'in yarışmasında birinci olduğunda çok şaşırmıştım. Çünkü roman yazdığından hiç söz etmemişti. Harbiye'de Yapı Endüstri Merkezi'nin yanındaki Demirtaş Ceyhun'un kitabevinde Usta'ya ilk romanı imzalatmıştım: "Sevgiyle, İyi Dilekle, Ahmet Soner için... Vedat Türkali, 7 Kasım '75-İstanbul." O günlerde ben Türk Haberler Ajansı'nda kameraman olarak çalışıyordum, çünkü sinema alanında seks filmleri furyası başlamıştı. Usta ise Süreyya Duru'ya Bekir Yıldız'ın öykülerinden senaryolar yazıyordu: *Bedrana* ve *Kara Çarşaflı Gelin*...

Sanıyorum 1980'li yıllarda Kurtuluş'tan Osmanbey'e taşınmıştı Ustamız. Artık senaryo yazmıyordu, romanlarıyla uğraşıyordu.

29 Mart 1987 Pazar günü Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kongresinde karşılaştık. Oylarımızı verdikten sonra Cağaloğlu'ndaki Gazeteciler Cemiyeti'nden çıkıp yürümüştük: Sirkeci, Eminönü, Karaköy... Güneşli bir gündü. Akademi Kitabevi'nin öykü yarışmasına gönderilmiş bir öyküden söz etmişti yol boyunca. O öyküye ödül verilmemiş ama film yapmaya çok uygunmuş. Öykü yüksekokul bitirmiş, iş arayan bir delikanlıyı anlatıyormuş. Bir bankanın açmış olduğu sınavlara giren genç sonunda o bankayı soyuyormuş. Soygundan birkaç gün sonra sınavı kazandığı kendisine bildiriliyor ve sözlü mülâkat için bankaya çağrılıyormuş.

Bir kaç gün sonra Usta telefon etti. Bana anlattığı öyküden Ertem Göreç'e de söz etmiş. Göreç öyküyü çok beğenmiş, yazarını bulup öyküyü satın almış. Senaryoyu benim yazmama karar vermişler.

Ertesi gün Osmanbey'deki evde üçümüz toplanıp öykü üzerinde konuştuk. Bir hafta sonra tekrar toplanmaya karar verdik. Bu süre içinde film öyküsünü yazacaktım.

Ertesi hafta film öyküsü ile toplantıya gittim. Yazdıklarımı okudum, öykü üzerine epeyce konuşup tartıştık. Sıra senaryo yazmaya gelmişti. 1987 yılının mayıs ayında senaryoyu yazıp bitirdim. "Soygun" adlı öyküye "Değişim" adını vermiştim. Çünkü beni ilgilendiren banka soygunu değil, delikanlının geçirdiği değişimdi. Marksizmin temel ilkelerinden biri, insanın ekonomik durumundaki değişikliğin düşünceleri de etkileyeceği kuralıdır. Kaybedecek bir şeyi olmayan işsiz ve parasız bir insanın gözü karadır, zenginlere düşman olur. En ihtilalci düşünceleri bile çabucak benimser, ateşli bir biçimde savunur. Ama aynı kişi biraz para sahibi olunca ön saflardan çekiliverir, evine kapanır, ateşli gençlere öğüt vermeye başlar: "Biz de gençliğimizde..."

Yazdığım senaryo üzerinde konuşmak için yine Osmanbey'de toplandık. O gün hiç unutmayacağım bir ders daha aldım Ustamızdan: Senaryoyu niye zaman sırasıyla yazmıştım? Filme çok çarpıcı bir sahne ile başlamalıydım. Seyirciyi filmin içine sokmanın tek yolu buydu. Önce banka soyulmalı, sonra geriye dönüş yapılarak soygun öncesi anlatılmalıydı...

Ustanın eleştirilerine uygun bir biçimde senaryoyu yeniden düzenledim. Gerçekten de çok iyi bir senaryo olmuştu.

Aradan on sekiz yıl geçti, senaryo öylece duruyor. Henüz sinemaya aktarılmadı.

1990'lı yıllarda Usta Londra'ya yerleşip *Güven*'le boğuşmaya başladı. Gitmeden önce eski tip bir klavye (A klavye) aradığını söylemişti. Babamın "Hermes Baby" tipi daktilosunu Usta'ya verdim. Yaz tatili için döndüğünde daktiloyu geri verdi bana, çünkü artık bilgisayar kullanmaya başlamıştı.

Yaz tatilini genellikle eylül, ekim aylarına denk getirip Bodrum'a gidiyordu. Kasım başındaki kitap fuarından sonra Londra'ya dönüyordu.

Özgür Gündem gazetesinde haftada bir gün köşe yazısı yazıyordum. İstanbul'a gelişlerinde birlikte gazeteye giderdik. Kadırga'daki sonradan bombalanan gazete binasına da birlikte gitmiştik. Daha sonra Aksaray'da, Yenikapı Tren İstasyonu yakınındaki gazete binasına da gitmiştik.

1994'ten 2001'e kadar, yaklaşık yedi yıl Galatasaray'da bir işhanında küçük bir oda kiralamıştım. Usta her gelişinde mutlaka uğrardı. Asansöre binmeden önce çay ocağındaki Hüseyin Efendi'ye, "az şekerli kahve"sini söyleyip üçüncü kata çıkardı.

İlk kitabım yayınlandığında Londra'ya postalamıştım.

1995 yılında Yılmaz Güney üzerine bir belgesel filme başlamıştım. Röportaj yapılacak kişilerin başında elbette Vedat Türkali vardı. O yıl İstanbul'a geldiği zaman durumu kendisine anlattığımda gösterdiği tepkiye şaşırmıştım doğrusu. Bana şunları söylemişti: "Bu işi sen yapıyorsan seve seve içinde yer alırım. Ama bu işte Fatoş'un parmağı varsa asla konuşmam." Usta'ya yalan söyleyemedim çünkü belgeselin masraflarını Fatoş Güney karşılıyordu. Usta, Nuh dedi, peygamber demedi. Ne yaptıysam razı edemedim. Yaklaşık altmış kişinin yer aldığı belgeselin en büyük eksikliklerinden biri de Vedat Türkali'nin yokluğudur.

Ama ertesi yıl İsmail Beşikçi üzerine yaptığım belgeselde hiç tereddütsüz yer aldı. Beşikçi hakkında çok güzel şeyler söyledi.

Gazeteye yazdığım köşe yazılarında sık sık Usta'dan söz ettim son on üç yıl içinde: Bir Türk yazarının Kürt yazıları, Güvensizlik, Romanda ilerleme, Uluses, Değişim...

Fatoş Güney'le yaşadığı tatsız olayı sonraları bana anlatmak zorunda kaldı. *Güven*'le boğuşurken, Fatoş, Usta'dan bir senaryo istemiş. Romana ara veren Ustamız "Dağdaki Kuş" adlı bir öykü yazmış. Öykü Fransızca'ya çevrilmiş. Aradan epey bir zaman geçmesine karşın, Fatoş hiç Usta'yı aramamış. Ona kızgınlığının nedeni buymuş. "Dağdaki Kuş"u okumak istediğimi söylediğimde, "Barış'ta var, ondan iste," dedi. Oğlu Barış'ı arayıp öykünün bir kopyasını edindim. Çok güzel bir film öyküsüydü. İran'da başlayan öykü, daha sonra Irak'ta sürüyor ve Türkiye'de sonuçlanıyordu. Öyküyü beğendiğimi söylediğimde, "Bunu sen çek," dedi. Eğer senaryoyu yazarsa çekebileceğimi söyledim. Senaryo on yıldır yazılmayı bekliyor.

Bodrum'da küçük bir yer tutuğunu söylemiş, beni de çağırmıştı ama gidemedim. Londra'ya da çağırmış, yatacak yer sorunu olmadığını söylemişti. Aslında Londra'ya hiç gitmemiştim, bu öneri benim için kaçırılmaz bir fırsattı. Ama İngilizlerin ayrıca bir vize istemeleri yüzünden gidememiştim. Daha sonra Yaşar Kaya'dan Usta'nın bir şatosu olduğunu öğrenmiştim. Görmediğim için bu sözün abartı olup olmadığını bilmiyorum.

Güven yayımlandıktan sonra Cihangir'deki evde Usta ile uzun bir video çekimi yapmıştım. O gün kalabalık bir grupla evine baskın yapmıştık, çünkü herkes onu görmek ve tanımak istiyordu. Sekiz kişiydik sanıyorum. Oğlum Ali de fotoğraf çekmişti bol bol...

2003 Haziran'ında Diyarbakır'da birkaç gün geçirmiştik. *Komünist* adlı kitabı yeni yayımlanmıştı. Dilan Sineması'nda bir söyleşi yapmıştık. Dostu Esma Ocak, ona Keçi Burcu'ndaki mahzeni göstermek istiyordu. Mahzeni restore eden mimarı bulmaya çalışıyordu Esma Hanım. "Mimara gerek yok, ben bekçi Mustafa'yı bulurum, anahtar onda," dedim. Hep birlikte mahzene gittik. Mustafa mahzeni gezdirdi onlara.

Diyarbakır'da Dilan Sineması önünde çekilmiş bir fotoğrafımız vardı. Bir de kitap fuarının kafesinde Gültekin Çizgen bir fotoğrafımızı çekmişti.

Senaryoculukta Ustam Vedat Türkali'dir.

Ona uzun ömürler ve daha nice romanlar dilerim.

18 Nisan 2005

Akın Birdal

Halkların Dostu Vedat Türkali

Bahar geldi. Şimdi parklarda, bahçelerde çiçeklerin, fidanların, ağaçların adlarını bilerek gezmenin keyfi bir başkadır.

Kimi insanlar vardır; onlarla tanışık olmak, konuşmak, hayatın ya da insanlığın bahçesinde gezinmek gibidir; tarih, sanat, kültür ve siyasetten ne çok şey öğrenirsiniz onlarla birlikteyken... Bir bakıma o insanlar hangi yaşta olursa olsun bahar delikanlısı gibidir. Dirilişin, umudun, güven ve dostluğun simgesidirler. Her zaman genç, çağdaş, devrimci ve dinamiktirler. Yolculuğuna çıktıkları mavi suların en derinliğine kürek sallamışlardır. Onları tanıma, dostu olma şansını edinmişseniz, bu denilenleri daha iyi duyumsarsınız.

Kimi insanlar birbirini görmemiş, tanışmamış bile olsalar, onlar aynı aileden, insanlık ailesinden olduklarını bilirler. Çünkü onlar, dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, ezilenlerin, emekçilerin dostudurlar. Onların vicdanıdırlar. Ulusal, uluslararası dayanışmacıdırlar. Enternasyonalisttirler. Bunu inatla güderken, kimsenin diline, kimliğine, kültürüne, ülkesine bakmaksızın gözettikleri tek şey, ezilen emekçi insan olmasıdır. Halk olmasıdır.

Gün gelir onların dili olurlar. Gün gelir onların gözü, kulağı olurlar. Gün gelir onların arasında, onların yanı başında olurlar. Çünkü onlar gerçek insandır, gerçek aydındır. Ve de her zaman gerçeğin arayıcısı, insanın savunucusudurlar.

Onların adı bazen Jean Paul Sartre, Voltaire, onların adı bazen Gabriel Garcia Marquez, Pablo Neruda, bazen Viktor Jara... Onların adı bazen Bertolt Brecht... Onların adı bazen Clara Zetkin, bazen Rosa Lüksemburg... Onların adı bazen Virginia Woolf, Aleksandra Colantai... Bazen Simone de Beauvoir...

Ve onların bazen adı Nâzım Hikmet, Yılmaz Güney. Onların adı bazen Yaşar Kemal, Cigerxun... Onların adı bazen Deniz Gezmiş, Mahir Çayan... Bazen de Aziz Nesin ve Vedat Türkali'dir.

Onlar bazen Kızılderili, Kolombiyalı, Nikaragualı... Onlar bazen Ruandalı, bazen Ermeni, Ezidi... Bazen Rum, Türk, bazen Kürt... Onlar birer dünya vatandaşıdır!

Vedat Türkali ile ilk kez 1978 Şubat ayının 7'sinde tanıştık. Barış Derneği'nce Atina'da düzenlenen Dünya Barış Konferansı heyetinin içinde yer almıştık. Sonra uzun yıllar görüşemedik. Yeniden karşılaşmamız Brüksel'de yine bir barış konferansında olmuştu. Sonra Vedat Türkali için bir anlamda sürgün yılları başlamıştı; 10 yıl Londra'da kaldı. İki ciltlik *Güven* romanını orada yazmıştı. Türkiye'ye hemen her gelişinde görüşmüştük. Dostluğumuzun gelişmesinde en önemli etken ayrımcılığa karşı eşitlik ve adaletin savunulmasında olmuştur. Kürt sorununun demokratik ve barışçıl çözümüne ilişkin çaba gösteren, kafa yoran, yüzlerce yazı yazan aydınların başında gelmiştir. Kürt sorununun çözümüne ilişkin yazıları *Özgürlük İçin Kürt Yazıları 1* başlıklı bir kitapta toplanmıştır. Kitabın telif hakkını Diyarbakırlı çocuklara verilmek üzere İHD Diyarbakır Şubesi'ne bırakmıştır.

Vedat Türkali ile gün geldi Diyarbakır'da Newroz'da, gün geldi 1 Mayıs'ta Küba'da, ya da Abide-i Hürriyet Meydanı'nda birlikte yürüdük. Türkiye'nin demokratikleşmesi, özgürleşmesi ve barışı yolunda da birçok kez toplantılara katıldık. Ancak, Sosyalist Demokrasi Partisi'nin bir dayanışma yemeğinde Sevim ve Mihri Belli ile söyledikleri Elas Marşı belleklerde unutulmayacaktır.

Geçtiğimiz günlerde, yazmakta olduğu son romanı üzerine konuşurken, roman kahramanlarından erkeğin seksen, bayanın da yirmi yaşlarında olduğundan söz edince, "Yani sizin beş yıl önceniz," deyince, güldü ve, "Evet," dedi, "her romanımın kahramanının benim olup olmadığımı sormuşlardır. Oysa bir söz vardır: Yazar tanrı gibidir, her yerdedir, ama görünmez."

Geçen yıl İstanbul'a taşındıktan sonra, Vedat Türkali ile daha sık görüşür olduk. Her görüşmemizin ardından ses kayıt cihazı bulunduramadığıma, konuşmalarımızı kayıt edemediğime üzülmüşümdür.

Vedat Türkali için kıstas, "Hiç kimseyi söylemiyle anlayamazsınız. Onun ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yaşamda ne yaptığına bakacaksınız," bir de "randevunuza ve sözünüze bağlı olacaksınız"dır.

Kimi zaman dünyanın, ülkenin ve bölgenin durumundan söz ederken umutsuzluğa kapılmamak elde değil. İşte o an yine Vedat Türkali'nin yol göstericiliğine başvurursunuz. İnsanlığın kurtuluşu sosyalizmdedir. Ama şimdi tam tersi bir kuşatma altına girilmiştir. O zaman yine Vedat Türkali'ye kulak verelim:

"Aslan karıncaya, 'Nereye gidiyorsun,' demiş. Karınca da, 'Kâbe'ye,' diye yanıt vermiş (siz bunu Küba olarak da değiştirebilirsiniz). Aslan, 'Bu adımlarla ömrün yetmez ki,' deyince, karınca, 'Olsun, yolunda ölürüm,' demiş."

Kimbilir, gideceğimiz yer çok uzaksa, bulunduğumuz yeri gitmek istediğimiz yere dönüştürmek daha kolay değil mi?

Şimdi daha önce pek örneği olmayan bir şey yapılıyor. Ülkemizin yüz akı olan insanlarımızı yitirdikten sonra ardından yapılacaklar, şimdi yitirmeden onun hak ettiği bir onuru, yine o aramızdayken onunla paylaşacaklar.

İşte, bir grup Vedat Türkali dostu, yaklaşık 4 ay önce böyle bir görev için yola çıktı. "1 Mayıs'tan 1 Mayıs'a Vedat Türkali 85.

Yaşında" başlığı ile "İşçi Sınıfının Birlik, Mücadele ve Dayanışma Günü" olan 1 Mayıs'ta başlayıp, yıl sonuna değin Vedat Türkali adına etkinlikler düzenleyecekler. Bu yalnızca Vedat Türkali'ye karşı bir görevi yerine getirmekle kalmayacak, belki başkalarını da Vedat Türkali'nin ya da emeğin ve gerçeğin yolundan yürümeleri için cesaretlendirecektir.

Çok yaşa Vedat Abi!

Çok yaşa ki, sonbaharın, kışın gizlerini de öğrenelim sizden. Çünkü sayınız o kadar az ki...

Ah Vedat Abi, bir de tavlada beni yenebilseydiniz...

7 Nisan 2004
Moda

Anjel Açıkgöz

Canım Kardeşim Kadir'ciğim!

85. yaş gününü en içten dileklerimle kutlar ve sana daha nice nice sağlıklı, verimli, uzun bir ömür dilerim.

Bu mutlu gününde hayatında ulaştığın başarıları övenler, eleştirenler pek çok olacak muhakkak. Ben kısa bir mektup yazmayı tercih ettim.

Çok genç yaşta bir kızken Haig'ın en yakın arkadaşları olarak tanıdım seni ve Merih'i. Üçünüzde Samsunlu. Ta ilkokulun başından, lisenin sonuna kadar aynı sınıflarda beraber okumuş, sonra da İstanbul Üniversitesi'nde, az gelirli öğrencilerdiniz. Sen Edebiyat Fakültesi'nde Merih Sosyoloji'de, Haig da Tıp'taydı. İçinizde en züğürdü Haig'dı. Ama paranızı müşterek kullanmak sizin için en tabii şeydi. Hatta o gocunmasın, kendini ufak hissetmesin diye kasayı bile ona teslim etmiştiniz. Ay sonunu

denk getirme işini ona bırakmıştınız. Ben hem imrenir hem de şaşardım bu kadar samimiyetinize.

Benim ailem de Samsunlu olduğundan, Haig'la aramızda normal bir arkadaşlık türemişti. Ben bir ara sinüzit olmuştum. O da beni Cerrahpaşa kliniğinde bir kulak burun hastalıkları uzmanı profesöre götürdüydü. İşimiz bittiğinde, öğle yemeğine beni Beyazıt'ta üniversite civarındaki lokantalardan birine davet etti. Züğürtlüğünü bildiğimden epey nazlandım, ama para etmedi. Gittik. Ben listede mevcut en ucuz yemeği ararken, o daha çabuk davranarak çorbasından tatlısına kadar bana bir ziyafet çekti, sizin müşterek kasadan. Tabii ben de altta kalmak istemedim. Hiç unutmam, bir tek yünlü lacivert kazağı vardı onun, yakası sivri açık olan yönünü, bazen de sırt kısmını öne çevirip kışın giyerdi boğazını korumak için. Fırsatı kaçırmadım. Epeyce para ödeyerek (o zaman benim de mali durumum kıt kanaatti) lüks Vakko mağazasından güzel bir yünlü kaşkol hediye ettim kendisine. Ama hiç boynunda göremeyince beğenmediğini sandım. Günün birinde de tesadüfen o atkıyı Merih'in boynunda görünce hayretle Haig'a, "Ben onu sen kullanasın diye almıştım," diyecek oldum sitemli. O hiç şaşmadan, "Merih anjin olmuştu, tabii ki boynunu sıcak tutması gerekirdi," demez mi? Afallamış, çok utanmış ve üzülmüştüm.

Velhasıl siz üçünüz bir tümdünüz. Hatta bir de Basri vardı aranızda. Ne yazık ki ben şahsen tanıyamadım. Maalesef '44 Tevkifatında yitirdik onu. Sonra başladı çileli günler, Müdüriyet kapılarında çeşitli hakaretlere, işkencelere, falakalara, tabutluklara, zindanlara göğüs germeler ve uzun hapislik yılları. Cinayet mi işlemiştiniz? Hırsızlık mı yapmıştınız? Büyük suçunuz güzeli, doğruyu, adili sevmekmiş. En ilkel insan haklarına inanmakmış. Gençliğinizin en güzel yıllarını bunlar için hem size zehir ettiler hem de dışarda kalanlarınıza. Ama her şeye rağmen sizi dize getiremediler. Çok şükür alnımız açık doğduk, açık yaşadık, gidenimiz öyle gitti, kalanımız da aynı yolun yolcusu.

İşte böyle kardeşim, sağlam temellere dayanan, hâlâ devam eden dostluğumuzun sırrı herhalde bu olsa gerek. Doğum gününü tekrar kucak dolusu sevgilerimle kutlarım.

Hasretle,

Kardeşin Anjel / 2004

Ataol Behramoğlu

Vedat Türkali'den 85. Yaş Armağanı

Doğum günü kutlamalarında armağanlar, söz konusu günde doğmuş olana verilir. Geçen yıl 85. yaşını tamamlayan Vedat Türkali, alışılmışın tersini yaptı; edebiyatımıza yeni bir roman armağan etti: *Kayıp Romanlar*. Bu romanı henüz okumadıysanız ve okumayı da planlamadıysanız, yaşamınızın "kayıplar" hanesine bir çentik daha atabilirsiniz. Önerim, şu anda bu satırları okumakta olanların, büyük yazarımızın yaklaşık yedi yüz sayfalık yapıtını bir an önce edinmeleri ve (dünya edebiyatında bir örneğini anımsamadığım) sıradışı bir aşkın "dramatik" öyküsüne tanık olurken, günümüz İstanbul'unun (ve Türkiye'sinin) ürkütücü çıkmazlarında, karanlık arka sokaklarında, fakat aynı

zamanda da eşsiz güzelliklerinde, geleceğe açılan aydınlıklarında unutulamayacak bir geziye çıkmalarıdır.

Vedat Türkali'yi *Bir Gün Tek Başına* ile tanımıştık... Yine kişisel bir aşk öyküsünün (Bir aşk öyküsü başka nasıl olabilir?) canlı ve güncel bir toplumsal örgüyle dokunduğu bu roman, çağdaş Türkiye edebiyatına, bu edebiyatın en unutulamayacak kahramanlarından "Günsel"i ve yanı sıra da "Kenan"ı armağan etmişti. *Bir Gün Tek Başına*'yı *Mavi Karanlık, Yeşilçam Dedikleri Türkiye, Tek Kişilik Ölüm* ve büyük soluklu nehir romanı *Güven* izledi. Vedat Türkali, çağdaş edebiyatımızın çok önemli, çok özgün, çok büyük bir olgusudur. Sadece bizim edebiyatımızda değil bütün dünya edebiyatında ve sadece çağdaş edebiyatlarda değil bütün zamanlarda böyle yazarlara az rastlanır. Bireysel psikolojinin en derinlerine iniş ve bunu yaparken de canlı bir toplumsal dokuyu ortaya çıkarış... Bir ana eksen çevresinde sayısız yan olay örgüsü ve asıl kahramanların yanı sıra, her biri belirgin ve ilginç kişiliklere sahip çok sayıda ikincil kahraman... Bu çapta ve nitelikte roman örgüleriyle, büyük klasiklerden, öncelikle de Lev Tolstoy'un dev yapıtlarından tanışıklığımız var. Vedat Türkali, insanlık yaşadıkça, insanlığın binlerce yılda biriktirdiği insan olma özellikleri yitip gitmedikçe varlığını ve önemini sürdürecek gerçekçi öyküleme sanatını, kendi ülkesinin, kendi toplumunun, kendi zamanının renkleriyle donatıyor. Baş döndürücü bir kurguyu izlerken ve kahramanların iç dünyalarının derinliklerinde gezinirken, bir yandan da romanın her satırında toplumsal gerçekliğin çoğu kez acıtan varlığını duyumsuyorsunuz. Ne sadece aşk, ne sadece gerilim, ne de kuru kuruya toplumsal gerçeklik... Hepsi bir arada... Roman sanatının ulaşmış olduğu en yüksek doruk da bu sentezden başka bir şey olmasa gerek.

Modalar gelip geçer. Gerçek sanat, kalıcı olandır. Böyle olmasaydı eğer, Homeros'u müzeye kaldırır, Sofokles ya da Shakespeare'e sahne yüzü göstermez, Dante'yi elimize almaz, Cervantes ya da Stendhal'den tek sayfa okumaz, Tolstoy ya da Dostoyevski'nin yüzüne bakmazdık. Ama öyle olmuyor... Daha birkaç gün önce, Vergilius'un iki bin yıl önce yazılmış *Aeneis*'ini okumaktayken, Kartaca kraliçesi Dido'nun uğradığı

aşk ihanetinin ve ölümünün anlatıldığı bölümlerde, belki *Madame Bovary* ya da *Anna Karenina* için duyduğum üzüntüden de daha büyük bir üzüntüyle sarsıldım. Gerçek yazarlar (ve şairler) böyledir. Sizi iki bin yıl sonra sarsmayı başarırlar. Şimdi Vedat Türkali'nin, adını bu yazarlarla birlikte andığım için, şu anda Londra'daki bir hastaneden bana kaşlarını çattığını görür, "Abartma," deyişini işitir gibiyim. İstediğini yapıp söylesin... 85. yaşında edebiyatımıza *Kayıp Romanlar* gibi dev bir yapıtı ve yine unutulmayacak bir başka genç kız tipini, "Esme"yi armağan eden büyük yazarımızı, kocaman bir ülke olarak, –o bunu umursamıyor olsa da– (Rusçada yayınlanan *Bir Gün Tek Başına* dışında) yabancı dillere çevirip yayınlatamamış olmanın utancı bizlere zaten yeter. Bu utanç, hiç kuşkusuz, Türkiye'yi belki "modern" ama yine de "oryantal" olarak görmekte ısrar eden Batı'nın, daha da büyük bir oranda utancı olmalıdır.

Atilla Dorsay

Vedat Hoca'ya Selam Olsun

Yeni çağın başlıca gereği olarak herkesin o yandan bu yana ve tercihen de sol yandan sağ yana dönüp durduğu günümüzde, Vedat Türkali bir kaya gibi, bir fener gibi sapasağlam duruyor. Onda dönmenin en küçük bir belirtisi bile yok. O bir solcuydu, bir sosyalistti, bir emekçi ve de emek destekçisiydi, bir komünisti. Toplumların ve bireylerin küreselleşme yolunda yaşadıkları bunca çetin serüvenden sonra, hoca hâlâ inançlarını en sadık biçimde koruyor. Onun yazdığı senaryolar, Yeşilçam'ın en gerçekçi filmlerine kaynaklık etti, onun yazdığı filmlerde kahramanların sınıfsal konumları ve ideolojik inançları, karakterlerin ayrılmaz bir parçası olarak çizildi. Onun yazdığı romanlarda,

yine ideolojik bir çerçeve içinde olsa da, aynı ölçüde romantik ve lirik öyküler aracılığıyla, toplumun en hararetli dönüm noktalarına has bir edebiyatçı ışığı tutuldu. Ne yaptıysa iyi yaptı, her zaman dürüst kaldı, her daim namuslu olmayı bildi. Bugün, başta kendisi herkese vereceği hesap son derece açık ve nettir.

Vedat Türkali'yle bir aralar son derece yakın olan yollarımız görünürde eskisi kadar kesişmese de, ben ona hep yakınlık duymayı sürdürdüm. Bulunamadığım bu güzel toplantıda da ona nice yıllar ve daha nice eserler diliyorum.

Atıf Yılmaz

Sinemacı Vedat Türkali

Bu yazı, hafızası iyice iflas etmiş üstelik sayılarla ilgili özel unutma becerisi olan birinin yazısıdır. Sayılarla ilgili derken, yaşadığı her olayı, yılı, ayı, günü, saatiyle hatırlayan, hatta ilkokuldaki numarasını bile bilen kişilerle uzaktan yakından bir benzerliğim olmadığından söz ediyorum.

Uzun yıllar önce Beyoğlu'nda yürürken Yaşar Kemal'le karşılaştığımı hatırlıyorum. Yaşar "Bizim Abdülkadir yeni hapisten çıktı. İçerde sinemaya merak sarmış, senaryo yazmak istiyor," diyor. Benim telefonumu vermiş. Kadir Abi'nin telefonunu da bana veriyor. Hangimiz daha önce aradık hatırlamıyorum. Sonunda, sanırım bizim evde buluşuyoruz. Abdülkadir Demirkan

ve eşi Merih Demirkan'la ilk karşılaşmamız böyle olmuştu. Ben o günlerde sinema oyuncusu Nurhan Nur'la evliyim. İki aile arasındaki dostluk çok çabuk gelişiyor. Ekibe, yönetmen dostumuz Ertem Göreç ve Rukiye Göreç de katılıyor; bir süre sonra Demirkan ailesinin güzel kızı Deniz ve Merih Abla'nın kadim dostu Neco da katılıyor aramıza. Kadir Abi, İstanbul'daki ilk yönetmenlik denemesini bizim evde gerçekleştiriyor. Kral Oidipus muydu, Antigone mi ya da Ifigenia Auliste miydi bir Yunan trajedisi seçip aramızda rol dağıtımı yapıyor. Ben Kreon'ı oluyorum Nur Klitemnastra; provalar başlıyor. Kadir Abi'nin, yaptığı en basit işi bile, önem vererek ciddiye alması, hepimizde korkuyla karışık bir saygı uyandırıyor.

O yıllar sinemanın bereketli yılları, bol bol film çekiliyor. Kadir Abi'ye hemen bir senaryo işi ayarlıyorum ama isim sorunu var. Abdülkadir Demirkan imzalı bir senaryonun sansürden geçme şansı sıfır. Kadir Abi'ye isim aramaya başlıyoruz. Sonunda Kadir Abi, hepimizin heyecanla onayladığı Vedat Türkali adını buluyor ve Vedat Türkali ismi Kadir Abi'nin önce senaryoları, daha sonra *Bir Gün Tek Başına* romanıyla başlayıp, gittikçe olgunlaşan edebiyatçı, romancı yanıyla ölümsüzlüğe kavuşuyor.

Birlikte yaptığımız işleri hatırlamak için, Agâh Özgüç'ün *Türk Filmleri Sözlüğü*'ne bakıyorum. Sıralaması yanlış olabilir, 1959'da birlikte çalışmaya başlamışız. *Dolandırıcılar Şahı, Allah Cezanı Versin Osman Bey, Kızıl Vazo, Seni Kaybedersem, Tatlı Bela, Bir Gecelik Gelin, Erkek Ali* gibi filmler yapmışız. Vedat Türkali ismi, kısa zamanda, sinema alanının aranan en saygın ismi haline geliyor. Vedat Türkali'nin edebiyat hocalığı geçmişi duyulunca bu defa Vedat Türkali, "Hoca" diye anılmaya ve Hocamız Türkiye sinemasının çok önemli filmlerine imza atmaya başlıyor. Hepsini hatırlayamayabilirim, *Otobüs Yolcuları, Karanlıkta Uyananlar, Kara Çarşaflı Gelin, Şehirdeki Yabancı, Üç Tekerlekli Bisiklet, Bedrana* ve başkaları yanlış hatırlamıyorsam, Vedat Türkali herhalde yönetmenlerin senaryolarını berbat ettiğini düşünerek yönetmenliğe de soyunmuştu. Çok zor koşullarda çektiğini bildiğim *Sokakta Kan Vardı* ve *Kopuk* senaryoları, romanları kadar başarılı olamadı. Bugün hâlâ, bir

yönetmenlik teklifi alsa, "Acaba yapsam mı?..." diye düşüneceğini biliyorum.

1960 İhtilali olmuş. O günlerin heyecanıyla ihtilalin filmini yapmaya niyetleniyoruz. Bizim evde ihtilalde payı olan öğrenci liderleri, subaylar toplanıyor. Vedat Türkali onlarla konuşuyor, sorular soruyor, anlatılanları asistanım Yılmaz Güney kâğıda döküyor. Biz sonunda ihtilalin filmini yapmaktan vazgeçiyoruz ama o notlardan, bugün hâlâ bütün tazeliğiyle ayakta duran *Bir Gün Tek Başına* romanı doğuyor.

Bugün Vedat Türkali'nin bütün romanlarını anımsadığımda çok yoğun bir fikri ve duyguyu, en yakın biçimde ve olağanüstü bir kurguyla anlatabilme yetisinin sinemacılığından kaynaklandığını düşünmeden edemiyorum. O haşmetli *Güven* romanını bile neredeyse bir solukta okutabilme becerisi, bence ancak sinema disiplininden gelme bir yazara nasip olabilir. Vedat Türkali, önemli bir bölümünü okuduğum yeni romanını tamamlamak üzere; Komünist şair Abdülkadir Demirkan'dan, senaryocu, düşünür, romancı Vedat Türkali'ye uzanan maceranın filmini de inşallah ben çekerim.

Kadir Abi'min daha onlarca roman yazacağını, inandığı değerlerin kavgasını yapmaktan vazgeçmeyeceğini bilerek, benim de tanıklık etmeye niyetli olduğum uzun bir ömür diliyorum. Şimdiden ölümsüzlüğe ulaşmış olsa da...

Çok sevgili Vedat Bey, ben *Güven*'i okurken konunun tarih tarafına o kadar kendimi kaptırmıştım ki, doğrusu Seher ve Turgut'un yazgısının nasıl biçimleneceği konusu çok da fazla beni düşündürmemişti. Oysa *Güven*'in son satırlarında, bu konunun peşini bırakmayacağınızı açıkça söylüyorsunuz. Daha sonraki konuşmalarımızdan da yeni romanın belkemiğinin aşk olacağını, bütün hikâyenin baştan sona müzikle yıkanacağını beklemeliydik.

Kayıp Romanlar büyük keyifle okunuyor. Suna yedi-sekiz, ben on günde okuyup bitirdik, ama iki-üç günde de bitirilebilecek akıcılıkta. Biz, daha iyi sindirerek okuyalım, dedik. Bu roman yalnız akıcı değil, büyük bir roman. Uzun yıllar her çeşit kimse zevkle okuyacak. İltifata gereksiniminizin olmadığını biliyorum ama gene de söylemek gerek.

Yeni Seher, yeni Turgut kim? Ben uzun uzun çeşitli isimler üzerinde durdum. Özellikle Turgut için. Seher'in devamı kuşkusuz –benim için kuşkusuz– Esme. Ama Turgut için adaylar çoktu: Doktor Nahit mi? Rohat mı? Yoksa bütün haylaz görünüşüyle Muhittin mi? Galiba en akla yakını gene Doktor mu?

Romanın iki temel direğinin, Doktor Nahit'le Esme'nin Avrupa'da yetişmiş ya da orada uzun yıllar yaşamış kişiler olması ilginç. Sanırım orada çok zengin bir damar sezmişsiniz. Büyük rastlantı, benim zihnim son haftalarda bu konuya takılmış durumda. Bir arkadaşın (İlhan Tekeli) üniversiteden emekli olması şerefine arkadaşlar bir kitap hazırlıyor. Benden de bir yazı istediler. Ben de, "Türkiye'de Sermaye Birikimi Süreci" diye bir şeyler çiziktirdim. Orada açıklığa kavuşturmaya çalıştığım bir tema, Türkiye'nin gerekli sermaye birikimini beceremeyip, sanayileşme sınavında yerinde saymasının temel nedenin, köylülük sorununu çözememiş olduğu fikriydi. Orada, sanayileşme becerilemeyince, "Köylülük sorunu kentlere ve Avrupa'ya taşınmıştı" gibi bir cümleyle geçiştirdiğim konu, doğrusu daha derinlemesine düşünülmeye değer.

Gerçi sizin tipleriniz "köylü" tipleri değil ama genel çizgi olarak Avrupa'daki birinci kuşak Türkler köylü (Esme'nin babası, bütün işçiliğine karşın ne kadar köylü; mafyalaşmış ağalar... hep köylülük sorunsalının yansımaları). Ben bunu Rusya-Çin karşılaştırmasında da görüyorum: Sadece Türkiye'ye gelen turistlere bakın. Ruslar ne kadar kentli; Çinliler ne kadar köylü. Sovyet Devrimi bütün kamburlarına karşın yetmiş yılda bir kentli sınıf yaratmış. Çin Devrimi, kendini esas olarak köylü devrimi olarak tanımladığından, bir de gerçek sosyalist sanayileşme için pek az zaman harcadığından, temel çizgileriyle Çin toplumu bugün de köylü toplumu görünüşünde.

Bu Türkiye için de böyle gibi geliyor bana. Büyük kentlerin çok önemli bir kısmı kasaba görünümünde; Sadece fizik görünüm olarak değil, toplumsal davranış biçimleri, kadın-erkek ilişkileri, siyasal görüşleri, eğilimleri, vb hep tipik köylü ya da daha beteri kasabalı. Avrupa'da da birinci kuşak Türkiyeli, çok farklı değil.

Ancak, köylülük sorununun bir ölçüde de olsa "ihracı" kırsal Türkiye'de büyük ferahlama yarattı. Ülkedeki genel siyasal den-

geler toprak reformunu yapmayı imkânsız kıldı. Ama Alınanya'daki çocuklardan gelen paralar ağalığın temellerini çürüttü. Bu ferahlama olmasaydı, ne Güneydoğu'da isyan çıkması mümkün olurdu ne bugün gündemde olan insan hakları vb tartışmaları, ne de bu konuda kaydedilen ilerlemeler olurdu. Eski güçlerine sahip olsalardı, ağalar bütün bunlara izin vermezdi. Pek üstünde duran yok ama, hem dinci-sağcının hem de sanayici-tüccarın bu denli AB yanlısı olması nasıl açıklanabilir.

İlginç zamanlar yaşıyoruz. Kahramanlarınızı bu zamanların "tip"leri olarak seçmiş olmanız, bana bu romanın kalıcı bir roman olacağı kanısını veriyor. Ayrıca bu tipler, öyle ikiboyutlu kâğıt kahramanlar değil, kanlı canlı, Viagra'lı, aybaşılı, dertli sevinçli, gerçek, unutulmaz kişiler.

Kuşkusuz roman sadece "içerik" değil, olamaz. *Kayıp Romanlar* biçim olarak da çok zengin. Bir kere dil her yazınızda olduğu gibi... tertemiz, saydam. İnsan imreniyor. Çocukluğumdan beri ilk kez duyduğum (okuduğum) "değirmi" sözcüğüne bayıldım. Daha bunun gibi çok örnek var. Dilin bu zenginlikleri unutulup gidiyor. Doktor'un ilk tanıştıklarında Esme'ye bazen "sen" bazen "siz" demesi, ne kadar doğal, aynı zamanda gerçek. Çok hoş.

"Bu ülkede kimse hangi müziği sevdiğini bilmiyor," demenizi Suna çok yerinde buluyor. Müzik konusundaki zevk kargaşası, kuşkusuz çok derin başka kargaşaların yanıltmaz göstergesi.

İstanbul'da (biraz da Bodrum koylarında, İsviçre dağlarında) yaptırdığınız gezintiler, Doktor'un ruhsal durumuyla dinlediği müzik arasındaki gidip gelmeler romana çok sıcak renkler katıyor.

Dikkatli okununca, Doktor'un sağlığının bozulması, Diyarbakır dönüşü aldığı Viagra'dan sonra pek düzelmiyor. Ama bence, bu konuyu daha açık biçimde anlatmalısınız. Doktor Neşide'nin, Doktor Nahit'e açıkça, biraz kalp sorunu olan kimselere Viagra'nın yasak olduğunu söylemesi gerekir. Galiba Esme'ye söylemiş ama, okuyucunun da bilmesi hem hoş hem yararlı hem de gerçekçi olur.

Çok sevgiler, saygılar.

26 Temmuz 2004 / Torba

Celal Başlangıç

Bir "Düş"ün Peşinde 85 Yıl

Vedat Türkali 85 yaşına giriyor. Yazarlar, sanatçılar, gazeteciler, yayınevleri ve çeşitli kuruluş temsilcilerinden oluşan komite, ilan ettikleri "Vedat Türkali Yılı"nın hazırlıklarını sürdürüyor. 85 yıldır "düş"ünün peşinden koşuyor Türkali. Bir insan bir "düş"ün peşine bu kadar takılırsa, bilin ki aslında o düş değil gerçektir.

Deniz Türkali'nin telefondaki sesi biraz telaşlıydı. Saat 22.00'yi geçmişti. 78'liler Vakfı'nda, yayın hayatına yeni başlayacak olan *78'liler Tükenmez* dergisinin toplantısı vardı.

"Bir gazeteci teybi gerekli," diyordu Deniz Türkali, "biz şu anda Amerikan Hastanesi'ndeyiz. Babam düşmüş. Hastaneye kaldırdık. Ameliyata girmeden önce gerekiyor teyp."

Aklıma kötü şeyler geldi ama sormadım. "Hemen gönderiyorum," dedim yalnızca.

"Gazeteci teybi"nin ne için gerekli olduğunu günler sonra öğrendiğimde, "Tam da tanıdığım Vedat Türkali," demekten alamadım kendimi.

Beyoğlu'nda bir filmden çıkıp evine dönerken, Galatasaray'da ayağı kayıp sol kalçasının üzerine düşmüş. Çevreden insanlar yardımına koşmuşlar, önce Taksim İlkyardım Hastanesi'ne kaldırmışlar taksiyle. Orada çekilen filmde sol kalça kemiğinin kırıldığı ve acilen ameliyata alınması gerektiği anlaşılmış. Ancak hastanede yer yok. Kızı Deniz ve oğlu Barış hemen Amerikan Hastanesi'ne götürmüşler ambulansla.

Acilen ameliyata alınması gerekiyor Vedat Türkali'nin. Ancak ameliyata girmeden ısrarla kayıt cihazı istiyor, "Yazığım romanın sonunu anlatmalıyım ve Barış sen tamamlamalısın," diyor. Bitirmek üzere olduğu romanını anlatmadan ameliyata girmeyi reddediyor.

Gönderilen kayıt cihazı hastaneye ulaşıyor. Genel hatları ile sonunu sinopsis olarak özetliyor, kaydı oğluna bıraktıktan sonra ameliyata girmeyi kabul ediyor.

Gendaş Yayınları'nın editörü Zerrin Yılmaz ameliyatın ertesi günü ziyaretine gittiğinde çok kızgın buluyor Vedat Türkali'yi. "Nereden başıma geldi bu? Tam da istim tutmuş yazıyordum. Şimdi kimbilir kaç ay erteleyecek benim romanımın bitişini bu kaza," diye yakınıyor.

Şimdi yine romanın başında Vedat Türkali. Oğlu Barış'a verdiği kayıttaki romanın sonu için "Tabii anlattım ama şimdi yazıyorum, tam da anlattığım gibi gitmiyor, kimi yerleri değiştiriyorum," diyor.

Öykünün bu bölümünü öğrenince, 3 Kasım 2002 seçimlerinden önce Vedat Türkali ile birlikte katıldığımız DEHAP mitingi geldi aklıma. Sanatçılar, yazarlar imza toplamışlardı "DEHAP'a oy vermek için DEHAP'lı olmak gerekmiyor" diye. Bu ülkede bütün çürümüşlüklere karşın hâlâ muhalif insanların varlığı ortaya çıksın diye. İmza verenlerden biri de Vedat Türkali'ydi. 1 Kasım günü birlikte gittik Alibeyköy Alanı'ndaki mitinge. Müthiş bir kalabalıktı. Kürsüye yaklaşmak için insan selini yar-

mak zorunda kalmıştık. Kimine göre "200 bin kişi" vardı miting alanında, kimine göre "400 bin kişi". Vedat Türkali bir delikanlı gibi engebeleri aşıp insanların arasından geçerek kürsünün yanındaki yerini almıştı; 83 yaşına rağmen "tık" dememişti o meşakkatli yürüyüşü yaparken.

Çağrıcı sanatçılar, yazarlar adına kürsüye çağrılmıştı o mitingte Vedat Türkali. Platforma çıktı, önünde uzanan coşkulu insan seline baktı ve ilk sözü, "Ben bir Türk yazarı Vedat Türkali," oldu. Konuşmasını, "Biji Azadi," diye bitirdiğinde yer gök inliyordu.

Bir "inanç anıtı" gibi dimdik indi kürsüden.

Son kitabı *Komünist* çıkalı henüz bir yıl olmuştu. Kitaptan tanıdığım, inançlarının peşindeki o genç komünist ile o miting alanının platformundan dimdik inen insanın inançları hâlâ aynı tazeliğini, aynı diriliğini koruyordu.

Samsun'un en yoksul mahallesinde doğup büyümüştü. Komşuların çoğu ekmek parası için Doğu'dan göçmüş insanlardı. Bunların gelen mektuplarını okuyup, memleketlerine gönderecekleri mektupları yazarak başlamıştı yazarlığı, denebilir.

(...) Mahallemde liseyi bitirip İstanbul'a yükseköğrenime giden, o dönemde ilk, belki de uzun yıllar tek çocuk ben oldum. Liseyi nasıl bitirebildiğime de hep şaşırdım. Beş numara gaz lambası altında oturulan, yemek yenen, yatıp uyunan, gerektiğinde soba üstünde su kaynatılarak koca leğen konup yıkanılan sobalı tek odada, babam, ben ortaokul ikiye geçtiğimde annem öldükten sonra üç ablam, hiçbir gece evimizden eksik olmayan kapı komşularımızla birlikte olduğum tüm geceler boyu derse çalışabildiğimi hiç sanmıyorum. Hiçbir sınıfta tastamam kitaplarım da olmadı. Çoğu kez bir defter, bir kalemle gidiyordum okula. Coşkucu bir abartma sayılmasın; çamurlu mezarlıklar arasından, kentin öte ucunda, Çiftlik'teki Lise'ye gitmek, hele o yıllar kışları hiç eksik olmayan karlı havalarda işkenceydi. Pabuçlarımın altı delik olurdu çoğunda; karton, mukavva kordum tabanlarına. Ayakkabıma dolan karlı, çamurlu sular içinde buz keserdi ayaklarım. Kışın gelişini beklerken içim titrerdi. (...)

Daha ilk gençlik yıllarında, "dokuzuncu sınıfta" duymuştu ilk kez proletarya, sınıf, burjuvazi, emekçi, halk gibi sözcükleri. Sınıf arkadaşı "Komünist Mehmet" anlatmıştı bütün bunları ona.

İşte o gün başlamıştı Samsun'da, "yıllarca sürecek Türkiye Komünist Partisi'ni bulma çabasına."

Vedat Türkali'nin çocukluk ve ilk gençlik yıllarına ilişkin gözlemleri ve çözümlemeleri, bugün bile hâlâ geçerliliğini korumaktadır; anlayana, ders çıkartmasını bilene:

Yaşadığım toplumu gerçek boyutları içinde kavramamda, yaşadığım bu koşulların payı olmuştur kuşkusuz; ancak kardeşçe bir dünya özlemimde, beni kuşatan ortamda soluduğum egemen kültür de en az o kadar etkili olmuştur diye düşünürüm. Temelinde ilkel komünal dayanışma, paylaşma duygularına dayalı, yoksulları birbirine bağlayan İslam kültürüydü bu. Mahallemizdeki konu komşularımız, "teyze"ler, "dayı"lar, "emmi"ler, "ağabeyi"ler, "abla" –ya da yerel ağızla "abu"lar– kiminde kavgalara, küskünlüklere varan günlük sürtüşmelere karşın, birbirini sayan, kollayan, sırasında dert ortağı olan bir topluluk içinde yaşıyorlardı. Bu yoksullar, güç durumda kalmış birinin tarlasına imece çalışmaya gidiyorlar; güçleri ölçüsünde birbirlerine ödünç araç gereç, sıkışanlara elleri yettiğince, faizsiz, senetsiz, sepetsiz borç, küçük paralar veriyorlar; ramazan ayı yaklaşırken değişik evlerde toplanan kadınlar, haftalar boyu birlikte çalışarak her evin gereksinimi kadar yufka yapıyorlar, ramazanlarda yemek, belirli kutsal günlerde kardıkları helvayı birbirlerine gönderiyorlar; doğumunda, düğününde, ölümünde, hastalığında, bayram günlerinde dertlerini, acılarını, mutluluklarını birbirleriyle paylaşıyorlardı. İslam'da varolan, fitre, zekât, sadaka, eskilerde "beytül mal-i müslimin" kurumlarının koşullandırdığı bir yaşam biçimiydi bu. Yabanıl kapitalizmin, bugün bizde, yerine bir şey koymadan çiğnemeye zorladığı bu Müslümanca dayanışmalı yardımlaşmalar, ileri kapitalist ülkelerde sosyal demokrat uygulamalarla karşılanan insanlık gereksinimidir. Bizde, sosyal demokrat geçinen partiler halka hiçbir şey vermedikleri için, kimi dinci partilerin halkça benimsenmesinde, salt dinsel inançlara bağlılıktan çok, halkın bu geleneksel dayanışma duygularını, mahallelerde kimi gösterişli yardımlarla ustaca sömürmeleri etken olmuştur. Büyük kuramcı kasıntısıyla İslam kaynaklı özelliklerin sınıflar arası çatışmayı gevşetip halkın bilincini körleterek toplumu gerilettiği yargısına varırken, o ilişkilerdeki bu insancıl yanın görülüp doğru değerlendirilmesi gerektiği de düşünülmelidir. Emekçi halk, yaşamındaki somut olaylara bakar. Okulda öğrettikleri 'ölçü devrimi'nden evde övgüyle söz ederken terslemişti babam. Bin iki yüz elli gram olan okka, bingram olan kiloya dönüşmüştü, ama fiyatlar değişmemiş, mallara zam gelmişti bir tür! Neresi iyiydi bunun?

Belki de çocukluğunda derin izler bırakan mahallesinin kimbilir ne denli etkisi vardır DEHAP'ın Alibeyköy'deki mitinginde yaptığı konuşmayı "Biji Azadi" diye bitirmesinde:

Çocukluğumda unutamadığım anılardan biri de, mahallemizin, özellikle geceleri sık sık basılıp kimi evlerin aranmasıydı. Eşkıya Kürt Kerim'i yakalamaya çalışıyordu polis. Yukarı, aşağı diye ikiye ayrılmıştı bizim mahalle. Kürt Mahallesi de denirdi yukarı mahalleye. Çok eskilerde yerleştirilmiş, sütçülük, Kürt Irmağı yöresindeki Gerçeme'de bostancılık yapan, tütün, tahıl üreten Kürtlerdi. Bunlardandı Eşkıya Kürt Kerim. Mahallenin ünlü varsıl iki tefecisinden, kentte büyük bir kıraathane de işleten biri, sevdiği kadını elinden almış bunun; öyle çıkmış eşkıyalığa. Davul gibi gergin göbeğinin üstüne uzanmış altın köstekli, altın dişli, ensesi kat kat, yukarıdan sırıtan bakışlı, iriyarı, tam bir tefeci karikatürü görünümündeki tefeciyi sonraları çok gördüm. Halkın Kürt Kerim'e sevgisi tefeci varsıllara duyduğu nefretten olmalıydı. Mahalleye girip çıktığı bilinen Kerim'i kimse ele vermedi; mahallede yakalayamadılar. Sonunda dağda uyurken bir çoban baltayla parçalamış kafasını, dediler. Hükümet önünde cesedini halka gösterip fotoğrafını dağıttılar. Onun yeğeni Kürt Mecit'in de, askerliğini yaparken atış kazasında öldüğü bildirildi. "Eğitim zayiatı"na girdi askerlikte.

Lise son sınıfta tanışır, yaşamında çok önemli bir yeri olacak Merih Hanım'la. Erenköy Kız Lisesi'nden Samsun'a gelmiştir. Aynı sınıftadırlar. Merih'i görür görmez "taşralı bir şair delikanlı" olarak çarpılıverir. Konuşmaları başlayınca daha da çarpılır. Merih de şiire düşkündür. Ancak "Hangi şairleri seversiniz?"le başlayan 'muhabbet' Faruk Nafiz Çamlıbel'e dönünce biraz ters gelirVedat Türkali'ye. Ona gerçek şiiri göstermenin ayrı bir çekiciliği de yok değildir hani!

Kısa süre sonra yalnız sevgime değil, düşüncelerime de açmıştı yüreğini Merih; çok önemli bir gizi onunla da bölüşüyorduk artık, komünistti o da! Yarım yüzyılı aşkın nice yollardan geçen birlikte arkadaşlık serüvenimiz başlamıştı.

3 Haziran 1937'de büyük ablasıyla bindiği Karadeniz vapurunda, Sinop'ta yüklenen koyunlarla birlikte artık İstanbul'a doğru yol almaktadır. Lise bitmiştir. Merih de İstanbul'da okuyacaktır. O nedenle ne yapıp edip bir üniversite öğrencisi olarak İstanbul'da kalması gerekmektedir.

Ancak bir devlet kurumuna "kapılanmadan" İstanbul'da okumasının olanağı yoktur. Bu nedenle Yüksek Öğretmen Okulu sınavına girer yirmi kişiyle birlikte. İki öğrenci alacaklardır. Vedat Türkali dördüncü olur.

Merih, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne yazılmıştır. Ama o Samsun'a dönmek zorundadır.

Beyazıt'ta rastladığım bir askeri öğrenciden duydum ki, Milli Savunma, askeri liselere öğretmen yapmak için, çeşitli fakültelerden öğrenci alıyormuş. Şimdiki Eczacılık Fakültesi, Askeri Tıbbiye Okulu adı altında, çeşitli fakültelerde Milli Savunma adına okuyan öğrencilerin pansiyonu gibiymiş. Hemen başvurdum. Son dakikada Samsun'a gitmekten kurtulup bu yapıdaki askeri öğretmen bölümüne kapağı atarak Türkoloji'de okuma yolunu bulmuştum. Nasıl acı bir umutsuzluktan ne coşkun sevince ulaştığımı ben bilirim. Kaydımı yaptırdım. Kaçınılmaz bir zorunlulukla asker olmuştum.

1930'lu yıllarda başladığı "komünist partiyi bulma" uğraşını, sırf İstanbul'da kalabilmek için "askerî öğrenci" olarak girdiği Edebiyat Fakültesi'nde de sürdürmüştü; bir süre sonra evleneceği Merih Hanım'la. O günleri, "Fakülte'de üçüncü bir komünisti epeyi aradık Merih'le. Yoktu; ya da biz bulamıyorduk," diye anlatır.

Çabaları sonuç vermedikçe büyür "TKP'yi bulmak" sorunu. Bu yüzden üniversite yıllarında, "Ya 'parti' diye bir şey yoktu bu ülkede; ya da bizden uzak duruyorlardı niyeyse!" demekten kendini alamaz. Hatta "TKP'yi arayanlar" olarak kendi aralarında örgütlenince, durumu, "TKP'yi artık kişi olarak değil örgütümüz adına arıyorduk," diye tanımlar.

Üniversiteyi bitirip "askerî öğretmen" olarak askerî liselerde ders verir bir yandan, asker olduğu için Merih Hanım'la gizlice evlenir. Sonunda bulur TKP'yi ve illegal çalışmaların en soluk kesen yerlerinde olur.

Ardından 1951'deki TKP Tevkifatında tutuklanır. Dokuz yıl hapse mahkûm olur. Şartlı olarak yedi yılda salıverilir:

1958'de cezaevinden çıktıktan sonra yapacak bir işim yoktu. Başvurmadığım yer kalmamıştı. İş vermiyorlardı. Bir ara editörlük yaptım Babıâli'de. Rıfaz Ilgaz ve Süavi diye bir arkadaşla Gar Yayınları'nı kurup mizah yayınları yaptık.

Ancak yayıncılığı pek sevmez Vedat Türkali. Şairliği de zaten "iyi şair olmadığı için" bırakmıştır. Yayınevinde tanıştığı Yılmaz Güney'le birlikte sinema dünyasına adım atar. 1960'ta *Dolandırıcılar Şahı* ile başlar senaryo denemesi. *Otobüs Yolcuları, Üç Tekerlekli Bisiklet, Karanlıkta Uyananlar* gibi önemli filmlerin senaryolarını yazar. 1965'te *Sokakta Kan Vardı* ile yönetmenliği dener. Sonra *Korkusuz Âşıklar* ve *Kopuk* filmlerinin senaryolarını yazarak yönetmenliğini yapar.

Şimdi geriye dönüp baktığında ellisinden sonra başladığı romancılığının ilk ürünü olan *Bir Gün Tek Başına*, ardından *Mavi Karanlık, Yeşilçam Dedikleri Türkiye, Güven* gibi romanları; *Dallar Yeşil Olmalı* adlı oyunu ile TRT 1970 Oyun Ödülü, *Bir Gün Tek Başına* ile Milliyet Yayınları 1974 Roman Yarışması'nda Birincilik Ödülü, 1976 Orhan Kemal Armağanı; *Karanlıkta Uyananlar* ve *Kara Çarşaflı Gelin* filmleriyle Antalya Film Şenliği'nde En İyi Senaryo ödülleri; *Bedrana* ve *Güneşli Bataklık* filmleri ile yer aldığı Carlovy Vary Film Şenliği'nde Cidalc ve İşçi Sendikaları Özel Ödülü vardır.

12 Eylül'den sonra açılan Türkiye Yazarlar Sendikası, Aydınlar Dilekçesi, Barış Derneği davalarında her zamanki gibi dimdik durduğu bir yargılanma süreci ve "onur anıtı" olarak yaşam defterine yazılan savunmaları vardır. Örneğin Barış Derneği Davası'ndaki savunmasına, "Savcının, Esas Hakkındaki Mütalaa adı altındaki politik saldırısını okudum," diye başlar, "... ülkesine karşı sorumlu bir yazarın gönül huzuru, vicdan rahatı içinde kararınızı bekliyorum," diye bitirir.

12 Eylül'ün o karanlık günlerinde açılan "Aydınlar Dilekçesi Davası"ndaki savunmasında yer alan son sözleri, aynı zamanda Vedat Türkali'nin nasıl da usta bir polemikçi olduğunu gösteriyor:

... biz (dilekçe) verilebilir olduğuna inandığımız için karşınızdayız. Savcı verilemez oluşunu savunanlardan yana, onların haklı olduğunu kanıtlamaya çalışıyor. Karar sizindir. Eğer verilemez olduğu sonucuna varılırsa ne olacaktır? Bizler, ülkenin bunca yıl yaş yaşamış aydınları, bu ülkede dilekçe bile verilemez olduğunu hâlâ anlayamadığımız için cezaya müstahak görülüyoruz demektir. Cezamızı çekeriz.

85 yıldır inançlarının peşine takılıp soluksuz giden bir çınarın yaşamını buraya sığdırmak elbette olanaksız. Ama belki de bir anekdot her şeyi anlatabilir.

Bir gün bir yayıncıya, "Evladım dünyada en zor olunan şey nedir," diye sorar. Yayıncı, "İnsan olmaktır," karşılığını verir. Bunu yetersiz bularak, "Komünist olmaktır," diye düzeltir Vedat Türkali.

13 Mayıs 2004 Vedat Türkali'nin 85. doğum günü. Bu nedenle 1 Mayıs 2004'le 1 Mayıs 2005 arası Vedat Türkali yılı ilan edildi. Yazarlar, sanatçılar, gazeteciler, yayınevleri ve çeşitli kuruluş temsilcilerinden oluşan komite hazırlıklarını sürdürüyor.

85 yıldır "düş"ünün peşinden koşuyor Türkali. Bir insan bir "düş"ün peşine bu kadar takılırsa, bilin ki aslında o düş değil gerçektir!

19 Nisan 2004
Radikal gazetesi "Zaman, Mekân ve İnsan"

Cemil Meriç

Aşina Olmak İstediğim Çevre

15 Ocak, "Akademi Kitabevi'nde imza günü. İyi niyetleri cevapsız bırakmamak için katlanılan bir tören. Anonim bir Cemil Meriç, anonim müşteriler. Bir anonimler randevusu. Sosyal hayatın bütünü de aşağı yukarı öyle değil mi? Vedat Türkali ile konuşuyoruz. Nazik ve sevimli. Beni Balzac tercümelerimden tanımış. Sonra okuyamamış. Sıcak ve dost bir ses. Sağdaki anlayışsızlıktan şikâyetçi. Haksız değil. Ama bu anlayışsızlık siyasi tercihlerden çok, sosyal tarihin mirası. Unsurları arasında hiçbir kaynaşma olmayan geniş bir imparatorluk.

Diller başka, gelenekler ayrı, ferdi ve zührevi bazı menfaatlerin zorladığı geçici dostluklar. Yalnız bu geniş topluluğun bazı

ortak değerleri, alışkanlık veya zaafları vardı. Bunlardan biri de edebiyattı. Eskileri bilemiyorum. Bir Hamit, bir Nazif, bir Haşim her okuryazarın sevgi ile andığı isimlerdi. O kadar uzağa gitmeyelim. Yakup, Reşat Nuri, Ömer Seyfettin, hatta Nâzım, hatta Necip Fazıl birer bayraktılar. Vedat Türkali yıllarca hocalık yapmış, sinema ile uğraşmış ve ülkenin bellibaşlı ödüllerinden birine layık görülmüş, kalburüstü bir yazar. Kaç kişi tanıyor? Daha doğrusu belli bir dünyanın insanı, minnacık bir dünyanın.

Benden imza isteyenlerin biri de astsubaydı. Okumak ve okutmak isteyen "uyanık" bir tecessüs. "Arkadaşlara *Minyeli Abdullah*'ı tavsiye ediyorum, siz yolumuzu aydınlatır mısınız?" diye soruyordu. Ne yazık ki karşıda bir binbaşı duruyordu ve astsubayın fısıltısını işitmemiş gibi davrandım. Zavallı Denizer! Karısına, kızına kitaplarımdan birçoğunu imzalattı. Vedat Türkali'nin adını duymuş muydu acaba? Onun gibi edebiyattan hoşlanır görünen kaç genç için Vedat Türkali bir meçhul, daha doğrusu bir düşmandı. Bu yamyamca kini bir parça da kendimiz yaratmamış mıydık? Balzac tercümelerimden sonra beni okumadığını söyleyen Vedat Türkali ile okuyucularına ondan söz etmeyen Cemil Meriç büsbütün suçsuz muydular? Bir mühendis Yalova'dan kalkıp beni tanımak için "Akademi Kitabevi"ne gelmişti. Bana hayrandı. Neden kitaplarımı bu kadar ücra bir yerde imzalamaya kalktığımı serzenişle soruyordu. Müessese sahibi, Kitabevi'nin herkesçe tanındığını, bu serzenişin yersiz olduğunu ihtar ederken galiba binbaşı kendisinin Oktay Akbal'ı tanımak için Eskişehir'den kalkıp İstanbul'a geldiğini anlatıyordu. Önce Hadi Bey yüzümü görmek istemeyen dört-beş *Cumhuriyet* okuyucusunun kitaplarını imzalattı, "Sayın falan gibi tabirlerden hoşlanmazlar," diye de ilave etti. Opera'da artist olan bir hanım bir *Köprüden Düşenler* aldı, Neşe Akar bütün kitaplarımdan birer nüsha istedi. Sadık Bey'den öğrendiğime göre, "mesture" imiş. Akar'ı eski yeni birçok aşina takip etti. 6'ya doğru Vedat Türkali ile Emil Galip Sandalcı şeref verdiler. Sandalcı, üç-dört kitap imzalattı. En sonunda Hilmi Yavuz göründü. Şerif Mardin, "Saint-Simon"u okutuyormuş seminerlerde. Ne yazık ki altı tane gönderebilmiştik. Çabucak tükendi. Ben kitapları imzalarken Sadık Göksu ile Vedat Türkali ve Sandalcı konuşuyorlardı. Ara-

da ben de birkaç söz söylüyordum. Göksu konferansıma davet etti üstatları. "Kubbealtı"nda konuşacağımı öğrenince itizal ettiler. Orada insanlar tespit edilir, sonra da başlarına çeşitli belalar getirilirdi. Lüzumsuz birtakım izahlara giriştim. Yarı kabul yarı reddettiler. Hilmi Yavuz pek konuşmadı. Ben ne de olsa şüpheli bir misafirdim, onlar ev sahibi. Tesadüf bizleri bir araya getirmişti. Herkes nazik olmaya çalıştı. O dost iklim içinde tanışmamız ne kadar gerçekleşti, bilemiyorum. Muhakkak olan şu ki "Kubbealtı"ndan daha çok kendi dünyamdı burası, bir paravana. Ben her paravanayı yok etmek istiyordum. Bu arzum ne kadar başarıya ulaşabildi, bilmiyorum. Vedat Bey'i çok sevdim. Önceden de seviyordum, bir nevi Kemal Tahir, belki daha samimi ve daha dağınık. Mahiyeti bir içişte kestirilemeyen lezzetli bir içki. Sandalcı daha kapalı, aradaki paravanayı daha titizce korumak isteyen bürokratik bir mizaç. Birincisi sanatçı, ikincisi diplomat. Yıllardan beri ilk defa olarak aşinası olduğum, daha doğrusu aşina olmak istediğim bir çevredeydim. Dostlar geldiler, hayalete benzeyen dostlar.

Coşkun, İsmail Kanlıdere, Cevat... Hepsi de iyi çocuklar. Ama hiçbirini tanıyamamıştım, daha doğrusu hiçbiri beni tanımıyordu. Birlikte bir otobüs yolculuğu yapmıştık. Otobüsteki ne kadar bizdik. Bana gerçekten yakın olanlar bu anonim hayranlardan fazla, ilk defa karşılaştığım Vedat Türkali'ler, Sandalcı'lar, Hadi Beylerdi. Acaba neden? Belki aynı çileleri yaşamış, aynı anlayışsızlıkla karşılanmıştık da ondan. Şair Ebulâlâ'yı hiç unutamam, bütün reybiliğine rağmen rahatsız edilmemişti. Bu, İslamiyetin tesamuhundan mı ileri geliyordu? Biraz öyle. Ama sağlam bir zırhı da vardı: felaket. Kör şair çağdaşlarının kıskançlığını tahrik etmiyordu. Sağın gösterdiği nisbi muhabbetle böyle bir saygı, daha doğrusu saygısızlık yok mu? Türkali'ler kavganın içinde, çünkü yaşıyorlar. Benim yazdıklarım adeta mezarların ötesinden sesleniş. Zaafım da gücüm de şuradan geliyor: Gündelik tutkulardan uzağım.

Deniz K. Çakıcı

85 Yaşında Bir Çocuk[38]
Vedat Türkali

Benim gözümle Vedat Türkali'yi anlatmam istendiğinde, durup düşündüm: Hangi Vedat Türkali'yi anlatmalıyım? Hayatımın belirleyici köşe taşları oluşurken aslında çoğu kez fark etmeden hep Vedat Abim olan ve aynı zamanda biraz Berlin, biraz Köln, biraz Londra, biraz Paris, biraz Küba, biraz gidilememiş ülkeler demek olan Vedat Türkali'yi mi? Ömrümün hep on altı, en fazla on yedi yaşındası olarak muzip bir genç ve derya derinliğinde öğretmeni kalacak olan Vedat Türkali'yi mi?

38. Yazı başlığı, sinemanın 100. Yıldönümü nedeniyle Vedat Türkali'nin hazırladığı bir yazıdan esinlenilmiştir. Vedat Türkali, "Yüz Yaşında Bir Bebek", *Ezgi* dergisi, 1996 yılı, 12. Sayı.

Hiç bitmeyen ve –umuyorum hiç bitmeyecek– projelerle koca bir asrı göze alabilmişliğin, Vedat Türkali'sini mi? Konuşulması gereken yerde konuşup suskuyu kırmış, haklıyı haksızdan ayırmakta ödünsüz, yerini belirlemek gerektiğinde belirlemiş, riske girebilmişliğin Vedat Türkali'sini mi? Yeşilçam'ın ve Türkiye'nin alışılmış kalıplarını, çalışmalarıyla zorlayan önemli senaryo ve roman yazarımızı mı? Bunca çok soruyla başlayan bir anlatı ve duygu karması ne denli saydamlıkla iletilebilir başkalarına peki? Saydam bir üst dil kurarak neleri aktarabilirim? Sığdırabilsem ve sözcüklerimin yetebileceğinden kuşku duymasam, hepsini birden anlatabilmek en iyisi tabii ki...

Türkiye Cumhuriyeti'ni daha kundakta iken yaşamış Vedat Türkali. Ben de onun gür sesinin tınısında, İstiklal Marşı'nın, kısa aralarla değişmiş dört ayrı bestesini dört ayrı tarih kesiti olarak yaşama şansına sahip bir kuşaktanım. Çocukluğumuzdan beri bildiğimiz, söylediğimiz İstiklal Marşı'nın, "Korkma" diye başlamasına dair şimdiye değin hiç düşünmüş müydünüz? Ben ilk kez, Vedat Türkali ile birlikte düşündüm bunu ve onun kundakta iken yaşadığı meclisten bu marşın nasıl onay aldığını da, o meclisin nasıl oluştuğunu da, yine Vedat Türkali'nin mecaz yüklü derslerinde öğrendim.[39]

Dikkat ederseniz hiçbir milletin marşı, "korkma" diye başlamaz. Ayıp bir şey bu. O zamanlar Akif'in vatan sevgisiyle ve heyecanla dolu bu şiirini Hamdullah Suphi, birkaç kez mecliste okumuş. Bu meclis, Osmanlı'dan kalma "sağlığı koruma yasası"na bakışıyla ünlü bir meclis: Kadın doktor olmadığı için, kadınları da erkek doktorların muayene etmesi gerek. Ama bir erkek doktorun, kadınları muayene etme hakkı yok. Yahu, diyorlar mecliste, bakmadan ilaç vermek yerine bari hastaların boğazlarına, açtırıp ağzına baksın doktorlar. Meclis ayağa kalkıyor, "daha ne kaldı geriye" diye... İşte değişe değişe bugüne kadar gelen bu meclis, "Korkma Sönmez"i de kabul eden meclis. Aslında, temel yapı değişmiyor tabii özgürlüksüzlüğe, bağımlılığa paralel giden, geri bıraktırılmışlığın sanata yansıması ise tıpkı temelde değişmeyen o çarpık sosyoekonomik yapı gibi. Asıl yapı, toplum yapısındaki ilkel ve geri olan birçok şeyi de içinde barındıran bir sanatsal yapıyı kaçınılmazlaştırıyor.

39. Bu yazı içinde kullanılan tüm alıntılar özgündür: Vedat Türkali'yle özel söyleşiler ve akademik çalışmalar esnasında kayda geçirilerek, yazar tarafından oluşturulan "Vedat Türkali Arşivi" içinde saklanmaktadır.

Sinemadan edebiyata, sanatın her alanında, çarpık bir ekonomik taban üzerinde, sağlıklı bir sanatsal kurumlaşma olamayacağını, edebiyatın yerinin böylesi bir yapıda ne olduğunu, hayatın içinde duruşuyla, çok yönlü ve her anlamda Vedat Türkali aktardı benim kuşağımın belleğine.

Kendi belleğinden derlediği, beş yüzyıl önce söylenmiş ama günümüz Türkçe'sinin pırıltılarını taşıyan dizeler çıkarıp onca çok şeyi bunca net; tarihleriyle, noktaları virgülleriyle bağlaşığı olan başka olaylarla birlikte kolayca söyleyiveren hem de söylediği her şeyin sanki çok basitçeymiş gibi, akıp giden ve akıp gitmiş olan zaman içinde yerini milimetrik bir ölçüyle bulması açısından şaşırtıcı kılarak çoğu kez: "Hurşide baksa gözleri halkın dolâ gelir / Zirâ, görünce hatırâ ol mehlikâ gelir..." gibi. Önce söyledikleri ve yazdıklarıyla vardı. Bu nedenle ben de önce dinlediklerimle ve okuduklarımla başlayacağım anlatmaya.

Vedat Türkali'nin benim belleğimin silinmeyecekleri arasına ilk katılışı, 27 Mayıs 1960'ın hemen öncesini sergileyen *Bir Gün Tek Başına* romanıyla oldu. Lise çağlarımdı. Önce 27 Mayıs 1960'ın ne demek olduğunu kavratarak. Sonra yan yana ve iç içe sıralanmış, betimlemelerden çok tanımlamalara dayanan birinci, ikinci ve üçüncü tekil kişi anlatımlarla dünümüze ve günümüze sorular, sorgulamalar taşıyarak. Ardından yazınımıza ikinci tekil kişi anlatıyı getirerek, yepyeni bir boyut kazandırdığını fark ederek: Bu boyut; insana tarihsel gelişimi ve var olduğu bütün içinde canlı, olduğu gibi bakan ve okuyucuyu, sorgulayan bakış açısı olarak yapıtın içine katan bir boyuttu.

-Romanda birinci tekil kişi anlatı, dıştan izleyen bir açıyı oluşturuyordu.

-İkinci tekil kişi anlatı, hem tezat açılardan hem de roman kişilerini dışardan eleştirel olarak gören (sanki) yüzlerce, binlerce gözün oluşturduğu açılardı. Okuyucu, okuyan olarak roman zamanının ve olayların reel olarak dışındaydı. Romanı okuduğu reel zaman birimi içinde ise; zaman zaman kendinden bulduğu parçalara karşı sübjektif, zaman zaman kendine yabancı bulduğu parçalara karşı objektif. Ama bir de, ikinci tekil kişi anlatı yönteminin sorgulayan tutumuyla, doğrudan anlatıma katılandı sanki.

-Üçüncü tekil kişiye gelince; anlatıcının açısını oluşturuyordu. Okuyucu olarak sırtımızı arkaya yaslayıp yapıtı en dıştan görmeye çalıştığımızda, roman bütününün yanı sıra bizim de içinde olduğumuz, çokboyutlu şeffaf bir prizmada kendimizi izlediğimiz sanısı, sahicilik kazanıyordu. Öyle çok sevmiştim ki ortasına düşüverdiğim romanı ve roman realitesini, günümü, roman kişilerinden edindiğim dostlar ve düşmanlar doldurmuştu.

Asıl önemlisi; sanıyorum 27 Mayıs öncesi de 12 Mart, 12 Eylül sonrası da ufak tefek değişiklerle ama varlığını sürdürerek günümüze değin uzanan roman kişileriyle okuyucuya ilettikleriydi. O kişiler ki; lise çağlarımın ardından hayatımın hemen her karesinde karşılaştığım, birlikte yaşamak durumunda kaldığım ve *Bir Gün Tek Başına*'dan tanıdığım, hayatın diyalektiğini anladığım kişilerdi. Nermin sözgelimi: Melekliğe büründükçe çirkinlik saçan, gülümsedikçe bir çukurun dibine çeken, sakınılası bir kötülük gibi. Ve Kenan; özgürlüğün sınıfsal bir temeli olduğu tarihsel gerçeğini ve bir bağış değil hak olduğu gerçeğini, sınıfsal yapısı gereği unutuverip, romanda tarihsel bilinçten yoksun "aydın" tipini sergileyerek sunuyordu. Derme çatma ve köksüz bir bitki gibi duran yapısına da uygun olarak, kaypaktı. Her şeyden önce kendine karşı ikiyüzlü. Yanlışlığını içten içe bilen ama söylemeyen. Kaygan bir zemindi Kenan'ı oluşturan. Güven vermeyen. "Ben" egosunun belirlediği bir yapı, kuşku taşıyan, kuşkuyu taşıyan bir roman kişisi. Ancak kişisel açlıklarının getirip dayattığı buhranlarıyla yüz yüze geldiğinde aslında, toplumsal doğrular da olduğunu anımsıyordu. Ne kendinde ne de kendi dışında "nasıl" ve "niçin"i kavramayan, kavrayamayan. Bundan dolayı da, gizliden tehlike çanları çalan bir duyguyu taşıyordu kendine ve kendi dışına. Gizliden çalıyordu çanlar. Çünkü öteki yanıyla Kenan, sokakta karşılaşıvereceğimiz herhangi bir iyi insanın özelliklerini de taşıyordu, insanca. Duygulu ve fedakârca. Tüm fedakârcılığına rağmen içinde yaşadığı toplumun nabzını tutmaktan uzak, içinde yaşadığı topluma yabancıydı. Bu yabancılığın yalnızlığıyla, Kenan'ın canına kıydığı günün ertesi, 27 Mayıs 1960'tır. Umutsuzluğun eleştirisi olarak yer etmişti belleğimde Kenan.

Bir Gün Tek Başına'nın umut taşıyıcıları ise, tarihsel gerçekliği bilince çıkarıp savaşan Hasanlar, Günsellerdi. "Perşembenin gelişi çarşambadan belliydi ya, ülke daha böylesi apaçık vatan satıcılarına kaptırılmamıştı." Ya da, "Bu millet de benim gibi, harfleri tanıyor da, daha birbirine vuramıyor" belirlemeleriyle, halkın içinden gelen, bilge tavrıyla romanda toplumun eleştirisini yapan, isabetli saptamalarıyla yön belirleyen Reşit Ataş'lardı. Yapaylığa düşmeden, daha ilk sayfalarda okuyucuyu yakalayıp hareket halindeki görüntülerin; bir tür filmin içine katan ve geçiştirerek okumaya izin vermeyen bir yazar hayatıma katılmış ve yer etmişti. Yazarın gerçekliği algılayışı ve yazarın görevinin ne olduğuna dair en önemli ilk sorularımı *Bir Gün Tek Başına* romanında belirginleştirmiştim.

1991'de, Berlin Freie Universität Türkoloji Bölümü'nde hazırladığım seminerlerin konusunu "Vedat Türkali'nin Yapıtları" oluşturuyordu. Konuk öğretici olarak bu seminerlere katılması dileğimi, büyük bir incelik göstererek kabul etmişti. Bu seminerlere paralel düzenlenen söyleşilerin birinde, ellerinde soru kâğıtlarıyla söyleşiye gelen okuyucularından birinin, "Neden bazı kahramanlarınızı öldürüyorsunuz. Ve *Bir Gün Tek Başına*'daki Günsel, *Mavi Karanlık*'taki Korhan, gerçekte değil de sanki Türkiye'de olması gerek diye yaratılmış tipler gibi. Yapay her ikisi de değil mi?" sorusuna Türkali'nin verdiği yanıt, yazarın gerçekliği algılayışı ve yazarın görevinin ne olduğuna dair sorunun yanıtını içeriyordu:

Adam intihar etti yahu, ben niye öldüreyim adamı. Bu acımasız bir iftira gerçekten. Siz zannediyorsunuz ki yazar, istediğini istediği gibi yazabilir. Keşke öyle olsa. Mümkün değil. Bir yazar evvela insanlarını yaratmaya çalışır. Bu insanlar gerçek kimlikleri, kişilikleriyle ortaya çıkmışlarsa, eğer yazar da namuslu bir yazarsa kolay kolay söz geçiremez onlara. Onlar kendi kişiliklerini yaşarlar. Tıpkı bir annenin çocuğunu terbiye etmesi gibidir bu. Ne kadar terbiye ederseniz edin çocuğun kendi kişiliği, kimliği belirlenmişse, diretir. Çünkü annesi gibi olmayacaktır, başka biri olacaktır o. Ben de çok üzüldüm Kenan'a, ama adam intihar etti. Bilmem hatırlayacak mısınız? Bir bölüm vardır Bir Gün Tek Başına'*da. Kenan bakınıyordur Beyazıt'ta. Bir tarafta da halk bekliyordur: Kalaycılar, bakkal çırakları, demirciler. Bakar, halkın arasına giremez. Bakar, yürüyen gençlerin arasında da yeri yok. Bana bir dokundu bu adamın hali.*

Nerdeyse ağlayacağım yani. Nedir bu adamın hali? Ne orda yeri var. Ne burda. Eğer yazar yaptığı işe saygılıysa müdahale edemez. Benim yeni yazdığım romanda (Güven) Sahir Bey diye bir tip var. Çok seviyorum adamı. Çok dürüst, namuslu, ödüm patlıyor. Delirecek bu adam diye. Delirmemesi için elimden geleni yapıyorum ama sonu nereye varacak inanın ki bilmiyorum. Karar veremem. Bilemem. Ben o kadar acımasız bir adam değilim. Tutayım bunları öldüreyim. Olur mu hiç.

"Bir Gün Tek Başına'daki Günsel, Mavi Karanlık'*taki Korhan, gerçekte değil de sanki Türkiye'de olması gerek diye yaratılmış tipler gibi. Yapay her ikisi de değil mi?" sorusuna gelince; çok önemli bir şey söylediniz. Teşekkür ediyorum. Şimdi bakın çocuklar. Pardon, çocuklar diyorum ama hepiniz benim çocuklarım yaşındasınız. Saptamanız doğru. Korhan için değilse bile, Günsel için iki bakımdan doğru. O dönemin genç kızlarının çoğunu tanıyorum. O tip yoktu. O tip gerçekten yapay bir tiptir. Ama onun yapaylığı, yaşamıyor anlamında bir yapaylık değil. O kız yaşıyor. Ama romanda yaşıyor. O benim roman anlayışımdan doğdu. Roman gerçeği, hayatın gerçeğinden farklı bir olaydır. Bunu en basit fotoğrafta, sinemada görürsünüz. Yaşadığımız kasabayı bir filmde gördüğünüzde, farklı gibi gelir size. Heyecanlanırsınız. Yazarın görevi de olanı tekrarlamak değildir. Ben edebiyattaki gerçeği, varolanı tekrar olarak anlamıyorum. Bu tipler; Günsel, Kenan biraz stilize edilmiş, arındırılmış tiplerdir. Neden? Diyelim, sizin dediğiniz eksikliklerden, yapaylıklardan da arınmış olsa, bu adam ne halt edebilir? Çünkü onun itici gücü başka: Toplumdaki katmanlar, sınıflar anlatabiliyor muyum? Bunu daha iyi, romanda var oldukları biçimiyle ifade edebileceğimi düşündüğümden, onları arındırdım. Sözgelimi, Kenan gibi tipleri iyi tanırım; nefret de ederim. Bir sürü hıyar. Hatta intihar etme olayı bile, ben onu stilize ettiğim için, intihar etmek yüceliğini gösterdi. Aslında o Kenanlar yaşamak aşağılıklığına razı olurlar. Daha kötü durumdadırlar. Öyle düşünüyorum ben. Diğer tipe gelince, o daha gerçektir. Bunların hammaddelerinde, gerçekten esinlendim. Yakup Kadri'nin* Nur Baba *eseri mesela. Bağlarbaşı'nda bir Bektaşi tekkesi var. Orda gerçek bir adam ve Y. Kadri onların arasında yaşamış. Onları örnek alarak eserini yazmış. Mustafa Kemal okuyor bu kitabı, merak ediyor. "Kim bu adam?" diyor. Y. Kadri, "Paşam, Nur Baba tekkenin dedesidir" diyor. Adamı, her şeyini karşılayıp Çankaya'ya davet ediyorlar. Bir gece konuk ediliyor Çankaya'da. Ertesi gün yolcu ediyorlar. Atatürk, Yakup Kadri'ye diyor ki; "Ben biraz hayal kırıklığına uğradım. Bu sizin anlattığınız tiple buraya gelen adamın pek alakası yok" diyor. Yakup Kadri'nin cevabı: "O, benim anlattığım tipin hammaddesidir, Paşam" oluyor. Biz hepimiz bu hammaddelerin içinde yaşıyoruz ama görmüyoruz. Sanatçının görevi bu görülemeyenleri bulup stilize etmek ve yeniden size tüm o prototiplere örnek olabilecek bir edebiyat tipi olarak geri vermektir.*

Yazar Vedat Türkali'nin, asıl bir sinema emekçisi olduğunu öğrenmem *Yeşilçam Dedikleri Türkiye* yapıtını okuduğum zamana denk düşer. Tekelci yapının kıskacında dışa bağımlı, aracı ve tefeciye zemin hazırlayan bir Türkiye sistemini ve aracı-tefeci elinde kalmış bir sinema yapısını sergileyip '80'lerden sonra yaşanan siyasal-toplumsal olayların, ölümcül çatışma ve çelişkilerin altını çiziyordu bu yapıtta. Bazen sınırsız özgürlük gibi görünenlerin aslında, sınırsız esirlik anlamına geldiğini bir kez daha hatırlatmıştı bana.

Günün ve dünün sentezini yakalamak açısından hepimiz için özellikle de Türk Edebiyatı için yenilikler taşıyan düşüncelerinin, bizlere dinçliği ve gençliği taşıdığı kesindi. Yeşilçam ve Türkiye arasındaki, ayrıca hayat ve sanat arasındaki kopukluk; diyaloglar, monologlar ve iç monologlar üzerine kurularak aktarılmıştı. Teknik anlamda, edebi betimlerin olmadığı bir anlatıydı ve roman kişilerinin hayata bakış açılarıyla, davranışlarıyla, eylemleriyle belirsizlikten, anlaşılmazlıktan çıkıvermeleri, günlük yaşantının belirlediği kendilerine özgü hallerden sıyrılıp özel roman kişileri haline dönüşmeleri şaşırtıyordu okuyucuyu. Tipler aşılıp tipik karakterler yaratılmıştı. Olumsuzluğun olumluya dönüşümünü, akan zamanın hareketliliğinde insan dramıyla sergiliyordu yazar. Film kareleriydi zamanın içinde akan. Yapıtı yaratan insan, yapıtta yaşayan insan ve yapıtı algılayan insan üçgeninde, sinemanın insanı çok çeşitli ve çelişkili yanlardan yakalayan gücünü yazar, nasıl böylesi film kareleri halinde yakalayıp irdeleyebilmişti? Sinema sanatının yazına taşınması değil miydi bu?

İlk, Üsküdar İskelesi çekimleriyle film işine başladığını, Otobüs Yolcuları, *Dolandırıcılar Şahı* ile senaryo çalışmalarını geliştirdiğini, her iki filmde de, Türk sinemacılığında önceden denenmiş kalıpları, halka bir şeyler verebilen ve yeni bir düşünce ufku açan sentezle kullanma çabası gösterdiğini, ardından Şehirdeki Yabancı ve Orhan Kemal'in o dönem henüz yayınlanmamış bir romanından yola çıkarak uyarlanan *Üç Tekerlekli Bisiklet*, Herman Zudermann'ın "Mix Bumbulis" adlı hikâyesinden uyarlanan *Erkek Ali*, ayrıca *Kızgın Delikanlı* senaryolarını yazdığını ve *Karanlıkta Uyananlar* senaryosunun, işçi sorunlarına değinen bir film yapma özlemiyle doğduğunu,

özel söyleşilerimizde öğrendim. Türk sinemasının, kişilerin çatışmaları üzerine kurulu filmlerinden farklı olarak, ilk kez *Karanlıkta Uyananlar*'la kişisel bir neden olmadan, iki ayrı sınıfa ait insanların çelişkileri, dramları işlenmiş ve 1965 Antalya Film Festivali en iyi senaryo ödülünü almıştı.[40]

Evet, yalnızca okuyucu sanısı değildi benimki. Yazar, yazın'ın, bir hüner olmaktan çok sorumluluklarla yüklü bir savaş biçimi olduğunu da hep anımsatarak, sinemayı yazına taşımıştı. Bu belirlemeyi doğrulayacak bilgiyi, 1998'de Köln Özgür Üniversite seminerlerinde kendisi verecekti:

> *Devinimli resimlerin bir düzlemde sergilenmesidir sinema. Ölçü ve bakış açısı insandır. Sergilemeye kamera aracı olur. Anlatıcı ne kadar saklansa da anlatılandan ayıramaz kendini. Anlatanın kendi de, varlığını sezdirmeden olayın içindedir. Bu çevredir, mizansendir, ışıktır, oyundur ve tüm bunlara nereden ve nasıl baktığımızdır. Tüm bunlardan dolayı da sinema, etkin bir eleştiri aracıdır. Ben bunları, roman anlatımında uyguladım. Romanın kişileri yaşadıklarını, sözünü ettiğim biçimde anlatırken, okuyucuyu da işin içine katarlar. Bu sinemadır işte. Sinema, sanatın, çevreden alınanları yapay bir birleşimle yansıtmada görevli olduğunu tanıtlama aracıdır. Şematikliğe düşmeden gerçeğin tüm boyutlarını simgelerle anlatmadır. Roman kişilerinin çiziminde, simgelemenin vuruculuğunu, etkileyiciliğini kullandım. Çizdiğim kişilerin gerçekliği, kişiliklerine yansıyan dünyanın nasıl değiştirileceği sorusuna yardım edebildiği kadar gerçektir. Hem de simgedir.*

Dünyanın ve Türkiye'nin değişiminde kendine önemli bir misyon belirleyen TKP'yi, tarihini ve tarihi sorgulayıp sorgulatarak değişime katkıda bulunan Vedat Türkali'nin, içimde gerçek bir tarihsel simgeye dönüşmesinin zirvesi ise, sanıyorum *Güven*

---

40. Aynı yıl (1965), *Sokakta Kan Vardı* filminin yönetmenliğini yapıp ardından tiyatroya, *141. Basamak*, *Dallar Yeşil Olmalı*, *Bu Ölü Kalkacak* oyunlarını yazar. *Dallar Yeşil Olmalı*, TRT Oyun Ödülü'nü alır. *Bu Ölü Kalkacak* da övgüye değer bulunur. 1972 yılında *Kopuk* filminin yönetmenliğini yapar. 1974'de Bekir Yıldız'ın öyküsünden *Bedrana* senaryosunu hazırlar; film yapılır. Bu eser doğu insanının kendine özgü namus anlayışını ve kadının köleliğini işler. *Bedrana* ve daha sonra yazdığı *Güneşli Bataklık* Carlovy Vary Film Festivali'nde Cidalc ve İşçi Sendikaları Özel Ödülü'nü alır. 1975'de yazdığı *Kara Çarşaflı Gelin* ise 1977 Antalya Film Festivali Senaryo Ödülü'nü kazanır. Önemli çalışmalarından biri de *Fatmagül'ün Suçu Ne?* senaryosudur. Ellinin üstünde senaryo çalışmasından kırka yakın film yapılmıştır.

romanıyla oldu. II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'yi anlatan, bin iki yüz sayfalık roman, bir yüzyılın kapanışını ve yeni bir yüzyılın başlangıcını veriyordu. Toplumun tüm kesimlerinin ve bu kesimlerin her birinin görüşlerinin temsil edildiği muhteşem bir arena. Her şeyin asıl şeklini bulması için merakla, titizlikle kurcalanan tarih, içinde kaybolunduğu sanısı veren uzun bir yolculuk olarak düzenlenmişti.

Dünya tarihinin en önemli dönemeçlerinden biri olan II. Dünya Savaşı süresindeki Türkiye kesiti, anlatıda geriye dönüşlerle verilerek, romandaki zaman bir güzel giyindirilmiş tarihle. Zaman, kendi istem ve olgularıyla güçlü bir itki yaratıp yaratıcı bir unsura dönüşmüş. Oranlı kurgulanmış: Geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanın dışında bir de roman kişilerince taşınan düşsel zaman göz önüne alınınca, yazarın kurguladığı geometrik zaman, hayranlık uyandıran düzeye ulaşmış.

–Üstelik böylesi çok roman kişisinin yer aldığı bir yapıtta! Nerdeyse bir kasaba halkı kadar!–

Roman dönemin somut verilerinden, belgelerinden yararlandığı gibi, yazınsal yaratım içinde kendi verilerini de yaratıyor. Biraz önce sözünü ettiğim kaybolma sanısı da bununla doğrudan ilgili. Romanın sınırları politik bilgi ve belgelerle zenginleştirilerek her şey öylesine yerli yerine oturtulmuş ki... Gerçek olguların bilgisi olmasının yanında yanılsamaların da sonucu olan tarih belgelendiğinde, gerçeğin algılanışına kaçınılmaz biçimde katkı sağladığı da açık.

Buna bağlı olarak *Güven* romanında, Türkiye yazını için başlıbaşına yenilik ve ilk özelliği taşıyan yanlar, benim için de, Berlin duvarının yıkılmasından sonra, Doğu Alınan Arşivleri'ne aralanan ilk kapı oldu. *Güven*'de, Nazi dönemi Almanya'sı ile bağlantılı olarak Türkiye'de çalışan biliminsanları anlatılıyordu. *Güven*'in ikinci cildinde[41] söz edilen Kırım Tatarları'na dair ad ve olaylar için, Berlin Doğu Avrupa Kaynak ve Araştırma Merkezi'ndeki, Nazilerle işbirliği yapan biliminsanlarına dair belgeleri görmek de elzem olmuştu:[42]

41. Sayfa 127-135 arası.

42. 1933-1941 döneminin öncelleri ve kişileri:
Genç Rus Tarihçileri: Werner von Harpe, Peter Kleist (1904-1971), Gerhard von Mende (1904-1963).

Güven romanının, gerçek dünyanın bilgisini taşıma –hatta belgeleme– işlevi olduğu yadsınamazdı. Bilimsel olguların bilgisini edinmek anlamında değil elbette bu söylediğim! Roman sanatı olarak, eğitici yanını göz ardı edemeyeceğimiz anlamında. Benim de içinde bulunduğum kuşağın, TKP tarihini, *Güven*'le bir kez daha keşfetmiş olmamız tesadüfen değildi elbette.

Türk Genelkurmayı'nın Kafkasya'ya, Kırım Tatarları ve Nazi Almanya'sına dair düşünceleri, Nazilerle yaptıkları işbirliği ve perde arkası, Nazilerin Sovyetleri Stalingrad'da yenerek Kafkaslar'a inme ve Türkiye'yi, Alman bölge yöneticileriyle yönetilen aşağı ırktan insanların bulunduğu bir sömürge durumuna getirme düşleri, savaş vurguncuları ve iktidardan üniversitelere kadar her kesimden işbirlikçiler, ülkelerin Gizli Haber Alma Teşkilatları ve faaliyetlerinin öykülenmesi, ayrıca roman kahramanı Galip'in, Hitler öğretisine bulanmış kafa yapısı ve bu doğrultuda gelişen Kafkasya emelleri içinde, yalnızca MAH'ın değil, İngiliz, Amerikan, Alman Haber Alma Teşkilatlarının işleyişi ve faşizmin, faşist terörün topografyasının çizilmesi öykülerinin her biri, ayrı bir sorunun taşıyıcısı durumunda ve

---

1937 Temmuz başları, NSDAP "Dış Politika Doğu Bölümü Antibolşevik Propaganda için Talimat" adı altında üniversitelere davetiye çıkarır. Birbirinden çok farklı Doğu enstitülerinden işbirlikçi çağırmak düşüncesi Werner Markert'indir (1905-1965). Bu çağrıya uyarak çok farklı bilimsel anlayış ve bölümlerden gelen yirmi sekiz ad arasında; Berlin'den Prof. Hans Uebersberger, Prof. Max Vasmer, Prof. Gerhard von Mende; asistanlar: Werner Philipp, Hedwig Fleischhacker ve Magarete Woltner, ayrıca 1880 yılından 1910 yılına kadar Rus vatandaşı olan Rus Doçent Adolf Lane ve Baron von Manteuffel en önemli işbirlikçiler olarak sayılıyordu.

Gerhard von Mende: 1937'den itibaren Berlin Üniversitesi'nde Türkolog ve Dış Ülkeler bilimadamı. 1941'den itibaren Kafkasya bölüm dekanı. 1943'ten itibaren Doğu Bakanlığı'nda (Ostministerium) Yabancı Halklar Sorumlusu.

Gerhard von Mende'nin denetiminde çalışanlar:

Doğu Bakanlığı Tatarlar sorumlusu Heinz Unglaube.

1937-43 arası Berlin'de Türkoloji öğrenimi gören Ahmet Temir. Prof. Dr. Ahmet Temir, Türkiye'de yaşayan Volga Tatarları konusunda uzmandır. Tatar Savaş Konfederasyonu birinci sorumlusudur. 1936-1943 yılları arasında Almanlara esir düşen İdil-Urallı Tatar, Başkurt ve Çuvaş askerleri ile de bir müddet ilgilenmiştir. Ahmet Şafi-Almas aynı konfederasyonun ikinci sorumlusudur.

Galip Sultan. Volga Tatarı ve savaş tutsaklarındandır. Daha sonra Tatar Savaş Konfederasyonu şefi olmuştur... (Voigt, Gerd. *Rußland in der deutschen Geschichtsschreibung 1843-1945*. Quellen und zur Geschichte Osteuropas. Band XXX. Akademie Verlag. Berlin. 1994. s. 237-256).

anlatının kolları olarak önemli. Ve kendi iç gelişim süreçleriyle birlikte asıl öyküye, Türkiye Komünist Partisi tarihine, uluslararası konjonktürden kopmadan bağlanıyordu.

Sovyetler Birliği'nin dağılışına kadar, birçok şey gibi TKP ile ilgili tüm belge ve dökümanlar da gizlilik içindeydi. 1936 yılında Komintern, dünyada gelişen savaş tehlikesine karşı, genel bir durum değerlendirmesi yapıp dünyayı ikiye ayırır: Savaştan yana olan ülkeler ve savaşta çıkarı olmayan ülkeler. Türkiye, savaştan çıkarı olmayan ülke kabul edilir. Buna bağlı olarak, Türkiye Komünist Partisi için desantralizasyon kararı almış. Öyle görünüyor ki Stalin'in o zamanki politikası, TKP'nin yürüteceği olası mücadele nedeniyle, Ankara'nın Sovyetlere hasım olmasının önünü kesmektir. Alman Faşizminin, Türkiye'yle tarihsel ve ekonomik bağlarını kullanarak düzenleyeceği oyunu engellemeye yöneliktir. *Güven* romanının, roman gerçekliği içinde taşıdığı en önemli sorulardan biri, bir komünist partisiyle Sovyet devlet politikasının bunca iç içe geçmiş olması yerinde midir, değil midir? Bu soru bizim gerçek hayatlarımızın sorusudur aynı zamanda.

O dönem Türkiye'sinde bir tek parti vardır: Cumhuriyet Halk Partisi. TKP de artık, bir merkeze bağlı örgüt bütünlüğü içinde çalışan bir örgüt olmaktan çıkıp savaş karşıtı, barışçı, antifaşist, demokratik, insan haklarını savunan ve bu savunuyu, CHP-Halkevleri gibi yasal bazı yapılanmalar içinde sürdüren demokratik bir örgüt durumuna gelir. İşçi partisi yapısından ödün verilerek partinin merkezcil yapısı çözülür. Sovyetler faşizmin saldırısına uğrar. Aynı zamanda da, faşizme karşı insanlığın tek umudu olmayı sürdürür. 1944 yılında TKP harekete geçerek, *En Büyük Tehlike* adlı bir broşür yayınlar. Parti Genel Sekreteri Reşat Fuat'tır. Aynı yıl, Reşat Fuat askerdir. Ama İstanbul'dan birliğine geri dönmeyerek 1944 hareketini başlatır. İl sekreteri Sebati Selimoğlu tutuklanır önce. Devrimci yönteme uyarak üç gün konuşmaz poliste. Bu süre içinde dışarıda kalanlara düşen iş, bulunduğu yerden ayrılmaktır. Üç gün sonra eve gidildiğinde, Reşat Fuat evde bulunur. Reşat Fuat, Sebati'nin tutuklandığını duyup evden çıkmıştır. Üç gün bekledikten sonra, gelmediler diye ve kalacak ikinci bir ev de bulamadığından aynı yere geri dönmüştür.

1946 yılında, bu kez Doktor Şefik Hüsnü artık polisten gizlenmeye gerek kalmadığı düşüncesiyle hareket eder. Polis, Doktor Şefik'in evini bastığında en gizli belgeleri çekmecesinden alıp gider. Bunlar, *Güven* romanının unutulmaz kişilerinden Rahmi Usta tutuklandığında, sorgudaki timin sözünü ettiği belgelerdir.

1951 yılında ise, Zeki Baştımar aynı reflekssizliği göstererek tutuklanır. Türkiye'de bu karmaşa yaşanırken dış büro temsilcisi olarak dışarıda İsmail Bilen vardır. Kırk beş yıl kadar Türkiye dışında yaşayarak Türkiye ile ilgili bir partinin yönetimiyle ilgilenir. TKP tarihinin şaşmaz bir çizgi gibi uzanan trajedisini sergiler *Güven* romanı. Stalinizmin, demokratik adı altında ama despotik merkeziyetçi anlayışla, demokratik olanı nasıl yıktığını sergiler. Bu kavga içinde sonuna kadar direnenlerin ve savaşanların yanında, Türkiye Komünist Partisi'nin dramını, asıl önemlisi ise bu dramın nasıl işlediğini sorgular ve sorgulatır *Güven*.

Vedat Türkali, roman sanatında öykülemeye verdiği önemle, evrensel yasalar ve toplumsal yapıyı sunuşuyla, sorumluluk bilincini pekiştiren yanıyla, gerçekçi yönseme içinde klasik roman geleneğini bu yapıtında da yerinde bir ısrarla sürdürendi benim için.

Roman kişileri, anlatının doğallığını bozmadan birer birer girer roman öyküsüne. Birçoğu, gerçek kişilerden yola çıkarak yaratılmış kişilerin her biri, roman dokusuna yedirilmiş. Okuyucuyu, içinden geldiği sınıfın kendine kazandırdığı çarpıcı özelliklerle etkileyen Necla, süslerinin altındaki saflık ve yüreklilikle ve aslını yadsımayan alçakgönüllülükle, ulaştığı sarsan son ile okuyucuyu devinimsiz kılan Süheyla. Ve küçük burjuva özellikleriyle ama bir o kadar da doğruyu arayan, dürüst, sorgulayan, aynı zamanda, "ilk sosyalist hükümetin toplandığı Smolni'deki salonda, uzanıp Lenin'in oturduğu koltuğu okşayacak"[43] kadar da iyi şeylere inanan Sahir Hoca...

Bu haliyle, belleğimin derinlerindeki görüntüyü, Smolni'deki salonda, uzanıp Lenin'in oturduğu koltuğu okşayan Vedat Türkali'yi, su yüzüne çıkartan roman kişisi Sahir Hoca.

Gerçek yaşamın ortasında tanığı olunan tiplerin roman kişilerine dönüşebilmesi, iyi bir romanın ve iyi bir yazar olmanın en iyi ölçülerinden biri mutlaka.

43. Sayfa 107.

Devlet mekanizmasını, çete devleti, devlet içinde devleti, bugün de kanayan yaramız olan Kürt sorununa değinip Kürtçülük bazında ilk kez bir roman bünyesinde işleyerek, işkenceyi ve direnci, savaş işbirlikçiliğini, vurgunu, soygunu, *Güven*'de ele aldığı sorunlar ve boyutlarıyla anlatmayı göze aldığı için, içimdeki Vedat Türkali'ye eklenen yeni boyut ise, bizi ve Türkiye yazınını evrensele bağlamış olması.

Bu zincirin sonuncu halkası ve *Güven*'in tamamlayıcısı olan, 85 yaşında bir çocuğun yeni romanı *Kayıp Romanlar*'a değinmeden geçmek olmaz: Uygar benliklerimizin ve kibarlıklarımızın ardındaki kaba gerçeğimizle, nezaketimizle gizlediğimiz ilkelliklerimizin ardımızda bıraktığı izle ve hayatımızın aşılamaz duvarları olan tabularımızla yüzleşmek zorunda bırakacak yazar bir kez daha bizi.

Cinsiyetlere ve cinselliğe ilişkin trajedileri; öfkeleri, günahları ve yasaklarıyla içinde saklayan toplumsal düzen masalına sorular yöneltmeden geçemeyeceğiz. Ve insan ruhunun iki çakışan boyutu, us ve ego arasındaki mücadeleyi, bu ikisinin doğru kullanılabildiği sürece kişiyi mükemmeliğe ve erdeme taşıdığını anlayacağız Vedat Türkali'nin mükemmel ayrıntı ustalığında. Tıpkı roman kahramanı Doktor'un yaşadığı gibi: Erdemlerini, içinden geldiği yapının erdemsizlikleriyle ne kadar çok besleyip çoğalttıysa o kadar çok yalnızlaşan doktor. O erdemsizlikler ki, dünyanın her yerinde kendine benzetemediği, tanımlayamadığı her şeye kuşku ve korkuyla bakmayı öğretir. İnsanların ve örgütsel yapıların kendilerini yenileyip canlı kılacağı tüm mekanizma ve olanakları elinden alıp çürümeye mahkûm eder. Kendini ve içinde bulunulan yapıyı çürümeden sakınmanın, ileriye adım atmanın öğretisi aynı zamanda, *Kayıp Romanlar*. Konu ve malzeme iyi harmanlanmış; roman dışında uçuşan hayat roman içine katılıp ilmik ilmik örülmüş. Yazı ve görsellik iç içe.

Tüm geriye doğru dönüşlerin ileriye gidiş alternatifi ve yazın tarihimizin doruğu, çocuk arınmışlığındaki ustasının, hep bizimle kalması dileğiyle.

Emin Karaca

Polemikçi Vedat Türkali

Vedat Türkali deyince, son otuz yılın Türk romanı ve romancı doruklarından biri gelir akla.

Daha da ince düşünürseniz *Bir Gün Tek Başına*'yı anımsarsınız, Kenan-Günsel aşkının arkasında 27 Mayıs 1960'a yaklaşmakta olan kıvıl kıvıl bir Türkiye gelir gözünüzün önüne...

Buradan *Mavi Karanlık*'taki 12 Mart 1971 darbesinin ardından yaratılan iç savaş benzeri kaotik ortama, 1940'larla 1970'ler arasındaki ve sonrasındaki *Yeşilçam Dedikleri Türkiye*'ye; 12 Eylül 1980 darbesinin ezdiği kuşağa kadar '50'li yılların komünistlerini, devrimcilerini görmek için de *Tek Kişilik Ölüm*'e gidersiniz...

Bunlarla da durup yetinemeyeceğiniz açıktır. 50 yılda yazılan, 1999 güzünden beri 5 kitaplık hacmiyle romanseverlerin önünde çağıl çağıl akıp duran *Güven*'e sarılırsınız...

Vedat Türkali deyince; 1970'li yılların Türk tiyatrosunda büyük ses getiren oyunlar; *Dallar Yeşil Olmalı*, *141. Basamak*, *Bu Ölü Kalkacak* gelir akla...

Vedat Türkali deyince; 1960'lı yılların ortasında Türk sinemasının temasına, ilk kez işçi sınıfının mücadelesini sokan *Karanlıkta Uyananlar* filminin senaristi gelir akla...

Vedat Türkali deyince; her gün değişik seslerden besteleri kulağımıza erişen, devrimci umudun ve coşkunun türküleştiği "Bekle bizi İstanbul" nakaratlı şiir gelir akla...

Vedat Türkali deyince; Türkiye Tarihî Komünist Hareketi'nin 1940'lı yıllarının drijanlarından ve 1951 Komünist Tevkifatı'nın Kuleli Askeri Lisesi Edebiyat Öğretmeni Yüzbaşı Abdülkadir gelir akla...

Vedat Türkali deyince; yüzlerce yıldır kırımlara ve sürgünlere uğratılan aynı coğrafyada yaşayan kardeş halkı, 1980'lerin ortasında isyana kalkıştığında, onların yanı başında durarak, *Kürt Yazıları*'yla Türkiye komünistlerinin vicdanı olan yazar gelir akla...

Demek ki asıl adı Abdülkadir Pirhasan olan Vedat Türkali, günümüz Türk romancılığının temel direği, şairliği, sinemacılığı, tiyatroculuğuyla bir sanat adamı, mazlum halkların dostu, geçmişteki tutarlı mücadelesiyle saygın bir devrimcimizdir...

Ancak Vedat Türkali'nin en önemli yönünü es geçmeyelim.

Yaman bir polemikçidir Vedat Türkali...

Dönem dönem *Savunmalar*, *Yanıtlar* ve Ölmedikçe adlarıyla yayımlanan polemik yazıları, en son *Tüm Yazıları Konuşmaları 1* başlığı altında toplandı. Orada görülecektir ki Vedat Türkali'nin polemik yazıları tek yönlü değildir. Dünya görüşü ve ideolojisinin yönü bilindiğinden, Vedat Türkali'nin salt karşıtlarıyla, yani sağındakilerle ve gerisindekilerle polemiğe giriştiği sanılır. Oysa işin gerçeği öyle değildir.

Sağındakilerle ve gerisindekilerle olduğu kadar; aynı safta olduklarıyla ya da öyle göründükleriyle, soldakilerle, ileridekilerle de gerçekler, doğrular adına polemik yapmaktan kaçınmamıştır.

Bunun altını da kendisi yıllar önce, *Savunmalar*'ın Mart 1989 tarihli Önsöz'ünde şöyle çizmiştir:

> İş yapıyorsanız yolunuzu bekler birileri. Yürüyorsanız, ayağınıza takılacaklardır. Çoğaltılabilir bu örnekler. Sağdan, soldan, ileriden, geriden, hangi yönden gelirse gelsin, bir ortak yanları vardır; düzeyleri birbirine yakın, ya da koşut bilinçli, bilinçsiz saldırılardır bunlar, sizi savunmaya zorlarlar.
> İşte bu nedenlerden;
> - Kamuoyuna yıllardır ilerici ve devrimci bir gazete olarak sunulan *Cumhuriyet*'in, bir yazısını tahrif eden Yazı ve Makalelerden Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Sami Karaören'le,
> *Yeşilçam Dedikleri Türkiye* romanındaki bazı karakterlerden yola çıkarak kendisine saldıran, yine aynı gazetenin sinema yazarı Atilla Dorsay'la,
> TYS ve Aydınlar Dilekçesi davalarında Sıkıyönetim ve Devlet Güvenlik Mahkemeleriyle,
> *Tek Kişilik Ölüm* romanı yüzünden kendisine saldırıya geçen Zihni T. Anadol'la, *Birikim* ve *Sokak* dergilerindeki "solcu" yazarlarla,
> TKP nedeniyle sataşmaya kalkışan "kızıl atkılı âlim" Yalçın Küçük'le,
> '951 Komünist Tevkifatı Davası'nda birlikte yargılandığı Patriyot Hayati'yle,
> Aynı davanın aşağı yukarı birlikte gözaltına alındıkları sanığı Sevim Belli'yle,
> Türkiye'nin 70 yıllık edebiyat tarihinin icmalini yaparken, bilinçli olarak adını görmezden gelen Alpay Kabacalı'yla, vb vb ile polemikleri beş yüz sayfayı aşan hacimde bir kitap olmuştur...

Vedat Türkali'nin *Cumhuriyet* Yazarlarıyla Polemikleri...

Vedat Türkali, ikinci sayfasındaki "Görüşler"de yayımlanması için ara sıra *Cumhuriyet*'e yazı vermektedir. İkinci sayfada yayımlanan yazı ve makalelerin sorumlu yazı işleri müdürü Sami Karaören'dir. Bu vesileyle Vedat Türkali ile Sami Karaören arasında sıcak bir arkadaşlık ve dostluk ilişkisi kurulmuştur.

24 Mayıs 1986 tarihli *Cumhuriyet*'te, Vedat Türkali'nin "Sinema Günlerinin Ardından" adlı bir yazısı yayımlanmıştır. Vedat Türkali yayımlandıktan sonra yazısını okuyunca, içinde bazı cümlelerinin değiştirildiğini fark etmiştir. İşte ondan sonra Vedat Türkali ile Sami Karaören arasındaki yazışmalar:

25 Mayıs '86
İstanbul

Sami Karaören,

Haftalarca bekleyişten sonra, yaptığımız telefon konuşmasında, "Sinema Günlerinin Ardından" adlı yazının yakında yayımlanacağını, dokunulacak bir yan bulunmadığını söyleyip bana güvence verdin! 24 Mayıs'ta çıkan yazıyı okuyunca da başımdan kaynar sular indi. Böyle bir davranışı kendine nasıl yakıştırıyorsun?

Dördüncü sütunda, birinci paragrafın sonunda, bozup eklediğin (iki milyon: Eh, şöyle böyle, ama hani başka ödüller? Bizim koca finans dağlarımız Türk Sineması için bir şeyler düşünmeli değil miydi? Bu sorumuz ayıp mı kaçtı dersiniz?) yavşak tümceleri senin ağzına uygun düşebilir. Benimkine uymuyor. Benim bu konudaki sözüm, sana gönderdiğim yazıdaki gibi, şöyledir:

".. Türk Sineması'na ayrılan da, Eczacıbaşı Holding'in verdiği iki milyonluk ödüldür. İki milyon da sinemanın bahşişi bile değildir. Bizim koca finans dağlarımız Türk Sineması için tavşan bile doğurmadı desek pek mi ayıp kaçar dersiniz?"

Yukarıdaki tümcelerin, bir düzeltme ya da açıklamayla gazetede çıkmasını bekleyeceğim. Olmazsa başka bir yol aramak zorundayım.

Fethiye'nin Kaya Köyü'nden Enstitü çıkışlı (Sonradan öğrendim; Enstitü çıkışlı değil, Türkoloji'den ayrılmaymış. Bilmeliydim.) Sami Karaören, sana gerçekten dostluk duygularıyla bağlı bir yazar arkadaşını kırıp yıkma pahasına, Eczacıbaşı Holding'e, finans dağlarına gölge düşmesin diye, gönüllü kolculuk görevi üstlenmekten –Ne anlıyorsun demiyorum!– ne zevk alıyorsun?

Özal'lardan, Süleyman'lardan, Paşa'lardan yakınmak nemize bizim? Bir satır yazıdan korkan, yazarın en doğal hakkına saygısızca el atan sansür kafası bizde oldukça...

Telefondaki dostluk gösterin kulağıma, gülen yüzün gözlerimin önüne geldikçe –hadi midemden söz etmeyeyim– senin adına utanıyorum. Dilerim bir daha karşılaşmayız. Sevinip övünebilirsin, yılda bir-iki yazımı basmak külfetinden de, dostluğumdan da kurtuldun. Bu yazıyı da artık, kendi yöntemin, biçemince düzelterek okuyabilirsin...

Vedat TÜRKALİ

28.5.86
Sami Karaören
Cumhuriyet Gazetesi
Yazıişleri Müdürü

Vedat Türkali Bey,

Böyle bir kişi olduğunuzu bilsem hiç yakınlık, dostluk, kurar mıydım? Sorup araştırmadan hakaretler yağdıran, gaddar, acımasız, insanlıktan, sevgiden uzak bir kişi olduğunuzu nereden bilebilirdim!

Mektubunuzdaki, o bir müfteriyi, çocuk yerine konan bir delikanlıyı azarlar tavrınıza da diyecek yok.

Ben 62 yaşında, kendine göre ne yaptığını bilen bir kişiyim. İşim iyiliklerle, sevgilerledir. Sizin üslubunuzla yanıt vermeyi kendime yakıştıramıyorum.

Sonsuza değin görüşmemek üzere kalın sağlıcakla...

Mektubunuzu geri yollamak sanırım en doğrusu...

İmza

26 Haziran '86
Bodrum

Sami Karaören,

Mektubunu, benim sana yazdıklarımla birlikte yayımlayıp okuyucunun yargısına bırakmak kararında olduğum için yanıtsız bırakmıştım. İstanbul'dan ayrılacağım günlere rastladığı için o işle pek uğraşamadım. Yazıları gönderdiğim biri, seni ilginç bulmadığı için basmamış. Ben öyle düşünmüyorum. Senin gibileri, ibret olacak biçimde, vitrine çıkarmakta yazarlığımız açısından yarar var. İlerde bir yazımda, bir kitabımda yerini uygun biçimde alman için belgeleri saklı tutuyorum. Bir yazıyı küstahlıkla değiştirip yazarın düşündüklerinin tam tersini yayımlamanın hesabını eninde sonunda vereceksin. Şimdilik, hakkımda kullandığın "... gaddar, acımasız, insanlıktan, sevgiden uzak..." sözcüklerini suratına çarpıyorum. Umarım bir terbiyesizlik daha etmezsin...

Vedat Türkali

Olay bu. Gösterdiğim tepkiyi gereğinden ağır bulacak biri çıkar mı bilmem? Bunca zaman geçmesine karşın, duyarlılığımdan hiçbir şey yitmedi, eksilmedi; olayı hep aynı kızgınlıkla karışık tiksintiyle anımsıyorum. İşin bir öncesinin olması da beni etkiliyor olabilir; onu da anlatayım.

Cumhuriyet gazetesinde, ikinci sayfada ara sıra, daha çok sinema üzerine yazılarım çıkardı. Sayfa sekreteri Sami Karaören'le yakınlaşmamız bu yazılarla başlamıştı. Halit Refiğ'in, Kemal Tahir'in Yorgun Savaşçı adlı romanından TRT için yaptığı film yaktırılınca, "Film Yakıldıktan Sonra" başlıklı bir yazı yazıp Karaören'e yolladım. Yorgun Savaşçı filmi yapılacağı sıra, yapıma karşı çıkan İlhan Selçuk'un yaklaşımına da bir sitem sezili yordu yazıda. Karaören gönderdiği yanıtta, bugünlerde İlhan Selçuk'un bu konuda yazı yazacağını, benim yazımı ancak ondan sonra yayımlayabileceğini bildirdi. Beklemeye başladım.

İşin burasında bir açıklama yararlı olur sanırım. Çizgisini tutarlı bulduğum, sevip okuduğum bir yazardır İlhan Selçuk. Yalnız bu filmin yapımı sırasında yazdığı yazılarla tutumu, üstümde şaşırtıcı etki yapmış, anlaşılmaz, giderek inanılmaz görünmüştü bana. Hangi nedenlere dayanırsa dayansın filmin yapımına engel olmaya kalkışılmasının savunulur bir yanını bulamamıştım. Ülkenin roman doruklarından Kemal Tahir'in bir romanının, işinin ustası bir sinemacı eliyle, -Hele TRT'nin doğru dürüst edebiyat yapıtlarına daha el atmadığı o günlerde- filme çekilmesi, sinemamız, sanat, düşün yaşamımız için, engellenmesi değil desteklenmesi gerekli bir kültür kazanımı sayılmaz mıydı? Demokratik tavır, böyle bir film ekrana çıkarılırken eleştirilere de yer verilmesi isteği olabilirdi. Filmden önce bir tartışma, bir açık oturum gibi. Film üzerine, dolayısıyla Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı ile ilgili görüşlerinizi, eleştirilerinizi söylemek, olmadı uzun uzun yazmak, sanat-düşün ortamımıza katkısı küçümsenecek bir olay mıydı? Bu düşündüklerimi, epey sonraları karşılaştığımızda, Sayın Selçuk'a da söyledimdi. Pek karşı çıkmamış, "Olabilir," yollu bir şeyler demişti yanlış anımsamıyorsam. Karaören'in İlhan Selçuk'tan beklediği yazı bu olaylara değin olmalıydı. Yazı da çıktı o günlerde.

Bir süre sonra, bir kokteylde karşılaştık Karaören'le; yazının birkaç gün içinde yayımlanacağını müştuladı. Takıldığı bir yer

olup olmadığını sordum. Önemli bir şey yokmuş; şöyle bir-iki dokunma yapmış sadece! Kalabalıkta bir şey diyemeden kalmıştım. O gece gözüme uyku girmedi. Sabah erkenden gazeteye gittim; o da yeni geliyordu, kapıda karşılaştık. Kaygılarımı söyledim. Nereye, nasıl dokunduğunu görmek istiyordum. Acı gülümsemelerle, biraz da taşlayarak yakındı. Arkadaşlar, onun durumunu hiç düşünmüyorduk. Gazetenin iç dengesi üstüne sorumlulukları vardı onun. Yarı şaka takılmalarla çıktık odasına. Yazıyı çıkarıp önüme koydu. Şöyle bir dokunduğu yerleri görünce gözlerime inanamadım. Derin bir de soluk aldım; ya atlasaydım da yazı böyle çıksaydı!...

Yorgun Savaşçı'*nın, TRT'ce daha yapımına başlanırken engel olmaya çalışanlara da sitem içeren yazının sonuna, Karaören'ce şu anlamda tümceler eklenmişti: "Vaktinde yapılan haklı uyarılar göz ardı edilip böyle bir filmin yapımına izin verilmiş, böylece de devletin parasal kayıplara uğramasına neden olunmuş..." Bunları ben söylemiş oluyordum. Yani tüm yazı boyunca savunduklarımın tam zıddıyla bitiriyordum sözümü! Zekâ düzeyi de hayli düşük bir orostopolluk... Güç tuttum kendimi. "Verilmiş sadakamız varmış!" dedim. "Eğer böyle çıksaydı kötü şeyler olabilirdi." Yazıyı geri almaktan başka yol yoktu. İlle o tümceler kalacak diye diretiyordu Karaören; iç dengeyi koruması gerekliydi! (Daha sonra, Eczacıbaşı Holding'i kayırıcı düzeltmeye kalkıştığında gazetenin hangi iç dengesini kollamıştı acaba?...)*

Serinkanlılığımı yitirmemek için güç tutuyordum kendimi. "Peki, İlhan Selçuk'a gösterin yazıyı," dedim. "Sanmam ki o karşı çıksın." "Gösterdim," dedi. Göstermiş! Okumuş İlhan Selçuk. "Vedat bize söz hakkı tanımıyor!" diyesiymiş! Tam o sıra odaya giren bir müzik sanatçısı, yapıtlarına radyoca konan sansürden yakınmaya başladı. Gazetenin bu konuda desteğini sağlamaya gelmiş! Güldüm. "Boşuna uğraşıyorsunuz!" dedim. "Sansürcülerin girmediği yer yok bu ülkede." Sözlerimden bir alınıp dertlensin Karaören! "Yani ben sansürcü mü oluyorum?" dedi. "Evet," dedim; başka ne diyecektim ki? Bu senin yaptığın, bir yazarın yazısına, söylemediği şeyleri gizlice ekleyip düşündüklerinin tam zıddını söyletmek, sansürcülüğün çok aşağılarında bir iş, demeliydim aslında; demedim. Yukarda yazışmalarını okuduğunuz sonraki

olay, söylenmesi gerekli bu sözü söylemememden kaynaklandı belki de... Sonunda, bir tavırla, eklediği tümceleri sinirli biçimde karaladı Karaören. Yazı yayımlanınca baktım, kendi eklediği tümcelere koşut başlık kalmıştı. Okuyanlar takılmışlarsa, içerikle ilgisiz, "İnceleme, uyarı zamanında yapılmadığı için..." sözlerinin nasıl bir yorumla başlığa çıkarıldığını çözememiş olmalılar.

Daha çok gençler için anlatıyorum bunları. Deneyimlerden yararlansınlar; ne umulmadık yerlerde, nasıl sinsi tuzaklarla karşılaşacaklarını bilsinler...

Attila Dorsay'a Yaptırılan Saldırı...

1987'de Vedat Türkali'nin *Yeşilçam Dedikleri Türkiye* romanı yayımlanmıştır. İlk iki romanı *Bir Gün Tek Başına* ve *Mavi Karanlık* yayımlandığı yıllarda *Cumhuriyet*'in edebiyat eleştirmenleri tarafından oldukça büyük bir övgü kampanyasıyla karşılaşmışken, nedense *Yeşilçam Dedikleri Türkiye* konusunda susulur. Ancak aylar sonra şiddetli bir tepki gelir. O da, gazetenin edebiyat eleştirmenleri tarafından değil de, nedense "sinema kritikçisi" tarafından yapılır...

Vedat Türkali'nin *Yeşilçam Dedikleri Türkiye* romanının önde gelen kahramanlarından biri olan Gündüz Bey "komünistlikten" hapis yatmış ve ardından "sürgün" cezasını da tamamlayıp İstanbul'a dönmüş bir "eski tüfek"tir. Karısı kendisini hapisteyken bırakmıştır; işsizdir, çaresizdir, fakr-ü zaruret içindedir. Sonunda arkadaşı Turgut, ortak sınıf arkadaşları Mandrake Nevzat'ın aracılığıyla "gazete"de "düzeltmenlik" işi bulur. Romanda hiçbir yerde Gündüz Bey'in "düzeltmen" olarak çalıştığı "gazete"nin adı geçmemektedir. Ancak bu konuların "künhüne varmış" okuyucular çıkarabilir gazetenin adını...

Gündüz Bey "gazete"deki mesaisine başladığı bir gün (Vedat Türkali'nin tüm romanlarında çok kullandığı bir yazım tekniğiyle) "iç monolog" yapmaya başlar:

Ben, faşizmin en azgın savaş yıllarından biliyorum bu gazeteyi. Aşağılık, namussuz, her haberi, her satırıyla... Faşist ideolojiyi bu ilericiler mayaladılar ülkeye!... Hem de bu gazete... Bu başyazar... "Her şey değişip akmada. Bu hal beni hayran bırakmada..." Hani en çok sevdiğin dizelerdi bunlar. Kişisel kan davasına kaptırmış gibisin. O günün kapkara herif-

lerini bile kendine çekecek kadar güçlenmiş bir doğru yola sevinsene. Seviniyoruz işte!... Sevinemiyordu. Kendisiyle bir hesaplaşmada yenik düşüyordu bu konuda. (...) Bugün de göründükleri kişiler olduklarına inanmıyordu bu adamların. Sorun da buydu. O dönemle ilgili anıları okuduğundan bu yana, şimdilerde demokrasi savaşçısı sayılan gazeteci yazarın eski faşistliği daha da batar olmuş, bu güne ilişkin kuşkuları da bulantıya dönüşmüştü. Adam o günlerde de doğru şeyler, ülke için yararlı şeyler düşünür, yazarmış meğer!... Bununla da kalmıyor, o dönemde bunların karşısında bin bir acıya katlanarak özgürlük savaşı verenleri de aşağılamayı sürdürüyor utanmazlıkla. Yanlış yoldan dönmek değildi bu, yanlış doğru, yaşamının her dönemiyle saygın görünme açık gözlüğüydü. Yanlışın çirkinliğiyle doğrunun güzelliğini ayırmıyorsa, nesine güveneceksin, neyine sevgi, saygı duyacaksın bu adamın? (Yeşilçam Dedikleri Türkiye, s. 35)

Roman kahramanı Gündüz Bey'in "iç monoloğu" doğru adresi kısa sürede bulmuştu... 17 Temmuz 1987 tarihli *Cumhuriyet*'te Atilla Dorsay imzalı "Romancının Özgürlüğünün Getirdiği Ahlaksal Sorunlar" başlıklı bir yazı çıktı.

Dorsay, konuya önce kendi alanı sinema ve sinema insanı açısından yaklaşıyor gibi yapıyorsa da, sonunda baklayı ağzından çıkarıyordu:

> Türk toplumunun bunca yakından tanıdığı, bu toplumu, yaptıklarıyla şöyle veya böyle etkilemiş kişileri çok belirgin özellikleriyle almak, örneğin Yılmaz Güney'in hık demiş burnundan düşmüş bir Şahin Doğu yaratıp, onun serüveninin ancak bir bölümünü kullanmak, çok önemli bir bölümünü Doğu/Güney'in sinemacı olarak yaptıklarını, yarattıklarını ise öykü dışında, deyim yerindeyse, sahnenin dışında bırakmak, romancı özgürlüğü gerekçesiyle mazur görülebilir mi?

Atilla Dorsay bunları yazdıktan sonra *Yeşilçam Dedikleri Türkiye*'nin hiçbir yerinde *Cumhuriyet* gazetesinin ve başyazarının adı geçmediği halde, adresi ne kadar doğru algıladığının ipucunu da vererek şunları yazıyordu:

> Daha da önemlisi: Vedat Türkali, romanının birçok yerinde, yine toplumumuz açısından önemli kimi kurum ve kişilere, hem de çok ağır eleştiriler yöneltiyor. Bunların arasında, adları açıkça verilmemekle birlikte, belirgin olarak Cumhuriyet gazetesi ve onun başyazarı (...) vb

gibi kişi, kurumlar var. (...) "Romancı özgürlüğü" görünümü altında her türlü sorumluluktan da kaçarak böylesine ağır eleştiriler getirmek, en azından dürüst bir davranış mı? Savunulabilir mi? (*Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1987, Atilla Dorsay)

Dorsay yazısının sonunu da şöyle getiriyordu:

Velhasıl *Yeşilçam Dedikleri Türkiye*'nin gündeme getirdiği ve bu romanı aşıp daha geniş bir düzeyde tartışılması gereken sorular var. Ve (ne yazık ki) edebi düzeyde değil, moral (ahlaki) düzeyde sorular bunlar. Ben, bunların üzerine gitmeyi, bu soruları sormayı görev saydım. Bakalım yanıtları bir yerlerden gelecek mi?

Dorsay, yazısını bilerek "Bakalım yanıtları bir yerlerden gelecek mi?" sorusuyla bitiriyordu, çünkü Vedat Türkali'nin o sıra yurtdışında olduğunu biliyordu.

Atilla Dorsay'ın bu yazısına verdiği cevabın encamını şimdi de Vedat Türkali'den dinleyelim:

Frankfurt Üniversitesi'nin çağrılısı olarak '87 yılının Haziran'ında ülkeden çıktım. Avrupa'nın çeşitli kentlerinde konuşmam için yapılan çağrılara uyarak dolaşıp duruyordum. Bir kentteki konuşma sırasında Atillâ Dorsay'ın Cumhuriyet'*teki yazısına nasıl yanıt vereceğimi soruyorlar. Önce anlamadım.* Cumhuriyet'*te bir yazı yayımlamış Atillâ Dorsay,* Yeşilçam Dedikleri Türkiye *üzerine, onu sorarlarmış. Gazeteyi getirip gösterdiler. Tam bir saldırı. Hem de meydan okuyan bir saldırı. Yazısını, "Bakalım yanıtları bir yerlerden gelecek mi?" diye bağlıyor Atillâ Dorsay. Düşüneyim, dedim. Ondan sonra gittiğim çoğu konuşmalarda aynı soru çıktı karşıma; Atillâ Dorsay'ı yanıtlamayacak mıydım? İstanbul'a açtım, onlar da yanıt bekliyorlardı. Artık borç olmuştu. Sonunda, çağrıldığım Zürih'te yazdım yanıtı; sağ olsun, ev sahibi arkadaş da hemen temize çekti, postaladık. Oh, savunmamı yapmış, bitirmiştim bu işi. Ne kolay! İstanbul'la konuşuyorum; haftalar geçti, yazı çıkmıyor. Atillâ Dorsay'a vermişler beklediği yanıtı; sevindiğini, gazeteye koyduracağını söylemiş! Sürüp giden bugün, yarın'lardan sonra yazının çıkmayacağını bildirmiş.* Cumhuriyet *gazetesine "saldırı" varmış, o yüzden koymuyorlarmış... Uzatmayayım, gazetenin yöneticileriyle, aylar ayı süren bir "savaş" başladı aramızda. Sözler verildi, geri alındı. Yazıyı düzeltmem istendi; yapmayacağım anlaşılınca gene savsaklandı. Ancak aylardan sonra çıkabildi yanıt yazısı. Sonradan öğrendiğime göre, Nadir Nadi'ye yan-*

sımış iş; Sayın Nadi'de, "Beni eleştiriyor diye yazı koymamak olur mu?" demiş; yol açılmış böylece.

Vedat Türkali'nin öyküsünü anlattığı Atilla Dorsay'a yanıtı ancak 10 Ekim 1987 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanabildi. Girişinde "Zürih" kaynağının bulunduğu Türkali'nin yazısının ilgili bölümleri şöyleydi:

3. "Daha da önemlisi" diye başlıyor sondan bir önceki paragraf. Demene gerek yoktu: Cumhuriyet, *Eczacıbaşı sözcüklerini gören kişi hemen işin önemini de anlıyor, ardındaki dürtüyü de. Bunu da anlayışla karşılıyorum! Bazı zorunlu bağlılıkları vardır insanların!*
Sözünü ettiğin o başyazarın bugünkü konumuna hiç kuşkun olmasın benim de saygım var. Hem de kişisel hiçbir çıkarım olmadan! Ama bir zamanlarına değil. Okumasını bilenler için roman salt o bir zamanları da getirmiyor gündeme; geçmişte bize acı veren bir davranışa karşı bugünkü tutumumuzun tartışmasını açıyor. Romanda duygusal öğesi ağır basan koşut bir öykü bu tartışmaya boyut kazandıracak biçimde işlenmiştir.
Yaşlı bir devrimcinin en ağır koşullarda karısını elinden alan bir siyasal komiser, yeni dönemde ilerici kimlikle çıkmıştır karşısına. Okuyucu, Gündüz'ün geçmişine bakarken kurtulamadığı katı, duygusal tutumuna bu öykü ile daha nesnel bakabiliyor. Duygularını yenemese de Gündüz sonunda açıklıkla, gazete konusunda, şunları söylüyor Nihat'a: "... Bazı doğruları bir zaman görmemek zorundasın! Geniş bir bağlam içinde aldın mı, o doğru, o gün doğru değildir." Goşist, sekter tavırlara karşı bir uyarıdır bu sözler. Geçmiş bir tarif doğrusuna en sivri görünen suçlamaları yaparken saldırıyı değil, bir anlamda savunuyu içeriyor roman. Başyazarı savunmak gibi bir sorunum da yok. Salt saldırmayı düşünmediğim gibi.
Cumhuriyet *gazetesi için de durum buna benzer bir bakıma. Belleğimde şu tümceler var: "*Cumhuriyet *gazetesi ilerici filan da değil! Geçende birini konuşuyorlardı. O komünisti sakın sokmayalım gazeteye diye!..." Belki senin de bildiğin, umarım unutmadığın bu tümceler, kanımca doğru bir eleştiriyi içeriyor.*
"Komünist" sözcüğünün yarım yüzyılı aşkındır ülkemizde baskısı sürdürülegelen resmi tanımına, yorumuna; bundan kaynaklanan tavırlara son verilmedikçe; değil ülkede, kurumlarda da demokrasi olmaz. Komünist olmamak, giderek komünizmi sevmemek değildir bu, sağlıklı demokrat olamamaktır. Kendimi bildim bileli izlediğim Cumhuriyet*'in bugünkü belirgin tutumu da, bu sağlıksızlıklarla sağlıklıların pamuk ipliğine bağlı dengesi ile sürüp giden bir görünümdedir.*

Ülkenin tüm aydınlar topluluğu gibi... Romanda anılan gazetenin benzerliği de buradan kaynaklanır. Cumhuriyet*'in bugünkü önemini de bilirim. Gazetede çıkan bir yazımı saygısızca bozup yayımlayan bir sayfa sekreteri ile hesaplaşmamı –salt* Cumhuriyet*'i karşıma almış görünmemek için– bir kitabımın yeni çıkacak baskısına kadar ertelemeye katlandığımı da söyleyeyim. Avukat dostlarımın üstelemesine dayanamasam, yasa yolu ile düzeltme isteyebilirim.*

Vedat Türkali, Atilla Dorsay'la aralarında çıkan "savaş"ın öyküsünü şöyle sürdürüyor:

Yayımladığının ertesi, Atillâ Dorsay'ın "Yanıt'a Yanıt" adlı ikinci yazısı çıktı. Okunması için, özellikle onu da aldım kitaba. Eleştiri sayıyor saldırılarını, benim eleştirilere dayanamadığımı da belgelerle kanıtlamaya çalışıyor; bu arada, nasıl ettimse gözlerini yıldırdığım tüm eleştirmenleri de yardıma çağırıyordu. Nerdeydiler, niye yetişmiyorlardı? Tam bir Haçlı kışkırtması. Kimse yardımına koşmadığı gibi, yanıt vermek de aklımdan geçmedi. Yalnız, piyasaya sürdüğü, Yılmaz Güney'e haksızlık edildiği yolundaki yersiz, ancak kurnazca savı ara sıra dikilir oldu karşıma. Özellikle Yılmaz Güney mitosu yaratmakta çıkar umanların başvurdukları bu araç da istediklerince etkili olmuyor. Karmaşalar içinde Türkiye; çöl değil. Bir romandaki sıcak sevgi dolu eleştiriyi, dahası, temelde işlenen asıl sorunsalı kavrayıp algılayacak okuyucu sayısı, bu düzeyde yetenekten yoksun olanların hele hele kötü niyetlilerin epey üstünde.

Türkiye'ye döndüğümden bir süre sonra karşılaştığımızda elini uzattı Atillâ Dorsay. Olup bitenden üzgündü; unutmamızı istiyordu bu tatsız olayı. Yüz yirmi bin okuyucu önünde yapılan şeylerin, birkaç kişi önünde özür dileme yle kapatılmasını istiyordu! Elini sıkmadım. "Yazdıklarından ötürü değil, aydına yakışmayan tavrın için bağışlamıyorum seni," dedim. Anlamamıştı. Açıkladım: "Yazımı uzatmadan yayınlatmak senin görevindi. 'Yanıt bana gönderilmiştir. Ya basarsınız, ya da benden yazı beklemeyin bir daha...' derdin, olur biterdi. Aydın tavrı budur bence..." Onu düşünememişti!...

Tek Kişilik Ölüm Romanının "Sol"da Kopardığı Kıyamet...

Vedat Türkali'nin *Tek Kişilik Ölüm* romanı 1990'nın ilk günlerinde yayımlandı.

Türkiye'nin sol siyasal tarihi içinde yer almış bir önemli partiyi, Türkiye Komünist Partisi'ni konu edinen romanı bir solukta

okuduktan sonra hakkında bir yazı yazmayı arzulamıştım. Yazdım da... Ancak yayınlatılması, kırk türlü eğilimce parsellenmiş sol yayın ortamımız içinde pek de kolay görünmüyordu.

O sırada, İletişim Yayınları'nca fasiküller halinde yayınlanmakta olan *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*'nin "Türkiye Devrimci Hareketi" bölümlerine, komünist tarihimizin dönüm noktası kimi olay-olgularını ve öne çıkan kişiliklerin biyografilerini yazıyordum. Gerek İletişim'in gerekse ansiklopedi kadrolarının hemen yanında duran "sosyalist kültür dergisi" *Birikim*'le iç içeliği *Tek Kişilik Ölüm* hakkında yazdığım değerlendirmenin bu dergide yayınlaşmasını kolaylaştırdı ve çabuklaştırdı.

Birikim'in Mart 1990 sayısında "*Tek Kişilik Ölüm* ve TKP Tarihinde 'Glasnost' mu?" başlıklı yazım yayınlandı.

Benim *Birikim*'de romanı nesnel biçimde algılayıp yorumlayan yazımın ardından çeşitli yayın organlarında, romanı nesnel biçimde anlayıp yorumlamamaya ahdetmiş kimi yazılar sökün etti.

Vedat Türkali bu kez, kendisine bu roman dolayısıyla yöneltilen saldırıları karşılayan bir kitapla çıktı okuyucunun karşısına: *Yanıtlar* (Cem Yayınevi, Haziran 1992, 96 sayfa).

Yanıtlar'ı okuduktan sonra, romanın bendeki yansımasının ne kadar doğal ve objektif olduğunun yazarının kaleminden de doğrulandığını gördüm: "Nesnel tanıtım yazıları görülmeye başlamıştı dergilerde. Emin Karaca'nın *Birikim*'de çıkan eleştirisi üst düzeyde bir yaklaşım örneğiydi romana; sağ olsun, sevindiriciydi" (Vedat Türkali, *Yanıtlar*, s. 8).

Vedat Türkali, peşin peşin romanı nesnel biçimde algılayıp yorumlamamaya ahdetmiş yeminlilerin yazılarını, kırk günlük yolda olmasına rağmen iyi izlemiş. *Sokak* dergisinde imzasız olarak yayınlanan, ancak Vedat Türkali'nin kim tarafından yazıldığını öğrendiği (derginin yayın koordinatörü İpek Çalışlar'mış) "40 Yıllık Kin", *2000'e Doğru* dergisinde çıkan Dr. Hulusi Dosdoğru'nun "Türkali'nin Sunturlu Suçlamaları"; *Yazın* dergisinde Zihni Anadol'la yapılan konuşma ve Yalçın Küçük'ün "Türkali Geçmişini Değiştiriyor" yazılarına yanıtlardan oluşuyor *Yanıtlar*.

Tümüne hak ettikleri yanıtları vermiş Türkali... Benim bunlara ekleyecek fazla bir şeyim olamaz...

Yalnız şu noktaya değinmeden geçemeyeceğim: Her kuşak ve yaş grubundan *Tek Kişilik Ölüm* romanına itiraz korosu kuranların tek bir niyetleri var: Türkiye komünist hareketinin tarihinin, roman biçimiyle de olsa hiçbir şekilde objektif olarak sergilenip değerlendirilmesine olanak tanımamak!

"Şanlı tarihimiz" ucuz edebiyatı, bunların hiçbir zaman vazgeçemeyecekleri bir yaklaşım şekli!

Geçmişten dersler çıkarıp özümsemeden; neredeyse günaşırı, onlarca fedakâr devrimci gencimizin al kanlara boyanmış fotoğraflarını tekelci büyük basının sayfalarında seyretmekten de yürekleri sızlamıyor.

Acıklı teorik-pratik sefaletlerini "neler çektik biz..." bitpazarı işportacılığıyla gezdirerek "yaşlı devrimci" etiketleriyle, Türkiye komünist hareketinin hata-sevaplarıyla tarihine malolmuş insanlarının arkasına saklanıyorlar.

Arkasına saklandıkları tarihî kişilerin hatalarından (sevaplarını sıralayıp durmak bizim için fazla lüks şu sıralar) söz ediliverince nazik yerlerine iğne batırılmış gibi zıplıyorlar... "Şefik Hüsnü'ye, Mihri Belli'ye, Sevim Belli'ye ve Reşat Fuat'a çamur atıyorsun!" diye kükremeye başlıyorlar.

O sıralarda yayımlanmakta olan *Sokak* adlı bir dergide imzasız, "Türkali'nin Paslı Süzgecinden TKP/Kırk Yıllık Kin" başlıklı bir yazı çıktı. Yazının spotunda şunlar denmekteydi:

> Vedat Türkali'nin *Tek Kişilik Ölüm* adlı belgesel romanı; bırakınız komünistleri, liberalleri bile çileden çıkaracak kişisel saldırılarla dolu. Romancı olarak kahramanlarını betimlemekten aciz olan Türkali, işi "cinsel-ruhsal sağlıksız" gibi sıfatları kullanacak kadar ileri götürmüş.

Sokak dergisindeki Vedat Türkali'ye saldırı yazısını kaleme alan kişiyi bu derece öfkelendiren şey, o zamana kadar bildiğini sandığı Şefik Hüsnü, Mihri Belli, Sevim Belli ve Reşat Fuat Baraner tablolarının farklı çıkmasıydı.

Türkali yanıtını şöyle bağlıyordu:

KIRK YILLIK KİN'ime gelince... Ne kırk yılı; adiliklere, alçaklıklara, yalanlara, sahtekârlıklara kin duymadığım günüm mü oldu ki yaşamım boyunca? Kendimi bildim bileli böyle bu. Böyle de gider.

Vedat Türkali'ye "İdam Fermanı" Çıkaran "Devrimci"...

Almanya'nın Frankfurt kentinde çıkan Yazın dergisinin Kasım 1990 tarihli sayısında Zihni T. Anadol'la bir söyleşi yayımlanır. Söyleşiyi yapan Engin Erkiner bir yerde, Anadol'a Vedat Türkali'nin *Tek Kişilik Ölüm* romanını nasıl değerlendirdiğini de sorar. Zihni T. Anadol'un cevabı şöyledir:

Vedat Türkali'ye gelince, o Türkiye solunun en kötü örneği. Türk solunu inkâr eden bir kitap. Bir sağcı bile o kadar kötü bir kitap yazamaz. Ne kadar geçmiş varsa hepsini inkâr etmiş. "Mücadelemiz boşunaymış," diyor. Şefik Hüsnü'nün portresini karikatürize ediyor. Reşat'ı öyle. Ne kadar değer varsa çiğniyor. Vedat Türkali mücadele tarihimizde kendi idam fermanını kendisi imzaladı. Bitti o iş!

Vedat Türkali cevabında önce tanıyıp bilmeyenler için bir Zihni T. Anadol portresi çizer:

Nasıl tarihsel önemde biri olduğunu kendi ağzından duydunuz büyük yazarımız Zihni Anadol'un. Ben bu önemli kişiyi ilk kez Sultanahmet Cezaevi'nde gördüm, tanıdım. İlginç bazı anılarım var benim de. Birini anlatayım.
Demokrat Parti'nin azgın baskısı altında yapılan '57 seçimleri sırasıydı. Doktor Hikmet Kıvılcımlı başkanlığında kurulan VATAN PARTİSİ'nin kimi üyeleri tutuklanıp bizim de bulunduğumuz Sultanahmet Cezaevi'ne getirilmişti. Bunlardan biriydi Zihni Anadol. Daha Doktor'un Güvenlik'te sürdürülen soruşturması bitirilip cezaevine gönderilmeden kimileri, bu arada elebaşı olarak bu tarihsel yazar Zihni Anadol, Doktor Hikmet aleyhine kazan kaynatmaya başlamışlardı. Kendilerine gerekli uyarıda bulunup susturulmaya çalışıldı. Görünürde önlendi de. Ancak Doktor aramıza getirildikten sonra da bunlar düzenciliklerini el altından yürütme çabalarını hep sürdürdüler. Oyunun elebaşısı da bu tarihsel Zihni Anadol. Yakındıkları, Doktor'a uyup bu seçim kampanyasında ortaya atılmış olmalarıydı. O seçimin ne mene oyun olduğunu, kendilerini ne yin bekleyeceğini Doktor Hikmet Kıvılcımlı da biliyordu onlar kadar. Ancak, halkla yüz yüze gelme olanağına, korkulara, kaygılara kapılarak yüz çevirmeye kalkışmayı Kıvılcımlı'nın devrimci anlayışıyla

uyuşturup bağdaştırabilmek düşünülecek şey değildi. Bunları söylüyordu Doktor da. Başlarına gelebilecek her şeyi hepsine açık açık anlatarak atılmıştı ortaya.

Sonra da bir marifetini anlatıveriyor Zihni T. Anadol'un:

Parti'de adını yıllarca bir efsane gibi duyduğum, yıllar yılı sürmüş cezaevi serüvenini yürekten saygıyla izlediğim Doktor Hikmet Kıvılcımlı ile ilk kez yüz yüze geliyordum ben de. Tüm eleştirileri akıl almaz sabırlı bir hoşgörü içinde dinleyen, bıkmadan, usanmadan, ayrıntılara kadar inerek her tür soruyu inandırıcı biçimde yanıtlamaya çalışan, doğru bulduklarını, kimden gelirse gelsin, hiç sallanmadan benimseyen, açık, dürüst, kasıntısız demokrat kişiliğine hayranlık duymaya başlamıştım. Yıllardır özlemini duyduğum böyle bir "lüks"e pek alıştırılmamıştık biz. En açık doğrular için bile nice anlamsız çatışmayı göze almak zorunda bırakılmıştık. Kıvılcımlı için cezaevinde kurulmak istenen sinsi kumpasa, salt bir yaşlı, büyük devrimciye oynanan çirkin oyun diye değil, böylesi dürüst bir insana karşı kalkışılan aşağılık bir davranış olarak tepki duyuyordum içimde. Yüzüne gülerek sinsice yürütülen her şeyin ayrımına varmıştı Doktor. Acılı bir alayla gülümsedi bir gün, "Keratalar," dedi. "Ben onları bir seçimle mebus, bakan yaptıramadım diye kızıyorlar galiba!... Vaat etmiştim çünkü!..."
Bir-iki kişi oturmuşlar bir köşede; şarkı, türkü söylüyorlar bir gün. Ünlü şarkıya başladılar; "Aman doktor-canım cicim doktor" diyecekler. Korobaşı bu tarihsel yazarımız, bir kurnazlıkla sözleri değiştirip "canın çıksın doktor" diye zırlamaya başladı. Sırıtık suratı bugünkü gibi gözümün önünde. Dik dik bakışlar üstüne dikilince ürküp aynı sırıtık suratla gargaraya kalkışması da...
Olmuş, bitmiş şeyler ya, şimdi niye anlatıyorum bunları?
Ne diyor Zihni Anadol? "... Gelsenkirschen'e gittik. İstasyon yakınında kocaman bir sütun. Sütunun büyük kısmını Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın afişi kaplamış. Çok duygulandım. Dayanamayıp okşadım afişi..."
O afişe sürdüğü eli yanmamışsa bu adamın, hiç kuşkum yok mezarında Doktor Kıvılcımlı duymuştur böyle bir acıyı!
Dayanılması güç olan işte bu tür utanmazlıklar. İ. Bilen gibiler açık açık ettiler pisliklerini, kimilerinde o yürek bile olmuyor.
TKP için bölge yok diyenlere nasıl dikelmiş konuşmasında, gördünüz. Yiğitleniyor, "Ben varım," diye. Gerçekten de, Türkiye'mizde epeyi var böylelerinden. Her türden gelmiş rezilliklerini cilalayıp pazarlama olanağına da kavuştular, niye olmasınlar? Dedik ya sahtekârlar cennetidir Türkiye.
Sapla samanı iyice karıştırmış, baştan aşağı zırva bir konuşma üzerinde, bilmiyorum, çok durduk; gene de şu noktanın gözden kaçırılmamasını

isteyeceğim: "Vedat Türkali mücadele tarihimizde kendi idam fermanını kendi imzaladı. Bitti o iş!..." diyor.
Yazara yaptırından ötürü uygun bulunan idam fermanına gülüp geçiyoruz bugün. Sosyalist sistemi cehenneme çeviren nice pisliklerin temelinde, sırtını devlet gücüne dayamış bu tür soytarılıkların yattığını unutmamalıyız. Nice özveriler pahasına kurulup yaşatılmaya çalışılmış, tarihin en güzel ürünlerini bu ahmaklıklara kurban ettik. Nice TEK'KİŞİLİK ÖLÜM kitabı yasaklandı böyleleri yüzünden. İşkencelere uğradılar, kamplarda, cezaevlerinde ölüp gittiler. Ya da süründürüldüler. Hem de sosyalizmi kurmak adına. Hem de bu biçim büyük devrimcilerce!...

Romanı Tersinden Anlayan Dr. Hulusi Dosdoğru...

Bu kez 8 Nisan 1990 tarihli *2000'e Doğru* dergisinde Dr. Hulusi Dosdoğru bir yazı yazmıştı *Tek Kişilik Ölüm*'e ilişkin; o da "Türkali'nin Sunturlu Suçlamaları" diyordu...

Romanda Nazif Bey kişiliğinde, 1951 davasındaki "pişmanlık yasasından" yararlananların eleştirilmesine rağmen Dr. Hulusi Dosdoğru bakın nasıl anlamış romanın bu mesajını: "Bir türlü anlayamadığım şu: Vedat Türkali, bu kitabında bencilliği, hayınlığı ille de haklı çıkarmaya çok çabalamış..."

Türkali cevabını şöyle veriyor bunun:

Şu kadarını ekleyeyim; hüznümün bir nedeni bu erişilmesi gerçekten güç, romanı anlama, yorumlama biçimin! Oysa sen, bildiğim kadarı, sıradan bir okuyucudan öte, eli kalem tutmuş, yazarlık hevesi epeyi eskilere dayanan birisin.
Daha devrimciliğe kalkışmadığın eski günlerde, Yücel dergisinde, biraz gülümseyerek okuduğumuz "Libido" şiirini bile anımsarım. Bir-iki de kitap yayımlamışsın. Okuryazarlığa harcanmış bunca emekten sonra, bu uzun yollardan geçmiş birinin, romanda, kör kör parmağım gözüne geliştirilmiş "Pişmanlık Yasası"nı tiksinerek taşlama temasını, özgün bir yorumla tersine çevirebilmesi, doğrusu, pek kolay rastlanamayacak bir yetenek sorunudur.

Vedat Türkali Dr. Hulusi Dosdoğru'ya verdiği yanıtı şöyle bağlıyordu:

"Tarihte kaçırılmış fırsatların getirdiği zarar kolay kolay giderilmiyor. Hele ders alınması bilinmemiş de, kayıplar üst üste binmişse. Değer-

lendiremediğimiz fırsatların acısını o günleri yaşayarak çekmiş birileri olarak bize düşen, neleri, nasıl kaçırdığımızı açık seçik ortaya koyup içtenlikle sergilemektir. Geçmişi cicili boyalarla süsleyip yeni kuşaklara gözbağcılık etmek devrime de, demokratik çalışmaya da zarardan başka bir şey sağlamaz. Tüm çabam, uğraşım bu temel inancıma dayanır. Bu inancın ürünüdür TEK KİŞİLİK ÖLÜM" *(Yanıtlar, s. 15).*

Vedat Türkali'nin Yalçın Küçük'le Polemiği...

Yalçın Küçük, *Görüş* dergisinin Nisan 1989 tarihli sayısında Vedat Türkali'yle yapılan söyleşiyi okuduktan sonra, "Türkali Geçmişini Değiştiriyor" başlıklı bir yazı yayımlar kendi dergisi *Toplumsal Kurtuluş*'ta. O her zamanki sivri dili ve çokbilmiş tavrıyla, Vedat Türkali'nin TKP'yle ilişki ve çelişkisini yorumlamaya kalkar. Gene bir sürü tezler sıralar. Hele şükür bu seferki sadece on beş tanedir. Vedat Türkali'nin Şefik Hüsnü ile rahat ve samimi bir şekilde konuşabildiğine inanmamakta, kimi açıklamaları için ise, "Kemal Tahir gibi köylüce atıyor," demektedir...

Vedat Türkali'nin ona cevabı ise "Sol İçinde Solcu McCarthysm" başlıklı şu aşağıdaki yazısıdır:

Okuyanlar anımsar, Çağatay Anadol'la Görüş*'te yaptığımız konuşmanın sonunda, bir "ne idüğü belli"nin '51'de İstanbul Harbiye Cezaevi'ndeki açlık grevi üzerine attığı yalanları belgeymiş gibi yaymaya kalkışan birinden söz etmiştim. Adını vermediğim bu kişi Yalçın Küçük'tü. Doğal, sağlıklı kişiden beklenen, özür dileyip düzeltme yapmaktır olsa olsa, değil mi? Dergisi* Toplumsal Kurtuluş*'un Temmuz-Ağustos sayısında devrimci kabadayılıkla saldırıya geçmiş. Yukarda sözünü ettiğim önemli olgu üzerine de tek satır yok. İyi oldu ama; kimi gerekli şeyleri söyleme olanağı çıktı.*

Çok yıllar oluyor, bir tarihte, Türkiye Üzerine Tezler *diye, Yalçın Küçük imzalı bir kitap geçti elime. Sorunları yüreklice irdeliyor, kimi bilmediğim konularda kesinkes bilgiler veriyordu! İlgiyle okurken, bildiğim, çoğu içinde yaşadığım olaylardan, olgulardan söz etmeye başlayınca duraladım. Hiç bilmediği konularda, bir küçük noktayı parmağına dolayıp, akıldışı yakıştırmalara kalkıyor, kimi yerde de resmen uyduruyordu. Kitabı bıraktım; daha önce "öğrettiklerini" de kuşkuyla koydum bir kıyıya. İzledim sonraları; hep aynı yol yöntem, aynı yaklaşım, aynı biçem...*

Bir rastlantıyla karşılaştık bir gün. Doktor Hikmet Kıvılcımlı konusunda konuşmak için bana gelmek istiyordu. Yolculuğa çıkacağım sıraydı.

Yalnızca şunu dedim; "Şimdi size bir şey söyleyeceğim ya, sakın bunu övgü diye almayın! Doktor Kıvılcımlı'ya benzeyen bir yanınız var: Siz de onun gibi, pekiyi bilmediğiniz konularda bir noktayı parmağınıza dolayıp spekülasyonlara kalkıyorsunuz!" Kızarıp bozardı, kızdığını belli etmemeye çalıştı, ayrıldık. Bir zaman sonra, Yol dergisinde çıkmış, benim adımın da geçtiği bir konuşmasından söz etti arkadaşlar. Alıp baktım, şöyle diyordu; "... Doktor Hikmet'i hiç sevmeyen Aziz Nesin'le, onu çok seven Vedat Türkali beni ona benzetirler. Hatta bir gün Vedat Türkali beni Doktor Hikmet'e benzetince, "Vedat Bey, siz bunu bana övgü için söylüyorsunuz ya," dedim... Hemen bir açıklama yazıp Yol dergisine gönderdim. Çıktı mı bilmem; Yol'un sonraki sayılarını görmedim.

Yukarıdaki benzetmem üzerinde duracağım biraz. Ortaya attığı tezlerin, savların tartışılıp değerlendirmesini şimdilik bir yana –daha doğrusu, yetkililere– bırakıp şunu belirteyim: Doktor Hikmet Kıvılcımlı arkadaş, Marksist düşünmenin doğmatik kalıplara dönüştürüldüğünü, bir tür Marksist Ortaçağ yaratılmış Stalinci Komintern dönemlerinde, Parti disiplininin sınırlarını da zorlayarak özgün düşünce, irdeleme, araştırma uğraşı vermiş, Türkiye'deki Marksist düşünceye tarih boyutunu getirmiş, bunu da en ağır cezaevi koşullarında, her türden yoksulluk içinde gerçekleştirmiş, bu konularda yazılı, basılı bir sürü yapıt bırakmış tek kişidir. Yaşamının yirmi iki yılını cezaevlerinde geçirmiş, her türden baskıya onurla direnmiş, polis işkencelerinden alnının akıyla çıkmış, yiğit devrimci kimliği de ayrı saygın yanı. Akıl almaz çalışkanlığıyla üreticiliğindeki kusuru, o ağır koşullarda doğal olan belge eksikliğini spekülatif düş gücüyle doldurmaya kalkışmasıdır. Yazık ki zamanla alışkanlığa da dönüşmüştü bu. "Ordu kılıcını attı," bildirisi, yeterli kanıt beklemeyen aceleci tutumun tipik siyasal belgesidir. Bu konuda epeyi örnek verilebilir. Yalçın Küçük'e yaptığım benzetme, Kıvılcımlı arkadaşta var olduğuna inandığım bu eksikliğe dayanıyordu. Böylesi bir taşlamadan bile Küçük, kendisini Dr. Kıvılcımlı'ya –Tersini bastırarak öncelikle söylemiş olmama karşın– övgü için benzettiğimi yaymaya kalkmıştı. Marx'ın Napolyon'la yeğeni için söylediğine benzer bir sözü vardı Nurullah Ataç'ın, pek sevmiştim: "Gerçek sanatçıların bir de Hacivat'ları çıkar!" derdi. Küçük de Kıvılcımlı'nın Hacivat'ı onuruna erişebilir olsa olsa. Türkiye'nin ağızsız, dilsiz, uzun çöl yılları boyu, zindan karanlığında en ağır işkenceleri göğüsleyerek yiğit yeraltı savaşı yürütmüş bir gerçek Marksist devrimciyle 12 Eylül döneminin ağzı bol keseden söz üreten "Eylülist" aydın taslağının başka ne ilgisi olabilir? Böyle bir onura kavuşması bile devrimcilik adına önemli ölçüde hoşgörü gerektirir.

Saldırısındaki bir-iki noktaya değineceğim. Tarih yazmak gibi bir savım yok. Yaşadığım, gördüğüm, doğruluğuna inandığım şeyleri, bir şey kat-

madan, eksiltmeden dosdoğru söyleme çabasındaydım. Sırası geldikçe de söyleyeceğim. Yerini, zamanını da ben belirlerim. Bu satırları da yanıt olsun diye değil, salt okurların, özellikle de gençlerin beklentisi olabileceğini düşünerek yazıyorum.

Şefik Hüsnü'nün Türkiye Marksist devrimci tarihindeki yeri bizi aşan nesnel bir olgudur. Onu, hele İsmail'in yerine koymaya kalkmak Doktor'a da, tarihe de saygısızlık olur. Şefik Hüsnü sağdaydı. Nâzım sola geçti. Hikmet korkusundan sağa kaydı gibi yargılar üstünde de durulmaz. Nâzım olayı sırasında, dediği gibi, ben on üç-on dört yaşındaydım, bilemezdim de; her konuda boyundan büyük laf eden bu adam kaç aylıktı? O konudaki bilgimiz, örgüt içinde duyduklarımıza, bir de belgeye dayanır: TKP'nin, 1930'da yayımladığı İnkılâp Yolu *adlı dergisinin 1-2. sayısında 25. sayfada, "Komintern ve Fırka Vesikaları" bölümünde "Türkiye Komünist Fırkası'nın Dahili Vaziyeti" başlığı altında altı büyük sayfa tutan bir yazıdır bu. "Türkiye Komünist Fırkası'nın Azalarına Komintern'in Açık Mektubu", "Fırkaya Dair Tezler", "Türkiye Komünist Fırkası Azalarına" başlıkları altında durum açıklanır. Suçlamalar: "... İşçi hareketini parçalamak, bölmek... oportünist, satılmış, korkak, Troçkist, hafiye..." olmaktır. TKP'nin ağır yaralar aldığı '27, '29 tutuklamalarının ardından sesini yükseltip yönetime karşı çıkan "Nâzım Muhalefeti"ne saldırıdır. İki yanın temsilcileri, Komintern'de dinlenmiş, muhalefet haksız bulunmuştur öğrendiğimiz. Marksist-Leninist oldukları savına dayanmadan Komintern'e başvurma olası mıdır? Konuşmamda geçen, "iki yan arasında teorik temelde ayrılık olmadığı" savı bu gerçeğe dayanır. "Troçkist" sözcüğü en etkili, en kestirme suçlama yoludur o günlerin. Çatışmanın özü üzerine başka bilgileri, belgeleri olup da açıklayacak birileri çıkarsa, sağ olsunlar; öğrenir, borçluluk duyarız.*

Şefik Hüsnü'nün yakını olduğum, onunla "senlibenli" konuştuğum iddialarını da Yalçın Küçük kuşkuyla karşılıyormuş! (Ne yaparız şimdi?!) Doktor Şefik Hüsnü ile onun çağrısı üzerine, örgüt ilişkisi içinde yanına gittiğimde babam yaşında biriydi. TKP'nin, o günkü tek devrimci gizli muhalefet partisinin başındaki anıt gibi insandı. Hitap biçimim hep, doğal olarak, "Doktor arkadaş, siz" olmuştur. Cezaevinde de "Doktor arkadaş" derdik. Ne benim içten saygım, ne onun insanlarla ilişkisinde bilinen nezaketi "senlibenli" olmak laubaliliğine uygun düşmezdi. Anlattıklarım, olayların özüyle, içeriğiyle ilgilidir. Doğru bildiklerimi kendisine her vakit, en açık biçimde söylemişimdir. Dediklerimden, biçimsel bir yanlışlıkla, sağlıklı kişiler de böyle ters, "senlibenli" izlenimi almışlarsa bağışlasınlar.

TKP ile Komintern üzerine araştırmaları olduğunu söyleyip ortaya özgün tezler atan Küçük, TKP için yaşamsal önemdeki bir tarihsel kararın Komintern'deki resmi adını "desantralizasyon" sözcüğünü ilk

kez duyuyor. Bu konuda ben onun bilmem nerdeki yazısından esinlenmişim! (Kırmızı atkını sevsinler!) Bakın ne diyor bir de: "Devlet, Aydın Üzerine Tezler'*in beşinci kitabımın nitelemesiyle, iki Hikmet'i, biraz da yalnız bırakıldıkları için tepeleyebildi. Nâzım Hikmet önce, Doktor Hikmet daha sonra ve sol oldukları için TKP'den atıldılar. Bir sürüden daha kişilikli davranamayan sol aydınların çoğu, ya da tümü, kendini tasfiye etmiş TKP, iki Hikmet'in Harp Okulu ve Donanma davalarıyla uzun yıllar için hapse konmalarından çok rahatsız olmadılar ve biraz da mutlu oldular."*

Bu keskin yargının sonuna, o dönemi yaşamış, yaşamamışlardan bir de suçlular listesi ekliyor.

1- Ne Doktor Hikmet'in, ne Nâzım Hikmet'in aldığı cezadan namuslu kimse mutlu olmadı. TKP, resmî bir yazıyla Nâzım'ı aklad ı. Nâzım'ın sanatına karşı eleştiri yollu söz edenleri bile nasıl susturup sahip çıktığını Genel Sekreter Reşat Fuat'tan dinledim. Salıverildikten sonra Sovyetler Birliği'ne gidip iyi karşılanması başka nasıl olurdu?

2- Doktor Hikmet'in Parti'den atıldığı savı, '29 Tutuklaması'nda poliste direnemeyen Laz İsmail'in, aynı soruşturmada poliste tek sözcük vermeyen Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya karşı duyduğu alçaklık kompleksiyle uydurup öç alma küçüklüğüne dayanır. Şefik Hüsnü'nün Dr. Hikmet'e olan sevgisinin tanığıyım. Dr. Hikmet'le ilgili söylentiyi yaydıkları günlerde, onunla arası pek de iyi olmayan, TKP Merkez Komitesi üyesi Ahmet Fırıncı'ya (Dede) da sordum; yanıtı şu oldu: "Çıkarıldı dedikleri tarihten çok sonra, Reşat Fuat, Dr. Hikmet ve ben Kurtuluş'ta bir evde Parti toplantısı yaptık. Yalan bu sözler."

3- Yardım, destek konusunda da, o günleri hiç bilmeyen Küçük, yine bol keseden atıyor. Bugünkü ölçülere vurulamayacak kesinkes bir karanlık egemendi ülkede. Hele, yasalara komünist yargılamalarının gizli yapılması da konulduktan sonra hiçbir yerde tek satır çıkmaz, kimse olaydan söz etmeye kalkışamaz olmuştu. Basın egemen güçlerin emrinde, tek sesli ydi. Sol kişiler, özellikle partililer –gerekli değilse– tanıştıklarını bile belli etmemeye özen gösterirlerdi. Küçük'ün anlayamayacağı bir şey daha var: O günkü ağır koşullarda tehlikeyi göze alarak el altından gizlice destek vermiş, yardım etmiş kişiler de bunu bugün açıklamayı küçüklük sayarlar. O günleri hiç bilmeyen birinin, ilgili ilgisiz ad sıralayarak solcuları suçlamaya kalkışması kaba bir haksızlıktır.

Dengesini iyice yitirip yönü karmakarışık olmuş bir saldırıya karşı örnekleri çoğaltmaya ne vaktim elverişli, ne yerim. Attığı nutuklara da bakmayın; Şefik Hüsnü'ydü, Nâzım'dı, Komintern'di, yok Laz İsmail'e sövülmesiydi, aslında hiçbiri umurunda değil. Baştan da söylediğim gibi, bir marifetinin altı çizilerek kamuoyuna sergilenmesidir onu böyle

çileden çıkaran. Çağatay'la konuşmamız şöyle bitiyordu: "... Belki asıl sorun, ne idüğü bellilerden medet umup belge devşirmeye kalkışmak, kolayca yapılabilecek sorup soruşturma zahmetine bile katlanmadan bu zırvaları yaymayı devrimci marifet saymak! Çağ atladık deniyor, bu da bizim bilmediğimiz, devrimcilikte çağ atlamak olmalı!"

Bunun yanıtı nerde?

"Köylüce atıyor, Kemal Tahir'ce düşünüyor"muşum! (Her karşılaşmamızda siyasal tavrından, düşüncelerinden ötürü takıştığımızı cümle âlemin bildiği Kemal Tahir her şey bir yana, edebiyatımızın roman doruklarındandır. Tırnağına kurban olası.) Köylüce atmaya dayanamıyor ama polisçe atmaları yaymayı görev biliyor. Aynı "ne idüğü belli" kişinin evine gidip röportaj yapıyor; onun MİT ajanı olamayacağı yollu bildirisine de hak vererek bu kırk yıllık ne idüğü belliye kefil olup aklatmaya kalkışıyor.

Bu da doğal! Tarihsel Marksist liderliğin kendisiyle başladığı kuruntusunu engelleyen her şeyi yok etme manisiyle, doğru dürüst bilmediği TKP'nin geçmişini yadsımaya varacak biçimde küçümseyen, karalayan, solun değerli kişilerine azgınca saldıran kimsenin, böyle birine yakınlık gösterip destek vermesinde şaşılacak ne var? Bu adamın da ne idüğü açık seçik belli artık, tanıyı koyabiliriz.

Kurumlar, kişiler olarak soldaki tüm değerlere yalan dolanla saldırıp çürütmeye çalışmak, namuslu kişileri, aklınca, yıldırıp alanı namussuzlara açmak, egemen güçlerin kurnazca hoşgörülerinin gölgesinde, ortalarda serseri mayın gibi dolanıp da deneyimsiz safalak gönlünü çelerek tek başına kahraman kesilmek. Yolu, bu. Yöntemi, sol içinde tipik solcu McCarthysm'dir (Azılılarından birinin zimmetine para geçirmekten cezaevini boyladığı, bir zamanlar Amerika'yı kasıp kavuran ünlü şantajcı faşist akım!) Talihsizliği, bugün roman kahramanı bile çıkmaz böylelerinden; Dostoyevski eskitti bunları. Gençlerin sırtında ihtilalcilik oynayan bu solcu McCarthist, mantarı tüketip elinde oyuncak tabancasıyla ortada kalacak bir gün ya, ne olacaksa ardına taktığı çocuklara olacak...

"Burada duruyorum," diye bitiriyor yazısını, inanmayın, duramaz! Sadi'nin ünlü bir beyti vardır, pek kullanırdı eskiler: "Niş-i akrep ne ez reh-i kinest mukteza-yı tabiateş inest." Akrebin sokması kötülüğünden değil, doğası gereğidir, anlamına gelir. Doğayı burada, sol için yüklendiği, sosyo-politik McCarthist görev diye alacaksınız.

Biz yaşlandık, bir gün gideceğiz. Düşünüyorum da, kuşaklar boyu katlanılan acılar, alan, namuslu devrimcilerin daha sağlıklarında, mezarlık müdürlüğüne kalkışan bu "çağ atlamış devrimci"lere bırakılsın diye çekilmedi herhalde...

Burnunuzu tıkayarak başınızı çevirmek yerine herkes sevabına bir taş atsa kuruyup gidecek bir çirkefi kokuşmaya bırakmak, ne dersiniz, daha mı doğru?

Ölmedikçe Kurtulunmayacak Olan Kavga...

1990'lardan sonraki polemiklerini *Ölmedikçe* adlı kitabında toplayan Vedat Türkali, Önsöz'ünde özlü bir biçimde açıklayıveriyor polemik yazılarının encamını:

Uzatmadan söyleyeyim; polemiğe kaçan yazılar, saldırılara karşı –salt kendimi de değil– iyiyi, güzeli, doğruyu savunmak zorunluluğundan yazılmıştır. Keşke bıraksalar da romanlarımla baş başa kalsam. Biliyorum ki olmayacak; ÖLMEDİKÇE *kurtuluş yok bu kavgadan.*

Vedat Türkali'nin *Ölmedikçe* adı altında topladığı polemik yazılarının ilki, "Aziz Nesin'e Açık Mektup" Eylül 1993'te *Aydınlık*'ta yayımlanmış. Aziz Nesin'in 16 Ağustos '93 tarihli *Aydınlık*'taki başyazısından yola çıkarak, eleştiriler yöneltiyor. Nesin'in, İran'da komünistlerin yaşadıklarıyla, Türkiye'de TCK'nın 163. maddesinin kaldırılması arasında paralellik kurarak ileri sürdüğü düşüncelerini eleştiriyor. Türkiye halklarının dinsel motiflerinin üzerine uluorta gidilmemesini öğütleyerek, yazar ve aydınlar olarak asıl yapılması gerekenin Kürt Kurultayı olması gerektiğini, böylece de Kürt halkının sorunlarının silahsız çözümünün sağlanmasına çalışılmasını öneriyor.

Bu Açık Mektubun Ardından, "Sevim Belli'nin Önemli Sorusu" Yazısı Geliyor.

Dr. Sevim Tarı (Belli) 26 Ekim 1951 günü başlayan Türkiye Komünist Partisi tevkifatının ilk gözaltına alınan sanığıdır. 1996'da anılarını *Boşuna mı Çiğnedik?* adı altında yayımlamıştı. Doğal olarak da 1951 Tevkifatı'na ve kendisinden sonra gözaltına alınan Zeki Baştımar ile Abdülkadir Demirkan'a (Vedat Türkali) ilişkin yazdıkları kitapta önemli bir yer tutmaktaydı. *Boşuna mı Çiğnedik?* kitabını okuyan Vedat Türkali, Sevim Belli'nin kendisiyle ilgili yazdıklarına cevap veriyordu, "Sevim Belli'nin Önemli Sorusu" yazısında...

Beş madde olarak sıraladığı yanıtında; bir yandan, ilk kez 28 Ekim 1951 günü gözaltına alındığı andan itibaren başından geçenleri yazılı olarak anlattığını, öte yandan da çok yakın dava arkadaşı Sevim Belli'nin kendisiyle ilgili yanlış ve haksız ithamlarını düzelttiğini görüyoruz.

Sevim Belli kitabında, "Kadir, tahliye olduktan sonra, çok kez, benimle kader birliği etmeye, saflaşmaya istekli olmuştur. Gadre uğramışların, kıymeti bilinmeyenlerin saflaşması" diye yazmış...

Türkali, yanıtına; yıllar sonra eşi Mihri Belli tutuklandığında Ankara'daki evine geçmiş olsun ziyaretine gittiğini, konuşurlarken sözün '51 soruşturmasına geldiğini ve "Müdüriyet'ten, Zeki Baştımar'dan söz açıldı. Her şeyi Zeki söylemişti önce! Düzeltmek zorundaydım. Onu Zeki'yle buluşmaya benim götürdüğümü, kendisinin söylediğini anımsattım. Bozuldu biraz, sustu." cümleleriyle açarak devam ediyor.

Türkali sonra Sevim Belli'nin kendisi hakkındaki şu cümlelerini alıntılıyor:

Kadir'in evvel ahir, bütün problemi... ifade vermiş olmasıdır... Tekneyi yolundan ettiklerini görmezlikten gelerek muhalif rüzgârların şişirdiği yelkenlere üflemiştir hep... Kendisini haklı gösterme tutkusundan kurtulamamış, susmayı ve hiç değilse tavrıyla özeleştiri yapmayı bilememiştir... Usanmadan kaptanlara rota vereceğine, hiç değilse kendi gemisine kaptan olup kendi rotasını çizseydi ya. Karaya oturmuş gemilerde olmazdı şimdi herhalde.

Ve şöyle yanıtlıyor Sevim Belli'yi:

Kaptanlara rota verme işinde de bu terslik olmalı; aklım hiçbir gün ermedi böyle işlere! Beni Kalkavan dedesi Rıza Kaptan'la mı karıştırdı nedir Sevim kardeşimiz!

Bundan sonra Vedat Türkali Müdüriyet'te "ifade verme" olgusunu en küçük ayrıntısına kadar anlatıyor.

Vedat Türkali; "Sevim Belli'nin Önemli Sorusu" yazısını şöyle bitiriyor:

Okunumlu, iyi bir yazar Sevim Belli. Salık veririm okunmasını. Kendi bilgilerini, duygularını, yaşadıklarını işlerken etkili oluyor. İçtenliğiyle. Yöresindeki politika esnafından aktarmalara özendirilip de akıl sat-

malara kalktı mı yavanlaşıyor. Yazarlığına da ters düşüyor bu tutum, kişiliğine de. İçtenlikle söylüyorum ben de; yeteneklerine güvendiğim biri olmuştur hep Sevim. Ağbice davranışımdan söz etmiş; son bir ağbilik daha edeyim ona: Çevrende sana akıl veren kişilere –en yakınların da içinde!– çoğu konularda, önemli fark atacak nitelikte birisin sen, Sevimciğim! Kişiliğini titizlikle koruyup kendini çiğnetmemelisin! Yaşamın boyu uzayıp gelmiş yolları boşuna çiğnemiş sayılırsın yoksa; yazık olur! Başka sorusu olan var mı?

Türk Edebiyatı'nda "Vedat Türkali" Var mı Yok mu?..

29 Ekim 1993, Cumhuriyetin ilanının 70'nci yıldönümüdür. *Cumhuriyet* gazetesi de bir "70'nci Yıl Eki" vermiştir o gün. Ekin bir sayfasında, yetmiş yılın edebiyat dökümü ele alınmıştır. "Alpay Kabacalı" imzasını taşıyan bu dökümde, yetmiş yıllık Türk edebiyatında "Vedat Türkali" adına rastlanmamaktadır.

Haklı nedenle "isyan" eden Vedat Türkali, *Evrensel Kültür* dergisinin Şubat 1994 sayısında "70. Yıl" başlıklı bir yazı yayımlatır. Bu yazıda; o dökümü yapan imzaya "estetik vicdansız" etiketini yapıştırdıktan sonra da, yazarını böyle davranışa iten nedenleri irdelemeye alır.

Vedat Türkali'ye kişisel bir kızgınlığının olup olmadığını sorgular. Yoktur öyle bir şey.

Yoksa Kürt sorunu konusundaki yazıları yüzünden yapılan bir kışkırtma mıdır? Yazının yayımlandığı gazetenin tutumundan mı kaynaklanmıştır?

Sonunda şunları yazıyor:

Yineliyorum: 70 YIL'da vardığımız nokta bu. İnsan haklarıydı, yazar haklarıydı diye bir sürü söz üretilen bir ortamda, içinde bulunulan gerçek durum bu. Düşün, yazın alanımız için bir anlamda bir göstergedir bu olay. Umalım ki saptırılmasın, bir Türkali'yi yoksama sorunu değildir bu; kimsenin yazarlık konumunu bu tür oyunlar belirlemez.

Bir de şunu bekliyorum: Vedat Türkali'yi adı edilebilecek bir yazar görmüyor da, yazının tutumunu doğru buluyorlarsa, lütfen, onu da, bir biçimde bildirsinler. Üzerinde durup düşünür, anlamaya çalışırım. Tersine inanıyorlarsa, bu tavrın, özellikle toplumca verilen, insana yakışır biçimde yaşama kavgasına zarar getirdiğini düşünüyorlarsa onu da açıklayabilirler. Ama lütfen, duygularına kapılıp işin özünü yitirmeden. Toplumda bunlarla savaşım, uzun soluklu, uzun erimli,

öze yönelik bir iştir; kızgınlıkla bir yere varılamaz.
"Estetik vicdan" konusunda, genç kuşaklara hiç de iyi kalıt bırakamadığımıza üzülüyorum.

Alpay Kabacalı Vedat Türkali'nin bu yazısına *Evrensel Kültür* dergisinin Mart 1994 sayısında cevap verir. Hemen yazısının başında "özrü"nü sayıp dökmeye başlar Kabacalı:

> Yetmiş yıllık Türk edebiyatı üzerine toplu bilgi veren 800-900 sözcüklük bir gazete yazısı istense sizden, ne yaparsınız? Özeti özetlersiniz. Elbette bunun da bir kuralı, bir yöntemi vardır, kuralınca, yöntemince özetlersiniz. Bu demektir ki, birtakım gelişmelerin sözünü etmekten, birtakım adları saymaktan zorunlu olarak vazgeçeceksiniz. Çizilen sınırı aştığınızda, günlük gazetenin ivedi temposu içinde size sorulmadan yazınızdan kimi yerlerin çıkarılacağını deneyimlerinize dayanarak bilirsiniz. Bir yandan özet özetleme çabası, bir yandan çizilen sınırın içinde kalma kaygısı, kimi adları yazının dışında bırakmaya zorlamıştır sizi. Ola ki anılması gereken birkaç adı da atlamış olabilirsiniz. Ama titizlenmişsinizdir, tüm yazarların anılmadığına değinmişsinizdir.

Kabacalı, Vedat Türkali gibi adı geçmeyen kimi yazarların da sitem ettiklerinden, ancak bu açıklamayı yapınca, özür dilediklerinden söz ediyor. Vedat Türkali'nin salt o yazıda adı geçmediği için kendisine saldırdığını yazıyor. Sonunu şöyle bağlıyor yazısının:

Alpay Kabacalı'yı vicdansızlıkla suçlayan Vedat Türkali'nin en son sözü şudur:

> *"Estetik vicdan konusunda genç kuşaklara hiç de iyi kalıt bırakamadığımıza üzülüyorum."*
> *Ne denir? Herkes üzülüyor... Üzülüyor da, konu uyaktan açılınca, bulunç, kulunç, filan derken gülünç sözcüğü akla geliyor.*

Bu kez Vedat Türkali "Pes Etmekle Bitmiyor" başlıklı bir yazıyla Alpay Kabacalı'yı (doğal olarak "Pes" yazısının yayımlandığı *Evrensel Kültür*'de) cevaplandırmak isterse de derginin yöneticisi bayan, yer vermek istemez. Bu nedenden "Pes Etmekle Bitmiyor" yazısı, Aralık 2001'de basılan Vedat Türkali, *Tüm Yazıları Konuşmaları 1* kitabında yayımlanabilir.

Türkali öncelikle Kabacalı'nın ilk başlarda sıraladığı gerekçelerinin doyurucu, kandırıcı olmadığına işaret eder. Bir ülkenin yetmiş yıllık edebiyat yaşamının dökümünün ağır bir sorumluluk gerektirdiğini hatırlatır. Ve sonunu şöyle bağlar:

PEN Yazarlar Derneği'ni niye karıştırmışım, diyor Kabacalı. Dahası, biz Kabacalı'yla bir günler, Türkiye Yazarlar Sendikası'nda yönetim kurulunda, yıllar yılı, yazar hakları konusunda, birlikte kavga yürüttük. Onu da söylemek gerek... Güvendiğim, korumaya özen gösterdiğim bir dostluğu kapatmanın üzüntüsü var içimde.
Şimdi soruyorum: Her şey bir yana, üç kuruş kazanmak için bir yazı yazarak bütün bunları çiğnemesi, değer miydi Kabacalı'nın?
Pes etmekle de bitmiyor demek ki...

"Almanlar mı Yenecek, Sovyetler mi?" Bahsinden Çıkan Polemik...

Vedat Türkali'nin siyasi yaşamını anlattığı *Komünist* adındaki kitabı yayımlanır Ağustos 2001'de. Orada Vedat Türkali, 1940'ların başında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji bölümünde okurken öğrenci çevresindeki ideolojik kamplaşmaya değinir. Şöyle yazıyor:

Bizden iki sınıf üstteki Ahmet Ateş'in sosyalist olduğu söylentisi bir ara kulağımıza çalınınca kendisine yakınlık duymaya başlamıştık. "Komünist" diye kovculuk edip Yüksek Öğretmen Okulu'ndan attırmaya kalkışmışlar bunu bir ara güya. İlk öğrencilik yıllarında böyle idiyse bile, saldırıdan duyduğu ürkü, Nazi Almanyası'nın savaşın ilk yıllarındaki başarıları, Türkoloji'nin bilinen baskılı yapısı, içi dışına dönmüş şemsiyeden beter etmişti Ahmet Ateş'i. Şoven Fikret'le de evlenince tamam oldu! Üniversite kitaplığının arkasındaki avluda (...) bir sigara molası verdiği sıra ayaküstü konuşuyoruz. Nazi ordularının Moskova önlerinde çakılıp kaldığı günler. Almanların yenileceğini söylememe dikelerek karşı çıktı birden; tartışma çıktı aramızda. Nasıl geldiyse, yarışmaya dönüşüp Almanlar ya da Sovyetler yenilirse "ne vereceksin"e döküldü söz. On kitap verecekti yitiren ötekine. Biri de "Garip" olacak dedi Ahmet Ateş, yitirirse vereceği kitaplar için! Garip Orhan Veli'nin o günler yeni çıkmış kitabıydı; biz seviyorduk, onlar için alay konusuydu daha. Babasının vermediği bu kitap borcunu, reddi mirasta bulunmadıysa, oğlu sayın Kemalist Profesör Toktamış Ateş'ten mi istesem diye düşünüyorum!!

Babasından, dolayısıyla kendisinden söz edilen Toktamış Ateş 13 Eylül 2001 tarihli *Cumhuriyet* gazetesindeki "Arayış" köşesinde Vedat Türkali'ye cevap verdi.

Ateş yazısında önce, "Kitabı okuduğum zaman... doğruluğu çok kuşkulu... suçlamalar ve bana bir 'çiçek'(!) görünce hem şaşırmış, hem üzülmüştüm" diyordu. Yazısının sonunu da şöyle bağlıyordu:

> Biz, emniyette yediği bir tokat nedeniyle, her türlü düşüncesinden cayan ve günah çıkartarak ordu kademelerinde yükselmeye çalışan "edebiyatçılar" da biliriz. Ama bunları eşelemeyi düşünmeyiz.

Bunun üzerine Vedat Türkali, 27 Eylül 2001 tarihli *Radikal* gazetesinde yayımlanan "Toktamış Ateş'e Mektup" yazısıyla cevap verdi. Dört maddede cevaplandırdığı Toktamış Ateş'e ilk başlarda şunları söylüyordu:

> *Söylediklerimle yüzleşince üzülmüşseniz, doğrulukları durumunda, sözü edilen kişiler için övünç, kıvanç duyulamayacak niteliklerin bilincindesiniz demektir. Dediğiniz gibi, uzun boylu bir tanışıklığımız olmadı sizinle. Kimi ortak dostlarımızdan sizin için duyduklarıma uygun düşen yerinde bir duyarlılık gösteriyorsunuz sayın Toktamış Ateş.*
> *Kuşkularınızı sürdürebilirsiniz. İnanıp inanmamak da sizin bileceğiniz şey. Ben içimle barışığım; bir kez daha yineleyeyim ki, söylediklerim fakülte yıllarıyla ilgilidir, ne bir eksik, ne bir fazla, sözcüğü sözcüğüne doğrudur. Kişinin annesi, babasıyla ilgili suçlamaya tepki duyması doğaldır. Görevi de bilinir. Ancak siz, akademik konumda birisiniz; hele geçmişle ilgili sosyo-politik konularda en yakınlarınızı bile nesnel yargılamakla yükümlü sayılırsınız.*
> *Bana inanmayabilirsiniz, 86 yaşında yaşamakta olduğunu öğrendiğimiz (Uzun yıllar yaşamasını dilerim) anneniz hanımefendiye sorarsanız, sonraki yıllarda değişim-gelişim göstermediyse, komünistlere karşı nasıl savaşım yürüttüğünü ola ki saklamayacak, belki övünerek anlatacaktır! O kuşaklarca mayalanmış bu "anti-komünist", "ulusalcı heyecan"ın ülkemizden neler alıp götürdüğünü size anlatmama gerek var mı?*

Vedat Türkali cevabının 4'ncü şıkkında da, Ateş'in, "Biz Emniyette yediği bir tokat nedeniyle, her türlü düşüncesinden cayan ve günah çıkartarak ordu kademelerinde yükselmeye çalışan 'edebiyatçılar' da biliriz. Ama bunları eşelemeyi düşünmeyiz" cümlelerine karşılık şunları yazıyordu:

Benimle ilgili bir yazıya sokuluvermiş bu tümcenin ne anlama geldiğini düşündüm, çıkaramadım. Çevremdekilere sordum, onlar da bir anlam veremediler. Lütfen açıklar mısınız sayın Toktamış Ateş; örtülü biçimde sözünü ettiğiniz bu kişi ya da kişiler kimdir, kimlerdir? Benim için düşünülmüş bir taşsa sizin için üzülürüm.

Değer verdiğimiz bir profesörsünüz –size yakıştırılamaz ama kızgınlıkla gözünüz kararda diyelim–kara çalma, çamur atmadaki şu zekâ düzeyi size uygun düşmüyor. Çizdiğiniz portreyle bir benzerliğim yok, öyle bir yüz karam da yok. Yalnız beni tanıyanları değil, aklı başında çoğu kişiyi güldüreceksiniz "Ben Emniyet'te tokat filan yemedim"le başlayıp savunmaya kalkışmam da gülünç kaçar.
Yaşam çizgim bütün açıklığıyla, yapıtlarımın tanıklığıyla da ortada. Bir Gün Tek Başına *adlı romanımda, Güvenlik'te yediği bir tokatla yılan kahraman Kenan'la mı karıştırıldım, diye düşündüm. Romanlarımdaki birilerinde beni bulmak, sıradan okuyucunun, çok karşılaştığım, gülünç öykülere varan onulmaz eğilimidir çünkü. Size bu da yakışmaz.*
Bakın –annenizi bilemem– rahmetli babanız Ahmet Ateş de böyle bir çamur atmaya kalkışmazdı. Ürküyle sağa kaymış, siyasal konumda gerilere düşmüş de olsa dürüst, namuslu biriydi. Kara çalması ya da aykırı bulduğu inançlarından ötürü biri için kovuculuğa kalkışması düşünülemezdi. Ahlakına güvenmesem, asker öğrenci olarak siyasal düşüncelerimi açıklayıcı tartışmaya girmezdim. Ben sizin de bu yola başvuracağınızı sanmıyorum.

Türkali, "O edebiyatçının ya da edebiyatçıların" kimler olduğunu sormada ısrar ediyordu:

Söylediğinize göre bildiğiniz böyle biri ya da –"edebiyatçılar" diyorsunuz!– birileri var demektir. Lütfen açıklayın, kim ya da kimler bunlar? Etik bir kirletmeyle toplumu kaydırtan kişilerdir böyleleri; eşelenip ortaya çıkarılmaları her namuslu yurttaşın görevidir. Saklamaya kalkarsanız suç ortağı durumuna düşersiniz. "Eşelemeyi düşünmeyiz" demeniz bile ayıplanası bir tutumdur. O bir takılmaydı, sizden kitap filan beklediğim yok sayın Ateş. Ancak bildiğinizi söylediğiniz o "edebiyatçılar"ı açıklamanızı istiyorum. Yalnız ben değil, sanırım namuslu tüm kişiler istiyor bunu. "Bir hakikat kalmasın âlemde Allahım nihan."

Vedat Türkali'nin ölmedikçe sürüp gidecek olan polemiklerindeki kriter de zaten bu cümlede söylenen değil midir?

"Bir Hakikat Kalmasın Âlemde Allahım Nihan!"

Ece Ayhan

(...) Bu yazı vesilesiyle bir şeyler söylemek istiyorum: Vedat Türkali bir yazar olarak gerçekten çok sağlam ve de Türkiye'de pek alışılmamış dürüstlükte bir insandır. Son romanında dedikleri alacakaranlık bir aile içinde doğruydu, doğrudur. Vedat Türkali bütün romanlarında, yaşamında olduğu gibi, hiç "aritmetik" bilmez! Atilla Dorsay kendi alanı olan Sinematek arşivindeki filmlerinin yağmalanmasıyla ya da okus pokus edilmesiyle uğraşmıyor da nedense kendini yaralamakla kalıyor. Diyecekleri bu kadar.

(1989)

Bir Şiirin Bakır Çağı, Y.K.Y, 1993.

Gültekin Çizgen

Vedat Türkali

Bir Anıt Adam

Âşık Veysel'in yaşamı anlatan dizelerini herkes bilir. Ne demişti Âşık: "İki kapılı bir handa gidiyoruz gündüz, gece.." Evet, öyle. İnsanoğlu yaşam defterini doldururken neler oluyor? Neler değişiyor? Nelere şahit oluyor? Ve insanoğlunun sosyal ve siyasal bir varlık olduğunu biliyorsak, işte tam burada Vedat Türkali'nin ülkenin siyasi ve kültürel tarihi içinde süren yaşam ve sanat serüveni üzerinde dikkatle düşünmeliyiz.

Cumhuriyet tarihimizin içindeki sol düşünce ve TKP, Vedat Türkali'nin yaşam hikâyesiyle paraleldir. Türkali, tüm gençli-

ğini bu inanç sisteminin içinde geçirdi, karşı hareketlerin sert esintilerinde asla yılmadan, eğilip bükülmeden, Türkiye'nin o alacakaranlık yıllarında yaşamını sürdürdü. Geçmişe dair inancını hiç kaybetmedi ve geçmişten bir gelenek çıkardı, bize bıraktı. Gençlik yıllarında herkes gibi kendine bir anlam aradı ve bunu sanatta buldu. Sanattan başka hiçbir şeyle ilgilenmeden yaşamını sürdürüp günümüze ulaştı.

Vedat Türkali sözcüklerin gücünü anlayan ve anlatan kişidir. Onun Türk sanatının sinema ve roman alanındaki emekleri, yapıp etmeleri üzerine bu armağan kitabında herkes duracaktır. Ben daha özelde ona yaklaşmak isterim.

Vedat Türkali'li Yıllar

Vedat Abi'yle, '70'li yıllardan bu yana tanışırız. '70'li yıllardan önce Türkali nasıldı? Herhalde bugün nasılsa o gün de aynıydı. Bazen çok sık, bazen de ara sıra görüşürüz. Ama her zaman, özellikle *Güven*'i yazmak için bulunduğu Londra'da yaşadığı dönemlerde keyifle açtığı evinde misafiri oldum. Sonra da kendisi, Bodrum Torba'daki evimde bir yaz boyu ağırlama onurunu bana vermiştir. Bu vesilelerle yaşam pratiği içinde, onu yakınen gözlemleme ve derinlemesine tanıma mutluluğuna da eriştim.

Ne yer, ne içer, nasıl yaşar, nasıl üretir, ne düşünür, ailesiyle, çevresiyle ilişkileri nasıldır? Tüm bunları yaşam pratiğinin oylumlarını, onunla birlikte yaşayarak öğrendim. Kendisinden çok yararlandım. Yaşam, sanat ve düşünce üzerine öğrendiklerimle kendisine çok borçlandım.

Vedat Türkali, bir gönül adamı olduğu kadar da bir disiplin adamıdır. İlerleyen yaşı içinde onun hiçbir şeyi ihmal etmeden, ertelemeden, yaşam tekniğini saat disipliniyle götürmesi, verimli çalışma ve sağlıklı yaşama verdiği önem herkese bir ders olmalıdır. Tüm yaşamında bir sürü kaza, bela, ağır hastalıklar geçirmiş olmasına karşın, daima moralli ve sağlıklı kalabilme becerisi onun çelik disipliniyle yürüyen bir yaşam stratejisidir.

O yaşamı boyu, Türkiye'de işçi sınıfının, sol hareketin gelgitleri içinde hiç değişmeden, inancını ve mücadele gücünü bir kişilik özelliği olarak korumuş her zaman üretmenin önemini,

yüceliğini ön planda tutmuş, bir anıt kişilik olarak etrafına hep ışık yaymıştır.

Vedat Türkali, Türk edebiyatının dev yapıtlarından biri olan *Güven* romanının ön okuması için, az sayıda yakınlarına romanın basılmadan önceki kopyalarını dağıtmış ve onlardan eseri üzerine yazılı cevapla, görüş istemiştir. Yaşamımda en keyif aldığım, kendimi mutlu hissettiğim dönemlerden biri de, işte bu görevi yerine getirdiğim, İstanbul ilkbaharının güzellikleri içinde, çınar altlarında *Güven*'i okuduğum o dönemdir.

Daha sonraları haftalarca birlikte sabah kahvaltıları, deniz banyoları, akşam okumaları, çilingir sofraları, yaşam boyu asla unutamayacağım birliktelikler oldu.

85 Yaşında Vedat Türkali

85 yaşında ihtiyar bir delikanlı olarak Vedat Türkali, üretmeye devam ediyor. En son kalçası kırıldığı gün yine beraberdik. Taksim'de kendisi ile vedalaştıktan sonra Galatasaray'a kadar yürümüş, karda ayağı kaymış ve düşmüş. Kendisini hastanede ameliyata alacaklarken, terslik olacağını hesaba katarak oğlu Barış Pirhasan'a bitirmekte olduğu son romanının kalan kısmını ses alma cihazına özetleyip, eserin sonunun nasıl tamamlanacağını anlattıktan sonra, ameliyata girmiş. Yalnız bu olay bile tümüyle Vedat Türkali'nin yaşam karşısındaki ciddiyetinin ve sorumluluğunun tipik bir örneğidir.

85 yaşında onun ömür defterinde yeni bir sayfa açılıyor. Orayı yine çalışkanlık, düzen, disiplin ve sevgi dolduracak. Vedat Türkali'ye daha nice verimli, başarılı yıllar diliyorum. Ben de yaşam defterimi doldururken verdiği, yaşattığı dostluğun keyfi karşısında kendisine şükranlarımı sunuyorum. Sen çok yaşa Vedat Türkali.

Gülten Kaya

Benim İki Sevgilim: Vedat Türkali-Ahmet Kaya

Onları buluşturan, sadece güzel kalpleri ve üretkenlikleri değildi elbette. Sanırım sihir, ikisinin de iflah olmaz muhalif kimliğindeydi.

Vedat Türkali;

Şiire, sinemaya, tiyatroya, edebiyata yeni başlamış devrimci bir delikanlı edasıyla, son derece disiplinli yaşar ve günün belirli saatlerinde soluklanmak ve dostlarıyla bir araya gelmek için sahile inerdi. Ahmet'in tabiriyle, "... kemerinde bir Kürt hançeri

taşıyormuş gibi" yürürdü, Türkbükü (Bodrum) sokaklarında. Ona bakar ve her defasında ne kadar soylu bir yolun yolcusu olduğunu düşünerek kendi rehavetimizden utanırdık.

Salatasını yer, limiti belli rakısını içerdi... Etrafına kümelenir, canlı, gürül gürül ve mısra gibi kurduğu cümlelerle sohbetini dinlemeyi ve o derinlikte beslenmeyi severdik. Ne çok doğru şey öğretirdi bize ülkemiz hakkında, ülkenin sanatı, edebiyatı, siyaseti, sineması hakkında ve ne çok değerli deney aktarırdı gönüllü...

Ahmet, "Vedat Ağabey, sen kendi ömrünü değil, bir yanınla adeta geçmişin karanlığını, diğer yanınla da geleceğin sonsuz aydınlığını yaşıyor gibisin," demişti. Anımsadığım kadarıyla yanıt son derece yalındı, "Tabii Ahmet, çünkü ben halkın ta kendisiyim!"

Akşamüstlerinin, günbatımının en güzel fotoğrafıydı aklımda kalan; şairlerin, sinemacıların, tiyatrocuların, sendikacıların buluştuğu sahil lokantasında, Vedat Türkali-Ahmet Kaya fotoğrafını yazmışım belleğime. Hiç kimsenin olmadığı saatlerde, Ahmet'in elinde gitar ya da bağlama, Vedat Türkali'nin gözleri uzaklarda, aynı şarkıları yaşarlardı. Şarkılara sığındıkları bu beraberliklerinde, tuhaftır, aralarında iki-üç boş masa olurdu hep... Herkesin akşam hazırlığı yaptığı günün en serin ve en sakin saatlerinde, ikisi de birbirinin varlığına hürmeten saygı ile kendi içine döner, usul usul söylenen şarkılarla-türkülerle yıkarlardı içlerini. Benim gözüm hep Vedat Ağabey'de, onun uzaklara bakan çocuk gözlerinde olurdu. Bu kadar acı ile sınanmış bir ömrü nasıl bu kadar üretken kıldığına şaşarak bakardım hep.

Ahmet bir gün;

"Vedat Ağabey, sana çok özendiğimi itiraf ediyorum. Her şey iyi güzel de, ben senin gibi yaşayamam galiba. Ağabey, sen yemek bile yemiyorsun doğru dürüst, salatayla ömür geçer mi, vallahi ben dayanamam bu kadar disiplinli bir hayata," demişti. Vedat Ağabey denize bakıp, "Ahmet'ciğim şu güzelliğe bak, cennet burada aslında, bu tarafta. Dolayısıyla ben bu cennette, daha uzuun yıllar yaşamak istiyorum," demişti.

Elbette hayatı bir cenneti yaşıyormuşçasına sevmesidir onu bu kadar güzel ve üretken kılan ama, eminim bizler Vedat Ağabey gibi parlak yıldızlarımızı zaten kalplerimizdeki cennetlerinde korumuyor muyuz?

Benim iki sevgilim onlar! Ve ikisi de kalbimdeki cennetlerinde!

Haluk Gerger

Vedat Türkali'yi Anlamak...

Vedat Türkali, her şeyden önce bir yazın adamı, bir edebiyatçı olarak anılıyor. Kuşkusuz onun romancı kimliği, sanatçı kişiliği, sinemacılığı üzerine daha pek çok şey yazılacaktır. Bu, esas olarak eleştirmenlerin, sanat tarihçilerinin işi.

Kabul edilmeli ki, Vedat Türkali, sadece bu perspektife sığmaz. Onun bir de (Marksist) "sosyalist aydın" kimliği var. O, bu yanıyla da bilinçlerimizde izini bırakmış bir isim. "Aydın" ve "sosyalist" tanımları Vedat Türkali'nin kişiliğinde ayrıştırılarak ele alınmamalı belki; onlar birbirini tanımlayan, anlamlaştırılan bir organik bütünlük oluşturuyorlar Türkali'de. Yine de, "Aydın Vedat Türkali" ile "Sosyalist Vedat Türkali", en azından analitik kolaylık açısından, ayrı ayrı incelenmeli.

İnsanoğlunun gerçeği, görüntünün ardındaki özü aramak, giderek, dünyayı değiştirmek ve daha iyi bir yaşam uğruna kavramak ve (bilgiyi yayarak) kavratmak serüveninde "aydınlar" üç alanda kümelendiler. Bu anlamda "anavatan" sayılabilecek Fransa'nın diliyle söylersek, "sytêmatisez" ve "esthetise" ederek, yani bilimin ve sanatın yöntemlerini kullanarak gerçeğin aranması ve yayılmasında çok özel misyonlar yüklendiler. Bir bölümü de, günlük gerçeğe ilişkin "vulgarize" gazeteciliği aşarak basın-yayın dünyasına aydınlığı taşıdı.

İnsanlığın moral ve düşünce dünyasının büyük zenginliği bu aydınlar, aynı zamanda, özellikle de Batı'da, insana ve kültüre dair birikimin, aydınlanmanın ve zamanın "devrimci" burjuvazisinin ileriye taşıdığı değerlerin usta kuyumcularıydılar. Onların ayırt edici özelliği ve üstünlüğü, egemen burjuvazinin, düzeninin ve devletinin, bu değerlere düşmanlaştığı koşullarda da söz konusu birikimi üstlenmelerindeydi. Zamanla çoğu, bu değerlerin artık ancak işçi sınıfı eliyle korunup geliştirilebileceğini gördüklerinde, sınıflarına ihanet ve büyük tehlikeleri göğüslemek, büyük acılara katlanmak pahasına, yazgılarını proletarya ile birleştirdiler. Sosyalizme yöneldiler, komünist partilere üye oldular.

Günümüzde hem aydınlar dünyasında hem sosyalizmde yıkıcı gelişmeler ortaya çıktı.

Her şeyden önce, "Küreselleşme" ve "Yeni Dünya Düzeni" diye kavramlaştırılan modern zamanların, insanı alçaltan "yükselen değerleri"nin kasırgası içinde önce Sınıf Hareketi bir aktör olarak sahneden çekildi. Proletarya ve müttefikleri-Marksizm (ideoloji)-sınıf örgütlenmesi (Komünist parti, sendikalar, vb) üçlüsünün organik bütünlüğünden oluşan Sınıf Hareketi, son yüzyıldır uygarlık ve kültür değerlerinin, bütün temel insanlık haklarının ve gelecek umudunun temel direği, hatta oluşturucusu olmuştu. Onun, tek tek öğeleriyle değil, organik bütünlüğü halindeki (geçici) yıkımıyla "değersizlik ve hiçlik" hâkim oldu hayata, "ölü toprağı" serildi insanlık üzerine.

Buna koşut, bir sosyal kategori olarak kentsoylu aydınlar, bütün dünyada varlık koşullarını yitirerek yok olmaya başladı. Yapay bir zemin üzerinde yaşam buldukları Türkiye'de ise bu yokoluş, ne yazık ki, lime lime bir çürümeyle hükmünü icra etti.

Bu durumun iki genel sonucundan söz edebiliriz. Birincisi, sosyalizmden kopuş, en rezil haliyle yaygın biçimde ortaya çıktı. İkincisi, gıdasını Sınıf Hareketi'nden alan aydın kategorisi temelsiz kaldı, çöktü.

Türkiye'de bu süreç içinde "döneklik" yüceltilen bir "değer"e dönüştürülürken, aydınlar çürüdüler. Dünyadan esen liberal kozmopolitizmin rüzgârlarıyla Kürt Savaşı'nın tetiklediği iç militarist şovenizmin kasırgası, toplumu çenderesi içine aldı.

Yarım yüzyıldan fazla bir zaman öncesinde bir aydın ve sosyalist olarak tarihe adımını atan Vedat Türkali işte böyle bir ortam içinde değerlendirilmeli. Camus ile olan tartışmasında Sartre, radikal aydınlar için şöyle der: "Söz konusu olan şey, tarihin bir anlamı bulunup bulunmadığını ve bizim ona katılma lütfunu gösterip göstermeyeceğimiz değil, tepeden tırnağa tarihin içinde bulunduğumuza göre, ne denli zayıf olursa olsun, bizden yardım bekleyen her somut eyleme yardımımızı esirgemeyerek, tarihe, bize en iyi gelen anlamı kazandırmaya çalışmaktır."[44] Vedat Türkali, tarihe adımını böyle atanlardan; dünyanın lanetlilerinin, haksızlığa uğrayan güçsüzlerin, varolan dünyadan müşteki olanların eylemine katkılarını "esirgemeyerek..."

Bunu yaparken de, kaçınılmaz olarak dünyaya karşı çıktı; statükoya, kurulu düzene, egemen düşünceye, güçlülere... Yaşamını derinden etkileyen acılarını, yoksunluklarını, düş kırıklıklarıyla zalim haksızlıkları bu yüzden çekti. Ne var ki, büyüklüğünü de burada buldu. Paul Nizan'ın, "Dünyada hiçbir büyük yapıt yoktur ki, aynı zamanda dünyaya karşı da bir suçlama olmasın," dediğini bir yerde okumuştum. Vedat Türkali böylesi bir meydan okumanın parçası olabilmişti.

İçinde yaşadığımız "modern zamanlar"da ve onun çürüyen Türkiye'sinin yapış yapış ilişkiler bataklığında Vedat Türkali, "aydın" ve "sosyalist" kaldı.

Yalnızlığını duyumsadı mı bilmiyorum ama bizi, "modern zamanlar"ın "öksüz ve yetim"lerini, lanetlilerini, mazlumlarını, emekçi fukaralarını, devrimcilerini hiç yalnız bırakmadı, "her somut eyleme yardımlarını esirgemeyerek..."

---

44. Tartışmanın Türkçe metinleri için bkz. *Sartre-Camus Çatışması: Jean Paul Sartre, Francis Jeanson, Albert Camus*, Çev. Bertan Onaran, İstanbul, İzlem Yayınları, 1965.

Bu duruşun özünü ve anlamını anlayamayanlar, Vedat Türkali'yi hiç kavrayamayacaklar. Kavrayanlarsa, onun gözü pek, kafası aydınlık, yüreği sevgi dolu olarak ta derinliklerine girdiği tarihi yapmaya devam edecekler. Ona en büyük armağan da yazdıkları tarih olacak.

Usta romancıya da bu yakışır elbette; romanların en güzeli...

Aydına, ışıl ışıl bir dünya...

Sosyaliste, nihayet insanlaşma...

Vedat Türkali'nin hepsinde emeği var...

İsmail Beşikçi

"Kimi Yerde Hiç Olmamak Gerekir"

Sevgili Vedat Ağabey,

Selamlar, sevgiler Vedat Ağabey, 85. yaşınızı kutluyorum. "1 Mayıs'tan 1 Mayıs'a Vedat Türkali Yılı" etkinliklerinin başarılı geçmesini diliyorum.

85 yaş nedir, nasıl bir duygudur? İlkokulun ilk yıllarında, yani 1940'lı yılların ortalarında, mahalle arkadaşlarıyla birlikte, oyun için, eğlence için, sık sık İskilip'in iki-üç km dışındaki kırsal alanlara giderdik. Bosçakavak Deresi ve Gâvur Deresi gittiğimiz mıntıkaların başında geliyordu. Bu yaz günü, öğleden sonra, Bosçakavak Deresi dediğimiz yere gitmiştik. On-on

iki civarında mahalleli arkadaş vardı. Doğal olarak birbirimizi çok iyi tanıyorduk. Bu mıntıkada Ahmet Emmigil'in de bağı vardı. Gülerek, oynayarak, şen şakrak bir şekilde bu yöreye vardığımızda, Ahmet Emmi'yle karşılaştık. Ahmet Emmi bağda çalışıyordu. Gürültümüzü duyunca, çalışmasını, çalışma araçlarını bir tarafa bırakarak büyük bir hışımla bize doğru geldi. Öfkeliydi. "Buraya gelmek için ananızdan, babanızdan izin aldınız mı?", "Ananızın, babanızın buralara geldiğinizden haberi var mı?" diye bağırıyordu. Bu öfke, bu hışım karşısında biz çocuklar şaşkınlık ve suskunluk içindeydik, süklüm püklüm bir vaziyetteydik. Bazı arkadaşlar, ısrarlı bağırmalar karşısında, yarım ağız bir şekilde, kem küm ederek, "Yok!" diyorlardı, habersiz geldiğimizi açıklamaya çalışıyorlardı. Ahmet Emmi, "Ne halt etmeye buralara geldiniz, ya sizi Kızılbaşlar kaçırırsa, ya yamyamlar alıp götürürse, yerse... siz bizim başımıza iş açacaksınız!" diye gürleyip duruyordu. On-on iki arkadaş arasında kendi oğlu da vardı, fakat oğluyla özel olarak konuşmuyordu veya ona özel olarak bağırıp çağırmıyordu. O zamanlarda bizleri Kızılbaşlarla tehdit ederlerdi... "Eğer akşam eve geç gelirseniz, sokaklarda, şurada burada oyalanırsanız, Kızılbaşlar torbalarına koyup sizi kaçırır, kızgın sacın üzerine koyar, kızartır.." denirdi. Gâvur Deresi taraflarına da yamyamların geldiği söylenirdi. Bu yörelere sık sık giderdik, doğal olarak aile büyüklerinden izin almak gereğini de duymazdık. Günümüzde buralarda artık mahalleler oluştu. Bu mahalleler de İskilip'le iyice bütünleşti. Ama 1940'ların ortalarında, bu yöreleri biz çocuklar, İskilip merkezine, yani çarşıya iki-üç km mesafede olmalarına rağmen, çok çok uzak yöreler olarak algılardık.

O gün, Ahmet Emmi'nin heybeti, boyu bosu, korkutucu, ürkütücü otoriter söylemi beni çok düşündürmüştü. Acaba Ahmet Emmi kaç yaşındaydı, bu heybeti, bu korkutucu söylemi nasıl kazanmıştı? Ahmet Emmi ne kadar büyüktü, ne kadar heybetliydi! Ben, Ahmet Emmi'nin o yaşına ulaşabileceğimi, onun gibi heybetli olacağımı, onun gibi boy bosa sahip olacağımı hiç düşünemiyordum, hayal bile edemiyordum. Bunların benim için ulaşılamaz durumlar olduğunu hissediyordum.

O gün Ahmet Emmi, böğürtlen çalılarından keserek uzun bir dikenli çubuk yapmış, biz çocukları bu çubuğun her iki tarafına dizmiş, hepimize çubuğu tutmamızı, hiç bırakmamamızı buyurmuştu... Böylece biz suçlu çocukları yakalamış ve bağlamış oluyordu. Ahmet Emmi işini gücünü bırakmış, bizi, süklüm püklüm bir şekilde mahalleye, sokağa kadar sürmüştü. Sokakta, çeşme başında kadınlar oturuyorlardı, ufak tefek günlük işlerini yapıyorlar, birbirleriyle çene yarıştırıyorlardı. Ahmet Emmi kadınları görünce tekrar gürlemeye başladı. Gündüz gözü bizlerin sokağın, mahallenin dışına bırakılmamamız gerektiğini bağırıyordu. Kadınlar Ahmet Emmi'ye dua ettiler. Biz çocuklara karşı da, "Yaramazlığın sonu işte budur," diye söyleniyorlardı. O günden sonra bizlerde, Ahmet Emmi'ye karşı, korku ve saygıyla karışık duygular oluştu. Ahmet Emmi'yi sokakta gördüğümüz zaman bile, kıyı köşe kaçmaya, saklanmaya çalışırdık.

Bugün Ahmet Emmi'nin yaşını, daha duru, daha net algılayabiliyorum. O günlerde Ahmet Emmi otuz yedi-otuz sekiz yaşlarında olmalıydı. Ahmet Emmi 1970'lerin hemen başında, altmış bir yaşında vefat etti. Fotoğraflara baktığımda, onun ufak tefek olduğunu da fark ediyorum. Ahmet Emmi'ye, İskilip'te "Ters Ahmet" dendiği de olurdu. Ben bu yaşları çoktan geçtim. Ulaşılamaz diye düşündüğüm, hayal bile edemediğim yaşları geçeli yıllar oldu. Ahmet Emmi için oluşturduğum duyguların hiçbiri bende gerçekleşmedi, ne boy bos, ne heybet, ne de otoriter söylem... Üstelik artık, 85 yaşını bile algılayabiliyorum. İnsanın geçmişe bakışında o günkü ve geçmişteki, yani algılamaya çalıştığım olay sırasındaki ruhsal durumu çok belirleyici oluyor Vedat Ağabey. Mutlu yaşam süren, ruhsal gerginliklerden uzak yaşayan bir kişi için geçmiş, çok hızlı ve çok rahat geçmiş olarak algılanıyor. Devletin idari ve cezai yaptırımlarıyla karşılaşması muhtemel olan ve bunun için sırasını bekleyen bir kişi için zaman çok ağır ve çok sancılı geçiyor. Kişi ileride de bu zamanı böyle algılıyor.

Değerli Vedat Ağabey,

Özgürlük İçin Kürt Yazıları 1 (2002) isimli kitabınızla ilgili bazı düşüncelerimi ifade etmek istiyorum. Bu kitap, 1992 yılında *2000'e Doğru* dergisinde yayımlanan bir paralı ilanı, *Özgür Ülke*, *Aydınlık*, *Radikal* gibi gazetelerde yayımlanmış bazı yazıları, 1994'de Brüksel Kürt Konferansı'nda yaptığınız konuşmayı, daha önce hiçbir yerde yayımlanmayan, ilk defa bu kitapta yayımlanan bir yazıyı içeriyor. *Özgür Ülke* gazetesinde, 19 Aralık 1994 tarihinde yayımlanan, "Biz İşte Bu Devleti İstemiyoruz" başlıklı yazı, "*Özgür Ülke* bombalandı, DEP'li milletvekilleri ağır biçimde cezalandırıldı. Melik Fırat'ın evi kurşunlandı. Gencecik bir avukat, Ankara sokaklarında kaçırılarak öldürüldü..." (s. 113) diye başlıyor. O günlerde bu tür cinayetler, benzer idari ve cezai yaptırımlar çok yaygındı. Fakat bu haberler televizyonlarda ve radyolarda yer almazdı. Bazen, basında "falanca avukat/doktor/işadamı vs kimliği bilinmeyen insanlarca kaçırıldı, öldürüldü, cesedi birkaç gün sonra şurada bulundu..." şeklinde küçük bir haber yer alırdı. Tirajı yüksek basındaki köşe yazarları bu tür haberleri duymazlıktan, bilmezlikten gelirlerdi. Bu olayları haberleştiren, bu haberler üzerine yorumlar yapan *Özgür Ülke* gibi gazeteler ise çok ağır idari ve cezai yaptırımlarla karşı karşıya kalırdı. Bugünse televizyonlar, radyolar, gazeteler, haber bültenlerinde ABD'nin Irak'ta Ebu Graib hapishanesinde yaptığı işkencelerden söz ediyorlar. Kendi ülkelerinde Kürtlere yapılan işkenceden zerre kadar söz etmeyen haberciler, köşe yazarları, gazete, televizyon, radyo sahipleri ABD'nin Irak'taki işkencelerini anlata anlata bitiremiyorlar. Her gün, ABD'nin Irak'ta gerçekleştirdiği işkencelere karşı şurada burada gösteriler, paneller, konferanslar düzenleniyor. Yazarlar, gazeteciler, profesörler, "Irak'ta insanlık öldü" diye konferanslar veriyorlar. Konuya yaklaşım sağ kesimde de, sol kesimde de, dinci kesimde de, laik kesimde de hiç farklı değil. Burada, işkenceye karşı, demokratik değerlere karşı ikiyüzlü bir tavır olduğu açıkça görülmektedir. Resmî ideolojinin siyasal sistemi belirlediği devletlerde aydın olmanın, entelektüel olmanın biricik koşulu, resmî ideolojinin ve resmî ideolojiye uygun olarak tırmandırılan devlet terörünün, örneğin işkencenin eleştirilmesidir.

Yani aydınlar, entelektüeller, birinci planda kendi devletlerinin yapıp ettiklerini eleştirmek durumundadırlar. Resmî ideoloji ise, devlet terörü ise elbette birinci planda Kürtlere ve Kürt sorununa karşı geliştirilmektedir. Türkiye'de ise Kürtlere yapılan baskı, zulüm hep görmezlikten, bilmezlikten gelinip durmadan ABD suçlanmaktadır. ABD ile birlikte Kürdistan Demokrat Partisi Başkanı Mesut Barzani, Kürdistan Yurtseverler Birliği Lideri Celal Talabani gibi Kürt liderler suçlanmaktadır, eleştirilmektedir. Bugün, Türk gazeteleri, yazarları, profesörleri vs "Irak'ta insanlık öldü," diyorlar. 1980'li yıllarda Saddam Hüseyin yönetimi Kürtlere karşı kimyasal silahlar, zehirli gazlar kullanmıştı. On binlerce Kürt insanı soykırıma uğratılmıştı. O zaman insanlık var mıydı, insanlık diri miydi? Bu soykırıma karşı neden bir gösteri, miting düzenlenmedi? Bu elbette irdelenmesi gereken bir konudur. Kendi burnunun dibindeki devlet terörünü görmeyip, görmezden, bilmezden gelip durmadan ABD'yi, Kürt liderlerini suçlamak, eleştirmek sağlıklı bir yol değildir. Kaldı ki ABD'nin Irak'ta gerçekleştirdiği işkenceyi, ABD basını deşifre etmiştir. İşkenceyi, ABD yöneticilerini, ABD basını daha sağlıklı bir şekilde eleştirebilmektedir. Durmadan işkenceden söz eden Arap aydınların, Türk aydınların, entelektüellerin bu durumu elbette irdelemeleri gerekir. Burada, tekrarlamakta yarar var, aydın olmanın, entelektüel olmanın biricik koşulu, kendi devletinin, resmî ideolojinin, kendi devleti tarafından geliştirilen devlet terörünün eleştirilmesidir. Bu yapılmıyorsa, sık sık ABD'yi eleştirmenin, Kürt liderlerini eleştirmenin, suçlamanın, aşağılanmanın bir değeri yoktur. 19-20 Ağustos 1994 tarihli *Özgür Ülke* gazetesinde yayınlanan "Helalleşme" başlıklı bir yazınız var Vedat Ağabey. Bu yazı da *Özgürlük İçin Kürt Yazıları 1* kitabına alınmış (s. 111-118). Bu yazıda, "Ayağını bir gerillanın parçalanmış gövdesine basıp poz veren bir yaratık"tan (s. 117) söz ediyorsunuz. Bu fotoğrafın 8 Ağustos 1994 tarihli *Özgür Ülke* gazetesinde yayınlandığını da belirtiyorsunuz. Böyle bir manzaraya karşı herhangi bir tepki oluştu mu?

Türk yöneticileri, Arap yöneticileri, Türk ve Arap aydınları sık sık, Irak'ta kurulmaya çalışılan Kürt federasyonundan rahatsız olduklarını dile getiriyorlar. Bu kesimler, Kürt federasyonuna

karşılar. Halbuki, 1980'lerde Kürtlere karşı Saddam Hüseyin yönetimi tarafından sistematik bir şekilde geliştirilen, tırmandırılan baskı ve işkenceden, soykırımdan, örneğin El-Enfal harekâtından hiç rahatsız değillerdi. Kanan Makiya, *Vahşet ve Sessizlik* isimli kitabında Arap aydınların bu niteliğini ayrıntılı bir şekilde irdeliyor. Kanan Makiya'nın

Vahşet ve Sessizlik kitabının altbaşlığı *Savaş, Diktatörlük, Başkaldırı ve Arap Dünyası*'dır (Avesta Yayınları/Acil Kitaplar Dizisi, Çeviren: Arif Karabağ, İstanbul 2002).

Ebu Graib hapishanesindeki sistematik işkence açığa çıkınca ABD yöneticileri, Irak halkından, işkence yapılan kişilerden özür dilediler. İşkence yapılan kişilerin ailelerine tazminat verileceğini vaat ettiler. İşkence yapan personelin mahkemeye çıkarılacağını, cezalandırılacağını vurguladılar. Türkiye'de de, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül gibi bazı hükümet adamları ABD'nin Irak'ta, Ebu Graib hapishanesinde gerçekleştirilen işkenceye şiddetle karşı çıkan açıklamalar yaptılar. ABD'nin Irak halkından özür dilemesi gerektiğini, özür dilemenin de bir insanlık görevi olduğunu belirttiler. Bu, haberlerde, televizyonlarda, radyolarda, gazetelerde geniş yer aldı. Fakat Türk hükümet yetkilileri, insan hakları savunucularına, Kürt halkına yapılan zulüm ve işkenceden dolayı, örneğin, İnsan Hakları Derneği eski başkanı Akın Birdal'a karşı düzenlenen katliam girişiminden dolayı özür dilemeyi hiç aklından geçirmiyor.

ABD yöneticilerinin, işkenceden dolayı Irak halkından özür dilemesi, işkencecilerin mahkemeye çıkarılması Türk hükümet adamlarının, Türk basınının, Türk sivil toplum kuruluşlarının da bu gelişmeleri teşvik etmeleri sürecinde dikkate değer bir olay daha yaşandı. Almanya'da sürgün yaşayan Avukat Ruşen Aslan, Kürtlere sistematik olarak yapılan baskı ve işkenceden dolayı, "Türkiye Cumhuriyeti tüm işkence mağdurlarından ve Kürt halkından özür dilemelidir," şeklinde 11 Mayıs 2004 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanına, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına, Başbakanlığa dilekçeler gönderdi. 1980'li yıllarda Diyarbakır zindanında yaşamış olan Recep Maraşlı ve Nuran Çamlı bu dilekçeleri bir kampanyaya dönüştürdü.

Şükrü Gülmüş de bu kampanyaya hemen destek verdi. İmza ve dilekçe kampanyası devam ediyor. İnternette, www.gelawej.com ve www.nasname.com sitelerinde bu kampanya hakkında dikkate değer bilgiler vardır. Kampanya ile ilgili bilgiler Türk basınına da gönderildi fakat gazetelerde, televizyonlarda, radyolarda bu kampanyaya ilişkin olarak da tek satır söz edilmedi. ABD askerlerinin Ebu Graib hapishanesinde yaptığı işkencelerin anlatımındaki yoğunluk da artarak sürdü. Bu durumda, aydın olmanın, entelektüel olmanın biricik koşulunu yine tekrarlamak gerekir. Kaldı ki aynı dönemde, Abdülkadir Aygan isimli bir PKK itirafçısının, JİTEM'de çalışmış bir itirafçının yeni itirafları da yayınlanıyordu. Abdülkadir Aygan'ın JİTEM'de çalıştığı sırada yapıp ettikleri *Yeniden Özgür Gündem* gazetesinde Nisan-Mayıs aylarında (2004) yayınlandı. Tetikçi Abdülkadir Aygan'ı Asayiş Kolordu Komutanı generalle birlikte gösteren fotoğraflar da yayınlandı. Gazetelerde, televizyonlarda buna ilişkin olarak da hiçbir haber yer almadı. Köşe yazarları, bu konuya değinmedi. 1981-1984 Diyarbakır zindanında yaşananlar ise *Serbesti*'nin 14. sayısında (Ağustos 2003) bir defa daha anlatıldı.

Bu durumda, Türk yöneticilerinin, Türk basınının, Türk sivil toplum kuruluşlarının ABD'ye kızgınlığını, ABD askerleri tarafından yapılan işkenceleri gündemden hiç düşürmemelerini nasıl anlamak, nasıl yorumlamak gerekir? Bu, Kürtlerin durumuyla ilgilidir. Türk devlet ve hükümet yöneticileri ABD'nin Irak'a silahlı müdahalesiyle, Kürtlerin mevcut durumdan daha ileri bir siyasal statüye kavuşacakları, örneğin uluslararası kurumlar tarafından tanınan bir siyasal statüye kavuşacakları kaygısındaydılar. Bu bakımdan Saddam Hüseyin yönetiminin şu veya bu şekilde sürmesini istiyorlardı. Durumun farklı bir şekilde, Türk yöneticilerin isteğinin çok dışında geliştiğini görebiliyoruz. Halbuki, Kürtler büyük emperyalist güçler ve Ortadoğu'daki işbirlikçileri tarafından I. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda okyanusa atılmışlardır. Kürtler okyanusa boğulsunlar diye atılmışlardır. Kürtlerse boğulmamak, karaya çıkmak için yoğun bir çaba içindedirler. İşte bu süreç içinde Kürtler yılana sarılmaktadırlar. Bazı çevreler, okyanusa atılan Kürtlerin yılana sarılmasına bile karşılar, bu anda bile bir işbirlikçilik, uşaklık,

hainlik, gericilik, teslimiyetçilik arıyorlar. Bu çevreler Kürtlere "Neden boğulmuyorlar?" diye kızmaktadırlar. "Mademki okyanusa atıldınız, o zaman boğulup gidin, çevrenizdeki halkları da rahatsız etmeyin..." Ama Kürtlerin, büyük emperyalist güçler tarafından ve onların Ortadoğu'daki işbirlikçileri tarafından neden okyanusa atıldıkları konusunda küçücük bir irdeleme yapma gereği duymuyorlar. Bu çevreler yılana da kızmaktadırlar. Hatta yılana daha çok kızmaktadırlar. "Kürtlerin boğulmasına neden engel oluyorsun, onların yaşamalarına neden olanak tanıyorsun?" Halbuki yılanların, Kürtlerin boğulmasına engel olma, Kürtleri karaya çıkarma gibi bir niyeti, bir programı yoktur. Zaman zaman yılanların, boğulmamak için kendisine sarılan Kürtleri soktuğu, hırpaladığı, öldürdüğü de oluyor ama bütün bu olumsuzluklara, mağduriyete rağmen Kürtler yaşamını sürdürüyor, karaya çıkmak için mücadele ediyor. Bu Kürtlerdeki yaşam dinamizmiyle, hayata bağlılık ile ilgili bir çabadır. 1930'larda Ağrı Ayaklanması esnasında Dersim'deki ve Erzincan'daki durumu da dikkate alarak bir vali şöyle söylüyordu: "Kürtlerin evlerini yıkıyoruz, köylerini yakıyoruz, hayvanlarını öldürüyoruz, eşyalarını kullanılamaz hale getiriyoruz, gençleri kırıyoruz ama Kürtler yine de yaşamlarını sürdürüyor. Üç tas buluyor, üzerine bir tencere oturtuyor, çevresinden çalı çarpı bulup ocak yakıyor, kıyıda köşede ot, kök arayıp yemek pişirmeye çalışıyor, çoluğunu çocuğunu etrafına topluyor, yaşamını sürdürüyor. Onları sığındıkları bu vadiden de kovalıyoruz ama çok uzaklardaki bir dağın başında tekrar bir düzen kurmaya çalıştıklarına tanık oluyoruz." Böyle bir duruma 1963 yılında, yaz aylarında askerlik yaparken, Şemdinli yöresinde ben de rastlamıştım Vedat Ağabey. O zaman Melle Mustafa Barzani liderliğindeki Kürtlerle Irak yönetimi arasında Güney Kürdistan'da yoğun bir savaş vardı. Şeyh Reşid'in başında bulunduğu Bradost aşireti hükümet taraftarıydı ve Barzanilerle savaşıyordu. Bradostlar, Barzanilerle yaptıkları savaş sırasında sıkışmışlar, imha olmaktan kurtulmak için Türk güvenlik güçleriyle anlaştıktan sonra Şemdinli'nin sınır yörelerinde olan Mavan ve Rubaruk taraflarına iltica etmişlerdi. Temmuz-Ağustos aylarıydı. Kürtleri böyle bir anda gözlemek, izlemek fırsatı bulmuştum. Kürtler

keçileriyle, koyunlarıyla, atlarıyla, katırlarıyla, çoluk çocuk kalabalık gruplar halinde iltica etmişlerdi. Kürtler, Mavan-Rubaruk bölgelerine geçer geçmez, kadınlar ocak yakmaya, hamur yoğurmaya başladılar. Çevreden üç tas buluyorlar, üzerine bir saç oturtuyorlardı. Çocuklar, koyunları keçileri için su kaynağı aramaya, ot bulmaya çalışıyorlardı. Büyük bir kargaşa vardı, sağda solda ekmek yapan, yemek pişirmeye çalışan, çamaşır yıkayan, çocuklarını yıkayan kadınlara rastlanıyordu... Kürtlerin durumu budur sevgili Vedat Ağabey.

Türkiye'de Kürtlere ve Kürt sorununa yaklaşımı algılama konusunda sağcılarla solcular, dincilerle laikler arasında ciddi farklar yoktur. Bu şüphesiz resmî ideolojinin etkinliği ile ilgili bir sorundur. Resmî ideolojinin, devletin idari ve cezai yaptırımlarıyla korunan ve kollanan bir ideoloji olduğunu hatırlamakta yarar var. Örneğin komünistler, 1930'larda, 1940'larda Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirilen Kürt sürgünleri hakkında neler düşünüyorlar acaba? Stalin yönetimi tarafından Tatarlar, Çeçenler, Kalmuklar gibi halkların da Orta Asya ve Sibirya yörelerine sürgün edildiği biliniyor. Daha sonraki yıllarda örneğin, 1950'lerde, 1960'larda sürgün edilen halkların büyük bir kısmının yurtlarına geri dönmelerine izin verilirken Kürtlerin dönüşüne neden izin verilmedi? Kürtlerin ve Kürdistan'ın bölünmesi, parçalanması ve paylaşılması konusunda Sovyetler Birliği'nin tutumu nedir? Lenin'li Stalin'li Troçki'li Sovyetler Birliği'nden söz ediyorum. Bu sorulan irdelemenin gereği yok mu? Yukarıda Kürtlerin okyanusa atıldığını, boğulsunlar diye atıldığını belirtmiştim. Kürtleri okyanusa atanlar sadece emperyalistler ve onların Ortadoğu'daki işbirlikçileri değil ki, solcular da komünistler de bu imha operasyonunun içinde... *Birikim* dergisinin 180. sayısında (Nisan 2004) İrfan Aktan'ın ve Hamza Aktan'ın, "Kürtler: Hindiler, Yılanlar" başlıklı, ABD'nin Irak politikasını, Kürtlerin durumunu, özlemlerini dile getiren değerli bir yazısı var. Yazı 2004 Mart'ında Suriye'de, Kamışlı kentinde, bir futbol maçı sırasında gerçekleşen ve Kürtlerin direnişiyle gelişen bazı olayları irdeliyor. Bu noktada, İngiliz gazeteci Robert Fisk'ten söz etme gereğini duyuyorum. Robert Fisk, Irak olaylarıyla ilgili bir değerlendirmesinde şöyle diyor: "Ben, Batılı yetkililerin

söylediklerini değil, Suriyeliler, Iraklılar ne diyor, onları merak ediyorum. *Birgün* gazetesinde, 16 Nisan 2004 tarihinde yayınlanan bu röportaj "Korku bitti, Irak ayakta" başlığını taşıyor. Robert Fisk, Ortadoğu sorunları söz konusu olduğu zaman, ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya gibi büyük güçlerin, onların liderlerinin ne söylediklerine değil, İran, Irak, Suriye, Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır gibi devlet yöneticilerinin, liderlerinin ne söylediklerine bakarım, onları merak ederim diyor. Bu Kürtler ve Kürdistan konusunda hiç sağlıklı bir yol değildir. Eksik, hatta yanlış bir yoldur. ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya vs liderlerinin ne dediğini dinlemediği için değil, Kürtlerin niyetlerini ve özlemlerini göz ardı ettiği için Kürtleri yok saydığı için... Robert Fisk, ABD, İngiltere, Fransa gibi büyük güçlerin İran, Irak, Suriye, Türkiye gibi devletlerle ilişkilerine dikkat çekerek ikincilerin dediklerini anlamanın daha önemli olduğunu söylüyor. Bu ikinciler tarafından ezilen, baskı altında tutulan Kürtlerin sorunlarını, özlemlerini, beklentilerini ise bilmezlikten, görmezlikten geliyor; bunları yok sayıyor. Halbuki bu devletler, Kürtlere, emperyalist devletlerin kendilerine yaptığı baskıların çok daha ağırını yapıyor. Saddam Hüseyin dönemini ve Kürtlere karşı kimyasal silahlar kullanılmasını hatırlayalım. ABD liderleriyle konuşmak belki Kürtler için de, küçük bazı olumlu görüşler, düşünceler ortaya koyabilir. Genel olarak dile getirilen özgürlük düşüncelerinden Kürtler de bir pay kapabilir veya Kürtler yapılan konuşmaları, görüşmeleri böyle yorumlayabilir. Çünkü ABD'nin Kürtleri diliyle, kültürüyle imha etmek gibi bir niyeti, bir programı yoktur. Ama Ortadoğu ülkelerinin niyetleri, düşünceleri, programları tam da budur. Bütün bunların Kürtler için büyük bir acı oluşturduğu açıktır. Bilimin kavramlarıyla bu acıyı anlatabilmek kolay değildir. Sanatçılar, örneğin romancılar, hikâyeciler, ressamlar, müzikçiler, sinema ve tiyatro uzmanları bu acıyı daha güçlü bir şekilde yansıtabilir. Türkiye'deki aydın çevrelerle, entelektüel çevrelerle duygu ve düşünce olarak büyük bir ayrılık yaşadığımın farkındayım. ABD'yi emperyalist diye suçlamak, eleştirmek, Kürtleri aşağılamak serbesttir. Bu tür çabalar devletten veya özel şirketlerden ödül bile getirebilir. Ama bir risk almadan Kürtler ve Kürdistan

hakkında ciddi bir analiz yapmak, düşünceyi özgürce açıklamak mümkün değildir. *Özgürlük İçin Kürt Yazıları 1* kitabında, "İsmail Beşikçi'de Türk Sorunu" başlıklı yazıda bana yaptığınız eleştirileri biliyorum (s. 11-23). İşte bunların tartışılabilmesi için sınırsız bir düşün özgürlüğü ortamı, özgür eleştirinin dinamik bir şekilde işlediği bir ortam olmalıdır. Kürtler ve Kürdistan konusunda risk almayı göze alamadan özgürce eleştiriler yapmak olası değildir. Bu noktada, düşün özgürlüğü konusuna dikkat çekmek gerekmektedir. Acaba Türk aydını, Türk entelektüeli düşün özgürlüğünü savunuyor mu? Ben bu kanıda değilim, bu da doğaldır. Devletin değerleriyle yetişen aydının düşün özgürlüğüne karşı olması doğaldır. Halbuki düşün özgürlüğü bilimi olanaklı kılan temel bir koşuldur. Demokrasiyi olanaklı kılan temel koşul yine düşün özgürlüğüdür. Özgürlük İçin Kürt Yazıları *1*'de, en az dört-beş yerde düşün özgürlüğüne karşı olan yazarlardan, gazetecilerden, profesörlerden, işadamlarından söz ediyorsunuz. "Duyuru"nun yayınlanmasına karşı çıkan, "Kürt milletvekili olmaz, Kürt öğretmen olmaz" diye "bas bas bağıran" gazetecinin düşün özgürlüğünü savunduğu söylenebilir mi? (s. 7-10). 21 Temmuz 1994 tarihli *Özgür Ülke* gazetesinde yayınlanan "Suçlu Kim?" başlıklı bir yazınız var. Bu yazıda, Profesör Mümtaz Soysal'ın "Kucak ve Sakal" isimli yazısını eleştiriyorsunuz. Kürtleri, Kürt sorununu algılamaktan özenle kaçınan, eleştiri kisvesi altında Kürtleri aşağılayan Profesör Mümtaz Soysal'ın düşün özgürlüğünü savunduğu, savunabileceği söylenebilir mi? Profesör Soysal'a gönderdiğiniz eleştiri mektubu değerli bir metindir. Burada önemli olan eleştiridir. Bu eleştirileri yaparken cevap beklentisi içinde olmamak gerekir (s. 103-110). 19-20 Ağustos 1994 tarihli *Özgür Ülke* gazetesinde "Helalleşme" başlıklı bir yazı var. Yukarıda bu yazıdan da söz etmiştim (s. 111-118). Bu yazıda, 1993 yılı sonlarında tutuklanıp cezaevine konulan İsmail Beşikçi ile ilgili olarak Türkiye Yazarlar Sendikası'nın bir bildiri yayınlama girişimi söz konusu ediliyor. Yazar Öner Yağcı'nın, "Bu bildirinin yayınlanması suçtur. Bildiride suç içeren cümleler, bölümler var," uyarısından sonra bu girişimden vazgeçiliyor. Yazar Öner Yağcı'nın düşün özgürlüğünü savunan bir yazar olduğu söylenebilir mi? Düşün

özgürlüğünü savunan Türk aydınları, entelektüelleri şüphesiz vardır, fakat bunların sayısı çok çok azdır. İsmail Beşikçi için bildiri yayımlanmamış diye hayıflanıyor falan değilim. Düşüncede suç arayan zihniyetin, düşün özgürlüğüne karşı olduğunu vurgulamaya çalışıyorum.

Özgürlük İçin Kürt Yazıları 1 kitabında "Aziz Nesin'e Açık Mektup" başlıklı bir yazınız var (s. 127-137). Bu yazı, *Aydınlık*'ta Eylül 1993'te yayınlanmış. Aziz Nesin'in, Salman Rüşdi'nin *Şeytan Ayetleri* kitabını yayınlamak gibi bir çabası vardı. Bu, başta İran hükümetinin eleştirilmesini hedefleyen bir çabaydı. Aynı dönemde Türkiye'de, Kürtlerle ilgili kitaplar, yazılar durmadan toplatılıyor, yasaklanıyor, yazarlar hakkında, yayıncılar hakkında soruşturmalar, davalar açılıyordu. *Şeytan Ayetleri*'ni yayınlama konusunda önemli bir çaba harcayan Aziz Nesin'in bu konuda hiçbir çabası yoktu. Bu sizin de dikkatinizi çekmiş. "... Oysa Türkiye'mizde özgürlüklerimiz için savaşılması gerekli, yaşamsal önemde öyle kısıtlamalar var ki, *Şeytan Ayetleri* kavgası yürütmeye kalkmak kolay kolay hiçbir şeytanın aklına gelmez," diyorsunuz (s. 134-135). Bu da dikkate değer bir eleştiriydi.

Yukarıda sözü edilen "Suçlu Kim" başlıklı yazıda çok dikkate değer olan bir bölüm var. Buna özel olarak dikkat çekmek istiyorum. 1988'de Paris'teki Kürt Konferansı'na gideceğinizi söyleyince, Sabri Toprak isimli bir arkadaşınızın, "Kimi yerde hiç bulunmamak gerekir," şeklinde akıl verdiğini belirtiyorsunuz (s. 105). Bu sözün, Türk siyasal hayatı ve Türk düşün hayatı açısından çok önemli bir ilişki ortaya koyduğu kanısındayım. Bu görüşü biraz açmak istiyorum. İstanbul'da bir arkadaşım var. Yılmaz Öztürk. Bir reklam şirketi olan Ajans 70'in başında. Ajans 70, 1970'li, 1980'li 1990'lı yıllarda, yılbaşında ve dinî bayramlarda müşterilerine kutlama kartları gönderirdi. Ajans 70, bu kartları kendisi üretirdi. 1990'larda müşterilere gönderilen bu kartlardan birinde şöyle yazıyordu: "Hırsızlar devlet kasasında, düşünenler cezaevinde buluşur." Bu söz, Türkiye'nin, son iki asırlık siyasal, toplumsal ve düşünsel tarihinin veciz bir anlatımıdır. Sabri Toprak'ın, "Kimi yerde hiç bulunmamak gerekir," sözü de kanımca böyle bir sözdür. Bu söz de örneğin, yüz yıllık Türk siyasal hayatının bazı yönlerini anlatan ilişkilere

açıklık getiren dikkate değer bir sözdür. Siz kimi yerlerde çok bulundunuz Vedat Ağabey. Örneğin çok genç yaşlarda Komünist Partisi'yle tanıştınız, işkenceli sorgulardan geçtiniz, cezaevine konuldunuz. Paris'teki Kürt Konferansı'na katıldınız. Brüksel Kürt Konferansı'na katıldınız.

21 Martlarda Newroz kutlamalarında Kürtlerle birlikte oluyorsunuz, düşüncelerinden dolayı cezaevlerine konulan kişileri, bu arada İsmail Beşikçi'yi çeşitli cezaevlerinde sık sık ziyaret ettiniz. Bu süreç sizi muhalif bir kişi, muhalif bir yazar yapıyor. Aydının, entelektüelin temel özelliği de muhalif bir kişi olmasıdır. Bu şüphesiz resmî ideolojiye, resmî ideolojinin temel kabullerine bir muhalefettir. "Kimi yerde" bir süre bulunan bazı insanların, ileride çeşitli nedenlerle bir daha oraya uğramadığı, oradan özenli bir şekilde uzak durduğu bir toplumda muhalif olmayı sürekli kılabilmek dikkate değer bir özelliktir. "Kimi yerde olmama"nın şöyle bir özelliği de var Vedat Ağabey: İnsanların, ileride "Ah, benim niye haberim olmadı, keşke ben de orda olsaydım," dediği bir yerdir "kimi yerler..."

Burada bir ilişkiye daha değinmek istiyorum. 1940'lı yıllar... 4 Aralık 1945. Tan Matbaası'nın yıkılması, tahrip edilmesi, Türk basın tarihinin, Türk düşün tarihinin, Türk siyasal tarihinin önemli olaylarından biridir. *Güven* romanında da bu dönem çeşitli yönleriyle gün ışığına çıkarılıyor. Bu olaydan tam kırk dokuz yıl sonra, 4 Aralık 1994 tarihinde yine İstanbul'da *Özgür Ülke* gazetesinin bombayla uçurulduğunu, ölenler, yaralananlar olduğunu, büronun, arşivin imha edildiğini görüyoruz. Aynı tarihte *Özgür Ülke* gazetesinin Kumkapı'daki merkez bürosu yanında, Cağaloğlu'ndaki bürosu, Ankara ve Çukurova'daki büroları da bombalanmıştı. *Özgür Ülke* gazetesinin bombalanması olayından, "Biz İşte Bu Devleti İstemiyoruz" başlıklı yazınızda söz edilmiş. Kırk dokuz yıl arayla cereyan eden bu iki olguyu saptamakta yarar var. Bu konuda dikkat çekmeye çalıştığım ilişki şudur: Yıldız Sertel, Sabiha Sertel'in ve Zekeriya Sertel'in anılarını yaşatmak için bir vakıf kuruyor: Serteller Demokrasi Vakfı. Bu vakıf, Tan Matbaası'nın yıkılıp tahrip edilmesinin ellinci yıldönümünde, yani 4 Aralık 1995'te bir demokrasi ödülü veriliyor. Bu ödülün *Cumhuriyet* gazetesine verildiğini sanıyorum. *Özgür*

Ülke gazetesinin adı anılmadan, bu gazetenin de bir yıl önce bombalandığı vurgulanmadan, "bir demokrasi ödülü", "bir basın ödülü" veriliyor. İrdelemeye çalıştığım süreç bu ödül sürecidir.

4 Aralık 1995'ten bir yıl önce, yani 4 Aralık 1994'te *Özgür Ülke* gazetesi bombalanmış. Bu bombalama, 4 Aralık 1945'teki, Tan Matbaası'nın yıkılıp tahrip edilmesi olayını hatırlatıyor. *Özgür Ülke*'nin bombalanması için de 4 Aralık tarihi özel olarak seçilmiş. Bunun bilinçli bir seçim olduğu kanısındayım. Tan Matbaası'nın nasıl yıkılıp tahrip edildiği, Sabiha Sertel'in *Roman Gibi* adını taşıyan anılar kitabında anlatılıyor (*Roman Gibi*, Anılar, 1919-1950, 1. basım, Ant 1969; 2. basım, Cem 1978; 3. basım, Belge 1987). Sabiha Sertel, Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Kalkın ey ehli vatan" başlıklı yazısında, Tan Matbaası'nın yıkılıp tahrip edilmesi için halkı ayaklanmaya çağırdığını, öğrencileri kışkırttığını yazıyor (Cem, s. 308). Hüseyin Cahit Yalçın, o zaman *Tanin* gazetesinin başyazarıydı. Bu yazısı aynı gün gazetenin birinci sayfasına büyük puntolarla dizilmişti. Sabiha Sertel bu anılarında Tan Matbaası'nın, *Tan* gazetesinin o zamanki CHP hükümeti tarafından yıktırıldığını, tahrip edildiğini yazıyor. 1967 yılında *Yeni Gazete*'de bu olayla ilgili olarak yayınlanan "ifşa ediyorum" başlıklı yazıdan bazı bölümler aktarıyor. "*Tan* gazetesini basan üniversitelilerin başında, şimdi CHP'nin milletvekillerinden ve eski bakanlarından Ali İhsan Göğüş vardı," diyor (Cem, s. 314). "Olaylardan sonra Emniyet Müdürlüğü'nde Tan Matbaası'nı basan nümayişçilere CHP müfettişi Alaattin Tiritoğlu sigara ikram ediyor, hatırlarını soruyor," diyor. (Cem, s. 314). 1940'ları hatırlayalım. *Tan* gazetesine, Sertellere muhalefet eden, hırpalayan çevreler içinde *Cumhuriyet* gazetesi de yer alıyor. Benzer anlatımlar Zekeriya Sertel'in *Hatırladıklarım* (Gözlem, 1977) isimli kitabında da vardır. Aziz Nesin bir hikâyesinde bu olaydan söz ediyordu: "Ey Türk gençliği, birinci vazifen Tan Matbaası'nı basmak, yıkmaktır, tahrip etmektir. Muhtaç olduğun kazma kürek CHP depolarında mevcuttur." Ama Yıldız Sertel, Serteller adına kurulan vakfın "demokrasi ödülü"nü *Cumhuriyet* gazetesine veriyor. Bu, Serteller adına verilen "demokrasi ödülü"nün, 4 Aralık 1945'te Tan Matbaası'nı yıkan, tahrip eden çevrelere, bu zihniyete verildiği anlamına geliyor. Bu, bilgiyi geliştirici, zenginleştirici

değil, bilakis bilgiyi dondurucu, resmî tutumu meşrulaştırıcı bir çabadır. Bu tutumdan demokratik bir düşünce çıkmaz. Bu, demokrasiyi geliştirici bir tutum değildir. Bu tutumun, Sabiha Sertel'i ve Zekeriya Sertel'i incittiğini düşünüyorum. Ben bu süreci böyle algılıyorum. *Özgür Ülke* gazetesine ödül verilmedi diye hayıflanıyor falan değilim. Kırk dokuz yıl arayla gerçekleşen bu iki bombalama olayını değerlendirmeye çalışıyorum. Bu iki bombalamanın sebeplerinin, sonuçlarının irdelenmesi... İşte bilgiyi geliştirici, zenginleştirici esas süreç budur. Demokratik düşünceyi geliştirici süreç de budur. Sabiha Sertel'in ve Zekeriya Sertel'in mücadelelerine, onların "duruş"larına layık olan süreç de budur. 1995 yaz aylarında bu konuyla ilgili geniş bir mektup yazıp *Cumhuriyet*'e göndermiştim. Mektubun gazeteye ulaştığını biliyorum. İmha edilmediyse arşivde duruyor olabilir. Son yıllarda Kürtler hep "kardeşlik"ten söz ediyorlar. "Kardeşlik"ten sık sık söz eden Kürtlerin kardeşleri kimdir acaba?

Bütün bunların özgürce tartışılması gerekir. Bu elbette düşün özgürlüğü konusuyla yakından ilgili bir süreçtir. Bugün üniversitelerde Kürt adı anılmadan, siyasal tarih, Türk Siyasal Tarihi, Ortadoğu ülkelerinin siyasal tarihi gibi dersler okutulmaktadır. Kürt adı anılmadan ve bu da büyük bir başarı kabul edilerek Ortadoğu Ülkelerinin Mukayeseli Toplumsal Yapısı gibi dersler okutulmaktadır. Bazı profesörler de düşün yasaklarına hiç dokunmadan "düşün suçu"na karşı geliştirilen idari ve cezai yaptırımlara hiç dikkat çekmeden, resmî ideoloji kurumunu hiç eleştirmeden *Düşünce Tarihi, Türkiye'de Sosyoloji Araştırmaları, Türk Düşün Adamları* gibi başlıklarla kitaplar yayınlamaktadırlar. Düşün özgürlüğüne karşı olduğunu sık sık vurgulayan rektörler vardır. Dergiler, gazeteler, Kürt adını anmadan üniversite dosyaları hazırlıyorlar. Halbuki bilimsel çaba, sınırsız bir düşün özgürlüğü gerektirir. Özgür eleştiri dinamik bir şekilde işletilmelidir. Buysa başta, Kürt sorunu anlatılmasın, incelenmesin diye getirilen düşün yasaklarıyla mücadele etmeyi gerektirir.

Fakat üniversitenin böyle bir mücadelesi, böyle bir çabası yoktur. Üniversite reformu adı altında hep teknik konular tartışılmaktadır. Rektör nasıl seçilmelidir, YÖK gerekli midir değil midir? YÖK'ün yetkileri ne olmalıdır? Üniversite giriş

sınavlarında bazı liseler için düşünülen katsayı ne olmalıdır vs. Bütün bunlar üniversitenin bilimsel bir çabadan ne kadar uzak olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Profesörler bir bürokrat gibi, bir memur gibi tavır ve davranış sergilemektedir.

Bu çerçevede bir konuya daha değinmek istiyorum sevgili Vedat Ağabey; 1960'larda, 1970'lerde, Kürtlerin milli varlığı, Kürtçenin dil olarak varlığı inkâr edilirken Yenisey'deki Elegest yazıtındaki bir ibare kaynak olarak gösterilirdi. Örneğin, Profesör Fahrettin Kırzıoğlu *Kürtlerin Türklüğü* (Ankara, 1968), *Dağıstan-Aras-Dicle-Altay ve Türkistan Türk Boylarından Kürtler* (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1984) kitabında, görüşleri için bu ibareyi kaynak olarak gösterirdi. Profesör Kırzıoğlu, yukarıda sözü edilen ikinci kitabında, "1939 yılından beri üzerinde olduğum Dede Korkut Oğuznameleri, Kürtlerin bir Türk olduğu gerçeğini ortaya koymuştur," (s. 1), "Yenisey-Sayan Altay Bölgesinde Yaşayan Kürt Türkleri" başlığı altında Elegest yazıtındaki sekizinci satırdan söz ediyordu. Burada, "Ben Kürt İlhani, Alp-Urunguyum, altından okluğumu bağladım belime..." diye bir satır olduğunu söyleyerek, "Bu belge, Kürtlerin Türk olduğunu gösterir ve çok önemli bir belge olmasına ilaveten bu Türk uyruğunun anılan çevrede yaşadığını gösterir," (s. 6) diyordu.

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü tarafından yayınlanan *Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu Anadolu* (Ankara, 1985) kitabında, Kürtlerin aslının Türk olduğu, Kürtçe diye bilinen bir dil olmadığı iddia edilirken aynı görüşlere yer veriliyor. Bu kitabın yazılmasında altı profesör görev almış: Bahattin Ögel, Hakkı Dursun Yıldız, Fahrettin Kırzıoğlu, Mehmet Eröz, Bayram Kodaman, Abdülhaluk Çay. Bu kitapta, "'Kürt' Adı Üzerine Etimolojik Açıklama" başlığı altında (s. 59-68) şöyle bir bölüm var: "Bir Uruk veya boy adı olarak 'Kürt' kelimesine tarihte ilk defa Yenisey'deki Göktürk kitabelerinde Elegest yazıtında rastlıyoruz. Bengü taşındaki kısa bilgiden anlaşıldığına göre sözü edilen 'Kürt uruğu' Göktürkler içinde yaşıyordu ve beylerinin adı Alp-Urungu idi." Bu bilgilerin temel kaynağı olarak da Hüseyin Namık Orkun'un *Eski Türk Yazıtları* isimli kitabı gösterilirdi (Cilt 3, İstanbul 1940, s. 183). Hüseyin Namık Or-

kun, Orkun yazıtlarındaki Elegest yazıtını böyle okuyor. Daha sonraki yıllarda araştırmacılar, gazeteciler, üniversite profesörleri, Kürtlerin milli varlığını inkâr ederken Kürtçe diye bir dil olmadığını vurgularken bu bilgileri temel dayanak yapıyordu. Bu arada, örneğin mahkemeler de Kürtlerden, Kürtçeden söz eden kitapları mahkûm ederken, gerekçeli kararlarında bu bilgileri kullanırdı. Kürtlerin, Kürtçenin olmadığını böyle ispat ederlerdi. Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesi, İsmail Beşikçi ile ilgili olarak verdiği 14 Ağustos 1972 tarihli gerekçeli hükmünde (Esas No 1972/6, Karar No: 1972/34), "En son ilmi araştırmaların bile kendilerine 'Kürt' diye isim bulunan topluluğun Türk aslından gelme olduklarını saptadığı görülmektedir," demektedir. Bundan sonra da Yenisey'deki Orhun yazıtlarında sözü edilen, "Ben Kürt elinin hanı Alp-Urungu'yum," ifadesini vererek, "Böylece Kürt adlı uyruğun Türk soyundan olduğu, Türkçe konuşup yazdığı anlaşılmaktadır," şeklinde dayanak bulmaktadır (*Bilimsel Yöntem, Üniversite Özerkliği ve Demokratik Toplum İlkeleri Açısından İsmail Beşikçi Davası*, Cilt 3, Gerekçeli Karar, Yurt Kitap-Yayın, Ocak 1992, İstanbul, s. 171-172). TCK 142/1 ve 142/3 maddeleri gereğince yürütülen bu davada 13 yıl 14 gün ağır hapis, 3 yıl sürgün cezası çıkmıştır.

1990'lı yılların ortalarında, eski Türk dili konusunda incelemeler yapan Prof. Dr. Talat Tekin, Elegest yazıtının bu şekilde okunmasının yanlış olduğunu belirten bir inceleme yayınladı. Talat Tekin, "Ben Kürt ilhanı Alp-Urungu," ifadesinin doğrusunun şu şekilde olduğunu belirtmektedir: "Ben Körtle Han Alp Urungu, altın okluğumu belime bağladım. Sekiz dokuz yaşında." Talat Tekin şu bilgiyi de vermektedir: "Bir özel isim olan 'Körtle' sözcüğü 'güzel' anlamında olup, 'general Körtle' biçiminde ikinci Elegest yazıtında da geçmektedir." Talat Tekin'in "Elegest" (Körtle Han yazıtı) başlıklı yazısı, *Türk Dilleri Araştırmaları*'nda yayınlanmıştır (cilt 5, 1995, s. 19-32). Uluslararası İlişkiler Profesörü Baskın Oran, *Küreselleşme ve Azınlıklar* kitabında (3. basım, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2000) Türkiye'de Kürt Milliyetçiliğinin kısa tarihçesini anlatırken Elegest yazıtının yanlış okunması konusuna dikkat çekmektedir. Prof. Talat Tekin'in

yazısına vurgu yapmaktadır.

Görüldüğü gibi burada, Kürtleri Türk ilan etme niyetinden kaynaklanan bir yanlış okuma söz konusudur. Bu bilinçli bir yanlış okumadır. Ama gerek profesörler, gerek gazeteciler iddialarını böyle bir yanlış okuma üzerine kurmuşlardır. Bunun küçük bir hata, küçük bir yanlış olduğunu, bağışlanabilir bir yanlış olduğunu söylemek mümkün değildir. Bazı profesörler meslektaşları hakkında ihbar dilekçeleri de yazmışlardır: "Falanca Kürtlerden, Kürtçeden söz ediyor. Suç işliyor. Halbuki Yenisey'deki Elegest yazıtında da açıkça görüldüğü gibi Kürtler Türk boyudur. Türk'ten ayrı Kürt diye bir boy yoktur," gibisinden ihbarlar. Bu bilinçli, art niyetli bir tutumdur. Örneğin Ağır Ceza Mahkemeleri, Sıkıyönetim Mahkemeleri 1960'lı 1970'li yıllarda Kürtlerden, Kürtçeden söz edenleri, bu konuda yazılar yazanları hep Kürtler Türk'tür şeklinde ilamlar yazarak mahkûm etmişlerdir. Buna rağmen ne profesörler ne gazeteciler ne yargıçlar bu yanlış okumadan dolayı özür dileme gereğini duymaktadırlar. Üstelik 12 Mart döneminde Doğu Duruşmaları sırasında yaptığımız savunmalar bile hâlâ yasak kapsamındadır. Avrupa istiyor diye Anayasa'da ve bazı yazılarda değişiklikler yapıldı.

Bunlara, "Avrupa Uyum Yasaları" deniyor. Bu süreçte 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesi de yürürlükten kaldırıldı. Bizim kitaplarımızın önemli bir kısmı da bu madde gereğince yargılanıp cezalandırılmıştı. Soruşturmalarda bu madde çok kullanılmıştı. Bu madde yürürlükten kaldırılınca Yurt Kitap-Yayın sahibi Ünsal Öztürk ve avukatımız Levent Kanat bu davaların görüldüğü Ankara 1 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne başvurdular. Bu madde gereğince toplatma kararı verilen ve müsadere edilen kitaplar üzerindeki toplatma kararlarının ve müsadere kararlarının kaldırılmasını istediler. Birkaç kitap üzerindeki yasak kararı kaldırıldı ama on dokuz kitap üzerindeki yasak kararı hâlâ sürüyor. Mahkemenin kararı da hukuksal olmaktan çok politik bir karar: "Her ne kadar 8. madde kaldırıldıysa da bu kitapların içeriği zaten ceza mevzuatımızın öteki yasalarına, öteki maddelerine göre de suç oluşturmaktadır." Görüldüğü gibi mahkeme TCK 312, 159, 3713/7 veya 5816 sayılı yasa gibi yasa ve madde adlarını bile sayma

gereğini duymamaktadır. Mahkeme bazı kitaplardaki toplatma kararlarının kaldırılması istemini reddederken, hangi yasalar ve maddeler gereğince yine suç oluşturduklarını belirtirken, çoğunda da bunu belirtme gereğini duymamaktadır. Görüldüğü gibi mahkeme kitapların bir an için bile serbest kalmasını istememektedir. Halbuki kitapları serbest bırakıp, eğer yayınevi bu kitapları yeniden basıyorsa, piyasaya sürüyorsa, suç olduğu söylenen kitaplar için öteki maddeler uyarınca yeni soruşturmalar açılması gerekmez miydi?

Bu bağlamda, Hüseyin Namık Orkun'un, yukarıda sözü edilen *Eski Türk Yazıtları* kitabının ilgili bölümlerinin de incelenmesi gerekir. Bu yazıtlar ilk önce Batılı dil âlimleri, örneğin Macar âlimleri tarafından okunmuştu. Sözü edilen satırı acaba onlar nasıl okudular? Bu tahrifat ne zaman gerçekleşti? Birkaç ay önce bir doktorla tanıştım; tıp doktoru, profesör, Beşikçi'yi biraz biliyor, kitaplarını falan okumamış ama basından biraz biliyor. Epeyce sohbet ettik. Bu sohbetin sonunda bana şöyle dedi: "Uzun süre cezaevinde kaldınız, bu, çabalarınıza, mücadelenize değdi mi?" Bu sorunun açıklayıcı bir soru olmadığını, bu soruya karşı "değdi" veya "değmedi" şeklinde verilen cevabın da açıklayıcı olamayacağını ifade etmeye çalıştım. "Önemli olan düşüncenin özgürce ifade edilebilmesidir. Özgür eleştirinin dinamik bir şekilde işleyebilmesidir. Kürt sorunu konusunda da böyle olmalıdır," dedim. "Kürtler ve Kürdistan'la ilgili her şey bilimin ve siyasetin kavramlarıyla konuşulabilmeli, yazılabilmelidir," dedim. "Çabam da budur, tamamen bilimsel bir çabadır," dedim. Doktor, hâlâ bazı sorunların, yasakların, kısıtlamaların olup olmadığını sordu. Kısıtlamaların, yasaklamaların sürdüğünü, bunların resmî ideolojinin gereği olduğunu, örneğin biraz önce kendisiyle konuştuğum şeyleri bir yerde yazsam veya konuşsam bazı idari ve cezai yaptırımların gündeme gelebileceğini söyledim. Şunu da söyledim: "Bilimde düşün özgürlüğü sınırsız olmalıdır. Bilim ortamının oluşabilmesi için düşün özgürlüğü sınırsız olmalıdır. Özgür eleştiri dinamik bir şekilde işletilebilmelidir. Eğer siz herhangi bir konuda bir düşünce ileri sürüyorsanız, bu konuya ilgi duyan bir kişi de isterse sizi eleştirebilmelidir ama bu eleştirilerinden dolayı herhangi bir idari ve cezai yaptırım

gündeme gelmemelidir. Bilimin de demokrasinin de temel koşulu budur..." Bunun üzerine doktor, "Profesör düşünce özgürlüğünün bu şekilde gerçekleşmesi olgun bir demokrasiyi gerekli kılar. Acaba Türkiye bu olgunlukta mı? Böyle bir demokrasinin kurulabilmesi için kaç yıl daha geçmesi gerekir," dedi. "Temel çaba bu olmalıdır," dedim. "Devlet yasaklara, birinci planda Kürt sorununun yazılmasına, konuşulmasına, bu konuda sağlıklı bir bilincin gelişmesine engel olmak için gerek duymaktadır. Buysa sadece Kürtlerin değil, Türkiye'nin de çağdaş dünya ile bütünleşmesini engellemektedir. Bunun için bu konular sınırsız bir düşün özgürlüğü ortamında konuşulabilmeli, yazılabilmelidir. Toplumun ve Türkiye'nin önündeki engeller, çağdaş dünya ile bütünleşme süreci önündeki engeller ancak bu şekilde hükümsüz kılınabilir, kaldırılabilir."

Doktor profesörle konuşurken, 1950'li yıllarda ve daha sonraki dönemlerde milletvekili olan Giyasettin Emre'nin anlattıkları aklıma geldi. Giyasettin Emre 1950'lerde ve daha sonraki dönemlerde Muş milletvekili idi. 1950'lerin sonlarında, Giyasettin Emre'nin de içinde olduğu bir grup milletvekili Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni ziyaret ediyor. O dönemlerde Mısır ve Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında birlik oluşturmaları söz konusuydu. Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulduğu, 1 Şubat 1958 tarihinde açıklandı. Birlik uzun ömürlü olmamıştı. Eylül 1961'de Suriye'de meydana gelen bir askerî darbe sonucunda Suriye Birlik'ten kopmuştu. Yine o dönemde İslam düşünürü Seyit Kutub Mısır'da cezaevinde tutuluyordu. Mısır'ın lideri Cemal Abdülnasır'dı. Suriye Devlet Başkanı ise Şükrü el Kuvvetli idi. Türkiye'den ziyarete giden milletvekilleri Seyit Kutub'un durumunu da gündeme getirmek istiyorlar. İçişleri Bakanlığı'nda bakanla görüşüyorlar. Seyit Kutub'un neden cezaevine konulduğunu soruyorlar. İslam düşünürünün, güçlü bir din âliminin cezaevine konulmasının gerekçelerini öğrenmek istiyorlar. Bakan şöyle diyor: "Seyit Kutub, 'bu hükümet meşru değildir' diyor. Böyle dediği sürece Seyit Kutub'u cezaevinde tutmaktan başka bir yol düşünemeyiz. Biz Seyit Kutub'a 'bu hükümet meşrudur' demesini de dayatmıyoruz ama 'bu hükümet gayrimeşrudur' da dememelidir." Bu konuşma üzerine Giyasettin Emre ile öbür

milletvekilleri cezaevine Seyit Kutub'u ziyarete gidiyorlar. Giyasettin Emre, Seyit Kutub'a şöyle söylüyor: "Muhterem, siz çok güçlü bir din âlimisiniz, dışarıda olsanız halka daha çok yardım edersiniz. İçeride kaldığınız sürece bu yardım çok zor, çok kısıtlı oluyor. Hükümet yetkilileri 'bu hükümet gayrimeşrudur' dediğiniz için sizi cezaevinde tuttuklarını söylüyor. Size 'bu hükümet meşrudur' demenizi de dayatmıyorlar. Sadece 'bu hükümet meşru değildir' dememenizi istiyorlar. Böyle demeseniz, dışarıda olsanız, Müslümanlara yardımcı olsanız daha iyi değil mi?" Giyasettin Emre'nin bu önerisi üzerine Seyit Kutub "Allah ne der?" diyor. Seyit Kutub, "Ben Allah'ın, Kuran'ın söylediklerini söylüyorum," diyor. Seyit Kutub bu düşüncelerinden dolayı, benzer düşüncelerinden dolayı, 1966 yılında Mısır'da idam edildi. Seyit Kutub idam edildiğinde altmış yaşındaydı. Herhangi bir konuda davası olan bir kişinin bilgisi, bilgisinin içeriği elbette önemlidir, fakat bundan daha da önemli olan bir özellik daha vardır: Duruş... Giyasettin Bey bu anısını sık sık anlatır. Seyit Kutub'un dava adamı olduğunu söyler.

Sevgili Vedat Ağabey, 85. yaşınızı tekrar kutluyorum. Barış Pirhasan'la, Deniz Türkali'yle, torunlarınızla birlikte, size uzun ömürler diliyorum, sağlık diliyorum, başarılar diliyorum.

Mayıs, 2004

Leyla Zana

Sevgili Vedat Abi,
Bahar tadında merhaba;

Sizi ilk kez 1992 yılında, Londra'da düzenlenen bir kokteylde görmüştüm. Yanınızda bakışları sıcak mı sıcak bir bayan vardı. Sanırım kızınızdı. İçimdeki ses, hızla bulunduğunuz gruba yönelmemi emrediyordu. Senaryoları, filmleri, şiirleri ve romanlarıyla tanıdığım Vedat Abi'yi yüz yüze tanımalı, sesini duymalıydım. Ortak sorunlarımızı ve dünyayı konuşmalıydık. Bunları düşünürken, grubumdan kopmuş ve size doğru yönelmiştim. İnsanın içini ısıtan, umutlarını kamçılayan güç, cesaret veren –kendi açımdan– günü anlamlı ve önemli kılan koyu

bir sohbet yapmıştık. Hiç unutmuyorum, diyaloğumuzun bir yerinde, "Kızım, işiniz çok zor, yükünüz de çok ağır. Ne yazık ki, bizler de görevimizi layıkıyla yapamıyoruz. Mücadeleniz kolay değil; yılmadan, bıkmadan, usanmadan çalışmalısınız. Yüreğim sizinledir. Başarılar diliyorum," demiştiniz. Ben de, "Abi söylediklerinizin tümüne katılıyorum. Sorumluluk ve görevlerimizin ağırlığının bilincindeyiz. Ama sizler gibi kardeş halkın aydınları, yazarları, sanatçıları yükümüzün bir ucundan tutarsa altında ezilmeden, büyük bir onurla taşırız," dediğimi bugün gibi anımsıyorum. Kuşkusuz, sözcükler bire bir aynı olmayabilir ama içerik olarak böyleydi.

Aradan uzunca seneler geçti, 1996 ya da 1997 yılında bir gün bayan görevli, "Leyla Hanım, Vedat Türkali ziyaretinize gelmiş, yukarıda sizleri bekliyor," dediğinde içim kıpırdamış, çocuk gibi heyecanlanmıştım. Gözlerinizdeki müthiş ışıltıyı, yoğun insan sevgisini ve hümanizmayı yakalamış olmama rağmen, doğrusu böyle bir ziyareti beklemiyordum. Aslında siz, yüreğinizi gözlerinizde taşıyordunuz. Bu nedenle benim için sürpriz olmamalıydı. Bana demiştiniz ki, "Basında kızımın hasta olduğunu duydum. Ben kızımın hasta olmayacağını biliyorum. Çünkü yüreği insan sevgisiyle yüklü olanların, bu sevgiyle yenemeyecekleri hiçbir hastalık olamayacağını biliyorum. Ama yine de geldim. Yüreğim zaten hep yanınızdaydı. Şimdi ben de, bir saatliğine de olsa yanınızdayım."

Bizi çok mutlu kılmıştın Vedat Abi, inanılmaz güç almıştım sizden. Hele ayrılırken yaptığınız bir tespit var ki, o sözlerle bir kez daha tarihe not düşer gibiydiniz: "Kürtlerin neden özgürleşme istemlerine bu kadar çok baskı ve zulümle yanıt verildiğini bugün daha iyi anlıyorum. Türkler özgürleşmesinler diye Kürtlerin özgürleşmesini istemiyorlar. Buna rağmen, sizler özgürlük, eşitlik ve kardeşlik için az şeyler yapmadınız. Bugün sizi anlamıyor olabilirler kızım, ama bir gün mutlaka anlayacaklardır." Ne kadar doğru söylemiştiniz Vedat Abi, bir toplumun yarısı özgür, yarısı tutsak olamazdı. Toplumun özgür olduğu sanılan yarısı ya da bir kısmı görünürde özgür, özde tutsaktı diğer yarısı ya da bir kısmı gibi...

Halklarımız özgürleşecek ve eşitlenecek Vedat Abi. Başka çaresi yok. Bu ülkeyi hep birlikte el ele, omuz omuza, gönül gönüle taşıyacağız yarının güneşli aydınlık günlerine. Umudum güçlü, inancım kesindir. Ne iyi etmişler dostlarımız, 2004'ü "Sizin, Barışın, Sevginin, Kardeşliğin Yılı" ilan ederek... Keşke her yılı bir insanımıza, aydınımıza, yazarımıza ayırabilsek. Vedat Aydın, Yaşar Kemal, Apê Musa (Anter), Denizler, Mazlumlar, Mahirler yılı gibi... Ve onlar şahsında barış ve demokrasi özlemlerimizi haykırsak. Size sağlık, esinlik diliyor, 85. yaşınızı kutluyor, sevgi ve hürmetle ellerinizden öpüyorum.

10 Mayıs 2004
Ankara Merkez Kapalı Cezaevi

Mevlüt Ekinci

DİSK SİNE-SEN Uzmanlık Dairesi Başkanı

1975 yılında Türk Sineması'nda, diğer bir adıyla Yeşilçam'da set işçilerinin ekonomik ve mesleksel zorluklarının aşılması için derin rahatsızlık duyan set işçileri örgütlenip insanca yaşamanın yollarını arama telaşındaydılar. Ben bir set işçisi olarak, işverenin acımasız sömürüsü karşısında meslektaşlarımla birlikte dernekleşme çabasına giriştim. Set işçilerinin Yeşilçam'daki sayısı altmış civarındaydı. Aylarca süren bürokratik engeller sonunda, kısa adı "SED" olan "Set İşçileri Derneği"ni kurduk. Set işçilerinin ekonomik ve mesleksel mücadelesi böylece başlamış oldu.

Dernek çalışmalarımızda set işçilerinin ekonomik ve mesleki sorunları o kadar karmakarışıktı ki içinden bir türlü çıkamıyor-

duk. O günkü siyasal ortamda örgütlenmenin zorunluluğunun farkındaydık, ancak siyasal anlamda bilinçsizliğimiz bizi zorluyordu. Adeta kendi kendimizi yetiştirmeye çalışıyorduk. 1977 yılına geldiğimizde derneğimiz artık set işçilerinin ekonomik ve mesleksel sorunlarına cevap veremiyordu.

Türk sinemasının örgütlenme tarihinde neler olmuş? Geçmişe bakına ihtiyacı duyduk. Ünlü yönetmenlerimizin öncülüğüyle kurulan Sine-İş, Film-Sen gibi sendikalar kurulmuştur. Muhtelif dernek, birlik, cemiyet gibi sektör çalışanları zaman zaman örgütlenme mücadelesi vermişler, sendikal örgütlenmede kalıcı olamamışlardır. Set işçileri gözüyle bunun nedeni, sendika eşittir işçi olması. Oysa kuruluşların tamamında, yani kuruluşların öncülerinde işçiler yok, örgütlenmelerde siyasal bakışlar net değil. Önceleri gerekçe ekonomik, sonra mesleksel heyecan ve kısa bir süre sonra kurumlaşmadan kapanmış. Set işçilerine göre sendika elbette ekonomik, mesleksel, ancak en önemlisi siyasi bir örgüt olmasıydı.

Sendikalaşmak, set işçilerinin gündemine bir zorunluluk olarak girmeye başlamıştı. Yeşilçam'da set işçileri bir gruptu. Bir filmin üretiminde bizimle birlikte yirmiye yakın grup vardı. Set işçilerinin örgütlenmesinden etkilenen meslektaşlarımız da dernekleştiler. Tüm sinema emekçileri, örgütlenmenin bilincine vardılar. "Set İşçileri Derneği" olarak diğer meslektaşlarımızın örgütlenmesine katkıda bulunduk. 1977 Eylül ve Ekim aylarında sağcı, gerici iktidarın sinema sektörünü sansür kıskacına alması, zaten az sayıda yapılan üretimi sansür etmesi, sinema-devlet ilişkilerinde iyice gerilim yarattı.

Ekim 1977'de dernek başkanı olarak bir toplantıya davet edildim. Toplantının gündemi "sinemanın genel sorunlarıydı". Katılımcılar, sinema sektörünün bazı oyuncularıydı. Toplantı Vedat Türkali'nin evinde gerçekleşti. Katılımcılar arasında, Tarık Akan, Hakan Balamir, Yavuz Özkan, Cüneyt Arkın, Semra Özdamar, Vedat Türkali vardı. Bu toplantıda Vedat Hoca'yı tanıdım; sinema emekçilerinin ve genel olarak sinema sektörünün sorunlarına çözüm üretmek için çalışmalar yapılması ve sansürün kaldırılması, sektör çalışanlarının sigortalı işçi sayılması, yaşları ilerlemiş sinema çalışanlarının emekli olması,

özerk bir sinema yaşı çıkarılması ve hükümeti protesto etmek için Ankara'ya yürüyüş yapılması tartışıldı.

Ekim ayı içinde benzer toplantılar yapıldı. Vedat Türkali Hocamızın öncülüğünde kısa sürede sinema sektörü örgütlendi. 5 Kasım 1977'de tüm sinema çalışanları Ankara'ya yürüdü. Bu yürüyüş sinema çalışanlarının sigortalı işçi olmalarını sağladı. Sansüre takılan filmler serbest bırakıldı. Sinema emekçilerinin örgütlenmesi hız kazandı. 5 Ocak 1978'de yine hocamız Vedat Türkali'nin gayretleriyle, kısa adı Sine-Sen olan "Sinema Emekçileri Sendikası" kuruldu. 12 Eylül darbesini yaşadık, derin acılar çektik. İdamla yargılandık.

Sine-Sen yirmi altı yaşında. DİSK Sine-Sen, Vedat Hocamızın sinema emekçilerine bir emanetidir. Bu çok değerli emaneti koruyup kollamaya söz verdik. Demokratik mücadelemiz devam ediyor.

Sağ olasın onur üyemiz Vedat Türkali.

Sebahat Altıparmakoğlu

Merih Pirhasan ile Söyleşi

Vedat Türkali ile ilk tanışmanızı anlatır mısınız? Onda ne bulmuştunuz? Gençliğinize rağmen evlilik kararınızı, takip eden yıllarda TKP sürecinin ilişkinizi nasıl etkilediğini anlatır mısınız?

Lise son sınıftaydık. İki sene İstanbul'da Erenköy Kız Lisesi'nde okumuştum. Son sınıfta bana sanıyorum bir sıla hastalığı geldi. Samsun'a gideceğim diye tutturdum. Bu arada on iki kilo birden verdim. Bunun üzerine babam da beni aldırdı. Okulda oldukça başarılı bir öğrenciydim. Öğretmenlerim, arkadaşlarım ayrıldığıma üzüldüler. Kalmam için çok ısrar ettiler. Fakat ben

kararlıydım; İstanbul'dan ayrılırken bayağı sevinçliydim. Bu gidiş hayatımın en önemli dönemine doğruymuş. Ortaokulu bitirdiğim yıl Samsun Erkek Lisesi olan okula, sonraki dönemde kızları da almaya başlamışlardı. Sınıftaki diğer öğrencilerin çoğu beni tanırdı. Kadir'le tanışmıyorduk. O da yalnız adımı duymuştu. Onunla çabuk arkadaş olduk. Müşterek ilgimiz edebiyata idi. Bu bizi birbirimize yaklaştırıyordu. En çok edebiyattan konuşuyorduk. Âşık değildim, fakat onunla konuşmak çok hoşuma giderdi. Simsiyah saçları her zaman alnına dökülürdü. Ne yapsa o saçları arkada durmazdı. O da Kadir'e bir çocuk görünümü verirdi. Çok güzel gözleri, upuzun kirpikleri vardı. Bir süre onu bir çocuk gibi gördüm. Bana âşık olduğunu da hissediyordum. Sonra bana şiirler yazmaya başladı. Bu da beni çok gururlandırdı. Bizim ev okula çok yakındı. Onunla birlikte olmak için öğleyin hemen gider, bir çabuk yemek yer, dönerdim. Öğle teneffüslerinde uzun uzun konuşurduk. Artık onunla hep birlikte olmak istiyordum. Bu arada imtihanlar yaklaşıyordu. Ben yine çalışkan talebeydim. Kadir ise bütün yıl bir sarı yapraklı defter ve bir kurşunkalemle okula gelirdi. Ders kitapları yoktu. Yine de başarısız değildi. Bazen ben ona anlatırdım. Bazen de kopya verirdim. Ne vakit ona âşık olduğumu bilemiyorum. İmtihanlara bizim evde çalışmak için babamdan izin aldı. Artık bizde çalışmaya başladık. Bu arada bana komünizm hakkında bilgi veriyordu. Benim ilgilendiğimi görünce Sabiha Sertel'in *Kadın ve Sosyalizm* kitabını verdi. Kadir harika bir öğretmendir. Öğrenciliğinde onu zorla çalıştırırdım. Buna karşı imtihanlarda benden daha başarılı oldu. Olgunluk sınavları sonucu o pekiyi, ben iyi derece ile mezun olduk. Üniversiteye gitmeden ileride evlenme kararı vermiştik. Hatta çocuğumuzun adını bile koymuştuk. Kız da olsa erkek de olsa Deniz. Birbirimizden hiç ayrılmayacaktık. Ben ondan çok şey öğrenmekle kalmadım. TKP'nin peşine birlikte düştük. Aynı yolda yürümek bizi çok mutlu etti.

Mahpusluk yıllarında koşullarınız nasıldı? O günleri nasıl geçirdiniz?

Mahpusluk yıllarına gelince, tevkif edildiği günden başlayarak evde dört çocukla kalmıştım. İkisi bizim, biri küçük, diğeri

ortanca görümcemin çocuklarıydı. Melek (küçük görümcemin kızı) evlendiğimizden beri hep bizimleydi. Onu kendi çocuğum gibi severdim. Tuncay'ı (ortanca görümcemin oğlu) ortaokulu bizim yanımızda okusun diye göndermişlerdi. Kadir'in tevkifini duyunca görümcem –okumamış, ama fevkalade dirayetli, akıllı bir kadındı– kocasına, "Benim çocukların başına gitmem gerek, sen de tayinini oralarda bir yere çıkartıp gelirsin," demiş ve yıllarca zorla biriktirdiği paralarla aldığı birkaç bileziği satarak, Tuncay'dan küçük iki oğlu ve bir kızıyla, sanıyorum Elazığ'dan yanımıza gelmişti. Babam da o sırada (komünist sözcüğünü duyan en yakınlarımızın, arkadaşlarımızın beni görmezden geldiği günlerde) bize sahip çıkmış, Deniz'le Barış'ı ve beni Nişantaşı'nda oturdukları eve götürmüştü. Melek Üsküdar'da bir okulda, ortaokul son sınıfta okuyordu. Ortaokulu bitirinceye kadar teyzesinde kaldı; sonra o da yanımıza geldi. Ben henüz işsizdim. Birkaç yere başvurdum. Altı ay sonra babamın mason bir arkadaşı aracılığı ile Yapı Kredi Bankası Genel Müdürü Nuri Pere beni evimize en yakın Pangaltı şubesine tayit ettirdi. Bankaya başladığım ilk günü, aile dostumuz olan müdürümüze Kadir'in durumunu anlattım. Her hafta görüş günleri oraya gideceğimi, işlerimi aksatmamak için dönüşte ve diğer günler fazla çalışarak yarım günü telafi edeceğimi söyledim. Kabul etti. Zaten o zamanlar mesai saati diye birşey yoktu. Saat beşten itibaren gece yarısına kadar işi biten ya da şefi izin veren çıkardı. Muhasebede ise iş hiç bitmezdi. Hep rötarlı olduğumuz için her gece geç vakte kadar çalışırdık. Ben bu işi hiç sevmiyordum. Fakat sevenlerden çok çalıştım. Hayatımın en kötü günleri idi. Bazı günler çocuklarımı uyanık göremezdim. Annem babam onlarla meşgul olurlardı. Görüş günlerini hiç kaçırmazdım. Hatta apandisit ameliyatı olduktan sonra bile dikişlerim alınmadan, doktordan izinsiz gittim. Yargıtay cezaları onaylayınca, Adana'daki cezaevine gönderildiler. Ben iki kez Adana'ya gittim. Cezaevi müdürü bizi orada kaldığım sürece her gün görüştürdü. Sonra başka bir dava için İstanbul'a geldi. Yazın pazar günleri çocuklarla birlikte plaja giderdik. O günlerim güzel geçerdi. 1953 Eylül sonunda beni de tevkif ettiler. Dört ay hapis kaldım. Delil yokluğundan beraat ederek

çıktım. Banka (herhalde MİT'le temas ederek) beni işten atmadı. Dört ay maaşımı da ödedi.

İllegal TKP sürecinde bazı şeyleri unutmamak için size anlatırmış. Eğer bir mahsuru yoksa o zamanlardan aklınızdan kalan, önemli gördüğünüz birkaç şeyi anlatır mısınız?

TKP süresince hakikaten Kadir bana –unutmamak için– birçok önemli şey anlatırdı. Onları unutmamaya çok gayret ederdim. Bir yandan da onun belleğinin benden çok kuvvetli olduğunu bildiğimden, "Benim bunları unutmam gerek, bir yerlerde anlatmak zorunda kalırsam ne yaparım?" diye unutmak istiyordum. Bunların bir kısmını Kadir, *Tek Kişilik Ölüm* romanında yazmıştı.

Çocukların doğumunun onu nasıl etkilediğini anlatır mısınız?

Deniz'in doğumu için Akşehir'den İstanbul'a gelmiştim. Kadir doğumdan sonra geldi. Çocuğun gözüne gümüş nitrat damlatmışlar, yüzünde simsiyah bir leke bırakmıştı. Her görende bu bir dehşet uyandırıyordu. Kadir'de sanıyorum hayal kırıklığı gibi bir hal oldu. Ben anlatınca rahatladı. Bir süre sonra da geçti o leke.

Barış doğduğu zaman Kadir, Kuleli Askeri Lisesi Yüzbaşı Edebiyat Öğretmeni idi. Evimiz Zeynep Kâmil Hastanesi'ne çok yakındı. Ben gece geç vakit sancılandım. Yürüyerek hastaneye gittik. Kadir'i eve gönderdiler. Sabah altıda doğum yaptım. Kadir sabah gelince hemşire, "Yüzbaşım gözünüz aydın oğlunuz oldu!" diye müjdelemiş. Her normal baba gibi Kadir de çocukları doğunca sevinmiştir. Yalnız kucağına almaya korkardı. "Hep ellerimden kayacak sanıyorum," derdi. İlk çocuğunun kız olmasını isterdi. Barış'ın da erkek olmasını. İstediği gibi de oldu.

Sizin için asker, öğretmen, şair, romancı, sinemacı, tiyatrocu Abdülkadir Pirhasan ne ifade ediyor?

Benim için ne olursa olsun Kadir vardır. Bütün bu uğraşlar onu mutlu ediyor. Askerlik hariç. Ömrünün büyük bir kısmını hiç sevmediği bir işle uğraşmış, bir kadın olarak ona gıpta

ediyorum. Bütün bu uğraşları, askerlik dahil, en güzel şekilde yapmıştır.

Çocukları ile ilgili birkaç anektod anlatır mısınız? Nasıl bir babaydı?

Deniz küçükken babasına çok düşkündü. Kadir'in tevkif edildiği günlerde Üsküdar Pazarbaşı İlkokulu'nda ikinci sınıftaydı. Babam bizi yanına alınca onun da naklini Nişantaşı Nilüfer Hatun İlkokulu'na yaptırdık. Devamlı babasını soruyordu. Biz de "Okulda, nöbette," diyorduk. Bir gün bize: "Ben biliyorum. Babamı benden ayırmak için hapse attılar, ben gazetede okudum. Bizi kıskandılar!" dedi. Okulda ilk zamanlar hocası onu örnek öğrenci olarak gösterirmiş. Babasının komünist olduğunu öğrenince, tavrı tamamıyla değişmiş, her fırsatta ona kötü davranırmış. Deniz belki beni üzmemek için bunu benden sakladı. Liseyi bitirdikten sonra anlattı. Ortaokulda da başka bir öğretmen, çocuğu her fırsatta aşağılıyormuş. Okuldan nefreti bu yüzden olacak. Bana anlatmış olsaydı keşke.

Barış'a gelince, Kadir'i aldıklarında iki buçuk aylıktı. Babasını tanımıyordu. Üç yaşındayken ona bir bebek almıştım. Onu çok sevmişti. Bir gün sordum: "Sen bu bebeğin nesisin?" "Annesiyim!" dedi. "Oğlum sen erkeksin, bunun babası olursun," dedim. "Babası isem nerde benim hapsim?" diye cevap verdi. Barış babasını dört yaşlarında cezaevinde tanıdı. Eve döndüğümüzde babasını sorduklarında, "Baba dedikleri kocaman bir adammış," dedi. Ben sık sık onu da götürüyordum ziyaretlere. Pek istekli gelmiyordu, ama ben babayla yakınlaşsın istiyordum. Tabii cezaevi koşullarında bu mümkün olmuyordu. Kadir yeni kanuna göre yedinci yılın sonuna doğru şartlı olarak tahliye edildi. Barış babasına biraz zor alıştı. Hapisten çıkmış baba onda hep korku uyandırıyordu. Tabii zamanla alıştı. Çok meraklı bir çocuktu. Bir gün, "Komünizm nedir?" diye sordu. Kadir, "Daha küçüksün, büyü öğrenirsin," dedi. "Hayır, ben şimdi öğrenmek istiyorum," diye ısrar edince, ona anlayacağı şekilde anlattı. Çocuklarını çok seven bir babadır.

Çocuklarının hayata bakışlarını etkiler miydi?

Kadir çocuklarının hayata bakışlarını etkilemek için hiçbir şey yapmazdı. Fakat onların merak ettikleri şeyleri anlatır ve daima okumaya teşvik ederdi. Onlar da zaten meraklı idiler. Kendi yollarını kendileri seçtiler.

Roman yazmak için uzun yıllarını yurtdışında geçirdi. Bu sizi nasıl etkiledi?

Yurtdışına gitmeyi her zaman düşünürdü. Almancayı ilerletmek istiyordu. Romanını buralarda yazamayacağını anlayınca, herhalde Barış'ın o sıralar orada oluşunun ve torunlarımızın orada yaşıyor olmasının da etkisiyle İngiltere'ye gitmeyi tercih etti. İngilizce de öğreniriz diye düşünmüş olmalı. Kararını bana Almanya'dan telefonla bildirdi. Benim de en kısa zamanda toparlanmamı istedi ve Almanya'da beni beklediğini söyledi. Ben hiç beklemediğim bu fikirden şoke olmuştum. İngiltere'de nasıl yaşayacak, neyle geçinecektik! Öylece kalakalmışken telefon çaldı, Kadir'in bağlı olduğu Cem Yayınevi'nin sahibi Ali Uğur arıyordu. Bayağı coşkuluydu. Bana, "Hiç merak etme, rahat rahat gidin. Kitapları devamlı basılıyor. Ben her ay dövizinizi gönderirim," dedi. Ben de yollara düştüm. Yurtdışında da birlikte idik. Orada iki yıl kalacağımızı sanıyordum. Fakat ben üç buçuk yıl geçince yine sıla hastalığına tutuldum ve döndüm.

Mihri Belli

Vedat Türkali

Yazar Vedat Türkali uzun ömrünün 85. yılını dolduruyormuş. Biz onu Yüzbaşı Abdülkadir olarak biliriz. Altmış yıllık yoldaşımızdır. Ondan söz ederken kısaca Kadir deriz. Kimi lehinde kimi aleyhinde konuşuruz. Onun da kusurları vardır elbet. Ama erdemleri ağır basar. Altmış küsur yıl doğru bildiği yolda yürümek her babayiğidin harcı değil.

Demek bizim Yzb. Abdülkadir 85 yaşına vardı. Benim anneannem altmışına geldiğinde Rumeli lehçesiyle, "Altmiş işi bitmiş," derdi. Yetmişe vardığında, "Yetmiş işi bitmiş," demeye başladı. Seksene ne kafiye uydurduğunu bilemiyorum. Ben yurtdışında idim. Kadir 80 de değil 85, ben ise ondan birkaç yaş büyüğüm. Rezalet doğrusu. Ama pek öyle de değil.

Kadir seksene vardığında bin sayfayı aşkın *Güven* romanını yazdı. Yankıları olan bir yapıttı bu. Yani kendisi ayaktadır, çalışıyor ve yaratıyor.

Güven romanının öyküsü eskilere dayanır. Sevim Belli ve ben o öyküyü en iyi bilenlerdeniz. Savaş yıllarını hatırlayalım. Savaşın ilk yıllarında Nazi Almanya'nın orduları zaferden zafere koşmuş. Stalingrad'ı kuşatmışlar, Kafkasların en yüksek doruğuna gamalı haçlı bayrağı dikmişler. Ülkemizi tek parti CHP yönetiyor. Bu parti kapılarını yobaza ve faşiste açmış, bileşim değişikliğine uğramış. Başbakan Saraçoğlu, Almanların adamı. "Biz Türkçüyüz," diye nutuklar atıyor. Alman zaferi bir olupbitti sayılıyor. Buna hazırlık olarak azınlıkları yıkmayı hedef alan "varlık vergisi" yasallaştırılmış. Gayrimüslim azınlıklar için Doğu Anadolu'da toplama kampı kurulmuş. Bu kapkara resimde bir tek aydınlık alan var. Tek muhalefet partisi, yeraltındaki Türkiye Komünist Partisi.

Genç Abdülkadir ve arkadaşları kapı kapı onu arıyorlar. Başlarına ne geleceğini bile bile. Ve bulunca da o kapıyı açtırıncaya kadar çalıyorlar. O günlerde bu gençler Türkiye'nin en bilinçli, en yurtsever insanları idiler. *Güven* romanında Türkali yaşadığı bir öyküyü anlatıyor. O romanın er geç yazılacağını daha o günlerde bize söylüyordu.

Aradan geçen yarım yüzyılın birikimini içeren bu yapıt sonunda yayınlandı ve olay oldu. Okuyucu o günlerin insanlarını tanımış oluyor, onları seviyor ve onlara saygı duyuyor. Böyle bir olayı yaratan kişi doğru yoldadır.

Bu satırları okuyan kişi Türkali ile aramızdaki ilişkilerin her zaman sütliman olduğunu sanmasın. İyi günlerimiz oldu, kötü günlerimiz oldu. Uzun yıllar dargın idik. Ben değil o darılmıştı bana. Kendisine bir keresinde dargınlığını ciddiye almadığımı söylediğimi hatırlıyorum.

Ben Türkali'nin bütün romanlarını okumadım. Okuduklarım içinde beğendiklerim var, beğenmediklerim var. *Tek Kişilik Ölüm*'ü yeni okumuştum. Kendisine, "O romanda insan sevgisi yok. O olmadı mı yazın olarak değeri de ona göre olur," demiştim. Karşı çıkmıştı.

Ama benim beğenip beğenmemem önemli değil. Önemli olan genç okurların o romanları, coşkuları okumaları ve beğenmeleri. Geçenlerde bir yerde beraberdik. Yanımıza bir genç kız geldi. Türkali'nin okuru ve hayranı idi. Türkali sordu, "Bütün kitaplarımı okudun mu?" Kız, "Okudum," dedi. Türkali gene sordu: "*Tek Kişilik Ölüm*'de insan sevgisi yok diyenler var, sen ne dersin?" Kızın cevabı, "Nasıl yok, var!" oldu. Besbelli hanım kızla ölçütlerimiz farklıydı.

Eskiden 21. yüzyılda insanlar daha uzun ömürlü olacak, yüz on yıl, yüz yirmi yıl yaşayacak denirdi. Eh düşe kalka 21. yüzyıla vardık. Eğer gerçekten daha uzun ömürlü olunacaksa Türkali'nin önünde daha bir otuz-otuz beş yıl var demektir. Kendisine, uzun bir ömrü tamamlamasını dileyelim. Ama şimdi olduğu gibi, aydınlık bir kafayla, mevzide, eli tetikte gericiliğe ateş eder vaziyette.

20 Nisan 2004

Moris Farhi

Vedat Türkali[45]

Ustamız Vedat Türkali'nin dehasına ve Türk edebiyatına, şiirine, tiyatrosuna ve sinemasına katkılarına tanıklık eden bu kitaba katkıda bulunmam istendiği için onur duyuyorum. Nobel Ödülü adayı Türkali, tartışmasız bir şekilde devler arasında bir devdir; eserleri, edebiyat insanoğlunun uğraşları arasında yer almaya devam ettiği sürece okunup incelenecek. Gerçekten de ödüllü romanı *Bir Gün Tek Başına*'nın yanı sıra, *Yeşilçam Dedikleri Türkiye*, *Mavi Karanlık*, *Tek Kişilik Ölüm*, *Güven* ve son eseri *Kayıp Romanlar*, şimdiden modern klasikler arasındaki yerini aldı. Aynı şey, şiirlerinden birçoğu ile sahne eserleri *Dallar Yeşil Olmalı* ve *Bu Ölü Kalkacak* için de söylenebilir.

45. Bu yazı, İngilizce aslından Atılcan Saday tarafından çevrilmiştir.

Şurası kesin ki, Vedat Türkali'nin eserlerini övmeye çalışacak yorumcular, onu sanatının ustası yapan pek çok niteliği anmak için ciltler dolusu yazmaya hazır olmalı. Şöyle bir düşünüyorum da, bunlardan bir kısmında yazarın insanın iç dünyasını derinlemesine gören ruhsal kavrayışı, okurun ister olumlasın isterse eleştirsin, onlarda kendini bulmadan edemeyeceği unutulmaz karakterleri yaratan, insan duygularının tüm renklerini, insanların umutlarını, tutkularını ve çaresizliğini kapsayan ruhsal kavrayışı övülmeli. Başka ciltlerde, şüphesiz, öykülemesinin eşsizliği, roman ve oyunlarındaki yapının kusursuzluğu, çatışmaları bir ezgi gibi dokumadaki, meraklı ve şüpheli bir bekleyiş yaratmadaki cüreti, anlatımda pürüzsüz bir akış sağlayan mükemmel yeteneği alkışlanmalı. Diğer ciltler ise, politikanın –demokrasilerde bile– insan haklarını, dürüstlüğü ve özgürlük arayışını gitgide daha fazla ayaklar altına aldığı, sürekli değişen bir dünyada hep yaşama sorununu, uyum ve ayakta kalma sorununu ele alan konular seçtiği için, yazarın modernliğini övmeye ayrılmalı.

Bense Vedat Türkali'nin sanatının iki yönü üzerinde durmaya çalışacağım. Bunlardan birincisi, Türkali'nin cesareti: Politik bir yazar olma cesareti, çoğu yazarın sansür, kovuşturma ve ceza korkusuyla uzak durduğu hassas ve tartışmalı konuları işleme cesareti. İkincisi ise Türkiye'ye, özellikle de İstanbul'a duyduğu büyük sevgi.

Birçok psikoloğa göre cesaret, doğuştan gelme bir erdem değildir, kişisel mücadele yoluyla oluşup gelişir. Aynı zamanda cesaret, tersine de dönebilir ve her zaman kırılma tehdidi altındadır. Derin insanlık sevgisinden hareket eden Türkali ise, cesaretini yaşamı boyunca titizlikle koruyup, kendi iç dünyasındaki ve dış dünyadaki kavgalarıyla evrensel gerçeği arayan bir idealistin ruhuyla bilemiştir. Bu yükümlülüğün en önemli yönü ise tartışmasız bir şekilde onun yurtseverliğidir. Vedat Türkali, sevgili ustası Nâzım Hikmet gibi, Türkiye'nin gerçek yurtseverlerinden biridir. Bu nitelememi şöyle açıklayabilirim: "Yurtseverlik", "milliyetçilik" değildir. Yurtseverlik, insanın kendi yurdunu, yurdunun insanlarını, o ülkeyi zenginleştiren farklı kültürleri sevmesi demektir. Bir ırkın veya ulusun diğerlerine üstünlüğünü vaaz eden ve monolitik bir devlet yaratmak için

ülke halklarının ruhunu köleleştirip yok etmek üzere geliştirilen milliyetçiliğin tersine, yurtseverlik, ülkesini tüm ülkeler için örnek hale getirmeyi, tüm diğer uluslara yol gösterecek bir cennet bahçesine dönüştürmeyi amaçlar.

Vedat Türkali'yi olağanüstü romanlarını yazmaya sevk eden, işte bu örnek cesarettir. Vedat Türkali inancı uğrunda yedi yıl hapis yatmış sadık bir komünist olmakla birlikte, ideolojik körlüğe saplananlardan olmamıştır. Tam tersine, bence o, içgüdüsel olarak komünistten çok, bir hümanisttir. Vedat Türkali yalnızca Türkler için değil, tüm insanlık için özgürlük, mutluluk ve gönenç hakkını savunur. Dünyada evrensel eşitlik ve onuru onun gibi yüksek sesle savunanların sayısı fazla değildir. Yasaklı Türkiye Komünist Partisi'nin II. Dünya Savaşı yıllarındaki yazgısını anlatan dev eseri *Güven*, gelecek kuşaklar için politik roman modeli olmayı sürdürecek.

Türkiye'yle olduğu gibi, henüz çözüme kavuşmamış Kürt –ve bir ölçüde Ermeni– sorunlarıyla da yüzleşen son romanı *Kayıp Romanlar* da, aynı şekilde, hoşgörü için yakılmış bir türkü olarak milliyetçiliği ve yabancı düşmanlığını lanetliyor.

Türkiye'ye ve en az onun kadar da İstanbul'a duyduğu sevgi ise destansıdır ve elbette, yurtseverliğinin bir başka göstergesidir. Bir erkeğin kadınlara yönelik sevgisinin tek bir kadının kişiliğinde ortaya çıkması gibi, İstanbul sevgisi, yazarın Türkiye aşkının ete kemiğe bürünmesidir. 1944'te Akşehir'de yazdığı, çok sevilen bir şarkı haline gelen ünlü şiiri İstanbul'u hepimiz biliriz. Fakat birçok romanında İstanbul'un başlıca karakterlerden ve mekânlardan biri olarak yer aldığı gerçeği Vedat Türkali'nin sürükleyici ve ateşli anlatımına kapılan okurun dikkatinden kaçabilir. Türkali ile İstanbul arasındaki ilişki, Dostoyevski ile St. Petersburg, Proust ile Paris, Zweig ile Viyana, Durrell ile İskenderiye, Bellow ile Chicago arasındaki ilişkiye benzer; Türkali bize büyüleyici ruhuyla İstanbul'u can yoldaşı olarak miras bırakır. İşte bu, gerçek dehanın belirtisidir.

Vedat Türkali, ustamız, seni tüm kalbimle selamlıyorum. Türkiye'nin mücadelelerine tutkuyla katılan ve kültürüne büyük zenginlikler katan biri olarak kalemin yazgını kovalamaya devam etsin.

Murat Alp

Kadir Amca,

İlk önce 85. yaş yılın itibarıyla, bulunduğun yerde seni görebilmek için hepimizin kafasını, şapkasını düşürecek şekilde yukarı kaldırması lazım. Bütününü görebilmek için de iyice geriye çekilmek, 1940'lı yıllara kadar gitmek lazım.

Çok sevdiğin halkına, işçi sınıfına ve insanlığa yaptığın felsefi ve politik katkının boyutlarını biz senden sonraki kuşaklar böyle değerlendirmektedir. 85. yaş günün nedeni ile bu durumu belirtme fırsatı bulduğum için ayrıca çok sevinçliyim.

Kadir Amca; arkadaşın Hasan Basri'yi kaybettikten sonra uzun yıllar Ümit, Emel ve ben senin ulaşmak istediğin ama

haramilerin kurduğu tuzakları aşamayarak yetişemediğin buruk bir sevgin, sevincin ve üzüntün olarak kaldık. Ben biliyorum ki senin kalbinin bir tarafı bizler için hep sızladı, bizleri en azından düşüncende çocuklarından, Deniz'den ve Barış'tan ayırmadın. Kadir Amca; bunun böyle olduğunu bilebilmek benim için büyük bir moral kaynağı ve mutluluktur.

Ayrıca belirteyim ki, bizler yani Ümit, Emel ve ben bugüne kadar ardıcıl boğuştuğun haramileri sevindirmedik. Üçümüz de kendi ayaklarımızın üzerinde durarak, hayatın dayattığı zorlukları göğüsleyecek iradeye, bilgiye ve beceriye sahip olduk. O bakımdan şiirlerinin birinde, "Bir kardeş karısı," diye bahsettiğin annem rahat yaşamadı ama sakin öldü.

Kadir Amca şunu çok belirgin bir şekilde vurgulamak isterim ki annem 1945 yılı sonrası yaşadıklarıyla ilgili bir suçlu aramadı. O suçlunun haramiler olduğunu biliyordu. Babamın arkadaşlarına da onun kavgasından bir gün bile şikâyet edip, sitem etmedi. Annem de biliyordu ki;

"Beraber dövüşülür ama tek başına ölünür."

Kadir Amca, ben senin kavganı, seni memnun edecek bir titizlik ve inatçılıkla sürdürüyorum, bildiririm. İlaveten seni 85. yaş günün vesilesiyle bir daha sevgi ve saygı ile kucaklarım. Cümleye selam.

Dr. Mustafa Dağcı

Diyarbakır'a Hoş Geldi Vedat Türkali

Diyarbakır'da 5-9 Kasım 2003 tarihleri arasında Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde "Edebiyat Günleri" düzenlendi. Daveti kabul edip gelen birçok edebiyat adamı arasında Vedat Türkali de vardı. Diyarbakırlılar birçok yazar ve şairle tanışma olanağı buldu. Bu buluşma hem misafirler hem de misafir edenler için çok anlamlı ve olumlu geçti.

Vedat Türkali'yi daha önce hiç görmemiştim ama kitaplarını büyük bir hayranlıkla okumuşumdur. Türkali Diyarbakır'a iner inmez beni sormuş. İstanbul'dan bazı arkadaşlar (Enver Sezgin) benim ismimi vermişler. Buna çok sevindim ve onurlandım. TTB Başkanı, barolardan, belediyeden arkadaşlar ayrı ayrı beni ara-

yarak durumu bildirdiler. Fatih Binbay, Nevzat Temel, Müslüm Coşkun arkadaşlarla birlikte Türkali'nin kaldığı turistik otele gidip, buluşup tanıştık. Yorgundu; ertesi güne randevulaşıp ayrıldık. Gündemi yoğundu. Festivalin onur konuğuydu. Bir taraftan açılış konuşması yapıyor, bir taraftan bazı oturumlara başkanlık ediyor, bir taraftan kimi dergi ve gazetelerin sorularını yanıtlıyor, diğer taraftan tarihî yerleri gezmeye çalışıyordu. Silvan ilçesinin doğusunda Batman Çayı üzerinde kurulu Malabadi Köprüsü'nden başlayarak geziyoruz. Yanımızda belediyenin rehber olarak verdiği Kemal isimli genç var. Silvan'dan dönerken Musa Anter'in öldürüldüğü yeri, '80 sonrası sorgu ve işkence yeri olarak kullanılan tek katlı binayı, E Tipi Cezaevini gösterip kimi yaşanmış olayları aktarıyoruz. Dikkatle dinliyor, sorular soruyor, Kemal'den not almasını rica ediyor. Surları ve burçlarını dolaşarak Ongözlü Köprü'nün üzerinde duruyoruz. Arkamız Kırklar Dağı'nın düzü... Yan tarafımızda Gazi Köşkü... Ön tarafımızda Mardin Kapı ve Evsel Bahçeleri... Altımızdan Dicle akmakta... "Kırklar Dağının Düzü / Ziyaret çarptı bizi", "Köprü altı kapkara / Suzan gel beni ara", "Mardin Kapısı'ndan atlayamadım / Liralarım döküldü toplayamadım..." diye türküleriyle birlikte bildiğimiz kadarıyla Diyarbakır'ı anlatırken; Vedat Aydın'ın cenaze töreninde birçok kişinin silahlı saldırılar karşısında, "Mardin Kapısından atlayamadan" can verdiğini de anlattık... Bize döndü, "Çocuklar ben bütün bu anlattıklarınızı son romanımda kullanmak istiyorum, izniniz varsa," dedi ve 13 Mayıs'ta İstanbul'daki buluşmaya mutlaka beklediğini ilave etti. Akşama doğru otele dönüyoruz. Otel girişinde tesadüfen geçmekte olan birkaç genç kız, "Vedat Amca!! Vedat Amca!!" diyerek koşup Türkali'yle kısa sohbet ettiler. Birkaç saat dinlenmeden sonra, Kürt yazarlardan Mehmet Uzun ile birlikte "Kürt Dili ve Edebiyatı" üzerine bir söyleşiye katıldı. "Kendinize özgü yazım biçimini yaratmalısınız. Başka dillerden etkilenmekten korkmayınız, taklit etmekten uzak durun," gibi söylemlerde bulunuyordu. Genç gazeteciler dikkatle dinliyorlardı.

Söyleşi sonrası Barolar Lokali'ne geçiyoruz. Orada dokuz-on aile çocuklarıyla birlikte Türkali'yle tanışıp, yemek yemeyi planlamışlardı. Masaya Mıgırdıç Margosyan da davet edildi.

Herkes can kulağıyla yazarları dinliyor. Kimileri Türkali'yi daha iyi duyabilmek için yemek düzenine aldırmadan sandalyelerini yazarın etrafında toplamışlardı. "Komünist partilerin ve sosyalist ülkelerin ulusal çıkarları uğruna Kürtlere yeterince destek vermediklerini ve bundan Kürtlerin çok zarar gördüğünü ve bunun haksızlık olduğunu" anlatıyordu. Yani aşağı yukarı böyle diyordu. Sonra hep bir ağızdan, Diyarbakır türküleri söylendi. Çocuklar, "Dedo'yu çok sevdik," diyerek Türkali'nin etrafından ayrılmıyorlardı. Ertesi gün etkinliklere devam edildi. Akşam yemeğine bu kez Ataol Behramoğlu, Nevzat Çelik ve birçok yazar da katıldı.

Gecenin bitiminde vedalaşmalar, telefon alıp vermeler başladı. Hâlâ eşlerimiz, çocuklarımız, konusu açıldığında, "Biz Dedo'yu çok sevdik," diyorlar... Evet, biz Vedat Türkali'yi çok sevdik.

Mustafa Kemal Erdemol

Nâzım Hikmet'in Kaybolan Beyaz Gömleği[46]

Bir şiirinde Marx'ın gömleğinin temizliğine gönderme yapmış olmasından mıdır nedir, Nâzım'ın da giysilerinin hep tertemiz olduğuna inanmışımdır nedense. Aklına gelen dizeleri kâğıt bulamadığı anlarda pantolonu üzerine karalamış olması bile bu inancımı değiştiremedi. Fotoğraflarındaki giysilerine dikkat edin, bana hak vereceksiniz. *Fotoğraflarla Nâzım Hikmet* adlı kitabın 124. sayfasını açın, genç Nâzım'ı pırıl pırıl, kırmızı, mavi, yeşil işlemeli beyaz keten gömleği ile poz vermiş göreceksiniz. Londra'daki, geldiğinizde mutlaka görmeniz gereken sinema

46. Bu yazı 23. 05. 1999 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanmıştır.

müzesinde Charli Chaplin'in bastonu ve melon şapkasının bulunduğu bölümün önünden dakikalarca ayrılamadığıma göre, ben bu tür büyük kişilerin özel eşyalarına ya da aksesuarlarına düşkünüm demek ki. Jean Paul Sartre'ın peşinde dolaşıp yere attığı izmaritleri toplayan, –şimdi adını anımsayamadığım– hayranı ile karşılaştırılınca benimki pek de garip karşılanmaz herhalde. Ama niye yalan söyleyeyim, Nâzım'ın Ukrayna işi o gömleği bende olsa, elim ayağım dolaşır, şaşkına dönerim. Kimileri bu duyguyu küçümseyebilir, ama ne yapayım ki ben böyleyim. Nâzım'ın gömleği, Şarlo'nun bastonu ya da Fikret Mualla'nın fırçası bendeymiş düşünsenize, ağır bir yük bu, kaldıramam.

Bu yüzden de Vedat Türkali'nin yerinde olmayı, özellikle şu günlerde pek istemezdim doğrusu. Nâzım'ın sözünü ettiğim o beyaz, ketenden yapılma Ukrayna işi gömleğine 1976'dan beri sahip olan Vedat Ağabey son günlerde uykusuz, sıkıntılı günler geçiriyor. Çünkü gömlek birkaç haftadır kayıp. Üstlendiği sorumluluğun üzerine büyük bir üzüntü de eklendi şimdi. On yılı aşkın bir zaman harcadığı dört ciltlik son romanı *Güven*'in bitişine bile doyasıya sevinemedi anlayacağınız.

Bir zamanlar Doğu Almanya sınırları içinde olan Berlin'in, Bernau Bei Berlin Köyü'nde yaşayan Nâzım'ın çok yakınında bulunmuş bir arkadaşı, o Ukrayna işi beyaz keten gömleği Vedat Ağabey'e hediye etmiş. O günden beridir her romanının bitimini, bu gömleği sadece bir gün boyunca giymeye değecek bir fırsat olarak değerlendiriyor Türkali. *Güven*'i bitirdiğinde de öyle yapacaktı. Biz dostları, Türk asıllı İngiliz romancı Moris Farhi'nin Türkali'nin son romanı ve 80. yaşı nedeniyle evinde düzenlediği partide öğrendik bunu. Bu tür talihsizlikler de nedense hep Vedat Ağabey'i bulur. Hepsi mutsuzlukla sonuçlanan talihsizlikler değildir bunlar, ama mutlu sona ulaşıncaya kadar da yüreği ağzına gelir. İşgüzar bir polis memuru yüzünden, *Bir Gün Tek Başına*'yı belki de okuyamayacaktık bugün, düşünebiliyor musunuz? En güzel romanlarımızdan biri olan bu kitap Bodrum'da, 12 Mart döneminde yazıldı; malum Vedat Ağabey ve bir grup yakını hep birlikte Karaada'ya giderler. Dönüşlerinde izinsiz gittikleri gerekçesiyle polis tarafından alıkonulurlar. Bir süre sonra herkesi serbest bırakırlar ama Vedat Ağabey'i bırakmazlar. Polislerin biri

ille evini arayacağım diye tutturunca çaresiz eve gidilir. *Bir Gün Tek Başına*'nın yazılmış bölümlerini gören polis, onları almak ister. Vedat Ağabey'in ne halde olduğunu düşünebilir misiniz? Allah'tan o sırada masanın üzerinde, roman için yararlandığı, 27 Mayıs döneminin *Vatan* gazeteleri vardır. Vedat Ağabey de sinemacı tabii; polise yazdıklarının 27 Mayıs'la ilgili bir film senaryosu olduğunu, bu nedenle dönemin gazetelerini bile bulduğunu söyleyip ikna eder.

Bu olayın da etkisi var mıdır bilmem ama Vedat Türkali'nin, yazdıklarının bir gün elinden alınacağı endişesini taşıdığına hep tanık oldum. Son romanını yazmak için kalkıp Londra'lara kadar gelmesinin nedeni de budur zaten. Tam on yılını verdiği *Güven*'i yazmak için uzun araştırmalar yaptığını bilenler, ona hak veriyorlar. Romanı için gerekli olan, Moskova'dan, Doğu Almanya'dan bin bir türlü zorlukla elde edilmiş gezi notları, Komintern belgeleri, bunların çevirileri, korunması pek de kolay olmayan şeyler. Bu korku yüzünden on yıldır Londra'da Vedat Ağabey. Okuyunca göreceksiniz, sokak adlarından tutun, bitki adlarına kadar her şey belgeli bu romanda.

Şimdi, İstanbul'u ayağa kaldırdık. Nâzım'ın gömleğini arıyoruz. Hele bir bulalım, biz Vedat Türkali'ye giydirmesini biliriz.

Mustafa Kemal Erdemol

"Sorma, o kadar güzel gidiyor ki bitecek diye ödüm patlıyor." Londra'da tam on yılını verdiği *Güven*'i yazarken, yanı başında olanlardan biri de bendim. Yakından tanıyanlarınca bilinen o müthiş "humor"uyla, kim bilir yine ne cümleler kurup beni güldüreceğini umarak sormuştum girişteki yanıta yol açan soruyu: "Roman nasıl gidiyor Kadir Ağabey?"

Romanında sözü edilen bitkilerin bile orijinal adlarını yazmak için, kelimenin tam anlamıyla ince eleyip sıkı dokuyan bir yazar olarak hayli sancı çektiğine tanık olduğum Kadir Ağabey, *Güven*'i yazarken keyifli zamanlar da geçirmiştir. Yazım sürecinde keyiflendiğinde ellerini çırparak, "İyi gidiyor, iyi," deyişi gözümün önündedir. Bu keyif, arabamla bir yerlere gittiğimizde

yan koltukta oturan Kadir Ağabey'in ellerini dizlerine vurmasından da anlaşılabilirdi. Belki tüm romancılar böyledir. Takılmadan, istediği cümleleri kurmanın verdiği rahatlıkla öyküsünü anlatan, bundan da keyif alan başkaları da vardır elbette. Ama Vedat Türkali bir başka yaşardı o yazım sürecini.

Tarihsel olaylara, olayların gelişim sırasına olan bağlılığının ona bir romancı olarak, hem kendisini hem de okuyucusunu "rahatlatacak" kimi değişiklikler yapma hakkı vermediğine inanırdı. *Güven*'de Halil'in yakalandığı bölümü yazarken, yine, "Nasıl gidiyor?" soruma "Halil'in durumu çok kötü. Yakalandı. Onu ne işkenceler bekliyor, bilemezsin," diye karşılık verdiğinde, şaka yollu, "Sokmayın siz de onu işkenceye," deyiverdim. Yanıtı, "Olmaz, yapamam. Ben de istemiyorum ama elimde değil, yaşayacak o işkenceyi," oldu. Yaşadı da Halil. O kadar yaşadı ki, romanı bir şaheser olarak niteleyen Server Tanilli, Halil'in işkence sahnelerinin geçtiği bölümde gözyaşlarını tutamamıştır.

Edebiyat eleştirmenleri ne der bilemem! Ama Vedat Türkali'nin, politik roman yazımındaki ustalığı herhalde tartışma götürmez. Kütüphanelerin hem tarih hem roman bölümüne konacak eserlerdir onun romanları.

Eğer *Güven*'in Londra'da çok rahat koşullarda yazıldığı sanılıyorsa bozulurum gerçekten. Türkali, hiçbir geliri olmayan, kitaplarının telifiyle yaşamını sürdüren bir yazar olarak, Londra'da kirası belediyece ödenen evinde, çok ama çok az bir yaşlılık yardımıyla geçiniyordu. Romanın yazılmaya başlandığı dönemin Türkiye'sinde, romana ilişkin güvenlik kaygısıyla geldiği Londra'da Türkiye'yle bağını hiç koparmamış olduğunun da tanığıyım. Aslında Londra'da yaşadığı süre boyunca da "başını belaya" sokacak girişimleri olmuştur. Kürt sorununa ilişkin gerçekten cesur sayılacak görüşlerini, belirlemelerini, sevenlerinin tüm uyarılarına karşın dile getirmekten geri kalmamıştır. Öyle ki, söz konusu soruna ilişkin Türkiye'de de ifade ettiği belirlemelerini Londra'da bir dernekte tekrarladığında, Almanya'da yerleşik işgüzar bir gazeteci tarafından hedef gösterilmiştir. Türkali susmak, sinmek yerine üstelik bu provokatör gazeteci hakkında dava da açmıştır. Server Tanilli ile birlikte bu yakıcı soruna ilişkin bildiri kaleme alışı bile başlıbaşına bir dava konu-

su olabilirdi. Ama çekinmemiştir. Bunları yapan kişi, "*Güven*'i Türkiye'de rahat yazamam," diyerek Londra'ya gelen, ama orada da "uslu" durmayan biridir. Yani "rahatlık"tan anladığı romanın selametiydi, kendisinin değil. *Güven*'i bitirir bitirmez, "onsuz yaşayamam" dediği İstanbul'a uçarcasına gidişi bu yüzdendir.

Gece 12'de yatar, sabahleyin erken kalkar, kahvaltısını yapar, Türkiye gazetelerini okur, sonra yazmaya koyulurdu. Öğlen 12-13 arası yemek, ardından bir saatlik bir uyku, bir Türk kahvesinin ardından yeniden yazı. Günleri gerçekten böyle geçerdi. Bu rutin işleyiş içerisinde, fırsat buldukça tiyatrolara, sergilere, sinemalara gider, çağrılı olduğu konuşmalara katılırdı. Yapabileceğini bilirdik ama yine de onu tanıyanlar olarak hiçbirimizin aklına, tüm bu meşguliyetleri arasında kapı komşusu Brigitte'e, rekor denecek sürede Türkçeyi öğretebileceği gelmezdi. Ki Brigitte'in, evde olmadığı bir sırada Vedat Ağabey'e yazdığı notu okuduğumuzda Türkçesinin kusursuzluğuna hayret etmiştik.

Çok ama çok sert bir polemikçi olarak bilinen Vedat Türkali'nin, kimi değerlendirmelerinde, kendisine ters düşecek kabullenmeleri olduğunu yakından biliyorum. Örneğin, tarihe yaklaşımında derin görüş ayrılığı bulunan Kemal Tahir'in büyük romancı olduğunu kabul eder. "Roman anlayışı bana ters," dediği Orhan Pamuk'un iyi romancı olduğunu hep söyler. Bu, kendisinden başka doğru olmadığına inananların bir hayli bol olduğu ülkemizde çok sık rastlanır bir tavır değildir. Kaç kişi, üstelik hâlâ dillerde olan "İstanbul" gibi bir şiir yazıp da sonradan, "Ben şair olamayacağımı erken anladım," diyebilir.

Öfkelerinden, hem de fazlasıyla, biraz da hak etmeden payını almış biriyim. Ancak öfkelerinin, hiç de hoşlanmadığı kişilerin başına gelebilecek kötü durumlar karşısında, "Oh olsun!" noktasına vardığına tanık olmadım. Olur olmaz zamanda, bağlar kurarak konuyu dönüp dolaştırıp Vedat Türkali'ye getirerek saldıran bir zatın, yurtdışından döner dönmez tutuklanıp hapse atılışının üzerinden uzun zaman geçtiğinde, Vedat Ağabey'in, belki başkalarına da söylemiştir ama bana da, "Bu deliyi hapishanede çürütecekler, bir şeyler yapmak gerek," diyerek endişelendiğini görmüşümdür. "O deli" bu konuşmanın ardından kısa bir süre sonra çıkmasaydı, "bir şeyler yapacaktı" kesinlikle.

Bana göre en acımasız tarafı, kestirip atmasıdır. Yeter ki bir haklılık olsun, inançlarına ters düşen bir durumla karşılaşsın, karşısındakinin kendisi için oluşturduğu duyguların üstesinden buldozer gibi geçme huyu vardır. İnançlarına ters düşen herkes böyle yapmalı elbette ama yine de aşırıdır bu tavrı. Dilerim kusuruma bakmaz, öfkesi de en az romancılığı kadar büyüktür.

Kendisi söylemese kimse seksen küsur yaşında olduğunu düşünmez bile. Akşam yemeklerini yok denecek kadar az yiyen, balıksız sofraya oturmayan, kilosuna hep dikkat eden biridir Vedat Ağabey. Kilosunu, sağlığını böyle koruması bize de örnek olmuştur ama kendisine çok yakışan dalgınlığını bir yana bırakarak söyleyeyim, müthiş olan hafızası konusunda kendisini örnek alma şansımız bile olmamıştır. Ki o kadar hızlı çalışır hafızası. Gittiği her ülkede, dalgınlıkla ya bir gömleğini, ya da ceketini bırakan, yazdığımız alışveriş listesini defalarca evde unutan biri olarak Vedat Ağabey'in, örneğin torunuyla tavla oynadığında dudaklarından divan şiirimizin en güzel örneklerinin nasıl çıktığına şaşırmışımdır hep. Birlikte gittiğimiz sinemada taktığı seyir gözlüğünü, film bittiğinde yüzünde unutan, bu nedenle önünü doğru dürüst göremeyip, beni de beraberinde küçük bebek adımlarıyla arabayı park ettiğimiz yere kadar yürüten bir edebiyat adamıdır sözünü ettiğim. Hevesle yaptığı, "Gel sen de iç," diye bana da sunduğu sahlebe, çikolata tozu sanıp, kahve serpen bir adam.

Öfkesinden kaçıp, dostluğuna, yoldaşlığına sığınmanızı öneririm. Bana bir baba sıcaklığı, bir yoldaş güveni, (asla haddim değil ama kendi ifadesidir) bir "meslektaş" keyfi yaşattığı için, böyle bir öneri yapma hakkım var.

Bir şey daha; ceketini, gömleğini, alışveriş pusulasını, bavulunun küçük anahtarını, gözlüğünü unutan o Vedat Ağabey –mücadeleye olan bağlılığını bir yana bırakarak söylüyorum– aşkı unutmamıştır ama. *Kayıp Romanlar*'ı okuyan herkes bana hak verecektir.

Çok yaşa Vedat Ağabey.

Nizamettin Üstündağ

Tanıdığım Vedat Türkali

İstanbul'un üzerinde artık kara bulutların dolaşmaya başladığı sonbahar mevsiminin sonlarına geliyorduk...

Avukatlığa 1967 yılında Cağaloğlu'nda, Nuruosmaniye Caddesi üzerindeki Atasaray Han'da başlamıştım.

Benim bulunduğum hanın tam karşısında da Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın yazıhanesi vardı. Kıvılcımlı orada doktorluktan ziyade, politik yazılarını yazmakla, bu konularda kendisiyle konuşmaya gelen kişilerle vaktini geçirirdi. Doktorun o tarihlerde baktığım özel bir davası vardır. Kendisini hem bu yüzden hem de kimi politik konularda fikrini almak için ziyaret eder, bazı genç devrimcileri de tanıştırırdım. Bu yüzden de sık sık ziyaretine giderdim.

Gene bu gidişlerimden birindeydi. Kapıyı vurup içeri girdiğimde, doktorla hararetli hararetli tartışan, konuşması gayet düzgün, ses tonu etkili ve kendinden emin, kararlı bir kişinin, "Ama Doktor," diye başlayan konuşması devam ediyordu.

Doktor beni, karşısındaki kişiye, "Benim Avukatım," diye tanıttı ve karşımdaki kişinin Abdülkadir Demirkan olduğunu söyledi.

Böylece Vedat Bey'le tanışmış oldum. Daha sonraları Doktor'u ziyarete gittiğimde Vedat Bey'le de sık sık birlikte olmaya başladık.

Vedat Türkali, o yıl yayımlanan ve benim de içinde olduğum, özellikle Orhan Müstecaplı'nın –deyim yerindeyse– çabasıyla çıkan *Sosyalist* gazetesinde Doktor'un yazdığı aktüel politik yazıları ve özellikle dilini eleştirirdi.

O sıralarda hatırladığım, Vedat Türkali'nin yanından hiç eksik etmediği şemsiyesine bir eliyle kuvvetini vererek oturduğu sandalyeden, sanki bir kürsüdeymiş gibi ileri doğru kayarak, eliyle anlattığı konuya uygun jestler yaparak konuşmasıydı.

Doktor, Türkali için bana, "Biz ona 'yüzbaşı' deriz, Kuleli'de öğretmenken komünist olduğu için tutuklanıp, ordudan ihraç edildi. Behice Boran'ın da yakın tanıdığıdır, bizim fikirlerimizi bilir, kimi konulara itiraz eder ama etsin iyidir," derdi.

O tarihlerde toplum büyük bir çalkantı içindeydi, sık sık toplantılar, yürüyüşler olurdu. Vedat Türkali bu toplantı ve yürüyüşlere o elinden eksik etmediği şemsiyesi ile gelir, özellikle artık tanışıklığımız ilerlediği için bana dönerek, şemsiyesini yukarı doğru kaldırıp, "Bak Nizam faşistler gelsinler, bu şemsiyenin sapı yok mu, onu tam kafalarına vuracağım," derdi, gülüşürdük.

Türkali her konuda tedbirli ve titiz biriydi, nasıl İstanbul'un her an yağabilecek yağmurlarıyla havasına güven olmazsa, o da kendini koruma altına alır, yürüyüşlerde ve toplantılarda faşistlerin bir saldırı ihtimaline karşılık kendisini hazır tutardı.

Henüz hiçbir davası yokken bana, "Ben sana bir vekâletname çıkarayım da ne olur ne olmaz bir gün belki lazım olur, şimdiden hazır olsun," demiş ve bir gün karşılaştığımızda bana vekâletnamesini vermişti.

1971 yılının Haziran ayının başlarında Vedat Türkali'yle beraber Bodrum'da Dinç Pansiyon'da kalıyorduk. Vedat Türkali kaldığı bekâr odasında (eşi henüz Bodrum'a gelmemişti) *Bir Gün Tek Başına* adlı kitabını yazmaya devam ediyordu.

Bu kitabın en önemli bölümü olan ve bire bir doğru ve eksiksiz olarak anlatılmış 28 Nisan 1960 olayları için pansiyon odasında o güne kadar çıkmış olan tüm belgeleri içeren gazete ve dergi arşivini de yanında getirmişti.

Olaylar sırasında ben henüz Hukuk Fakültesi birinci sınıfta olduğum için yürüyüşlere katılıp, 29 Nisan gecesi de fakülte bahçesinde yatıp, kimi arkadaşlarımızın askerler tarafından toplanıp kışlalara götürüldüğünü bildiğimden bir de benim ağzımdan olayları dinlemek istemişti.

Anlattıklarımda ona yarayacak ve ayrıntısını değiştirecek hiçbir bilgiye rastlamamıştı. Bu bilgilerin çok daha fazlasına sahipti ve olayların, yalnız benim yaşadığım ve bulunduğum noktadan değil, her noktadan nasıl geliştiğini de biliyordu. Kitabında da bu olay çok geniş ve belgesel tarzda anlatılmıştı.

Ben de bu kitabı okuduğumda, bizzat yaşadığım ama bilmediğim birçok bilgiye sahip oldum. Türkali, ayrıntıya ve dile çok önem veren, yazdığı kitaplarda kuyumcu titizliğiyle, bilgi gerektiren konularda ön hazırlık yapan bir yazardı. Bu uğraşı sırasında kaynak kitapları hiç yanından ayırmaz ve yazdıklarıyla bire bir doğruluğunu yakından kontrol ederdi. Ben bunlara daha sonra vâkıf oldum.

Dinç Pansiyon'da odalarımız yan yana olduğu için sabah akşam beraberdik. Akşamları, yazlık sinemaya giderken, Vedat Türkali aman ne olur ne olmaz diye, hiç giymese de beline bağlayıp yanına aldığı uzun kollu kazağıyla hâlâ gözlerimin önündedir.

Akşamları, henüz on beş günlük evliliğimizin ilk günlerini yaşadığımız eşimi bir an önce uyuması için odasına bırakır, ben ve Vedat Türkali geç saatlere kadar satranç oynardık. Her hamlesinde Hoca, "Bu atların ne yapacağı belli olmaz," der, filleriyle hemen atlarımı yerdi. Sonra da bana oyunu kaybetmek düşerdi. Bu yenilgilerimden olacak, sonradan satranca büyük bir zaman ayırarak hocadan intikamımı aldığımı belirtmeliyim.

O günlerde Bodrum, hocanın sonradan *Mavi Karanlık* romanında anlatacağı gibi, kimi demokrat, kimi aranan devrimcilerin 12 Mart faşizminden kaçarak sığındığı bir limandı.

Tiyatrocu Mehmet Ulusoy büyükçe bir tekne almış, tur düzenliyordu; devamlı yolcuları ise bizler oluyorduk. Burada kimler yoktu ki?... Aklımda kalanlar: Beklan Algan, rahmetli Kerim Avşar ve onun Ankara'dan ahbapları olan iki balerin, şimdilerde belgesel film çalışmaları yapan Enis Rıza Sakızlı, birkaç turistle birlikte sabah kahvaltısı dışında geç vakitlere kadar beraberdik.

Hoca, yeni geziye çağrıldığımızda ya da yemeğe gideceğimizde her zamanki doğru ve açık sözlülüğüyle, "Arkadaşlar tamam gidelim ama acaba bu bize kaça çıkar, şunun önce bir hesabını yapalım. Açık söyleyeyim, öyle fazla para harcayacak durumda değilim," derdi.

İşte bu gezilerimizin birinde, radyonun öğle haberlerinden, Mahir Çayan'ın polisler tarafından Maltepe'de bir evde kıstırıldığını, Sibel adında küçük bir kız çocuğunu yanında rehin tuttuğunu öğrendik.

Moralimiz zaten bozuktu. Bu olaydan birkaç gün önce de Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın Alanya'dan bir deniz teknesiyle Kıbrıs'a gittiğini, kısa süre sonra Kıbrıs'tan da ayrılarak bilinmeyen bir yöne gittiğini duymuştuk. Elimiz kolumuz bağlı, ne yapacağımızı bilemeden şaşkın kalakalmıştık.

Teknemiz Karaada'ya doğru gidiyordu... Oranın çamur banyosunun çok yararlı olduğu, insanı güzelleştirdiği söyleniyordu... Böylesine bilim dışı şeylere inanmıyorduk, ancak adaya çıktığımızda, bu söylentilere en inanmayanımız çamuru yüzüne gözüne en çok sürenler oldu.

Bu arada tekneyle peşimizden gelen bir grup polis, hemen toparlanıp geri dönmemizi, karakola götürüleceğimizi söyledi. Bir yandan toparlanırken, bir yandan da niçin karakola götürüleceğimizi soruyorduk, ancak polislerden net bir cevap alamıyorduk. Kendi aramızda gülüşüyor, espri yapıyorduk ama bir yandan da başımıza ne geleceğini merak ediyorduk...

Eşim o sırada polislerden birisiyle sohbet ediyordu; sonradan öğrendiğime göre, Manisalı olan polis eşimi tanıyormuş ve uyarmak için diyormuş ki: "Bunların hepsi azılı birer komünist,

başları da şu iriyarı, orta yaşlı adam... Senin ve kocanın bunların yanında işi ne? Tekneden iner inmez onlardan ayrılın, bir daha da Bodrum'dayken bir araya gelmeyin, başınız belaya girer."

Karakolda ifadelerimiz alındıktan sonra, polisler bizimle birlikte Dinç Pansiyon'a geldiler. Hocanın odasına girdik hep birlikte. Odada küçük bir masa, iki-üç sandalye, bir yatak vardı. Masanın üzerinde dilimlenmiş bir ekmek, yanında bir ekmek bıçağı ve hocanın yazmakta olduğu kitabın daktilolu sayfaları bulunuyordu. Oda zaten küçüktü, bir bakışta her şey görülüyordu, aramaya taramaya gerek yoktu. Polisler gene de yatağı filan altüst etti. Yatağın altında gazeteler, dergiler vardı. Ama polisler illaki bir suç unsuru bulacaktı. Onun için masanın üzerindeki ekmek bıçağına yöneldiler. "Bu bıçak da ne?" diye soruyorlardı. Hemen yanında duran dilimlenmiş ekmek, bıçağın işlevini çok açık bir şekilde gösteriyordu, ama polislere laf anlatmak mümkün değildi... Hoca polisleri ikna etmeye çalışıyordu, ancak onların derdi, kitap çalışmasının daktilolu sayfalarını, dergileri, gazete kupürlerini alıp götürmekti.

Tekrar karakola gidildiğinde, oradan savcı ile yapılan telefon görüşmesinde, hoca, 27 Mayıs'la ilgili çalışma yaptığını, gazete kupürlerinin, dergilerin onunla ilgili olduğunu söyleyerek bunlara el konulmasının önüne geçebilmişti.

Oysa meselenin aslı şöyleydi:

İstanbul Maltepe'de Mahir Çayan olayı yaşanmaya başlayınca polis teyakkuza geçip her yerde her şeyden şüphelenmeye başlıyor. Nerede birkaç genci bir arada görse, hele kitap okuyanlara rastlasa, onlara terörist gözüyle baktığı için, bizim tekne Bodrum'dan Karaada'ya doğru yola çıkınca, teröristler kaçıyor ihbarını alarak bizi yakalamak için peşimize düşmüşler.

***

Yıllar yılları kovalıyordu...

Ben hocanın davalarına bakıyordum. Hoca her işinde olduğu gibi, davalarında da son derecede titizdi. Ben de aman bir yanlışlık yapmayayım diye özen gösteriyordum. Ancak işler her zaman da yolunda gitmiyordu. Şimdi burada dava-

lardan uzun uzun söz etmek istemiyorum, yalnız birkaçından bahsedeceğim...

Hocanın, hukuk davalarında, yani kitaplarından, filmlerinden, senaryolarından doğan alacak verecek davalarında, pek çok davacıdan farklı bir tutumu olurdu. Hukuk davalarının sonucu alacakla ilgilidir. Hoca'nın bu davalardan amacı kazançlı değil haklı çıkmak idi.

Vedat Türkali'nin davalarından birisi böyleydi...

Hocanın özenle üzerinde çalıştığı bir film senaryosu vardı. Senaryoyu eline geçiren Hürrem Erman'ın "Erman Film" firması, *Batsın Bu Dünya* adıyla Orhan Gencebay'la Müjde Ar'ı oynattığı bir film çevirdi. Filmin senaryosu hocaya ait olduğundan tazminat talep eden bir dava açmıştık.

Dava tam yedi yıl sürdü. Biz kazandık ama yedi yılımız gitti. Karşı taraf elinden geldiğince davayı uzattı ve bunda başarılı oldu. Sonuçta kararı aldık icraya koyduk, ama tazminatı ödemediler. Ben polis ve icra memurunun eşliğinde Hürrem Erman'ın ofisinin kapısına dayandım. Haciz koydurup büronun telefonunu kestirdim de parayı öyle tahsil edebildi.

Dava, sonucunda hiçbir zaman gerçek zararı karşılamadı. Davayı kazandığımızda, Hoca bana, "Vekâlet ücretini fazlasıyla alacaksın, geriye kalanını da bana getireceksin," demişti.

Sonuç olarak çevresinde şöyle bir kanaat oluştu; bilinirdi ki hoca, kendisine bir haksızlık yapıldıysa, bunu mutlaka bir mahkeme kararıyla tespit ettirir, basın yoluyla birisi, hakkında yanlış bir şey yazmışsa bunun cevabını titizlikle verir... Kendisi, "Gelecekte tüm bu ilişkiler araştırılıp ortaya çıkarılacak, geride yanlış bir şeyin kalmasını istemiyorum," derdi.

1995 ya da 1996 yılıydı. Tümzamanlar Yayınevi'yle bir sözleşme yapmıştı. Yayınevinin sahibi o tarihte Osman Akyüz'dü. Hoca benimle görüşmeden yayınevi ile sözleşme imzalamıştı. Hoca kitapları için yeni sözleşme yaptığı genç yayınevi sahiplerinden bir zarar gelmeyeceğini söylüyordu. Tabii bana da aynı dileklere katılmaktan başka bir söz kalmıyordu. Hocanın bunca titizliğine rağmen birdenbire bu sözleşmeyi yapmasına ve benden en ufak bir fikir almamasına şaşmıştım. Başkası için bu normal olabilirdi ama içeceği suyu bile neredeyse soğuk mu sıcak mı diye derece

koyup inceleme titizliği olan hoca için bu hiç de alışılmış bir durum değildi. Doğal olarak hocanın sözleşmesine şu ya da bu yoldan karışacak, ona bu anlamda akıl verecek değildim. Yapacağım şey hocanın isteği doğrultusunda alacak haklarının gelecekte ödenmesinin güvence altına alınması olurdu. Bunun da formülü gayet basitti: Hocanın sözleşme yaptığı şirketin sahibi, sözleşmeye kefil olacaktı.

Sözleşmeyi imzalayan yayınevi şirketi, kısa süre sonra vergi borcu vb nedenlerden iflas etti. Şirketin tasfiyesine başlandı. Sözleşme gereği basılacak olan hocanın tüm kitaplarından sadece *Bir Gün Tek Başına* romanı basılabildi. Şirketi mahkemeye verdik ama alacağımızın tahsil kabiliyeti yoktu. İflas eden şirketin yetkilisinin şahsi malvarlığı var ama ona karşı da bir şey yapılamıyor. Bu yetmiyormuş gibi, bastığı kitabın korsanları yapılıyor, buna mâni olamıyoruz. Avukatı da lehimize verilen her bilirkişi raporuna itiraz ediyor. Dosya bilirkişiden bilirkişiye gidip geldikçe, devamlı mahkeme giderleri ödüyoruz. Ama Hoca'nın inadı inat... Ne masrafımız olursa olsun, işi sonuna kadar takip edeceğiz ve haksızlığı ortaya çıkaracağız. Sonuçta hocanın emekli aylıklarını aldıkça, mahkemeye bilirkişi ücreti ve dava harçları olarak yatırıp, davayı bitirdik. Kararı da alıp dosyaya koyduk, işte hepsi bu kadar...

Karardan bir sene kadar önce yayınevi sahibi, genç yaşta kalpten ölünce, Hoca, "Bize zarar verdi, hakkımızı vermedi ama çok genç öldü, üzüldüm," dedi.

Hukuk Fakültesi'nde Ceza Hukuku Dersi'nde Kant'ın adalet anlayışından da bahsedilirdi. Diyelim ki, bir adada bir yanardağ faaliyete geçmiş ve adanın derhal tahliyesi gerekiyor, insanların bu tahliyeyi yapmaya vakitleri kalmasa bile, infaz edilecek bir idam kararı varsa, öncelikle bu yerine getirilir, sonra diğer işlere bakılır dermiş Kant...

Hoca da bu üç örnekte olduğu gibi, öncelikle ve ısrarla, işin parasal yönünden çok haksızlığın ortaya çıkarılmasını ve bunun tespit edilmesini isterdi...

Hakkında açılan ceza davalarında ise, kesinlikle davalı ve suçlu psikolojisine girmezdi. Kimi davalı kişilerin mahkemeye

hoş görünme tavırlarını kesinlikle reddeder, dava açanları asıl suçlu ve yargılanması gereken, zalim kişiler olarak görürdü.

Bir seferinde bana şöyle bir şey anlatmıştı:

Oturduğu apartmanın kapıcısı bir gün kendisine gelip polisler sizi soruyor, ne yapıyor, kimlerle görüşüyor, bizi haberdar et diyorlar, demiş.

Hoca'da kapıcıya, "Biz devleti yönetenleri sevmeyiz, onlarla uğraşırız, onlarla hep aramız açıktır, onlar da bizi sevmezler ve bizimle uğraşırlar, onun için gelip ara sıra bizi böyle soruştururlar," demiş.

Hoca'nın yazdığı, *Kara Çarşaflı Gelin* adındaki bir senaryosu vardır. Bir türlü film yapılamıyordu. Çünkü Denetleme Kurulu'ndan geçmiyordu. Bu kurulun tutuculuğu nedeniyle, kör bir kızın kaza ile gözlerinin açılması ya da gazinoya düşen genç kızların hayatları benzeri konulu filmler çekilebiliyordu. Hocanın senaryosu bu üç kişilik kurulda iki aleyhte oyla reddedilmişti.

Bunun üzerine Hoca da, sanırım yazı işleri müdürü Yavuz Özkan'dı, *Sinema* dergisinde bir yazı yazmıştı. Yazının başlığı "Kara Beyinliler" idi. Vay efendim sen misin bunu yazan... Devletin görevli bir heyetini (Denetleme Kurulu'nu yani "Sansür"ü kastediyorlar) tahkir ve tezyif etmek, yani küçük düşürmekten dolayı dava açıldı.

Benim ve öteki meslektaşlarımın savunması ise, üç kişilik heyette iki kişinin aleyhte bir kişinin lehte oy vermiş olması nedeniyle, yazının heyeti değil kişileri kastettiği yolundaydı. Savcı davayı açmadan bilirkişi denilen, adını unuttuğum bir ceza profesöründen de yazıda suç unsuru var, diye bir rapor almıştı.

Hoca yazdığı yazıda o kadar haklıydı ki, hakkında böyle bir davanın açılması onu tam anlamıyla çılgına çevirdi, kendisini yatıştırmak mümkün değildi. Bense bu davadan aleyhimize bir sonuç çıkmayacağı kanısındaydım. Ama olaylar hiç de umduğum gibi gelişmedi, mahkemenin hâkimi de savcısı da Film Denetleme Kurulu üyelerinden daha tutucu çıktı.

Sonuç olarak, aslında suçun para cezasına dönüştürülmesi hâkimin takdir yetkisinde olmasına rağmen, hürriyeti bağlayıcı cezayı para cezasına çevirmeyerek hocanın beş ay hapsine karar verdi. Ceza tecil sınırlarında olduğu için, hâkim cezayı tecil etti.

Neredeyse hocayı hapishaneye gönderecektik. Tabii karar çıktıktan sonra, bunu hocaya söyleyebilmek zor olduğu gibi, yüzüne bakmak da kolay değildi. Hoca bu beş yıllık tecil süresinde hürriyeti bağlayıcı bir suç işlerse, ertelenen ceza da buna eklenecekti, artık bundan sonra ben hocayı hapishanede ziyarete gidecektim...

Temyizin de bu kararı onadığını belirtmeden geçmek istemiyorum. Bazı şeyleri anımsamak bile, insanın geçmişteki o sıkıntılı anını yeniden yaşamasına neden oluyor.

Kara Çarşaflı Gelin'in akıbeti ne mi oldu?

Sonradan Danıştay'a açılan dava ile Film Denetleme Kurulu'nun kararı kaldırıldı ve film de çekilebildi.

1996 yılındaydı... Hoca İngiltere'den dönmüştü. Bir süre İstanbul'da kalacaktı. Niyeti, her zaman olduğu gibi Taksim'in merkezinde bir otele yerleşmekti.

"Hocam, nasıl olsa oteller yerinde duruyor, ben yeni evime taşındım, gerçi Taksim'e uzak ama ev geniş, sana ait özel banyon olacak, yatak odan da genişçe, birlikte Taksim'e gidip geliriz," dedim. Hayli dil döktükten sonra hocayı bizde kalmaya ikna ettim.

Eşyaları ile bize giderken:

"Ama ben sizin peynirleri yiyemem, gidip biraz da yağsız peynir alayım," diyerek benim markete gitmeme imkân vermeden gitti peyniri de aldı.

Mayıs ayının ortalarına geliyorduk. Hoca kimi akşamlar yemek saatinde evde oluyor, öteki günler de geç dönüyordu. Hoca bizim evin telefonunu da eşine dostuna vermiş, hocayı sevenlerden dolayı, büro gibi çalışıyordu. Hocayı ben ağırlamak istiyorum, ama tabiri yerindeyse haylaz bir çocuk gibi, davetleri yüzünden evde görmek mümkün olmuyordu.

Neyse o akşam yemeğe geleceğini, dışarıya gelip gitmekten yorulduğunu söyledi. Tarih 13 Mayıs 1996 idi.

Evlenme yıldönümümüzdü, Hocaya dışarıda bir şeyler yiyip, iki laf edelim dediğimde:

"Çocuklar biliyorsunuz akşamları çok az yerim siz gidin ben evdekilerle idare ederim. Bakın ne tesadüf, bugün benim de yaş günüm," demez mi?...

Biz eşimle kısa bir durum muhakemesi yaptıktan sonra:

"Madem öyle biz de evde kalalım, bir şişe şarap açarız, Şenay sofraya bir-iki şey daha ekler," dedim.

Bunun üzerine evde, masanın başında sohbetimize başladık; sanattan, politikadan bahsediyoruz, şarabımızdan bir kadeh de Hoca içti... Aman efendim keyfimiz öyle yerinde ki, deme gitsin, içimizden öylesine pozitif enerji açığa çıkıyor ki, saatler geçtikçe gece daha da güzelleşiyor. Daha önceki günlerde hocayla konuşurken, konu Osmanlı yemeklerine ve tatlılarına uzanmıştı. Hoca özellikle tatlılara düşkündür. Revaniden söz açıldığında, o eski revaniler kalmadı deyince;

"Hocam, Cerrahpaşa'da geleneğini hiç bozmadan revani yapan küçük bir dükkân var, ben de oradan ara sıra revani alırım, size de tavsiye ederim," deyince, benden oranın adresini almıştı.

Ben de bir gün önce oradan revani almıştım, hocanın evde olduğu bir gün ona ikram etmek istiyordum. İşte bu konuşmalardan fırsat bulduğum bir sırada revaniyi buzdolabından çıkarıp hocaya ikram ettim. Hoca;

"İçim gidiyor ama ben bu vakitte bunu yiyemem," dedi.

"Aman Hoca yapma bir dilimden bir şey olmaz," dedikse de Hoca tatlıyı ağzına sürmedi. Bunun üzerine ben;

"Hocam kendinize eziyet ediyorsunuz," deyince güldü.

"Evladım, ben daha küçüklüğümde iyi bir bakım görmedim, ailemin fertleri erken yaşlarda öldüler, bana miras yoluyla hiç de iyi ve sağlıklı genler bırakmadılar, gençliğimde de zatürreeden kendimi zor kurtardım, hapislik yıllarımda da rahatsızdım ve kendimi hep perhizlerle ayakta tutabildim. Ben bugüne gelebildi isem, işte hep o kendime eziyet etmekten dolayı geldim," dedi.

Vakit ilerlemişti. Hoca ayağa kalktı,

"Artık yatalım çocuklar, vakit bayağı ilerledi, beni de sarhoş ettiniz," dedi ve devamla: "Herhalde ilerdedir, yaşanacak günlerin en güzeli..." diyerek yürümeye başladı.

Ben Nâzım'dan olan bu dizenin devamını getirdim:

"Şimdilik sohbetimizde kederi
Kesilip satılmış bir ceviz ağacının"

Hoca bana dönerek gülümsedi ve odasına doğru yatmaya gitti.

Sabah Şenay erkenden kalkmış kahvaltımızı hazırlıyordu. Ben yanına gidince;

"Boş boş durma, bak hocayı çağırdın ilgilen biraz, kalktı mı ne yapıyor," diye sabahın ilk emirlerini vermeye başladı.

"İlgileniyorum," dedim.

"Ben hiç öyle bir şey görmedim. Git bak kalktı mı? Bir şeye ihtiyacı var mı sor!" diye beni azarlayınca, bana da hocanın kapısında nöbet beklemek düştü.

Hocanın kalktığını içerden gelen seslerden anladım. Kapıyı açtığında onun pijamasız olduğunu gördüm. Halbuki pijaması odasında, yanındaydı. Hoca,

"Bu gece üşüdüm," dedi.

"Hocam Mayıs ayındayız ama hâlâ bazı geceler soğuk oluyor, bu gece kaloriferi yaktırmadık, keşke yaktırsaydık ya da gece haber verseydin üzerine battaniye koyardık, hemen şuradaydı," dedim.

Sonra da ekledim:

"Aman hocam, bak gece pijamanı bile giymemişsin, keşke giyseydin sıcak tutardı."

Hoca;

"Pijamasız yatmak daha sıhhi olur, alışmışım, üşüyeceğimi bildiğim halde alışkanlık işte böyle yatıyorum," dedi ve banyosuna geçti.

Ben yine eşimin talimatı doğrultusunda hocayı kollamaya başladım. Tıraş oluyordu, fırçasını sabunlamış, yüzüne sürmüş, jileti kullanırken;

"Hocam bir ihtiyacın var mı?" diye sordum.

Hoca bana baktı ve sonra gözlerini muslukta akmakta olan suya çevirdi,

"Nizamcığım," dedi, "bak su akıyor."

"Evet, hocam akıyor."

"Aslında su boşa gidiyor, benim musluğu kapamam ve daha sonra tıraş bıçağını musluğun altına getirip suyu açmam gerekiyor ama yapamıyorum, alışkanlık işte, tıraş bitene kadar suyu hiç kapamıyorum. İnsanı alışkanlıkları yönetiyor," dedi.

"Hocam boş ver, kahvaltı hazır, seni bekliyoruz," dedim.

Az sonra hoca geldi.

"Aman kızım benim peynirimi getir. Bitmeden önce bana haber verin, sizin peynirleri yiyemem," dedi.

Ben de hocaya takıldım:

"Hocam bir sabah da bizim peyniri tat, ne olacak sanki..."

Hoca:

"Amerika'dan bir kalp mütehassısı Türkiye'ye gelmiş, bizim yediğimiz peynirden tadınca, Türkiye'den bana niçin bu kadar çok hasta geldiğini şimdi anladım demiş," dedi.

Gülüştük.

"Hocam aman senin peynirin sonu gelmiş, bugün almayı unutmayalım," dedim.

Hoca o anda başka bir frekanstaydı... Islıkla bir melodi çalar gibi, dikkat ettim, hep bu saatlerde, birkaç gündür hep şu dizeleri söyleyip duruyordu:

Asafın miktarını
Bilmez Süleyman olmayan
Bilmez insan kadrini
Âlemde insan olmayan...

"Hocam, birkaç gündür ağzınızdan bu dizeler düşmüyor kimdir bu?" diye sordum.

"Bu Şinasi'nin bir beyitidir. Asaf, Kanuni'nin veziri imiş, onun için yazılmış. Buradaki 'miktarı' kelimesinin anlamı gücü, değeri demeye geliyor. Ben bu beyiti çok severim. Zaman zaman bir beyiti günlerce dilime dolarım, sonra da bir başka beyitle dolanırım. Ama döner döner bu beyite gelirim hep..." dedi.

"Hocam, yıllar önce TRT'de Leonardo'nun yirmi beş bölümlük, siyah-beyaz güzel bir belgeseli oynamıştı, o belgeselin her bölümünün başında Leonardo'yu ormanda nehrin kıyısında düşünerek gezindiğini gösterirken, Leonardo hep şöyle derdi: 'Nehrin dokunduğum suyu, gidenin sonuncusu, geleninse ilkidir.' Demek ki insanların benzer noktaları oluyor," dedim.

Hoca;

"Söylediğin dize Heraklit'i çağrıştırıyor," dedi.

"Evet," dedim.

Artık evden çıkma vaktimiz gelmişti. Taksim'de başlayacak güne doğru giderken;

"Çocuklar bu akşam beni beklemeyin, gene bir yere davetliyim," dedi.

"Bülbülü altın kafese koymuşlar ah vatanım demiş," derler ya hocayı da daha fazla evimizde tutma olanağımız olmadı. Baharın ateşi hocayı baştan çıkardı. Hoca Londra'ya dönmezden önce son günlerini Taksim'de geçirmeye karar verdi...

Kızımı Londra'ya ziyarete gitmiştik. Geleceğimizden hocanın haberi vardı. Bir yanlış anlama sonucu, hoca evini tümüyle bana ve eşime ayırmıştı, sürekli onda kalmamızı istiyordu. Oysaki kızımızın evinde kalmazsak bu sefer o gücenecekti. Buna rağmen hocada bir-iki gün kaldık.

Hoca ısrarla bizi yakın arkadaşı Âdem'in lokantasına davet etti. Evinde buluştuk. Âdem arabasıyla bizi almaya geldi. Hava soğuktu, paltolarımızı da giymiştik. Arabaya binip biraz ilerledik.

Hoca;

"Aman bu soğukta ben paltomu almamışım," deyince, tekrar eve doğru döndük.

Ben de sık sık bir şeylerimi unutup eve döndüğüm vakitlerde eşim bana, senin fakülteyi nasıl bitirip avukat olduğuna şaşıyorum, derdi. Hoca da paltosunu unutunca ben eşime döndüm ve,

"Bak, hoca bu kış günü paltosunu unutmuş," dedim.

Hoca bana Şenay'la ne konuşuyorsunuz diye sorunca, eşimin söylediğini naklettim.

Hoca gülerek;

"Bizi o mantıkla değerlendirirlerse, tuvalete bekçi bile yapmazlar," deyince hep birlikte gülüştük.

Herkesin yaşamında, yakın çevresinin dışında etkilendiği insanlar vardır. Hocayla yıllara dayanan dostluğumuz yalnızca bir avukat-müvekkil ilişkisi değildi. Aksi halde bu dostluk getirdiği kalıpları zorlayan, son derece sınırlı ve teknik düzeyde kalmış bir ilişki olurdu ve anlatılmaya değmeyen kimi olaylarla sınırlı kalırdı.

Oysa bizimki öyle olmadı. Ben sürekli olarak hocayla görüşemediğimiz kimi sorunları, çözümünü bulamadığım soruları kafamda biriktirirdim. Bunların kimi politik, kimi sanatsal,

felsefi, kimi de bir film, bir kitap hakkında olabilirdi. Bir araya geldiğimizde ve konuları açtığımda, hoca konu hakkında kendi görüşlerini açık ve net bir biçimde anlatır. Söylediklerine katılmadığım noktaları birlikte tartışır, soru-cevapları içeren bir diyalog aramızda devam ederdi.

Bir anlamda yıllar içinde, benim onun avukatı olmamdan çok, onun bilmeden öğretmenliğimi yaptığı, benim de bilinçli bir öğrencisi olduğum anlaşıldı. Düşünür öğretmen...

Çünkü öğretmen bir şeyler öğretir ama bu genel olarak belli bir metnin, belli bir konunun, yani bilinen bir şeyin öğretilmesidir. Hocayla konuştuğumuz anlarda beni derinden etkileyen kişiliği yanında, sorulara, kimi derin, ince ayrıntılar içinde yeni cevaplar bulmasıdır. Bu ise çok derin ve kavrayıcı, çözümlemeyici düşünür olmayı gerektirir.

Hocanın 85 yaşına girdiği bu yıl, çevresinde nice insan yer alıyor ve bu genç insanların tümü, gözünü yarına çevirmiş aydınlık insanlarsa, nedeni hocanın fikriyatında yeni ve insanlara ufuk açan şeyler olmasıdır.

Ben hocadan onu tanıdığım günden bu yana çok etkilendiğimi ve kimi değer hükümlerimi, yani putlarımı onun yönlendirmesiyle yıktığımı, düşünsel anlamda önemli bir yeri olduğunu biliyorum ve bu vesile ile bana bunca yıl düşünsel anlamda öğretmenlik yaptığı için teşekkür ediyorum.

Oktay Etiman

Hakikat

Vedat Ağabey ile ancak kırklı yaşlarımdayken karşılaşabildim. Romanlarından bazılarını okumuştum ve şarkı yapılmış şiirlerinden bazılarını biliyordum. Kimi yazarlar, tanıştıkları insanlarda olumsuz bir duygu yaratır. Kimilerini de tanıdığımız zaman daha çok severiz. İkincilerin insan yanları yazdıklarını da daha değerli ve anlamlı hale getirir. Vedat Türkali'yi tanıdıktan sonra romanlarında yazdıkları, şiirlerinde söyledikleri daha bir hakiki geldi bana.

Vedat Ağabey Ankara'ya bir söyleşi için gelmişti. Bir grup genç, onu TKP'nin tanınmış isimlerinden biri hakkında konuşmak üzere davet etmişlerdi. Benim gözümde hem değerli

bir yazar hem de önemli bir muhalif olan seksen üç yaşındaki Vedat Türkali gençleri kırmamış, daveti kabul ederek yüzlerce kilometre yol katedip Ankara'ya gelmişti. Konuşmasını dinlemek istedim. Gittim konuşacağı yere.

Vedat Ağabey konuşmasına başladı. Tanığı olduğu ve bildiği olayları söyleşinin konusu olan şahsiyeti içine oturtarak anlatırken kendisinin de komünist olduğu söyledi. Seksen üç yaşındaki bu yılmaz muhalifin bu sözü karşısında saygı duymamak elde değildi. Bir ara Stalin döneminin hatalarından söz etti. Bunun üzerine gençlerden biri, "Siz Troçkistsiniz, Stalin doğru yapmıştır," gibi bir şey söyleyerek sözünü kesti ve kendisinin doğru bulduğu açıklamalar yaptı. Vedat Ağabey aklımda kaldığı kadarıyla şöyle bir cevap verdi: "Ben Troçkist değilim. Komünistim. Olsa idim söylerdim. Bu söylediklerim yaşanan hakikate dayanıyor."

Ve devam etti kaldığı yerden. Bu sırada ikinci bir genç söze girdi: "Bu söylediklerinizi doğru değil, siz Troçkistsiniz." O da Stalin'i savunan açıklamalarda bulundu. Bu genci, bir diğeri izledi. Aynı şeyleri söylüyordu. Biri kalkıp bir başkası oturmaya başladı. Söyleşinin asıl konusunun dışına çıkılmış, Vedat Ağabey'in önceden saptanmış konu hakkındaki ilginç ve faydalı açıklamalarının yerini inatçı ve benim biraz saygı sınırlarının dışına taşmış bulduğum bir tartışma almıştı.

Vedat Türkali'nin, bir ara, "Arkadaşlar, ben Stalin için elimi mum aleviyle yakabilirdim," sözleri de tartışmayı asıl konuya döndürmeyi sağlayamadı. Vedat Ağabey kendisine yapılan daveti o yaşında kabul edip başka bir kentten konuşmaya gelmiş, canlı tanık olarak ilginç açıklamalar yapıyordu ama deli kan bunu anlayamıyordu. Neredeyse ben müdahale edip söyleşinin asıl konuya döndürülmesini sağlamaya çalışacaktım ki, tecrübeli ve deneyimli ağabey toy gençleri, toparlayıcı ve mantıklı sözleriyle sakinleştirerek son sözlerini söyleyip söyleşiyi noktaladı.

Aslında bu salonda olan, bence, bazı gençlerin kendi kitleleri önünde Vedat Türkali gibi değerli bir muhalif ve yazar karşısında gövde gösterisinde bulunma çabalarından ibaretti. Tarihin, dondurulmuş kalıplar aracılığıyla değil dinamik bir süreç olarak yorumlanıp öğrenilebileceği o salonda unutulmuştu.

Vedat Türkali gençlerin deneyimsizliğini ve bilgi eksikliliğini, soğukkanlı tavrı ve mantıklı açıklamalarıyla gidermeyi başarmıştı.

Vedat Ağabey, kendisini geride kalmış herhangi bir tarihle ifade etmeye ihtiyaç hissetmeyen, içinde yaşadığı yılın dünyasının sorunlarını kendi sorunu olarak algılayabilen hakiki bir gençtir.

Sen hayatı bekledin, hayat senin gibi hakiki gençleri bekliyor Vedat Ağabey!

Orhan Doğan

Sevgi Çınarı,
Sevgili Vedat Abi'ye;

Yargılandığımız Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi duruşma salonuna her girişimizde gözlerim; arkadaşlarım, çocuklarım, eşim, yakınlarım, dostlarım ve tüm aşina gözler dışında, hep başka ama sıcak gözler arardı. Sanık sandalyesindeki yerimizi alıncaya kadar geçen birkaç dakikalık süreye, imkânsızı olanaklı kılacağımı sanarak, dakikaları aşan bir zamanı sığdırmaya çalışırdım. Aranan gözlerle buluşmanın ateşi basardı her yanımı... İç ısıtan, güçlendiren, "Bak, ben de buradayım ve sizinleyim," diyen, o an için, belki de adını dahi bilmediğim gözler arardım

her duruşmada, inat ve telaşla. Bu nedenle de çoğu zaman sitem alırdım dostlarımdan. "Sizin çektikleriniz ne ki, biz öyle şeyler gördük ki!" der gibiyse, artık o gözlerle sahibinin değil, yaşadığı toplumun tarihi de vardır kesinlikle. O gözler, insanı insanlığın hâlâ sırları tam çözülemeyen gizemli geçmişine götüren, ama ucunda ışığı hiç eksik etmeyen bir zaman tüneli gibidir. Ve o ışığın aydınlığında, daha güçlü yargılanır "yargıç" kürsüsünde oturanlar. Sanık ile yargıç kürsüleri daha köklü, daha kalıcı yer değiştirir. Yargılayanların yargılandıkları daha nettir o ışıkta.

İşte bu arayışlarımdan birinde, salonun ön sıralarında, sizin ışıl ışıl parlayan gözlerinizi yakalamıştım. Beni kendi zaman tünelime götürmüştünüz. Sizi ilk kez, 1970 yılı başlarında Bafra Lisesi son sınıf öğrencisi iken, Samsunluların büyük bir övünçle anlattığı, eskilerin deyimiyle medarı iftiharı "Vedat Abileri" olarak tanımıştım. Şimdi diyeceksiniz ki, bu Allah'ın Kürdünün Bafra Lisesi'nde işi ne? Nostalji sohbetlerinde bu soruyla sürekli karşılaşırım. Bürokrat çocuğu olarak Antakya-Yayladağ ilçesinde başlayan ortaöğrenim serüvenim, Aydın-Nazilli ve Samsun-Bafra'da bitmişti. Ta o zamanlar Abdülkadir Pirhasan'ın 1950'lere dayanan zorlu öyküsünü duyduğumda ise, doğrusu çok şaşırmıştım. İşte o gün, benim de "Vedat Abim" olmuştunuz. *Mavi Karanlık*, *Bir* Gün Tek Başına, *Güneşli Bataklık* ve *Güven*'lerden çok önce başlamıştı yürek kardeşliğim... Sanırım 1976 ya da '77 senesiydi; herhalde I. MC Hükümeti dönemiydi. Öncülüğünüzde sansüre karşı İstanbul-Ankara yürüyüşü yapılmıştı. Ben o zaman Ankara Hukuk öğrencisiydim. Bizde ağırlığını Karadenizli arkadaşların oluşturduğu bir grupla kantin işgal eylemine sansüre protestoyu da dahil etmiştik. Kalemini sadece ama sadece vicdanının emrinde tutan Sevgili Vedat Abi ile tam 20 yıl sonra Ankara Kapalı Cezaevi'nde görüşebileceğimi ne 20 ne de 30 yıl önce düşünebilirdim. Cezaevi ziyaretinizde söylediğiniz sözler hâlâ aklımda, aklımızdadır: "İşiniz gerçekten çok zor, ama dayanın çocuklar, başaracaksınız!..."

Sevgili Vedat Abi;

Gönül isterdi ki, bir daha ağlamasın diye halklarımız, yaralı yürekler yetişmesin diye topraklarımızda her aydınımız en az

sizin kadar hassasiyet göstersin insanın insanca ve onurlu yaşam hakkına... On yıllar önce alınteri, göz nuru katarak verdiğiniz barış, demokrasi, kardeşlik ve özgürlük mücadelesine okyanuslara düşen bir damla kadar katkınız olabilmişse ne mutlu...

Kuşaktan kuşağa anılan, eserlerinden, hayattaki duruşundan feyiz alınan, ülkemizin tarihsel ve toplumsal çalkantılarına ayna tutan, sadece aydının, yazarın, şairin, sinemacının, entelektüelin, solcunun, komünistin, sosyal demokratların yüz akı değil; Türkiye toplumunun ışığı ve vicdanı olan sizi yazmak ya da size yazmak inanın çok güç... Zor; çünkü çoğu zaman kelimeler kifayetsiz kalıyor uzun soluklu özgürlük parkurumuzda. Ama her şeye rağmen Vedat Abi, bizler, hümanizma ve özgürlük tutkunları "azınlık" olduğumuz düşünülse de aslında yüreklerimizle çok büyük kalabalıklara ulaşan gür "çoğunluklarız". Onurlu yaşamın dili, rengi, ırkı ve kimliği yok... Bütün dillerde insanca yaşamak ve "yüzümüze utanç duymadan bakmak" için...

İyi ki doğdunuz.
Sevgi ve hürmetle...

Ömer Kavur

Vedat Türkali

Elimdeki fotoğrafı[47] Deniz Türkali'ye gösteriyordum. Çerçevenin içinde Lütfü Akad, Onat Kutlar, Yavuz Özkan, Vecdi Sayar, Atıf Yılmaz vardı. Herhalde sinemayla ilgili bir toplantı öncesi ya da sonrasının sohbet ânıydı. Birden Deniz, "Aaah, babam bu," dedi. Oysa Vedat Hoca fotoğrafta görünmüyordu. "Nerede?" diye sorunca, çerçevenin bir kenarından görünen bir çift ayakkabıyı gösterdi. "Babamın ayakları bunlar. Bu kadar büyük ayak ancak babamda olabilir," diye ekledi.

Vedat Hoca'yla ilk *Yatık Emine* filmini çekerken tanıştım. Diyaloglarla sorunum vardı ve "elden geçirilirse iyi olur" diye

47. Bu fotoğrafı kitabın arkasında yer alan *Albüm* bölümünde bulabilirsiniz.

düşünüyordum. Birlikte çalıştığım, yardımcı yönetmen Tolgay Ziyal, sıkıntımın farkındaydı ve bana, "Abdülkadir Hoca'ya gidelim, O bize yardımcı olur," dedi. "Olur," dedim ama içime bir şüphe düştü. İsminden, gideceğimiz kişi, "Acaba bir cami hocası mıdır?" diye ciddi bir kuşkuya kapıldım. Ancak, Tolgay bana, Abdülkadir Hoca'nın eski bir solcu olduğunu ve içerde yatmış olduğunu söyleyince yüreğime su serpildi.

Abdülkadir Hoca'nın evi Kurtuluş'taydı. Bizi buyur ettikten sonra, ben biraz konuyu açmaya çalıştım. Beni sabırla dinledikten sonra, bir başkasının yazdığı diyaloglara müdahale etmenin yanlış olacağını nazik bir biçimde belirtti. Açıkçası az da olsa düş kırıklığına uğramıştım. Ancak, konu sinema ve özellikle de Fransız sinemasına dönüverdi birden. Olağanüstü bilgiliydi ve anlattıklarıyla beni derinden etkiledi Abdülkadir Hoca. Adeta büyülenmiştim ve oradan ayrılmak istemiyordum. Ancak çekilmesi gereken bir film vardı ve set beni bekliyordu. Sonradan adının Vedat Türkali olduğunu öğreneceğim Abdülkadir Hoca'nın evinden, kafam bir hayli karışık ayrıldım.

Vedat Hoca'yla sonraları birçok kez bir araya gelebilme imkânlarımız oldu. Barış'la (Pirhasan) *Körebe* filminin senaryosunu yazarken, bana, babasının bizi görmek istediğini ve evine yemeğe davet ettiğini söyledi. Açıkçası böyle yemeklerden, baba ve aile muhabbetlerinden sıkılan ve oldukça asosyal biri olmama rağmen, sevinerek kabul ettiğimi hatırlıyorum. Vedat Hoca ve eşi Merih Hanım fevkalade lezzetli bir balık hazır etmişlerdi. Ama bu davetin benim için en güzel yanı Vedat Hoca'nın konuşmalarıydı. Vedat Hoca ilkeli bir insandı. Tüm yaşamını, bu inançlarından ödün vermeden sürdürmüştü. Oysa Barış ve ben bazı konularda sorunlara daha esnek bakabilen ve de bu bağlamda ödün verebilen kişilerdik.

Barış'ın babasıyla olan ilişkisini düşündüm. Bir an kendi babamla olan ilişki gözümün önüne geldi. Her ikisi de sert olmamakla birlikte otoritelerini açık bir biçimde hissettiren kişilerdi. Ancak Barış'ın durumu kanımca daha da zordu. Vedat Hoca'nın siyasi konumundan ötürü, kendisi de babası kadar olmasa bile çocuk yaşlarında üstünde kurulan baskılardan epeyce çekmiştir, diye düşündüm.

Vedat Hoca'yla çok sık görüşme imkânlarımız olmadı ama yine de film gösterimlerinde, kitap imza günlerinde karşılaşır, ayaküstü sohbetler ederdik. Hatta bir kez Londra'da (Vedat Hoca uzunca bir süre Londra'da kalmıştı) bir araya gelmiş ve uzun boylu dertleşebilmiştik.

Vedat Hoca, konuşmalarında duygularını açığa vuran biri hiç değildi. Buna rağmen Barış'ın sinemacılığı, daha doğrusu yönetmenliği hakkında düşüncelerimi öğrenmek istedi. Kendisine Barış'la ilgili fikirlerimi söyleyince de çok memnun olduğunu ve gururlandığını derinden hissettim. Bu durum, yani duygularını gizleme ihtiyacı Vedat Bey'in ait olduğu kuşağa çok özgüydü. Bunu kendi babamdan biliyordum ve garip bir şekilde Vedat Hoca'yı az da olsa bir baba figürü olarak görüyordum. Vedat Hoca'yı yazdığı bütün romanlardan, çevirdiği üç filmden ve senaryolarından da tanıyordum. Ancak bütün bunları kendi dünyama çok yakın bulmamakla birlikte, bir kişinin, yani Vedat Türkali'nin bir dönem, tüm baskılara karşı, onurlu direncini görüyor ve saygı duyuyordum. Biliyordum ki, kendi de benim yaptıklarımı uzak bir mesafeden izliyordu. Örneğin Yusuf Atılgan'ın dünyası ile kendi görüşlerinin nasıl çeliştiğini anlatmıştı. Kaldı ki Yusuf Bey'le Türkoloji'den ve partiden arkadaş olduklarını ve müşterek birçok anı paylaştıklarını her ikisinden de dinlemiştim. Üstelik matrak ve sevgi dolu ama çileli bir döneme ait anılardı.

Bu yılın Vedat Türkali yılı olarak düzenlenmesi çok anlamlı olmakla birlikte, bana göre çok gecikmiş bir karardır. Gönül isterdi ki böylesine onurlu bir yaşam sürdürebilen kişinin her yılı kendine adanmış olsun.

Sen çok yaşa ve güzel yaşa Vedat Hocam. Hepimize onurlu yaşamınla örnek oldun.

Remzi Kartal

Birarada

Almanya'nın Nürnberg şehrinde, 22.01.2005 günü düzenlenen bir kültür festivaline konuşmacı olarak davet edilmiştim, 22 Ocak Cumartesi günü festivale katılmak üzere sabah saat 7.15'te Brüksel'den trenle hareket ettim. Yol uzundu, yaklaşık yedi saat çekiyordu. Çok yoğun geçen çalışmalardan dolayı okumaya fırsat bulamadığım Vedat Türkali'nin *Kayıp Romanlar*'ını okuyabilmek için, sürekli kullandığım araba yerine bu sefer tren yolculuğunu bilerek tercih etmiştim. Bulunduğum kompartımanda okumaktan zamanın nasıl geçtiğinin farkında değildim, *Kayıp Romanlar*'da kaybolmuştum. Bir ara adını fark etmediğim bir istasyonda tren durdu, kitaba dalmıştım,

birilerinin adımı seslenmesi ile kendime geldiğimde dört-beş kişinin başımda toplandığını fark ettim. Gelenler Interpol'den sivil polis olduklarını ve hakkımdaki tutuklanma kararından dolayı gözaltına alındığımı söyleyerek trenden indirdiklerinde saat bire geliyordu. Araba ile yaklaşık bir saatlik yoldan sonra vardığımız Nürnberg'de götürüldüğüm polis merkezine getirilen Türkçe tercüman vasıtasıyla, Türkiye'nin tutuklanma ve iade istemi doğrultusunda gözaltına alındığımı ve ertesi günü mahkemeye çıkarılacağımı öğrendim.

Ertesi gün mahkemeden önce avukatım ile görüştüm, mahkemenin hakkımdaki tutuklama kararını vicahiye çevireceğini ve iade dosyası ile ilgili belgeleri göndermesi için Türkiye'ye süre verileceğini, bu aşamada tahliyenin zor olduğunu söyledi. Buna rağmen, tutuklanmamın neden demokrasi ve insan haklarına aykırı olduğunu gerekçeleri ile izah ederek serbest bırakılmamı talep ettim. Hâkim haklı olabileceğimi, ancak isteseler de beni bırakamayacaklarını, çünkü buna ancak en üst merci olan Eyalet Yüksek Mahkemesi'nin yetkili olduğunu ifade etti. Tahliye talebimin kabul edilmeyeceğini avukatımdan biliyordum, ancak sıkıntım bu değildi, yolda okuduğum *Kayıp Romanlar* kitabını benden alacaklardı. Almanya'da tutuklanan arkadaşlarımızın okumak amacı ile talep ettikleri kitaplara yönelik uygulanan denetim ve sınırlandırma amaçlı işleyişi biliyordum. Okunacak her şey için hâkimin izni gerekiyordu, kitabın her sayfası dikkatlice okunup incelenecek ve böylece içinde örgütten herhangi bir mesajın olmadığına kanaat getirildikten sonra, başka bir deyimle kitabın masumiyeti anlaşıldıktan sonra içeri verilecekti. Tercüme ve bilinen prosedürden dolayı bu iş oldukça zamana yayılacaktı. Oysaki ben *Kayıp Romanlar*'ı elimden bırakmak istemiyordum, beni oldukça sarmıştı. Üstelik kitabın yazım süreci konusunda biraz bilgim de vardı. Kadir Amca kaç defa bana, "Oğlum ölmeden önce bu kitabı bitirebilsem başka bir şey istemiyorum," demişti, kitabı merak ediyordum. Bir anda aklıma bir şey geldi, savunma çerçevesinde yaptığım sunumdan hâkimin olumlu etkilendiğini hissettim, kitap için hâkimin huzurunda olma avantajını değerlendirmeye karar verdim. Duruşmanın sonunda, yolda okumakta olduğum *Kayıp Romanlar*

adlı kitabımın bana verilmesi için duruşma hâkiminden talimat vermesini rica ettim ve benim açımdan sürpriz gerçekleşti, cezaevine kitabımla birlikte girdim. Ayrıca kitapla birlikte bir de konuğum vardı, sene başında çok acılı bir şekilde aramızdan ayrılan Roj-Tv çalışanlarından Bahattin Karakütük arkadaşımız için düzenlenen anma töreninde, yakalarımıza taktığımız ve üstünde Kürtçe ve Türkçe "seni unutmayacağız" yazan resmini, okuduğum kitaplar için "ayraç" olarak yanıma almıştım. Evet, bir Alman cezaevinde ben, Baha ve *Kayıp Romanlar* kitabı oldukça ilginç ve düşündürücü bir tablo oluşturmuştu.

Kitap cezaevinin ilk günlerinde bana ilaç gibi geldi, bazen döne döne tekrar ederek okudum. Okurken çok duygulandım, zaman zaman burnumun kemiği sızladı, doldum, Kadir Amca halklarımızın acılı yazgısını çok çarpıcı anlatıyordu. *Kayıp Romanlar*, Türkiye toplumunda kaybettirilenlerin veya kaybedenlerin toplam hikâyesiydi, yani herkesin romanı. Türk, Kürt, Ermeni, Asuri-Süryani, komünist, kadın, vs... Diğer yandan da çok güzel bir aşk romanı...

Kadir Amca yani Sayın Vedat Türkali ile ilk tanışmam yanılmıyorsam '87 veya '88 baharıydı. Kürdistan gezisi kapsamında Van'a gelmişlerdi. Ben Van'da serbest diş hekimi olarak çalışıyordum. Ermenilerin tarihteki ilk kilisesi olan ünlü Aktamar Kilisesi'ni birlikte ziyaret etmiştik ve itiraf edeyim ki ben de bu vesileyle kiliseyi ilk kez görme fırsatını bulmuştum.

Daha sonra 1999-2000-2001 yıllarında İngiltere'de zaman zaman Sayın Türkali ile bir arada olma olanağını buldum, ayrıca aynı yıllarda Almanya ve Belçika'da düzenlenen uluslararası Kürt festivalleri ve farklı etkinliklerde de Sayın Türkali her fırsatta Kürt halkı ile bir arada oldu.

Bütün bu beraberliklerimiz bizim için büyük fırsattı. Musa Anter'in kendisi için dediği gibi, Sayın Türkali'de bu Cumhuriyetin hem sanığı, hem tanığı, hem davacısı ve hem de mağduruydu. Bundan dolayı da gelişmeler konusunda düşüncelerini almak ve kendisine de Kürt tarafı olarak Özgürlük Mücadelesinin düşüncelerini sunmak bizim için oldukça önemliydi.

Sayın Türkali TKP ve Sovyetler Birliği tarihinde Reel Sosyalizmin yarattığı yıkımın yakın canlı tanığı ve mağduruydu.

Mücadele ile geçmiş bir yaşamın farklı alanlarında bilgi ve emekle elde edinilmiş tecrübelerin yarattığı bu bilge insanın en büyük arzusu Türk halkının, Kürt sorununu özgürlük ve halkların kardeşliği temelinde demokratik olarak çözebilmesi, kirli savaştan beslenen rant çevrelerini etkisizleştirmesi, bu iradeyi göstererek uluslararası ve bölgesel güçlerin Kürt sorunu temelinde Türkiye'ye karşı planlarını boşa çıkarabilmesiydi.

Vedat Türkali Kürtlerin demokrasi ve barış mücadelesinin, Türkiye'nin demokratik değişim ve dönüşümü için de tarihî bir fırsat olduğunu ve bundan dolayı Türkiye halkı açısından da bu fırsatın en iyi şekilde değerlendirilmesi gerektiğini her vesile ile ifade ediyordu.

Yine Türkali'nin gündemindeki önemli diğer bir konu da erkek egemen geleneksel toplum anlayışına karşı kadının özgürlük mücadelesiydi ki bu giderek yüzyılın en önemli temel sorunlarından biri olmaktaydı.

İşte, yukarıda ana başlıklarını vermeye çalıştığım bu konularda, Vedat Türkali her yerde ve herkesle paylaştığı düşüncelerini, *Kayıp Romanlar* kitabında çok güçlü bir kurgu, akıcı bir üslup ve yalın bir dil ile okuyucuya sunuyor.

Değişen Dünya, Türkiye ve Kürdistan gerçeğiyle olaya baktığımızda, sanatsal, düşünsel ve siyasal yaşamını yoğun bir mücadele ve çok sayıda değerli eserle süsleyen Sayın Vedat Türkali, *Kayıp Romanlar*'ı ile tarihe, günümüze ve günümüzün temel görevlerine ışık tutuyor.

Türkiye'nin kendi tarihi ile giderek yüzleşmek zorunda olduğu bu süreçte, herkesten önce Türkiye solunun ve demokrasi güçlerinin kendi tarihleriyle yüzleşerek bu sürece öncülük yapmaları gerekiyor, Sayın Türkali bu konuda çok güçlü cevap oluyor.

BİRARADA projesinin sadece kültürel kurumlar boyutu ile de değil, bütün Türkiye sathında toplumsal olarak gerçekleştirilmesinin artık zamanıdır. Özellikle de faşizmin sokaklara taşınarak halklarımızın karşı karşıya getirilmek istenildiği günümüzde, bu ertelenemez bir görevdir. Bu açıdan *Kayıp Romanlar*'ın zamanlaması da oldukça önemlidir.

Faşizmin, gericiliğin, halklarımızı yoksul ve yoksun bırakan her türlü zorbalığın saltanatını geriletmenin ve giderek ortadan kaldırabilmenin zamanı ve fırsatı gelmiştir.

Bunun için kendisine demokratım, ilericiyim, solcuyum diyen, Türkiye'de toplumsal barıştan, istikrardan, demokrasiden, özgürlükten, çağdaş değişimden ve Türkiye'nin birliğinden yanayım diyen herkesin, Kürtlerin özgürlük talepleriyle buluşması ve kucaklaşması gerekir; çünkü bu aynı zamanda Türkiye'nin de özgürlük ve demokrasi ile buluşmasıdır, yaşanan acıların, akan kanın, savaşın ve ölümün bitmesi demektir.

Sayın Vedat Türkali, demokratik birliğe ve aydınlığa çıkan bu yolda hem yürüyor hem de bu yola ışık tutuyor, herkes o ışığa gitmeli, kurtuluş orda.

Eline sağlık Kadir Amca, bütün bir Türkiye gerçeğine ayna tuttun, yüreği birazcık da olsa sağlam kalmış olan herkesin bakarken kendisini de görebileceği bir ayna.

Seksen altı yıllık koca çınar, bana da bu kitapta yazma olanağını verdiğiniz için çok mutluyum, beni onurlandırdınız, sağ olun, koca çınarın serin gölgesinin altında herkesi BİRARADA topladınız.

Türkiye halklarının da demokratik uygarlık çınarının gölgesinde toplanmasına vesile olması umudu ve sizi tanımanın mutluluğu ile yürek dolusu selam, sevgi ve saygılarımla.

Rıza Kıraç

Bir Sinemacı Bir Edebiyatçı Bir İnsan: Vedat Türkali

Bazı adlar ne yapar ne eder sizin hayatınıza nüfuz eder ve bir daha da çıkmak bilmez.

Bu adların kimileri "sahtedir"; adların anlamları, sözcük dizimi, fonetik yapısı size hiçbir şey ifade etmeyebilir ya da çok şey ifade eder de, yine de sezgileriniz, algılarınız yanılır, çünkü orada gözlerden uzak yaşanmış bir zorunluluğun dayatması vardır. Bu dayatma, egemenlerin, üretim sürecindeki sanatçıyı zapturapt altına alma biçiminde gerçekleştiği gibi, sanatçıyı, psikolojik olarak yıpratmaya, tüketmeye hatta cismi varlığını ortadan kaldırmaya dek gidebilir.

Ve bilinen bir olgu; egemenlerin baskılarına direnen, direndikçe güçlenerek üretmeye devam sanatçı kültürel, muhalif unsurlara bir yol gösterici olur, bayraklaşır, yıllar geçtikçe değeri katlanarak artar.

Bu adlar kültürel gelişimimizde, kısacık yaşam tecrübenizde, tarihinizde öyle bir yere tekabül eder ki, tek tek bir kuşağın kişisel gelişiminin dinamosu olur.

Sözcüklerin, görüntülerin, hikâyelerin, resmî ve gayriresmî tarihin ardındaki ikincil anlamları (daha doğrusu; görülmesi, duyulması, algılanılması, düşünülmesi istenilmeyeni) aramanızı öğütler.

Yaşadığınız dünyanın, çokboyutluluğunun farkına varır ve her şeyi ikincil (aynı zamanda örtülü) anlamıyla, hatta çoğu kez sezdirdikleriyle düşünmeye, çözümlemeye başlarız.

O "sahte" adları peş peşe sıraladığınızda bir ülkenin kültür coğrafyasının zenginlikleri önünüze dökülüyorsa, vazgeçilmez bir kültürel birikimin ortasında buluyorsanız kendinizi ve geçmişle azıcık da olsa bağınız varsa, dönüp kendi kendinize şu soruyu soruyorsunuz; "sahte" olan nedir, o adın dimağımızdaki imgelemi mi, yoksa o imgelemin doğmasına neden olan ve o imgeyi "kirli bir imaja" çevirmek isteyen iktidarlar mı?

Sansürün bir istisna olmaktan çıkıp kaide olduğu, her türlü bağnazlığın günlük hayatı belirlediği yıllarda, kendini arayan insanların, kendisiyle beraber hayatı anlamlı kılacak bir örgütlülüğün özlemiyle yanıp tutuşması ve ekonomi-politiğin, sanat ve estetiğin anlamlı bir bütünlük kazanması (bir avuç insanın dışında) kimin umurundaydı!

Edebiyat tarihimize baktığımızda sansürü kendine has yöntemlerle "delen", sosyalizmin abc'sine hâkim olmadan, sosyalizmin üstünkörü söylemlerini kitaplarında kullanan edebiyatçılara rastlayabiliriz. Kimi zaman son derece yerinde genelgeçer tespitlerle, varolan sistemi eleştiren bu yapıtlar, ülkemizde bir geleneğin başlangıcı sayılabilir. Bu geleneğin temsilcileri kendi edebiyat görüşlerini toplumsal bir dayanağa yaslamak ve geleceği daha anlamlı kılmak için politik bilinci öne çıkartırken, bireyi, bireyin iç çelişkilerini çoğu kez es geçmiş ve hikâyeleri olgular üzerine kurarak anlatmayı yeğlemiştir.

Aynı şey üç aşağı beş yukarı sinemamız içinde geçerlidir.

Özellikli 1950'li yıllarla birlikte edebiyatın kendine has bir sıçrama gösterdiğini ancak bunun kökten bir değişim olmadığı tespitinde bulunursak pek yanılmayız. Fakat edebiyattaki bu sıçrayış kuşkusuz bir süre sonra ciddi bir niteliksel değişime yol açacak ve özellikle ülkemiz sinemasını derinden etkileyecektir.

Çoğu "sahte" adlar kullanan (mahlas ya da takma ad diyebilirsiniz) bu yazarlar "hakiki" insan hikâyeleri anlatarak önce edebiyatın içeriğini, sonra da sinemanın beyazperdesini zenginleştirdi.

O "sahte" adlar sansüre takıldığında başka "sahte" adlar kullanmak zorunda da kaldılar belki, ama onlar hayata dair "esaslı gerçekliği" gözlerimizin önüne serdi.

Bugün "Abdülkadir Pirhasan" adı ne kadar gerçekse, "Vedat Türkali" adı da o denli gerçek ve bütün imgelemleriyle tertemiz karşımızda dikiliyor.

Sinemanın Yüz Akı

1950'li yılların ikinci yarısından itibaren sinemamızın geleceğine ilişkin önemli gelişmeler olur. Sinemayı "Batı" özentisi bir "zanaat" olmaktan çıkartan ve pozlanan her karede bir derdi, ağrıyı izleyiciye ulaştırmak isteyen bir kuşağın hikâyesinin başlangıç yıllarıdır bu.

"Yeşilçam"ı iyisiyle, kötüsüyle "Yeşilçam" yapan kuşağın hikâyesinde bellibaşlı adlar vardır ki, onların adları sahte ya da gerçek önemli değildir, onlar sinema tarihimizden çıkartıldığında gerçekten kara bir delikle karşılaşırız.

II. Dünya Savaşı sırasında çocukluğunu ve ilk gençliğini yaşayan bu kuşak dünyanın politik bölünmüşlüğünden payına düşeni fazlasıyla aldı.

Türkiye'nin inişli çıkışlı siyasi tarihi, sinemayı sinemacıyı kuşkusuz etkiledi ama daha çok sinemanın kendi içindeki sansür-otosansür olgusu, seyirciyi fetişleştiren yapımcı ve sinema salonu sahipleri, senaristlerin, yönetmenlerin önünde aşılması zorlu bir baraj olarak durdu.

Vedat Türkali, "Saymadım ya, imzalı imzasız kırka yakın senaryo yazdım sanırım. Gönlümce olan yarım düzineyi zor bulur.

Ötekiler genellikle sinema alanında kalabilmek, diretebilmek için, günün koşullarına göre, hainliğe düşmeden, düzene verilmiş ödünlerdir. Bu ödünler de bir tür pazarlıkla verilmiştir çoğu kez. Denge bozulup pazarlık çıkmaza girip de, emekçi halkımız yararına hiçbir ödün koparamayacağım koşullar gelince –ki bu sık sık olur baskılı sinema düzeninde– bir süre uzaklaşmak zorunda kalmışımdır sinemadan," der.

Daha senaryo aşamasında sansürle baş etmeye çalışan, yazdığı her diyalogun, olayın, olgunun, göndermenin altında "komünizm" propagandası aranan bir senarist ne yazar?

Bir yandan da sinema öylesine etkili bir mikroptur ki, insan hayatının her alanına kısa sürede sirayet eder, o saatten sonra sizi ne sansür, ne parasızlık ne de başka bir şey durdurabilir. Ancak, sinemanın içinde bir şeyler üretmeye başladıktan sonra bulunduğu mekanizmayı eleştiren, bir yandan da istediği gibi film yapmak için direnen, istediği koşullar olgunlaşmadığı için yaptığı işten feragat edenlerin sayısı da çok değildir. Bunun için öncelikli olarak politik bir bilinç, sağlam bir duruş ve ideallere sahip olmalıdır kişi.

Vedat Türkali, Türkiye sinemasında böylesi özellikleri üstüne giyen ve bunu çıkarmamak için direnen, bunda başarılı olan, ancak kendisini hiçbir koşulda öne çıkartmayan yönetmen, senaristlerimizdendir.

Sinema tarihimize baktığımızda, adı sol cenah içinde geçen fakat ekonomik zorunluluklardan dolayı, milliyetçi-muhafazakâr öğeler taşıyan ve zaman zaman da sırf yaşadığımız toplumun değerlerini sömürmek için çekilen filmlerde yönetmenlik, senaristlik, yönetmen asistanlığı vs yapan isimlerin hiç de az olmadığını göreceğiz. Kuşkusuz her olayı, olguyu kendi tarihsel süreçleri, özgül koşulları içinde değerlendirmemiz gerekiyor ve bu tarihsel süreçler kimi zaman kaçınılmaz biçimde bireyin hayatını kuşatıp onu esir alabiliyor.

"Anlatması uzun sürer, baskılı sinema ortamında gönlümce film yönetmek olanağına bir türlü kavuşamadım. Ama gönlünce film yönetme olanağı sağlanmışlara adı edilebilecek senaryolar yazdığım oldu. Bu yüzden daha çok senariste çıktı adım," diyor, Vedat Türkali. Piyasa koşullarına boyun eğseydi bugün

sinema tarihine üç değil, otuz üç filmin yönetmeni olarak da adı geçebilirdi; ama ne değişirdi; *Üç Tekerlekli Bisiklet*, *Otobüs Yolcuları*, *Karanlıkta Uyananlar*, *Bedrana*, *Kara Çarşaflı Gelin* deyince aklıma filmlerin yönetmenleriyle birlikte yine Vedat Türkali adı geliyor.

"Bizim kuşağa sinema kuşağı dense yeridir. Nasıl ki bugünküler de televizyon kuşağı iseler. (Daha doğrusu, sinema kurnazlık edip televizyon biçiminde evlere girdi!) Geri bıraktırılmış yoksul ülkenin çocukları olarak bizler olağanüstü tutkulu sinema seyircileri idik. Özellikle Amerikan sinemasının yıllar yılı, geri, kötü bir kültüre koşullandığını nice sonraları kavrayabildik. Bu ayılış bizi soğutmak şöyle dursun, daha bilinçli, belki daha da tutkulu yaklaştırdı sinemaya," diyor Vedat Türkali. Bugünün sineması Türkali'nin çizdiği panoramadan çok farklı değil. Sadece artık yenilgi kanıksanmış ve yenilginin kanıksandığı bir ülkede sinema ya da kültürel alanda yeni bir şeylerin yapılması gerçekten zordur.

Türkali'nin sinemaya yaklaşım biçimini bugünün "dijitalize olmuş" kuşakları "tutucu" bulacaktır kuşkusuz! Egemen ideoloji dışında bütün düşüncelerin "tutuculukla", muhafazakârlıkla, dinozorlukla suçlandığı bir ortamda buna şaşmamak ama bir yandan da bunun karşısında durmak gerekiyor.

Yeşilçam'ın en parlak günlerinde dahi sinemanın içinde bulunan bir avuç insanın dışındakiler yaptıkları işin önemini kavrayamamıştı, belki de bu yüzden Yeşilçam yapımcısı lümpen bir portre olarak karşımıza çıkar, oyuncuların çoğu daha ne yaptıklarının farkında değildir ve bir aile şirketi lakaytlığıyla yürüyen işler genellikle kafa kol ilişkileriyle sürdürülür.

Vedat Türkali, sinemanın içinde olduğu yıllarda ne yaptığını bilen ender yönetmen ve senaristlerdendi, "Bir endüstri ürünüdür film. Kapitalist toplumda pazar için üretilen her ürün gibi, ekonomik ilişkilere, çıkar ilişkilerine dayanır üretilmesi. Senaryonun oluşumunu da açıktır ki bu ilişkiler belirler. Senaryodan başlayarak bir ülke sinemasını, o sinemanın ürünlerini doğru değerlendirmek, o sinemanın içinde oluştuğu ülkenin sosyo-ekonomik yapısını, ona bağlı olarak da sinema yapısını doğru kavramakla olasıdır. Yalnız bir endüstri değil, sanat üründür

de film denen yapıt. Gelişmesi, sanatın gelişme koşularına da bağlıdır kuşkusuz."

Karanlığa Uyananların Hikâyeleri

Vedat Türkali'nin özgün senaryoları, işçi sınıfının büyük şehirdeki varoluş mücadelesini anlatan ilk ciddi senaryolar arasında yer alır.

Büyük kentte var olmaya, tutunmaya çalışan, işçilerin, emekçilerin hikâyeleri biraz da Türkali'nin başka bir biçimde yaşadığı mücadele tarihidir.

Türkali, *Komünist* adlı hacmi küçük, içeriği bir ders kitabı niteliğindeki yapıtta, hayat hikâyesinin ilk gençlik yıllarını, "Kafkaesk" bir atmosfer içinde anlatır ve bu aynı zamanda karanlıkta ışık arayanların mücadelesidir. Türkali'nin 1937'de İstanbul'a gelmesi ve açıkta kalmamak için askerî öğretmen okulun Türkoloji bölümünde eğitime başlaması onun için hem bir kurtuluş, hem de bir eziyet olur! Ancak daha önemlisi ilk gençliğinden beri içinde çalışma hayalini kurduğu politik çevreyi, komünistleri, Türkiye Komünist Partililerini aramaya başlar.

> *Fakültede üçüncü bir komünisti epey aradık Merih'le. Yoktu ya da biz bulamıyorduk. Felsefe'ye Samsunlu Tahsin Berkem, onun aracılığıyla tanıştığımız Mustafa Göksu, bizim askeri öğretmen bölümüne Türkoloji'deki Yusuf Atılgan gelinceye kadar, hemen hemen de iki yıl sürdü beklentimiz.*[48]

Herkes bir yoluyla kendini komünist olarak tanımlar ve herkes bir yoluyla TKP içindedir ve fakat kimin güvenilir olduğu sorusu hep akıllarda kalacaktır.

İşçi sınıfının önderlerinin ve TKP'nin, II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de yükselen faşizan saldırılardan kendilerini korumak için daha da içe dönmesi ve TKP içindeki çalkantılar parti önderliğine ulaşmayı daha da zorlaştırır.

Türkali, bir yolunu bulup askerlikten kurtulmak istese de, Yusuf Atılgan'ın "ahdı" tutar ve kıdemli yüzbaşılığa dek rütbe alır. Ancak, 28 Ekim 1951'de tutuklanır ve Türk Ceza yasasının meşhur 141. Maddesinden yargılanıp, dokuz yıl hüküm giyer.

48. Vedat Türkali, *Komünist*, s. 26.

Hapishaneden çıktıktan sonra Vedat Türkali, bütün olumsuzluklara rağmen altmışlı yıllarda Yeşilçam'da çalışmaya başlar. İlk senaryosu *Dolandırıcılar Şahı*'nın ardından, *Üsküdar İskelesi*, *Allah Cezanı Versin Osman Bey* gibi piyasa filmlerinin senaryosunu yazar. *Otobüs Yolcuları*'nın senaryosuyla Vedat Türkali, daha gençlik yıllarında edindiği politik bilinçle herkesten farklı bir yerde durduğunu gösterir.

1961 yılında Ertem Göreç'in yönetmenliğini yaptığı *Otobüs Yolcuları* filminin senaryosu ülkemizdeki ilk grev filmi olan *Karanlıkta Uyananlar*'ın habercisi gibi durur. Türkiye'deki sınıflar arasındaki çelişkileri, aynı sokakta büyüyen iki gencin hikâyesinden yola çıkarak anlatan *Karanlıkta Uyananlar*, daha o yıllarda ülkemizdeki küçük burjuvazinin palazlanmasıyla nasıl bir ruh haline bürüneceğini işaret ediyordu. *Karanlıkta Uyananlar*, 1965 yılındaki İkinci Antalya Film Şenliği'nde, En İyi Senaryo Ödülü alır. Bu aynı zamanda Türkali'nin senaryolarının başarısının tescili olarak görülebilir ama unutulmaması gereken şey, Yeşilçam'ın bu tür ödülleri kriter almadığıdır. Yeşilçam'ın gözü festivallerde ya da kaliteli yapımda değildir, gişe başarısındadır!

Otobüs Yolcuları, gecekondulaşma yoluyla oluşan küçük bir mahalledeki halkın mafyatik baskılar karşısındaki direnişini anlatıyordu ama daha önemlisi, sınıf bilincinin mücadele içinde edinileceğini söylüyordu, tıpkı *Karanlıkta Uyananlar*'da olduğu gibi.

Vedat Türkali'nin senaryoları, romanları sağlam bir politik dile sahiptir. Bu dilin ardında sürekli kendi kendini sorgulayan, sorular soran, sorularına yanıtlar arayıp, zaman zaman önyargılarını, zaman zaman saldırganlığını açığa vuran insan psikolojisinin derinliği, "bilinçaltı akışı" anlatım tekniğinin sırları vardı.

Militan sinemanın slogancı, saldırgan mizacının aksine Türkali, senaryolarını "sosyalist gerçekçilik" acısıyla yazar. Ancak bunu yaparken yaşadığı ülkenin gerçekliğini de göz ardı etmez. Bu yönüyle *Karanlıkta Uyananlar* ve *Otobüs Yolcuları* yıllar sonra izlendiğinde bile güncelliğini yitirmez, sınıf çatışmasında yer alan "aktörler" değişmediği ya da bu çatışma

ortadan kalkmadığı sürece bu filmlerde güncelliğini yitirmeyecektir kuşkusuz.

Bir yanıyla da ülkemizde sinemanın kendine has dilini çözmüştür Türkali, *Üç Film Birden* adını taşıyan, *Kara Çarşaflı Gelin, Güneşli Bataklık* ve "Analık Davası" senaryolarının bulunduğu kitabın önsözü hem Türkiye'deki sinemanın ekonomi-politiğini, hem de Yeşilçam'ın işleyiş mantığını anlatır kısaca. Ve sinema devrimci mücadelede bir cepheyse onun teslim alındığını söyler. "Gözden kaçan önemli nokta şudur bugün: Tekelci kara baskı, başka alanlarda kıramadığı devrimci direnci, sinema alanında kolayca aşmış, yeni tüzük uygulamalarıyla tam faşizme geçmiştir. Faşizmin bu başarısında, kendi sinemasına gereği kadar ilgi göstermeyen, onu doğru dürüst tanımadan küçümsemeye kalkan aydınımızın da sorumluluk payını araştırmak gerekir."

Sokakta Kan Vardı

Vedat Türkali'nin ilk yönetmenlik yaptığı film olan *Sokakta Kan Vardı*'da Yılmaz Güney başrolü oynar. Yılmaz Güney'in o dönemki vurdulu kırdılı filmlerinin aksine, gerçekçi bir atmosferde geçen film, dönemin zor sinema koşullarına rağmen hiç de bir yönetmenin ilk filmi gibi durmaz. Ancak, 1972'deki *Kopuk* ve *Korkusuz Âşıklar* filmlerine dek Türkali, Yeşilçam'da senaristlikle yetinecek, *Korkusuz Âşıklar* Türkali'nin yönetmenlik yaptığı üçüncü ve sonuncu filmi olacaktır.

Yetmişli yıllarda sinemadan elini ayağını çeken ustalarla birlikte, Vedat Türkali de eskiye nazaran daha az senaryo üretir. *Bedrana, Kara Çarşaflı Gelin, Güneşli Bataklık* ve son olarak 1986 yılında çekilen *Fatmagül'ün Suçu Ne?* Türkali'nin senaryosunu yazdığı son çekilen filmidir. Ancak, sinemadan elini eteğini çeken Vedat Türkali, Yeşilçam'dan daha özgür bir alanda, edebiyatta üretmeye devam eder.

Ve ilk romanı *Bir Gün Tek Başına*, 1974 yılında Milliyet Yayınları Roman Ödülü'nü kazanmasının ardından, 1975'te Orhan Kemal Roman Armağanı'na değer görülür. Bilinçaltı akışı tekniğiyle yazılmasına rağmen altı yüz elli sayfalık *Bir Gün Tek Başına* satır satır filme çekilebilecek denli sinemasal bir yapıttır. Ve bunca yıl geçmesine rağmen, 27 Mayıs askerî darbesi ve öncesi

Türkiye panoramasını çizen böylesi başarılı bir edebi yapıt henüz yazılmamıştır. Türkali'nin romanının başarısı yalnızca dönemini sosyo-kültürel-politik panoramasını çizmesiyle sınırlı değildir kuşkusuz, hikâye ettiği döneme getirdiği eleştirel bakışla ve ete kemiğe büründürdüğü karakterlerle edebiyatımızda bir başyapıt özelliği taşır roman. *Bir Gün Tek Başına*'nın ana karakterleri Kenan ve Günseli yaşadıkları aşkla, çelişkilerle ve hayattaki duruşlarıyla bir dönemin solcu gençleri arasında çok konuşulur.

Vedat Türkali, daha sonraki yıllarda yazdığı *Mavi Karanlık*, *Yeşilçam Dedikleri Türkiye* adlı romanlarında kullandığı sinemasal anlatımın temellerini *Bir Gün Tek Başına*'da atar kuşkusuz, ancak bu romanlardan hiçbiri sinemaya uyarlanmaz.

Türkiye'de üretilen saçma sapan filmlerin çokluğu göz önüne alındığında, edebi açıdan bu denli başarılı romanların niçin sinemaya uyarlanmadığı sormak elbette pek anlamlı olmuyor!

Server Tanilli

Bir Bakıma[49]

Son günlerde yayımlanan bir roman apayrı bir önem taşıyor.

Büyük romancımız Vedat Türkali, birkaç yıl önce yayımladığı *Güven* adlı romanıyla, II. Dünya Savaşı yıllarındaki Türkiye'yi anlatıyordu ve yazarın şaheseridir.

Ya ondan sonraki Türkiye? Büyük romancı, okurlarının beklentisine, şimdi *Kayıp Romanlar*'la yanıt veriyor. Roman, yine bir aşkı, politik bir geçmişi olan Doktor Nahit ile ondan hayli küçük Esme'nin aşkını anlatıyor. Ne var ki o aşkın çevresinde bir Türkiye, giderek bir dünya vardır: '50, '60, '70'li yıllar... Em-

49. Server Tanilli'nin *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan 15. 10. 2004 tarihli yazısından alınmıştır.

peryalizm, onun "yeni dünya düzeni"; dışarıda ve içerdeki yol açtığı gelişmeler. Onları okuyarak, bugün içinde çırpındığımız dram ortaya çıkmış oluyor.

Bu roman da yazarın bir şaheseridir. Yakın bir dönem, giderek bugünkü dünya ve Türkiye, bu roman okunmadan anlaşılamaz...

Sönmez Atasoy
İstanbul Devlet Tiyatrosu

85. Basamak

Vedat Türkali ile tanıştığım zaman Hoca, Yeşilçam'ın usta bir senaristiydi. Ben Devlet Tiyatrosu'na yeni adım atmıştım. 1969 yılı yazıydı. Ankara Devlet Konservatuarı Tiyatro Bölümü'nde birlikte okuduğumuz bir bölük arkadaş yaz tatilinde Avşa Adası'nda buluşmuştuk. O yıllarda Avşa'nın ev yapımı şarabı, sardalya balığı sudan ucuzdu. Altınkum'daki denizi de harikaydı. Daha önemlisi, adanın kuzeyindeki Yiğitler Köyü muhtarının İşçi Partili olduğunu duymuştuk. Bir gün Can Gürzap'la yürüyerek köye, muhtar Ahmet'i görmeye gittik. Vedat Türkali ile o köyde karşılaştım, tanıştım. Hoca köyde bir oda kiralamış,

yazı makinesinin başında gürül gürül çalışıyordu. Yanında da eşi, yoldaşı Merih Hanım vardı.Yiğitler Köyü'nde elektrik yok denecek kadar kısıtlıydı. Ama yaz geceleri yıldız yağmuruyla aydınlanıyordu köy. Türkali'nin ünlü *Bir Gün Tek Başına* romanını o günlerde yazdığını çok sonra öğrendim. O kıyı köyünde Abdülkadir Hoca (Vedat Türkali) ile ilginç bir tiyatro serüveni yaşadık. Vedat Türkali'nin tiyatro yazarlığına, yapıtlarına, birlikte yaşadığımız bir tiyatro deneyiminin verileri ile bakmak istiyorum. O günlerde Hoca'nın oyunları daha oynanmamış, oyun metinleri basılmamıştı. *Dallar Yeşil Olmalı* ve *141. Basamak* adlı en önemli iki oyununu o yaz okuma fırsatını buldum. Oyun metinleri tek kopya olduğu için, biz tiyatrocu takımı bu iki oyunu okuma tiyatrosu yapar gibi birlikte okumuştuk. Sanırım, *141. Basamak* oyununu ilk okuyanlar da bizlerdik.

Şu bizleri, tiyatrocuları açıklamamın yeri geldi artık. Bizler: Yücel Erten, Arsen Gürzap, Can Gürzap, Alpay İzbırak, Ayten Uncuoğlu, Sevinç Aktansel, Leyla Barutçu ve ben Sönmez Atasoy'dan ibaretti. Bizlerden ilerici gençler diye söz edilmesinden hoşlanıyorduk. İçimizde Politzer'i, Plehanov'u, Ernest Fischer'i okuyanlarımız da vardı. *Yön* dergisini izliyor, Nâzım'dan şiirler, Ruhi Su'dan türküler söylüyorduk. O kadar. Ama hepimiz emperyalizme karşı, ulusalcı, Atatürkçü gençlerdik. Ayrıca çok iyi bir tiyatro eğitiminden geçmiştik. Tiyatro "iki kalas, bir hevestir" eski ustaların tabiriyle. Ve heves denilen yaratıcı gayrettir tiyatroyu binlerce yıldır yaşatıp geliştiren güç. Dünyanın her yerinde, her türlü toplumda bu hevesi her şeye yeğ tutan bir avuç insan çıkar. Tiyatro yazarları da hiç kuşkusuz aynı hamurdandırlar. Bu yüzden Abdülkadir Hoca ile kısa bir sürede kaynaştık.

Konservatuarda tiyatro hocamız olan Mahir Canova, temel tiyatro eğitimi verirken, kendi biçimlendirdiği bir sanat antropolojisiyle de tiyatroyu didiklerdi. Tiyatronun ana damarlarından biri olan grotesk; şaka, tavır, hareket ve her türlü doğaçlamayla halk tiyatrolarını beslemiştir. Bu konuda çok ısrarcıydı Mahir Canova. Onu belki en iyi biz gençler anlıyorduk. Anadolu'da, Orta Asya'dan getirdiğimiz ritüel kökenli, senkretik bir "seyirlik oyun" geleneğimiz vardı. Ortaoyunu ve Karagöz gibi muhteşem

bir mirasa da sahiptik. İşte, bunların temelinde güçlü bir grotesk tavır vardır. Vedat Türkali'nin oyunlarının da bu kaynaktan beslendiğini sonraları öğrenecektim.

Ne acıdır ki, ortaoyunu ve tuluat tiyatrosu, Avrupaileşme ham hevesleri içinde devrin aydınlarınca horlanmış, yok edilmeye çalışılmıştı. Cumhuriyetin yeni sosyetesinin ilerici, halkçı geçinen kanatları bile bu mirasın yokoluşunu yürekten onaylamışlardı. İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi bir fenomenin dışında, tiyatroyu cahil oyuncuların elinden kurtarmanın gururunu yaşamıştır aydın kesim. Halk tiyatrosu yapan nice ustanın kendini suçlu hissetmesine bile tanık olmuşumdur biz okulluların yanında. Tiyatro tarihimizde çok ürpertici belgeler vardır: Frenk hayranı Âli Paşa, Fransızca oyunlar oynayan Agop Vartovyan'a tiyatro tekelini başvekillik imzasıyla vermiştir. 1914'te İstanbul Şehreminliği, Fransız tiyatrocu Antuine'e Osmanlı Türk tiyatrosunu teslim etmiştir cehaletten kurtarmak için. O sıralar Kavuklu Hamdi gibi ortaoyunu ustaları, cahil olduklarından horlanmış, çayocağı işletmeye mahkûm edilmişlerdir. Anadolu'da tiyatro yapan gruplara yerel idareciler ve jandarma kan kusturmuşlardır. Cahil tiyatrocularla mücadelede başı çeken Ertuğrul Muhsin, Osmanlı Türk tiyatrosundan, Frenk tiyatrosuna benzemeyen cehalet unsurlarının kökünü kazıyarak Muhsin Ertuğrul olmuştur. Ünlü Akın piyesi, Shiller tiyatrosunun kötü bir kopyası olduğu için revaç görmüştür. Tarih belgelerine kızamayız. Avşa Adası'nda bir şeyler yapmak isteyen biz tiyatrocuların okuduğu Devlet Konservatuarı da, halkı cahil tiyatrocudan kurtarmak için Alman Carl Ebert tarafından kurulmuştu. Ertuğrul Muhsin Batılı olmakta Carl Ebert'ten ileri de olsa, İstanbullu olduğu için uzaklaştırılmıştır konsevatuardan. Beterin beteri vardır. Koservatuarın ilk yıllarında diksiyon derslerini bir Alman hoca vermişti. Bir Alaman Türk gençlerine Türkçe konuşma öğretiyordu. Cahil tiyatrocudan arındırılmış yeni bir ari nesil mi yetiştireceklerdi, bilinmez. Pekiyi, o Alman hocaların o günlerde çevirmenliğini yapan Sebahattin Ali'ye ne buyrulur? Çok sordum bunu, hiçbir yanıt alamadım. Çok sonraları Orhan Şaik Gökyay ile Nurettin Sevin'e verildi diksiyon dersleri. Onlar da yıllar yılı Türkçü ve Osmanlıcı diye horlandı.

Konservatuar Atatürk'ün direktifi ile kurulmuştu. Türk temaşa sanatlarını çağdaş düzeyin üstüne çıkarmak için. Şimdi onun ilkelerine yüzde yüz ters düşüyordu yapılanlar. Ben ülkemde en çok halkı cehaletten kurtarmaya soyunanlardan korktum. Öğrenciyken, "Cahil halk" diye yakınan hocalarımın yakalarında Fransızların, Almanların, İngilizlerin, İtalyanların (Comadoture) liyakat nişanları vardı. Bir büyük gayretle Türk tiyatrosu önce cehaletle damgalanmış, sonra yok edilmişti. Yerine de benim ısrarla "Türkçe Sözlü Hafif Batı Müziği" diye adlandırdığım bir çeviri oyun garabeti tiyatro diye getirilmişti. Yıllarca –ki şimdi de öyle– Abdülhamid'in Türk tiyatrosunu yıktığı okutulur tarih kitaplarında. Yıkanlar, tarihi de böyle yazacaklardır elbet. Aslında bu vandallık Süleymaniye'yi, Sultanahmet'i yıkıp, yerine Teşvikiye apartmanı dikmekle eşdeğerdeydi. Yıllar sonra vicdanları, namus damarları sağlam bir grup araştırmacı Türk tiyatrosunun uğradığı bahtsızlığı belgeleriyle ortaya koydular. Ahmet Kutsi Tecer'in, Refik Ahmet Sevengil'in başını çektiği bu özverili yoğun emek, Metin Ant tarafından belgeleriyle ilan edildi. "Türk tiyatrosunun muhteşem bir mirası vardır ve bu miras acımasızca yok edilmiştir." Geriye Macar Türkolog Kûnos'un gayretiyle kurtulan ortaoyunu, Karagöz yazmalarından ve üçbeş görgü tanığının anılarından başka bir şey kalmamıştı yedi yüzyıllık Türk tiyatrosundan. Dahası var, bu oyun metinleri (Yazmalar) 1888'de Macaristan'da, 1908'de Almanya'da, 1933'te New York'ta yayımlanmıştı. O günlerde dünya tiyatrolarından harıl harıl çeviriler yapılıyordu. Bedreddin Tuncel Antik Yunan tiyatrosunu yazmıştı. Hiç mi rastlamadılar bu kitaplaşmış metinlere otuz sene? Ta ki 1961 yılında Metin And'ın kendi hesabına bastırabildiği "üç ortaoyunu" metni önümüze konana kadar bu cehaletle mücadele sürdü. Sonra da hızla şekil değiştirmeye başladı. Cehalete karşı bu defa da bilinçli(!) tiyatro sürüldü ortaya. O günlerde Çarlık dönemi Rus Tiyatrosu, devrimci tiyatro olarak yorumlanıyordu ilerici aydınlarımızca. O oyunlardaki Rusça adları sahnede söyleyebilmek için düşünce özgürlüğü istiyorlardı. Düşüncenin özgür olabilmesi için ortada bir düşünce kırıntısı olması gerekmez mi en azından? Çehov, Gogol, Turgenyev damardan Rus milliyetçisi değiller miydi?

Devrimci tiyatro adına seyirci Rus aristokrasisinin düşüşüyle içleniyor, bu yoldan bilinçleniyordu. Metin And'ın kitabı ortaoyunu yazmaları ise yer sergilerinde sürünüyordu. O yıllarda polis, Rus aristokrasisini taharri ediyordu, ne yapsın? Ardından bir Brecht furyası. Ve Brecht'in bilinçli(!) yorumlarıyla az buçuk dikiş tutturduğumuz Batı tarzı oyunculuğa da gerek kalmadı. Nasıl olsa sahnede bilinçli sözler söyleniyordu. İyi oyunculuk lükstü. Neden anlatıp duruyorum bunları?

İşte Vedat Türkali böyle bir ortamda oyun yazarı olarak sahneye çıktı. Hoca yazar olarak çıkmıştı da oyunları bir türlü sahneye çıkamıyordu. Ya da çıkar gibi oluyor, iniyordu. İzahı zor bir durumdu bu. Karanlık güçler mi engelledi Hoca'nın oyunlarını? Buna evet demek çok büyük kolaycılık olur. Güçler her zaman vardı. Ama temel güçsüzlük bizdeydi. Tiyatro mirasını reddetmiş bir anlayıştan Vedat Türkali'nin oyunlarında neyin savaşımını verdiğini anlaması beklenir miydi? *Dallar Yeşil Olmalı* oyununun yirmi yıl sonra İstanbul Şehir Tiyatroları'ndaki başarılı oyunu, Vedat Türkali'nin tiyatrosu hakkında doyurucu bir fikir vermez. Çok sağlam bir dramatik yapısı olan, içeriği de yapısı gibi tutarlı olan bu oyun, Vedat Türkali'nin, "Bir daha dramatik oyun yazmam," sözüyle kayıtlıdır. Vedat Türkali, Türk tiyatrosuna usta bir yazar olarak girmiştir. Bir de tiyatroyu deneyeyim yaklaşımıyla değil. Dahası, Vedat Türkali'nin tiyatro yazarlığı romancılığından öncedir. Türk tiyatrosunun nasıl bereketli bir kaynaktan yoksun kaldığını hep birlikte düşünelim.

Avşa Adası'nda okuduğumuz *141. Basamak* adındaki oyun çağdaş tiyatromuzda benzeri olmayan bir grotesk yapı sergiler. Geleneksel ortaoyunu gibi müzikli, danslı, şarkılıdır. Halk mizahından, geleneksel sokak ağzından, gerçek İstanbul tiplerinden yola çıkılarak, ilk çok partili dönem Türkiyesi'nin sosyopolitik yapısı, diyalektik verilerle tartışmaya açılmıştır. Ortalık panayır yeri gibidir, oyunda. Yok yoktur o grotesk panayırda. Ortaoyununun curcunası da minyatürlerden görebildiğimiz kadarıyla böylesine renkli ve zengindir. Ortada 141 basamaklı devasa bir bina vardır. Bu, Karagöz oyunlarındaki Ferhat'ın Dağı, Kanlıkavak, Mandıra, Şirin'in köşkü gibi bir göstermeliktir. Toplumumuzun yapısal simgesidir. Grotesk yapının seyirciye ulaşması

için yine ortaoyununun verileri kullanılmıştır. Tekerlemeler, muhavereler, söz oyunları gibi. Bu oyunun hacminde ve emeğinde bir tek yapıt tanıdım. O da Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'dür. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanındaki idealist Bergsoncu bakışla, Vedat Türkali'nin diyalektik materyalist yorumu üzerinde konuşmak beni aşar. Ama her iki ustanın da çıkış kaynağı aynıdır. Ve aynı yoğunlukta sanatsal yetkinliktedirler. Vedat Türkali, Osmanlı şiirini, nesrini iyi bilir. Edebiyat Fakültesini bitirmiş, askerî okullarda (Kuleli dahil) çok ciddi edebiyat hocalığı yapmıştır. Yıllar sonra bana fotoğraflarını gösterdiğinde tanık oldum. O zamanlar Akşehir'de olan Maltepe Askeri Lisesi'nde, öğrencilere ortaoyunu, Karagöz temsilleri hazırlatmış, hatta Moliére uyarlamaları oynatmıştır. Kuleli Askeri Lisesi'nde yönettiği Shakespeare'nin *Jül Sezar*'ının sahne fotoğrafları bile, Abdülkadir Hoca'nın sahneleme konusundaki yetkinliğine delildir. Hoca, Anadolu kültürünü yalnız folklorik değerleriyle değil; örtük felsefesiyle, tarihsel altyapısıyla, ötekiler yaratmadan kucaklamış, genç beyninde bilediği Marksist bakış ufkuyla yorumlayarak bir yaşam biçimi haline getirmiştir. Bu geniş oylumlu yaşamın içinde: Samsun'un tipik bir Türk mahallesinde geçen çocukluğundaki indirdiği hatim bile vardır. Vedat Türkali Hoca, o dağ gibi romanların, senaryoların, oyunların yazarı olmasaydı bile bu yoğun yapısıyla, yine ender bulunur bir kişilik olarak hayranlık ve saygı görürdü. Onu Marksist yapan, o çileli ama aydınlık yolu yürüten de, buradan kaynaklanmıştır sanıyorum. Marx'ın, "İnsana dair hiçbir şey bana yabancı değildir," sözü, Hoca için bir fantazya değildir.

141. Basamak oyununun 141. maddesi bugünlerde kırıldı gibi görünüyor. O günlerde kodu 141 idi. "Bugün ne olabilir?" diye sormak bile abes kaçar. Ne var ki, demokrasi mücadelesinin o naif günlerinde kendisini 141. basamaktan atabilenler vardı. Bugün o yok işte. Avşa Adası'na dönelim yine, o günlere.

Biz Avşa'ya gelirken tiyatro adına adada bir şeyler yapmaya kararlıydık. Biraz cesaretimiz, deneyimimiz olsa vapurun güvertesinde, Amerika'nın aya insan göndermesiyle ilgili bir sokak tiyatrosu gösterisi yapabilirdik. Adaya bu dolulukla inmiştik. Avşa'da mutlaka bir şeyler yapmalıydık. İşte Can Gürzap'la Yi-

ğitler Köyü'ne gitmemizin, muhtarla tanışmamızın altında bu düşünce vardı. Vedat Türkali ile tanıştıktan sonra, ona niyetimizi söyledik, üstü kapalı olarak destek bile istedik. Hoca:

Muhtar Ahmet'i hemen işin içine soktu. Muhtar Ahmet'le birlikte yardımcısı Taşçı Memed de, "Ben de varım," dedi. Avşa'ya gidip gelmek için bir at arabası bulundu.

Muhtarın ailesi kız arkadaşlarımızı, Taşçı Memed de evinde biz erkekleri balık istifi pansiyoner aldılar. Abdülkadir Hoca bunun ötesinde oyunun hazırlanmasına katılmayacağını söyledi, "Her şey sizde fazlasıyla var," dedi. "Ne benim oyunlarımla, ne de başka hazır şeylerle yaratıcılığınızı bağlamayın," diye de ekledi. Sonunda o haklı çıktı. Yeşilçam bile, "Hoca," demişti Türkali'ye. Biz Yiğitler köyünde üstü kapalı da olsa, çok önemli bir eğitime tabi tutulmuşuz.

O yaz günlerinde adada bizim gibi hareketli, içi içine sığmayan bir grup daha vardı: Gezgin Çingeneler. Öbek öbek dolaşıyor, bakla falı açıyor, göbek atıyorlardı. Yalnızca dünyalı olabilmenin neşesini ve zorluğunu yaşıyorlardı. Bir halleri bir hallerine uymuyordu. Kavga etmek için kavga ediyorlar, barışıyorlardı. Üç öğün ekmek, su ihtiyacı gibi göbek atmaya acıkıyorlardı. Hep aynı ânın içinde yaşıyor gibiydiler. Mevsimleri fark ediyorlardı yalnızca belki. Bizler de güneş altında oyun provası yapmaktan kayış gibi kararmıştık. Tiyatro yapmayı derin bir açlık gibi hissediyorduk. Hem de her öğün. Bir süre sonra çingenelerin gözüyle, onların ufkundan bakmaya başladık en ciddi olgulara bile. Çok meşakkatli ama harika bir dünyaydı bu. Her şey olduğu gibiydi. Dünyaya bakışları elle tutulurcasına somuttu. Muhtarın daktilosuyla yazmakta olduğumuz oyun metnini yüzüstü bırakıp, Muhtar Ahmet'le denize sardalyaya, Taşçı Memed'le taşocağına dinamit patlatmaya, üzüm bağlarına göztaşı sıkmaya gitmeye başladık. Kızlar çingene kadınlarıyla ahretlik oldular nerdeyse. Oyun dağda taşta kendiliğinden yazılıyordu. İlk sahne doğaçlamalarını Abdülkadir Hoca'ya gösterdiğimizde, "İşte bu," dedi. "Benim kafamdaki, gönlümdeki tiyatro bu!" Müthiş bir güven gelmişti bize. İlk kez metinsiz tiyatro yapıyorduk. Ve bir daha da yapamadık. Bir hafta sonra oyun şarkısıyla, müziğiyle, dansıyla hazırdı. Muhtar Ahmet, köy okulunun önündeki alanı düğün

yapılıyormuşçasına aydınlattı, evlerden topladığı ampullerle. Biz de oyun yerinin ortasına bir eski at arabası çektik. Üstüne şarap fıçıları koyduk. Balık ağlarından değişik mekânlar belirledik. Taşçı Memed, oyun alanının sınırlarını dağdan yontup indirdiği kaldırım taşlarıyla belirledi. Köyün öğretmeni mandolinle oyunun şarkılarına katıldı. Muhtar Avşa'da duyuru yapmıştı. Avşa'dan akın akın insan geldi oyunu izlemeye, beş kilometre yolu yayan yürüyüp. O hafta Amerika aya ilk insanı indirmişti. Siyah beyaz televizyonların yanına yaklaşılamıyordu kalabalıktan. Ona rağmen seyirci oyunu ayakta izleyebildi. Muhtar bilet satmıştı. O parayla köyün okulu tepeden tırnağa badana edildi, çiçek gibi oldu.

Deniz Türkali de o günlerde İtalya'dan yeni dönmüştü. O da bizler gibi tiyatro okumuştu. Gündüz Kalıç'la yaptıkları *Şarkıcı Kız* oyunuyla adını duyurmuş, özellikle müzik yeteneği ve sesiyle hayranlık uyandırmıştı. Sevgili Deniz de provalarımızda bize candan destek oldu. Barış Pirhasan o günlerde çok gençti, ama aramızdaydı. Biz tiyatrocu takımı sonuçta iki kalasımızı çatmış, hevesimizi almıştık. Ama Vedat Türkali'nin üç oyunu da hevesi kursağında yıllarca bekleyecekti.

141. Basamak '70'li yılların başında Ankara Halk Tiyatrosu'nda bir görünür gibi oldu. Ama o dev oyuna, görünür gibi olmak hiç yakışmadı. Halk Tiyatrosu olanca iyi niyetini ortaya koymuştu. Müzikleri Ahmet Yürür gibi işinin ehli bir besteci yapmıştı. Ayberg Çölok gibi bir dev vardı sahnede. Ama olmadı, yetmedi 141. basamağa çıkmaya.

Vedat Türkali, tiyatroya inanmıştı bir kere. Bütün bu olumsuzluklara karşın, *Bu Ölü Kalkacak* adlı ünlü kara güldürüyü verdi tiyatroya. 1979'da Şehir Tiyatroları'nda başarılı bir yorum ve oynanışla başlayan oyun, bir ihbar üzerine mahkeme kararıyla yasaklandı; yine mahkeme kararıyla aklandı. Ama olan olmuştu.

Bu Ölü Kalkacak oyunu, Vedat Türkali'nin gönül verdiği tipik bir halk tiyatrosudur. Ana malzemesi Karagöz oyunlarıdır. Grotesk yapının canlılığını, coşkusunu, değişkenliğini, *Bu Ölü Kalkacak* oyununda görürüz. Avrupa'nın ortaçağ halk tiyatrosu ve bizim geleneksel seyirlik oyunlarımızda olduğu gibi, oyun seyirciyle birlikte oynamaya alabildiğine açıktır. Seyirci

kandırılmaz, onun istem ve düşüncesi yönlendirecektir oyunu. Ölü birlikte kaldırılacaktır çünkü. 141. basamaktaki bina, bu oyunda Karagöz oyununun hamamıdır. Geleneksel tiyatronun ana verileri olan dans, şarkı ve müzik ağırlıklı olarak yer alır oyunda. Bu tanımlamalar usta tiyatro yazarımız Haldun Taner'in son oyunlarını çağrıştırabilir. O da geleneksel oyunlarımızdan yararlanmış, kalıcı oyunlar vermiştir Türk tiyatrosuna.

Ama örf komedileri gibi insani zaaflarla uğraşır Haldun Taner. Çok hoş, çok ince iğnelemelerle örülmüştür oyunları. O gündelik ya da geleneksel zaaflar giderildiğinde her şey yoluna girecek gibidir. Oysa eleştirdiği, iğnelediği düzen; yani yüzlerce yıllık tefeci bezirgân düzeni bir zaafın eseri değildir. Kanla, baskıyla kurulmuş, bütün kurumlarıyla kök salmıştır. Durağan bir yapıda da değildir işin kötüsü. Varlığını sürdürebilmek için her yolu, her yeniliği dener. Vedat Türkali'nin oyunları bir temel ittifakı açık eder oyunlarında: Tefeci Bezirgân, İşbirlikçi İttifakını. Gerçek üreticilerin, emekçilerin oyuna gelmemelerini, bu ittifakın oyunlarını bozmalarını ister. Umut örgütlenmiş emekçilerdedir, halktadır. Emekçi halkın alınterinden ve tarihinden gelen, yoğunlaşan bir uranyum cevheri vardır bu ülkede. Halkı ile çok zengin, aydınıyla çok yoksul bir toplumun aynasıdır Vedat Türkali'nin oyunları.

Yıllar sora elime birkaç kitap geçti. Ünlü Marksist dil felsefecisi Mihail Bahtin'in ve onun felsefe çevresinden V.N. Voloşinov'un *Dil Felsefesi* ve *Edebiyat Kuramları* üzerine makalelerinden oluşan iki önemli seçkiydi bu kitaplar. Özellikle Bahtin'in *Karnavaldan Romana* adlı makalesi beni derinden etkiledi. Avrupa sanatının kökenindeki halk karnavalları üzerine Marksist bir incelemeydi bu. Halk karnavallarının ruhu Dostoyevski'ye kadar gürül gürül duyuluyordu. Bahtin romana daha ağırlık verdiği bu çalışmasında, bütün Avrupa ve Rus sanatlarının dinamiğinin halk karnavalları olduğunda inandırıcı bir ısrar içindeydi.

Vedat Türkali'nin oyunlarını yazdığı yıllarda, Bahtin'in çalışmalarını, makalelerini okuması söz konusu bile olamaz. Ama Marksist sanat kuramcısı Hoca'nın oyunlarına uzaktan örtülü göndermeler yapıyor gibiydi.

Hoca ile tanışalı tam otuz beş yıl olmuş. Avşa Adası'nda olan hepimiz çok şükür bugün de hayattayız. Yaşlandık ama durulmadık hiç. Yine iki kalas, bir heves peşindeyiz.

Şimdi 85. BASAMAK'ta olan Abdülkadir Hoca'ya ancak *141. BASAMAK*'ın engel olmasını diliyoruz.

zehî safâ diyecek âlemin nesin gördük
sitemden özge dahi hem-demin nesin gördük

Neşâti

Tarık Akan

Sevgili Öğretmenim, Sevgili Hocam, Sevgili Ağabeyim. Sevgili Toplumbilimci, Sevgili Mimarım, VEDAT TÜRKALİ

Büyük edebiyatçı, dostum, arkadaşım, yoldaşım:

Senden o kadar çok şey öğrendim ki hangi birisini sayayım... Yıl 1977. Senin evine geldik (Y) ile beraber, (Y) diye yazıyorum çünkü arkadaşımdan izin almadım. Derdimiz sinema emekçilerini örgütlemek, onları sendikalaştırmak, İstanbul'da büyük bir yürüyüş yapmaktı. (Y) ile ben yerimizde duramıyorduk heyecandan. Sana tüm düşüncelerimizi anlatıyoruz heyecanlı heyecanlı. O an senin gözlerindeki coşkuyu, asla unutamam hocam, bir çocuk gibiydin.

Ama olgun, durgun nehir gibi, her an taşmaya hazır.

"Bu böyle olmaz çocuklar, bu böyle olamaz," dedin.

Arkadaşımla donduk kaldık, sana bakıyoruz, ağzının içine ne diyeceksin diye.

"İstanbul'da yürüsen ne olur, yürümesen ne olur? Yeşilçam yürürse ANKARA'ya yürür; İSTANBUL'dan, ANKARA'ya," dedin.

Hemen ekledin:

"Çok tehlikelidir, yakalanırsak üçümüzü de içeri atarlar. Ve öyle büyük kalabalığı en az iki yüz-üç yüz kişiyi Ankara'ya yürüteceğiz; yemek, konaklama, araç, emniyet, asıl önemlisi koca bir apolitik grubu bilinçlendirmek... ve de en önemlisi bu oluşum sonucunda hiç kimse TUTUKLANMAYACAK, bilinmeyecek."

Çalışmalar başladı, oyuncular, figüranlar, kameramanlar, kamera asistanları, ışıkçılar, setçiler, yapım sorumlusu, yapım sorumlusu yardımcısı, senaristler, yönetmenler, yönetmen yardımcıları, zincirleme örgütlenme, ola ki herhangi bir sorguda, bir öndeki kişiyi bilemesinler.

Beş-altı ay sonra her şey hazırdı. İnanılmaz bir dayanışma, beraberlik, Kızılcahamam son durağımızdı. Sendikalaşma kararını büyük bir coşkuyla patlattık.

O zamanki Başbakan, "Yollar yürünerek aşınmaz," dedi.

O gün bu gündür ben dahil içeri alınıp da, "Bu işi kim yaptı?" diye sorgulanmayan kimse kalmadı hocam. Bulamadılar. Bulamayacaklardı ben bunu anlatmasaydım. Müruru zamana uğradı. Ben de yaşlandım hocam. Böyle eski Türkçe kullanıyorum. Zaman aşımına uğradı demek istedim.

Bu duygularımı seninle paylaşmak istedim hocam. Sen çok yaşa. Sağlıcakla kal.

Turgut Çeviker

"Herkes Yeşilçam'a Bir Hikâyeyle Gelir!"

Çarşamba Lisesi'ni bitirdiğim yıl, 1972'de İstanbul'a yerleşmek üzere, doğup büyüdüğüm kentten ayrıldım. İstanbul'da, sinema alanında çalışmayı çok erken yaşlarda kafama koymuştum. Sinema tutkunu taşralı bir genç böyle bir düş kurabilirdi kuşkusuz; ama bu düşü nasıl gerçekleştirebilirdi? Yıllar yılı kafamı meşgul eden en baskın sorun bu olmuştu. Benimkisi kuru bir hayal değildi. Sinemanın altın çağını Çarşamba'nın köhne sinemalarında, yaz-kış, soğuk-sıcak demeden yaşayan son kuşak izleyicilerden biriydim. Kente gelen filmlerin abartısız yüzde doksanını izlerdim. Beş kardeş olarak aşağı yukarı aynı sayıda film izler, o zamanların ünlü banka cep takvimlerine gördüğümüz filmlerin

isimlerini yazar, "yıldız"landırarak değerlendirmeler yapardık. Sonra yılbaşlarında, yılın en iyi on filmini seçerdik. Bu sinema tutkusu biz beş kardeşi, taşra ölçüsünde de "sinemadan anlar" hale getirmişti.

Babam bir gün, "Yataklarınızı sinemaya taşıyın, oldu olacak!" demişti.

Hayallerimi gerçekleştirmek, sinema yolunda yürüyebilmek için hazırlanmalıydım:

1. İyi bir sinema izleyicisi olmam gerekiyordu,
2. Resim sanatını seviyordum. Beş odalı evimizin kileri büyük ağabeyimin resim atölyesiydi aynı zamanda. Ağabeyim, *Hayat* mecmuasının orta sayfasında yayımlanan ünlü ressamların röprodüksiyonlarını yağlıboyayla büyüterek yapıyordu. Bütün kardeşler aşağı yukarı bu atölyenin öğrencisi olacaktı zaman içinde. Akrabalar ve komşular, misafir odalarına yağlıboya bir tablo asabilmek için kuyruktaydı,
3. Babam ezberinden şiirler okurdu, evimizin dönerli karatahtası olan "ders odası"nda. Namık Kemal, Mehmet Akif ve Nâzım Hikmet'i ilk babamızdan dinledik. Kastamonu Lisesi'nden mezun (1934) babamın edebiyat beğenisi, tanınmış şair öğretmenlerin öğrencisi olduğu yıllarda gelişmişti,
4. Babamın bilime ve edebiyata olan tutkusu, evde küçük yaşlarda kitap/lık görme olanağı vermişti beş kardeşe. Bu nedenle edebiyata ben de tutkundum. Kitabın ve eğitimin en büyük hazine olduğunu babam ve annem öğretti bize,
5. Çarşamba, içinden Yeşilırmak'ın geçtiği büyük bir tarım iklimidir. Çarşamba günleri kurulan –ünlü– Çarşamba Pazarı, benim gözlemevim, okulumdu. Salı gecesinden başlardı uzaktan uzaktan yiyecek yüklü kağnıların sesi. Sokağa tek başıma çıkacak denli büyüdüğümde, bütün kente yayılmış olan Çarşamba Pazarı'nda girmedik delik bırakmazdım. Pirinç pazarı, at pazarı, yoğurt pazarı, sebze pazarı demeden gezinir, insanlara ve sattıkları ürünlere bakardım. Bakmalara doyamadığım –güçlü bir yumrukla

dağıtılmış bir yüz gibi duran– Çarşamba Pazarı benim için büyük bir film setinden farksızdı. Her köşesinde ilginç bir şey bulurdum. Kentin bütün resim derslerindeki ana konulardan biri, "Çarşamba Pazarı"ydı. Bu kentin bütün çocukları bu sınavdan geçmişlerdir,

6. İçinden akan Yeşilırmak'ın haylaz bir çocuğu oldum. Tam on yıl içinde "çimdim". Çok uzun mesafeler Sungurlu Mahallesi'nin küçük çetesinin bir üyesi olarak Çaltıburnu'na doğru –etrafını saran bostanları basa basa– akıp durduk. Yeşilırmak'tan çok şey öğrendim. Beni geleceğe hazırlayan gizli ustalarımdan biri oldu,
6. İzlediğim filmlerle sınırları genişlemeye başlayan hayal dünyam, ortaokul ve lise kompozisyon derslerinde kendini göstermeye başlamıştı. Hem arkadaşlarım, hem Türkçe edebiyat öğretmenlerim –bir film hikâyesinden farksız olan– kompozisyonlarımı mutlaka okumamı isterdi. 1967'de, ortaokul son sınıfta bir roman yazmaya kalkıştım. Bir yıl sonra bitirdim. Yani, yazma hevesim gemi azıya almıştı.
7. Resim, yazı ve sinema; bu üç ilgi alanından ayrı yaşamamın olanaksız olduğunu 1967'den başlayarak derinden duyumsadım,
8. Lise birinci sınıfta resim öğretmenim İhsan İncesu oldu. İstanbul'dan gelmiş, DGSA mezunu –öğretmenliğe çok geç başlamış– eski bir ressam. O bütün öğrencilerin hayatına "resim sanatı"nı sokmasını bildi. O, öğretmeni olduğu bütün öğrencilere yaşadıkları kenti köyleriyle birlikte keşfetmesini öğretti: Resim ve elişleri dersiyle yaptı bunu. Bütün derslerini Orhan Veli ya da Rıfat Ilgaz gibi şairlerin şiirleriyle açardı. Daha önceki resim ve elişleri öğretmenlerine benzemiyordu. "El insana en yakın doğa parçasıdır; o halde el çizeceğiz," derdi. O ânı hiç unutmuyorum. Ondan önceki öğretmenler, kürsüye saksı koyup yaptırırlardı! Henüz İstanbul'u görmeden ondan Babıâli'de dönen fırıldakları dinledim. Burhan Toprak imzalı *Sanat Tarihi* kitabıyla verilen dersleri de o üstlenmişti. İlk sanat tarihi dersinde, dersten ve kitaptan söz açtı uzun uzun.

Sonra dedi ki, "Birer kâğıt çıkarın ve söyleyeceklerimi yazın: Bu kitaba bir ek yapacağız. Türkiye'de ressam Abidin Dino'suz sanat tarihi dersi olmaz!"

Ve yazdırdı...

Ünlü *Gol* filmine değin yazdırdı.

Abidin Dino'nun adını ilk kez ondan duydum.

Yıllar sonra yine aynı okuldan öğrencisi Ferhan Şensoy, Paris'te Abidin

Dino'ya resim öğretmenimizi anlattığında, Dino şöyle der: "İhsan, Türkiye'nin en iyi el ressamıdır. O eli öpün."

"Bezirgân" sözcüğünü ilk ondan duydum.

Babıâli Yokuşu'nun bir bezirgân yokuşu olduğunu ilk ondan öğrendim.

1950'lerin toplumcu ressamlarından, Ressam Kemal İncesu'nun kardeşi, heykeltıraş Vahi İncesu'nun ağabeyi İhsan İncesu ilk sanat öğretmenim oldu,

9. Çarşamba Lisesi'ne 1968'de çat kapı Ferhan geldi. Galatasaray Lisesi'nden doğduğu kente liseyi bitirmeye gelmişti Ferhan... Bu sıkıntılı kentte hayallerim konusunda atabileceğim en önemli adımları Ferhan sayesinde gerçekleştirme olanağı buldum.

İkinci sanat öğretmenim Ferhan oldu.

Sıkıntılı bir taşra kentini sevinçten boğacak işler yaptık sayesinde.

Bütün tiyatro çabaları, benim için Ankara Devlet Konservatuarı sınavları için bir hazırlıktı aynı zamanda.

İkinci sınavdan döndüm.

Lise bitmişti (1971). Üniversite sınavlarını kazanamamıştım. İstanbul'a gidip çat kapı Yeşilçam'a girmenin zamanı gelmişti. Bavullarımı hazırladığım günlerde –lise boyunca izlediğim– *Ses* mecmuasında bir ilan gözlerimi yerinden fırlatmıştı: "Bir film için beş genç aranıyor." Küçük, sakin bir ilandı ve çok kısa bilgi veriliyordu. Bu ilana yapışıp kalmıştım.

Bir Yeşilçam fırıldağı olabilirdi de?

Çarşamba'da geçen son yıllarımda sık sık İstanbul rüyalarıma girerdi.

Kentten ayrılmadan gördüğüm son rüya şöyleydi:

Samsun sokaklarında kan ter içinde kalırcasına koşuyorum... Durmaksızın süren bu koşu, dik –ve arnavuttaşlarıyla örülü– görkemli bir yokuşa tırmanarak sonuçlanacaktı. Artık yürüyecek gücüm kalmamıştı ki, tepeye ulaşmıştım... Yokuş birdenbire bitiyor ve düzleşerek bir balkona dönüşüyordu. Beton tırabzanlı, bu geniş terasımsı balkonun ardında, güneşle parıldayan Kız Kulesi'yle İstanbul uzanıyordu:

İstanbul'a indim. Şişli'de arkadaşlarımın evine sığındım. İlanı birkaç kez okudum. Lisede gerçekleştirdiğimiz oyunlardan, özellikle de Gogol'ün *Bir Delinin Hatıra Defteri* ile Samuel Beckett'in *Godot'yu Beklerken*'inin fotoğraflarından bir albüm yaptım. Kısa bir yaşamöyküsü yazdım ve bir mektup ekledim. Çekeceği filme beş yeni genç oyuncu arayan "rejisör"üne açık bir mektuptu bu. Mektubumun özü, Yeşilçam'a taşradan "artist" olmaya gelmiş bir genç olmadığımdı! Gerçekte "rejisör"lüğü öğrenmek istediğimi; İstanbul'a gelmeme birkaç gün kala bu ilanı gördüğümü; bu yarışmanın bana Yeşilçam'a bir an önce girme olanağı verebileceğini düşündüğüm için başvurduğumu yazmıştım.

Dosyayı büyük bir zarfa koydum ve Yeşilçam'da Duru Film'i aramaya koyuldum. Epeyce aradıktan sonra buldum. Utana sıkıla birkaç katı, merdivenlerden –düşüne taşına ve kalp çarpıntılarıyla– çıkıp zarfımı girişteki odacıya bırakıp hızla oradan uzaklaştım. Birkaç gün, belki de bir hafta geçti... Eve mektup gelmedi. Dosyamı geri almam gerekiyordu. Tek kopya olan fotoğraflarımı orada bırakamazdım (Kapıcıya bunu tembih de etmiştim, verirken). Aynı adrese gittim yine. Duru Film'in kapısını açıp girdiğimde odacıyla karşılaştım. Adamın yüzü sevinç ve şaşkınlıkla büyüdü ve bana seslendi:

"Seni arıyoruz! O gün 'Hoca' dosyana baktı ve 'Hemen çağırın bu çocuğu,' dedi. Peşinden koştum, ama seni bulamadım. Kaybolmuştun."

O an ölebilirdim. Hem sevinmiş, hem üzüntüye boğulmuştum.

Odacı sözünü sürdürdü:

"Hoca içerde, Naci Bey'le oturuyor," dedi.

Ve hemen hızlı adımlarla karşıdaki odaya girdi ve içeriye şöyle seslendi:

"Hocam aradığınız genç geldi!"

Odaya doğru yürüdüm. Kapının girişinde durakladım. Karşımda iki insan vardı: Biri Duru Film'in sahibi, yani "prodöktör"ü Naci Duru. Patron masasında oturuyordu. Masanın önünde, koltukta ise orta yaşlı bir adam. "Hoca" denilen "Rejisör"dü. Çekeceği film için beş genç oyuncu arayan iki yetkili insan oradaydı. Onların önünde sevinç ve şaşkınlığımı gizleyerek garip bir biçimde duruyordum.

"Rejisör" bana seslendi:

"Sen neredesin evlâdım!?"

"Haber bekliyordum, efendim," dedim.

"Adres yazmamışsın dosyana!"

Şaşırdım, tabii... Mektubumun dibine adresimi yazdığımı sanıyordum.

Oysa zarfın üstüne adres yazmak gerekiyordu.

"Yazdığımı sanıyordum, ama..."

"Neyse... Dün Sinematek'te seçimi yaptık. Beş oyuncu seçildi."

Bu sözleri dinlerken, üç ya da dördüncü kattaki bu odanın İstiklal Caddesi'ne bakan penceresinden atlayabilecek denli kendime kızıyordum.

"Üzülme," dedi, "seni ikinci asistan olarak çalıştıracağım. Ayrıca küçük bir rolde de denerim seni..."

Dediğinde, pencereden atmaya çalıştığım bedenimi geri çektim!

İçimde boğulan ilk sevinç, başka bir biçim almıştı. Demek benim mektubumu okudu; taşrada yapmaya çalıştıklarım ilgisini çekti... Benim için önemli olan da buydu zaten. Ne yapmak istediğimi anlayan bir insandı ihtiyacım olan.

Şanslıydım.

Film jeneriklerinden Naci Duru'yu biliyordum; hatta Duruların Samsunlu olduğunu duymuştum. Fakat rejisörün adını bilmiyordum. Odacı, "Hoca", Naci Bey ise "Vedat Bey" diye sesleniyordu Rejisör Bey'e. Taşralı bir sinema kurdu olarak, "Vedat" adlı bir rejisör tanımıyordum. Vedat Bey'in karşısındaki koltukta otururken, onu tanımamaktan duyduğum sıkıntıyı ye-

nememiştim. Sinema konusundaki onca "bilgiç" halim yerlerde sürünüyordu.

Vedat Bey, çekeceği film hakkında bilgi verdi. Bir taşra kentinde (Bodrum) beş gencin bunalımlarını, özellikle de cinsel sorunlarını toplumsal bir boyutla ele alacak bir hikâyeydi söz konusu olan. Senaryo sansür heyetindeydi. Yakın günlerde Ankara'dan yanıt bekleniyordu. Ertesi gün şirkete gelip asistanlık için sözleşme yapmam gerektiği söylendi.

Naci ve Vedat Beylerin ellerini sıkıp görüşmek üzere ayrıldım odadan.

Şişli'de Kocamansur Sokak, Feyza Apartmanı'nın bodrum katındaki ev arkadaşlarım da sevindi bu sonuca. Onun hakkında kimden bilgi alabileceğimi de bilemiyordum.

Duru Film ile sözleşme yaptım. Birkaç gün sonra –Ağacami Sokak'ta, Ağa Lokantası'nın bitişiğindeki binanın en üst katında– prodüksiyon amiri Melikyan Bey'in (soyadını ne yazık ki, anımsayamıyorum) yazıhanesinde Vedat ve Melikyan Beyler, seçilen beş oyuncu ve benimle toplantı yapıldı. Vedat Bey, bizlere sinemanın nasıl bir sanat olduğunu ana çizgileriyle anlatmaya çalıştı. Sözü genelden alıp özele, Yeşilçam'a indirdi. Sinema oyunculuğunun nasıl bir uğraş olduğundan söz açtı. Ve Yeşilçam'a her gün sayısız insanın hayalleriyle geldiğini söyledi. Yeşilçam'a olan bu ilgi filmlere bile yansıdığı için, taşralı çocuklar bile bu durumdan haberdardı. Ancak, bu durumu uzaktan uzağa bilmekle, bir figür(an) olarak Yeşilçam'da olmak aynı şeyler değildi!

Melikyan Bey'in yazıhanesindeki o toplantının –hiç unutmadığım– açılış cümlesi şuydu:

"Yeşilçam'a herkes bir hikâyeyle gelir!"

Bu küçük oyuncu yarışmasını kazanan beş genç insanın arasında, onların "kazanç"ına imrenerek Vedat Bey'i büyük bir dikkatle dinliyordum. Toplantıyı açış cümlesine karşılık, "Benim çok hikâyem var efendim," dèmek geçiyordu içimden! Diyemedim tabii...

Bir başka şirket buluşmasında, Vedat Bey filmde birinci asistanlığını yapacak olan Mesut Eren'le tanıştırdı beni. Ve ertesi gün, toplantı için iki "asistan"ını Kurtuluş'taki evine davet etti.

Adres pusulası elimde, bir İstanbul acemisi olarak arayıp durdum. Biraz dolandıktan sonra evi buldum. Sanırım iki ya da üç katlı bir evdi. Eve girdiğimde duvarlar ve kitaplık dikkatimi çekmişti... Vedat Bey hakkında bir ipucu arıyordum. Duvardaki Balaban'ı hemen tanımıştım. Dedim ki, bu "rejisör" başka bir adam olmalı. Bu Yeşilçam'ın o bilinen "rejisör"lerinden değil. Balaban gibi bir toplumcu ressamın tablosu evinde canlı canlı asılı! Vedat Bey'in çalışma masasının üzerindeki camın altında fotoğraflar vardı... Birini tanıyordum: Ayla Algan ve Beklan Algan'lı bir film karesi: *Karanlıkta Uyananlar*'dan bir sahne... "Efendim, bu film Çarşamba'da afişe çıktı, ama bir türlü gösterilmedi," deyivermiştim. Bu fotoğraf ile Vedat Bey'in ilişkisini kuramıyordum. Sevdiği bir film karesi olarak da oraya konulabilirdi. Vedat Bey, bize kendini tanıtmamıştı. Kimdi, sinemayla olan ilişkisi neydi, vb.

Duvarda bir hapishane fotoğrafı görmüştüm. Demek ki, hapse de girmiş diye düşünüyordum. Kitaplık raflarında Ruhi Su'nun longplay'leri vardı... Gördüğüm her nesne Vedat Bey hakkında, onu tanıma konusunda bir açılım sağlıyordu. Telefon çalmıştı. Karşısındaki kişinin Ruhi Su olduğunu anladığımda şaşkına dönmüştüm. "Tam yerine düştün oğlum!" deyivermiştim kendi kendime.

Ama bu adam kimdi!?

Masasındaki duruma bakıp, bu yeni çalışmanın ne olduğunu sorma cesareti bulmuş olmalıyım kendimde. Yanıtı şöyle olmuştu:

"Bir roman yazıyorum."

O yıllarda "köy romanı" olgusu çok tartışılıyor. Ben de bu tartışmaları izlemeye çalışıyordum. Bu bilgiyi arkama alıp:

"Köy romanı mı yazıyorsunuz, Hocam?" demiştim.

"Yok, oğlum, ben köyü bilmem; bir şehir romanı yazıyorum," demişti.

Masada çırpınan roman, birkaç yıl sonra doğacak olan *Bir Gün Tek Başına*'dan başkası değildi...

Duru Film'in odacısına sormuştum:

"Vedat Bey kim? Siz neden ona Hoca diyorsunuz? Hangi filmleri var?"

"O Vedat Türkali. Senaryocu ve yönetmen... Ona herkes Yeşilçam'da 'Hoca' der!"

Resim öğretmenim İncesu, Çarşamba'dan sonra Eyüp'e, evinin semtine tayin olma şansını elde etmişti. Her yıl en az iki kez onu ziyarete giderdim.

Yeşilçam'a katıldıktan sonra ilk gidişimde ona durumu anlatmıştım:

"Hocam, Yeşilçam'a girdim... Vedat Türkali'nin ikinci asistanı olarak çalışacağım."

İncesi'nun bıçak gibi keskin bakışları, yanık tenini parlatıvermişti:

"Sen Yüzbaşı Abdülkadir'in, Abdülkadir Hoca'nın asistanı oldun ha?"

Şaşkına dönmüştü sevinçten.

Ondan dinlemiştim Vedat Türkali'yi.

Şiir dolu belleğini silkmiş ve ünlü "İstanbul" şiirini okuyuvermişti ezberinden. Hocamdan, bu şiiri –her askerî darbede kapısı dipçiklenerek kırılan–, Eyüp sırtlarındaki evinin bahçesinde dinlemiştim.

Muhteşem bir okuyuştu bu!

Vedat Türkali'nin *Umutsuz Şafaklar* adıyla Bodrum'da çekilecek olan filminin senaryosuna sansür heyeti izin vermemişti. Bunun üzerine apar topar başka bir senaryo gündeme gelmiş, şirket için Korkuteli'nde (Antalya) bir film çekilmek zorunluluğu vardı. Beş genç oyuncu adayının düşleri tuzla buz olmuştu. İçlerinden biri, Mesut Engin, birkaç yıl sonra "*Ses* Mecmuası Artist Yarışması"ndan birinci olarak çıkacak ve Yeşilçam'a katılacaktı.

Mesut Engin, küçük bir sahnede oynatıldı; ben ise ikinci asistan olarak çalıştım.

Korkuteli'nde yaklaşık bir ay kaldık. Ekim 1972'yi gösteriyordu tarih.

Vedat Hocamın güvenini kazanmıştım.

Beni anlamış, hissetmiş olmalıydı.

İstanbul'daki ilk Hocam, Vedat Türkali oldu.

Korkusuz Âşıklar, Vedat Türkali'nin yönettiği son film oldu. Onunla ikinci kez çalışma olanağı olmadı bu nedenle. Ancak

İstanbul'daki yaşamımı güçlendiren, tanımaktan ve yanında çalışmaktan onur duyduğum bir insan ve yaratıcıydı.

Yıllar, Vedat Türkali'yi hayatın içinde tanıma olanağı da verdi bana...

Geçmişe olan merakım, Hoca'nın kişisel tarihi konusunda bilgilenmeme de yardımcı oluyordu.

Vedat Türkali'yi, Yeşilçam gibi karmaşık bir yolda tanımak ve onun iyi bakışlarını üstümde hissetmek daima sevinç verdi bana.

Yeldeğirmeni
27 Nisan 2005

Ülkü Tamer

"Edebiyat" Karmaşasında Bir Aydınlık[50]

Vedat Türkali'nin *Kayıp Romanlar*'ı onun *Bir Gün Tek Başına*'dan bu yana en çok beğendiğim yapıtı.

Vedat Türkali adıyla ilk ne zaman karşılaştım, hatırlamıyorum. Onunla ne zaman tanıştığımı da. Ama *Dolandırıcılar Şahı*, *Otobüs Yolcuları*, özellikle *Karanlıkta Uyananlar*'la o dönemin benim için tek senaryo yazarı olduğu gerçeğini hiç unutmadım. Tanıştıktan sonra kurulan o güzel dostluğu da.

Sıradan bir dostluk değil bu.

50. Bu yazı, 26 Aralık 2004 tarihinde *Milliyet* gazetesi *Milliyet Pazar* ekinde yayınlanmıştır.

İlk romanı *Bir Gün Tek Başına*'yı Milliyet Yayınları Roman Yarışması'na yetiştirmesi gerektiğini bağıra bağıra yüzüne söylüyordum.

"Barış (Pirhasan, oğlu) size rağmen iyi şair olacak," diyordum.

Kızı Deniz, Atıf Yılmaz'la evleneceği zaman bunu babasına nasıl açacağını kara kara düşündüğünde ona akıl veriyordum: "Önce, 'Babacığım, ben filancayla (burada Yeşilçam'ın çıkarcı mı çıkarcı, itici mi itici bir yapımcısının adını veriyordum) evleniyorum,' dersin. Baban kriz geçirir, seni evlatlıktan reddeder, bayılır. Onu kolonyayla ayıltır, 'Şaka yaptım, babacığım, ben Atıf Yılmaz'la evleniyorum,' dersin. O da seni bağrına basar, 'Aferin benim akıllı, hakikatli kızım,' der."

Karşılıklı oynadığımız tavlayı daha çekici bir duruma getirmek için işin içine eşi Merih Hanım'ı katıyor, "Nasıl olsa ikimiz de onu iki mars bir oyun götürür, finali aramızda oynarız," diyor, kupalı bir üçlü turnuva düzenliyorduk. Merih Hanım ikimizi de yenip kupayı kapınca donakalıyorduk.

Bebeklikten yeni çıkmış torunu Zeynep'i (Casalini) eğlendirmek için türlü şaklabanlıklar yapıyorduk.

Evet, sıradan bir dostluk değildi bu. Güvenle, inançla, sevgiyle, keyifle yoğrulmuş bir "birliktelik"ti.

Bir Gün Tek Başına Milliyet Yayınları Roman Yarışması'nda birincilik ödülünü aldığında yayınevini yönetmiyordum daha. Yayınevinin yöneticisi Altemur Kılıç'tı. Ben Seçiciler Kurulu'ndaydım. Roman, ödülü oybirliği ile aldı. Törenden önce Abdi İpekçi'nin, "Nasıl bir roman? İyi mi? Satar mı?" diye sorduğunu hatırlıyorum.

Yanıtımı da: "Bence çok güzel. Çok da iyi satacak. Yıllarca."

Bir Gün Tek Başına bizi, daha da önemlisi, yazarını yanıltmadı. Türk romanının en önemli yapıtlarından biri olarak kitaplıklarda yerini aldı.

Onu *Mavi Karanlık, Yeşilçam Dedikleri Türkiye, Tek Kişilik Ölüm* ve *Güven* romanları izledi. Arada oyunlar, şiirler, senaryolar...

1970'lere kadar "Vedat Türkali kimdir?" sorusunun yanıtı "Senaryo yazarıdır" oluyordu. Şimdi ise "Romancı".

Romancılığı öteki dallardaki çalışmalarını bastırmıştı çünkü.

Kayıp Romanlar (Everest Yayınları) bunun bir başka kanıtı.

Vedat Türkali çileler içinde geçmiş bir yaşamdan aydınlıklar süzmeyi bilmiş bir sanatçıdır. Yazarlığın da çileli bir iş olduğunu gösteren somut bir örnektir.

Araştırmaya, gözlemlemeye dayanan, dilin, anlatımın öneminin hiçbir zaman göz ardı edilmediği, uğruna nelerin harcandığı bir çalışma sonucunda gelir yazarlık.

Bunu, günümüzde çok satan kimi "roman"ları okurken daha iyi görebiliyorum. İpe sapa gelmez serüvenleri sıradan bir dille anlatan, birkaç haftada masa başında hemen üretilivermiş duygusunu veren, yarın unutulacak yapıtları. Dünyanın her ülkesinde var böyle yapıtlar. Ama edebiyat diye yutturulmuyor.

Bir de Yaşar Kemal'lere, Orhan Kemal'lere, Yakup Kadri'lere bakıyorum. Her alanda olduğu gibi, "edebiyat" alanında da bir değerler karmaşası içinde olduğumuzu görüyorum.

Burada Doktor Nahit'le Esme'nin aşkını irdeleyecek değilim. Bu yeterince yapıldı zaten. Ben olsa olsa *Kayıp Romanlar*'ı çok sevdiğimi, *Bir Gün Tek Başına*'dan bu yana yazarın en beğendiğim yapıtı olduğunu belirtebilirim.

Vedat Türkali imzasını taşıyan bir yapıt karşısında tarafsız, herkese önerebilirim romanı. Otuz yıl önce Abdi Bey'e söylediğimi tekrarlayabilirim:

"Bence çok güzel. Çok da iyi satacak. Yıllarca."

Üner İlsever

Vedat Türkali'nin romanlarını okurken olayları ben de birlikte yaşarım. Sokaklar bildiğim sokaklar, mekânlar bildiğim mekânlar. Hele o içindeki kişiler, sanki hepsini çok iyi tanıyorum da uzun zamandır görmemişim gibi. Buruk bir haz duyarım onun romanlarından. Yazarlığını ve romanlarını bu işin uzmanları değerlendirsinler. Ben birlikte yaşadığımız bir olayı anlatmak istiyorum.

İstanbul'da sık sık görüşürüz, ama yazları Bodrum'da çok sık birlikte oluruz. Bir akşam Torba'da onun evinde sohbet ederken Vedat Bey:

"Üner, hadi Bodrum'a inelim bankadan kartla para çekmem lazım," dedi.

Gece saat 23.00. Bodrum'a indik, ben arabada beklerken o YKB'nın ATM'sinin olduğu bölüme girdi. İki dakika sonra telaşla geldi:

"Üner makine kartımı yuttu. Ne yapacağım? Gel bana yardım et."

Bu işlerden ben de anlamam ama belki yardımcı olabilirim diye onu takip ettim. Makinenin olduğu yer geniş bir bölüm, üç kişi daha var. Kartın girdiği yeri kurcaladık, kart yok. Ne yapmamız gerektiğini kararlaştırırken orada olan kişiler eksik olmasınlar bize candan ilgiyle yol gösterdiler.

"Makinenin üzerindeki numaradan kart merkezini arayın."

Hemen cep telefonumdan numarayı aradım. Telefona çıkan görevli hanıma durumu anlattım. Görevli hanım:

"Kartın numarası kaç?" dedi.

Vedat Bey'e döndüm:

"Abi kartın numarası kaç?"

"Ne dedin?"

Vedat Abi kulaklıklarını yanına almamış, biraz ağır duyuyor.

"Kartın numarasını soruyorlar," dedim.

"Ben ne bileyim kartın numarasını."

Bize yardım etmeye çalışan yanımızdaki iyiliksever beyler:

"Şifrenizi bildirin, şifrenizi," dediler.

Vedat Abi şifreyi söyledi ben de görevli hanıma bildirdim.

"Şifreyi değil kartın numarasını soruyorum, kart sahibi siz misiniz?"

"Hayır, kart sahibi yanımda."

"Kendisini verin."

Cep telefonu da cızırdıyor, zor konuşuluyor.

"Onun kulakları biraz ağır işitiyor. Bu durumda anlaşamazsınız," dedim.

"Siz şu anda nerdesiniz?"

"Bankada makinenin başında."

"Telefondan ayrılmayın biraz bekleyin," dedi.

Bize yardım eden kişiler de sıkılmış olacaklar, ben telefonda konuşurken gitmişler. Telefonda beş dakika kadar bekledik. Görevli hanımın sesi duyuldu:

"Bu kartla en son ne zaman para çektiniz?"

Ben gene tercümanlığa başladım:

"Abi bu kartla en son ne zaman para çektin?"

"Hatırlamıyorum. Herhalde 15-20 gün olmuştur."

Telefona dönüp, "15-20 gün evvel," dedim. Görevli hanım, "Telefondan ayrılmayın," dedi. Gene telefon kulağımda beklemeye başladık. Niye beklediğimizi de bilmiyoruz. Bir süre sonra görevlinin sesi telefonda duyar duymaz patladım:

"Kızım sen bizimle alay mı ediyorsun? Yarım saattir telefonda bekletiyorsun."

Görevli:

"Beyefendi, bu kartla biraz önce para çekildi arkasından da benzincide kullanıldı."

Kızın laflarını duyar duymaz jeton düştü ama iş işten geçmişti.

Meğer bize yardım eden o âlicenap beyler Vedat Abi kartını makineye sokmak için uğraşırken yardım etmek bahanesiyle karambole getirip kartı elinden almışlar, ben gelince de bizi konuşturup şifreyi öğrenmişler. Telefonda biz oyalanırken yandaki bankamatikten paraları çekip, hemen ilerideki benzinciden de arabalarının deposunu fullemişler. Bize de nanik yapmayı ihmal etmemişlerdir herhalde.

Günlerce bu olayı herkese anlatıp uyanıklığımızla övündük güldük.

Sevgili Vedat Türkali'nin 85. yılını kutlarım.

Nice yıllar tavla oynamak dileğiyle...

Yaşar Kaya

Vedat Türkali

Kürt halkının değerli dostu, Türk sol hareketinin duayenlerinden, Türk sinemasının büyük emekçi yazarı, Türk romanının ünlü ismi Vedat Türkali Ağabeyimiz hakkında elbette bir yazı yazmak kolay değildir. Ama ben bir başka açıdan gönlümden geçenleri yazmaya çalışacağım. Omzuma yüklenen bu yükün altından kalkarsam, ben de onun onurlu ve şerefli hayat galerisine Kürt halkının bir yazarı olarak küçük bir tablo asmış olacağım. Bu yazı hayatımın yüz akı ve onuru olacaktır.

Benim liseyi okuduğum '57-58'li yıllarda biz Kürdistan'dan gelen öğrenciler araştırıp öğrenmek istiyorduk. O dönemin heyulası, büyük canavarı, Rus casusluğu ile eşit tutulan solculuk ve komünistlik kelimeleriydi. Bu komünist diye adlandırılan insanlar kimlerdi ve nasıl insanlardı. Bu en çok merakımızı mucip

konusuydu. Dr. Hikmet Kıvılcımlı, kurduğu Vatan Partisi için Sirkeci'de bir nutuk irad etmiş ama ben onu da görmemiştim.

O yıllarda gençlik arasında gizlice okunan ve insanı sarsan bir şiir vardı: İSTANBUL. Ben de şiire olan merakımdan elde etmiştim. Yazarı kimdir diye sorduğumuzda, Yüzbaşı Abdülkadir diyorlardı. Kim bu Yüzbaşı Abdülkadir dediğimizde cevap şuydu: Askerî lisede edebiyat öğretmeni, ama solcu olduğu için ordudan atmışlar. Nâzım'ın bütün kitapları yasak ama elden ele dolaşan şiirleri vardı. Biz hep bu Yüzbaşı Abdülkadir'i merak etmiştik.

1960'tan sonra sıra onun kitaplarının peş peşe yayınlanmasına gelmişti. Ama o Vedat Türkali ismiyle bunları yayınlıyordu. *Bir Gün Tek Başına*'dan sonra *Mavi Karanlık*... ve diğerleri takip etmişti. Sinema çalışmaları ve senaryoları devam ediyordu. O da çok acı çeken bir kuşağın orta yerinde yer almıştı. Bizim tanışmamız '90'lı yıllardan sonradır. Vedat Ağabey sürgün parlamentosunun açılışına gelen seçkin yabancı ve yerli davetliler arasındaydı. Ben her Londra'ya gidişimde Vedat Ağabey'de misafir kaldım. Bir gün kızım Berivan'la ona gittiğimizde, "Berivan bak bu oda senin," demesi ondandı. Benim oğlum ve kızım ona Vedat Dede diyorlardı, bunda çok haklı idiler. Çünkü Musa Anter Dedeleri öldürülmüştü. Vedat Dede'yi kitapları ile, yaşamı ile koca bir tarihe tanıklık ettiği hali ile seviyorlardı. Benim yokluğumda Vedat Dede her İstanbul'a, Bodrum'a gidişinde onları sorardı.

Avrupa'daki sürgün yıllarımızda telefonu açar ve o davudi sesiyle, "Yaşar neredesin gazeteden takip ediyorum bir sesini duyayım," derdi. Londra'da onun evindeki sohbetlerimize doyum olmazdı. Hep Türk solu ve Kürt sorununu konuşurduk.

İstanbul'da çıkardığımız Özgür Gündem gazetesine yazılar yazdı Vedat Ağabey. Sonra bunları *Kürt Yazıları* diye bir kitapta topladı ve gelirini de İHD Genel Merkezi üzerinden, yıkılmış bir Kürt köyüne bağışlamıştı. O kitapta şöyle bir pasaj var "(...) İstanbul'a gelmişken Özgür Gündem'i de ziyaret edeyim dedim. Gazetenin sahibi Yaşar Kaya beni kapıda karşılayıp kucakladı. 'İşte görüyor musun Vedat Ağabey, her şeye rağmen Kürt ve Türk halkını birbirine düşman edemediler,' dedi, buna çok sevindim," diye yazıyor Vedat Ağabey.

Benim kendisini ziyaret ettiğim yıllarda, Londra'daki evinde *Güven* romanını yazıyordu. Bir gece o masasında çalışırken ben de on dakika içinde gazetedeki yazımı yazdım. "Ağabey müsaade edersen bunu fakslayayım," deyince şaşırdı, "Sen ne çabuk yazdın ben yazıyı yazarım, sonra onu beş-on gün havuza yatırıp dinlendirir, bir daha yeniden okur ve düzeltmeleri yapar, sonra gönderirim," dedi. Ben de, "Siz bana bakmayın Ağabey, biz bazen uçakta, bazen trende, bazen de dizimizin üstünde yazıyı yazıp gönderiyoruz." Bütün seyahatlerimizden haberdar olup bizi izler, bazen de telefon açıp "Bak kendinize dikkat edin, bu dünya it köpek ile doludur," derdi. Bana imzalayıp gönderdiği *Güven* romanı benden önce Ortadoğu'ya geçti gitti, sonradan özetini bir yerde okudum ama yeniden okuyacağım.

Gazeteye yazdığım bir yazıda, "Vedat Türkali de Kürt'tür," demiştim. Telefonu açtı, "Yaşarrr beni de Kürt yapmışsın, nereden çıkardın bunu?" Ben de, "Ağabey, Erzurum'un Pirhasan Köyü'nde Türk mü var?" dedim. "E, biz Ahlat'tan oraya geçmişiz," dedi. "Meraklanma, biz Kürtlerin sizin gibi insanlara ihtiyacımız olduğundan dolayıdır belki, sizi Kürt saydık," dedim ve tatlıya bağladık. Bizim özgürlük mücadelemizi takdir eder, buna destek verirdi. Sayın İsmail Beşikçi'den takdirle bahseder ve herkesin bu konuda çok geç kaldığını söylerdi. 85. yıldönümü için yapılan etkinliği televizyondan izleme imkânım oldu. Bizim bu toprakta boy veren koca çınarlara borcumuz var. Değerli dostum Akın Birdal'dan haber aldım ve oturup bir şeyler yazmaya çalıştım. Ben Vedat Türkali'yi soldaki aktivitesini, sinema ve roman yazarlığını yazmadım. Onlar zaten göz önünde idiler. Onları da yazmak isteyen birisi aylarca ve yıllarca çalışıp onun uzun biyografyasını yazsın.

O solda bir çınar ağacı, bizlere usta, ünlü bir yazar oluncaya kadar acılı günler de gördü, ama yenik düşmedi. İnşa ede ede bugünlere geldi. Onunla ağabey-kardeş yaptığım sohbetler, güvenli bir tarih adamıyla yaptığım çok lezzetli söyleşilerdi. Tecrübesi, bilgin edası her zaman insana güç verirdi. İyi ki Vedat Ağabey'i tanımışım. Kendisinden çok şey öğrendim. Bu yazdığım bir satır onun için çıkacak kitapta yer alacak, yine bir dizüstü yazısı oldu. Ona sağlık ve uzun ömür diliyorum.

Her zamanki saygılarımla...

31 Mayıs 2004 / Köln

Yunus Koray

Vedat Türkali[51]

Ağır bir gök iniyor kırlardan
Senden iyi tanıyamaz seni hiç kimse
o yalçın çiçeğe asılmış gibi geçen kırlardan
Bönlüğün tarihine yazılmış, budala bir
Sürü'nün tam ortasında üç kuzu
Parıldar kaynak suları gibi:
Bıçkın Deniz
Tay Hüseyin
Yiğit Yusuf...

51. Bu şiir, *Edebiyat ve Eleştiri* dergisinin Mayıs-Haziran 2005, tarihli 81. sayısında yayınlanmıştır.

Samsun Lisesi'nin bahçesinde
Durur Kara Çarşaflı Gelin'ler, Bedrana'lar...
Bir eski fotoğrafın arabında birkaç arkadaş
Bütün dostlar bir arada ya orda
O hapishane duvarında kırlardan
Güneşli Bataklık'lar, eklem ağrıları...
Ağar çok ağır bir İstanbul yine kırlardan
Kuleli'den, Nâzım'dan
Çiyli çimenliğin derin yeşilinden
Akşehir kokuşlu bir dal akasya
Toprağı taa dibinden sökerek açan
İnsan yüreğin, yaman başın, gözlerin
Kapkara Türkiye fotoğraflarına inat
İncecik kanayan filmler çıkarırdı ya
Askeri öğrenci üniformalarının yalnızlığında
Açardı ya acının bütün açıları...
Senden iyi tanıyamaz seni hiç kimse
Asılmış gibi geçen kırlardan, hep
Bir koskocaman yalnızlık değil midir ki geçen?

İlk vesikalık fotoğrafı.

Çocukluğu.

Sefer Aytekin, Haig Açıkgöz, Vedat Türkali, Samsun'da sahilde.

Samsun Lisesi, son sınıf, oturanlardan soldan üçüncü.

Vedat Türkali.

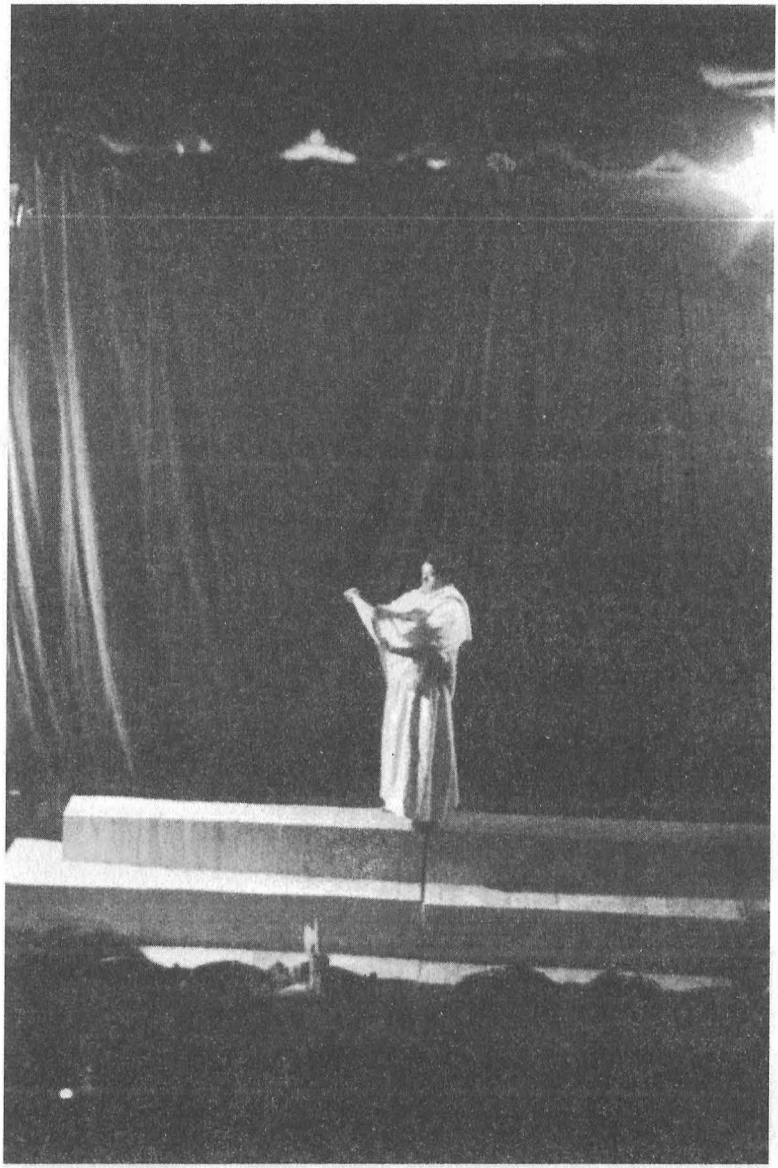
Babası ile.

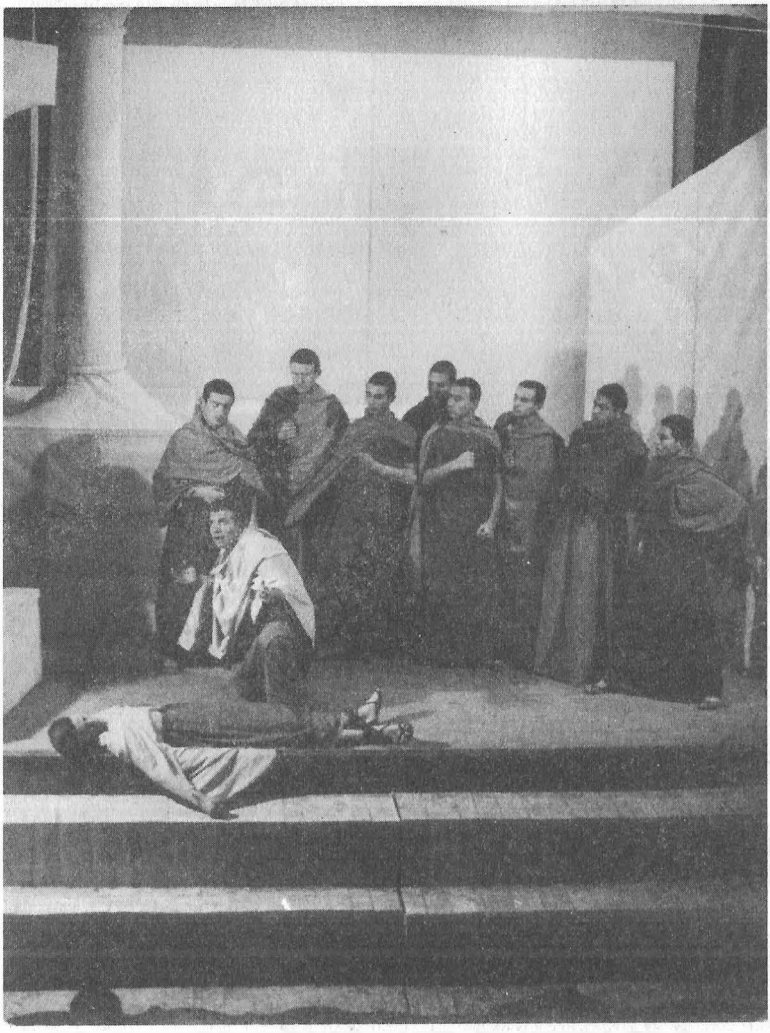
Merih Pirhasan ile.

Merih Pirhasan ile.

Öğrencilerinden biri *Sokrates'in Savunması*'nı okurken.

Jül Sezar oyunundan.

Öğrencileri ile birlikte hazırladıkları *Jül Sezar* oyunundan bir sahne. Akşehir'in tek sinema salonunda.

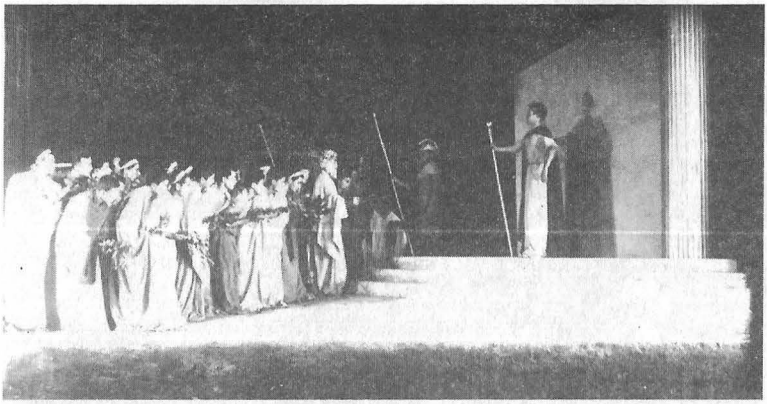
Okulumuz öğrencileri tarafından hazırlanan Sofokles'in Kral Oidipus'u 12 Nisan 1949 pazar günü saat 16.30 da okulumuz salonunda temsil edilecektir. Yüksek varlığınızla şeref vermenizi rica ederim.

Maltepe Ax. Ls. Md.
Kur. Alb.
Cemal Akbulut

Köprüden Çengelköyüne Vapur saatleri :
13.30 — 14.15

Davetiye (2) kişiliktir.

Öğrencileri ile hazırladıkları *Kral Oedipus* oyununun davetiyesi.

Kral Oedipus oyunundan bir sahne. İstanbul Maltepe Askeri Lisesi yemekhanesi.

Harbiye Cezaevi. Sağdan en ön sırada oturanlar: Halil Yalçınkaya, Salih Başdurak, Ahmet Gayretli, Turgut Akalın, Mustafa Arhavi, Vecdi Özgüner. Sağdan orta sırada oturanlar: Arif Nanak, Şevki Akşit, Şefik Hüsnü, Vedat Türkali, İbrahim Atılal, Reşat Fuat Baraner, Hayati Tözün. Sağdan ayaktakiler: İdris Erdinç, Cazım Aktemur, Mihri Belli, Seyit Atılal, Kamil Akar, Mehmet Emin Atılal, Halil Çalışır, Mehmet Üstüner, Mustafa Toprak, Recep Yelkenkaya, Kadri Buldu, Kemal Ergin, Şükrü Faik Şekeroğlu, Fadıl Barkan.

Harbiye Cezaevi'nde ilk bahçeye çıkarıldığı gün.

1953 Harbiye Cezaevi, bayram görüşmesi: Aşağı sağdan Mihri Belli, İlhan Berktay. Yukarı sağdan: Reşat Fuat Baraner, arkadaki; Kemal Ergin, onun önündeki Zeliha Okyalaz, Solmaz Berktay, Vedat Türkali, Merih Pirhasan, Sevim Belli.

Sultanahmet Cezaevi'nde yattığı günlerde, Vatan Partisi tutuklamasında cezaevine getirilenlerle, ortadaki Hikmet Kıvılcımlı ile ilk tanışmaları.

Orhaniye Cezaevi ziyareti. Merih Pirhasan, Barış Pirhasan, Deniz Türkali ve yeğeni ile.

Merih Pirhasan ile.

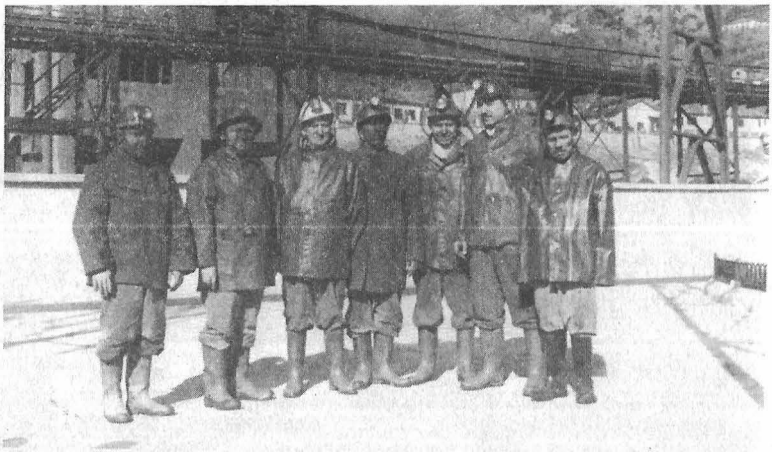
Merih Pirhasan ile.

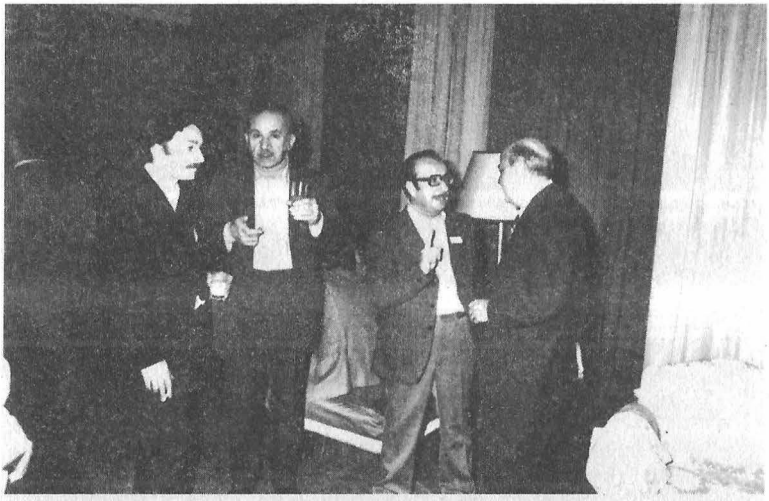
Korkusuz Âşıklar film setinden Kasım 1972.

Film setinden.

Şehirdeki Yabancı filmi hazırlıkları için Zonguldak'ta madene inerler. Soldan üçüncü prodüksiyon menajeri Abdullah Ataç, beşinci Halit Refiğ, altıncı Vedat Türkali, diğerleri işçiler.

Atina'ya Barış Yolculuğu'na gittiğinde. Soldan: Orhan Taylan, Vedat Türkali, Mahmut Tali Öngören, Mahmut Dikerdem.

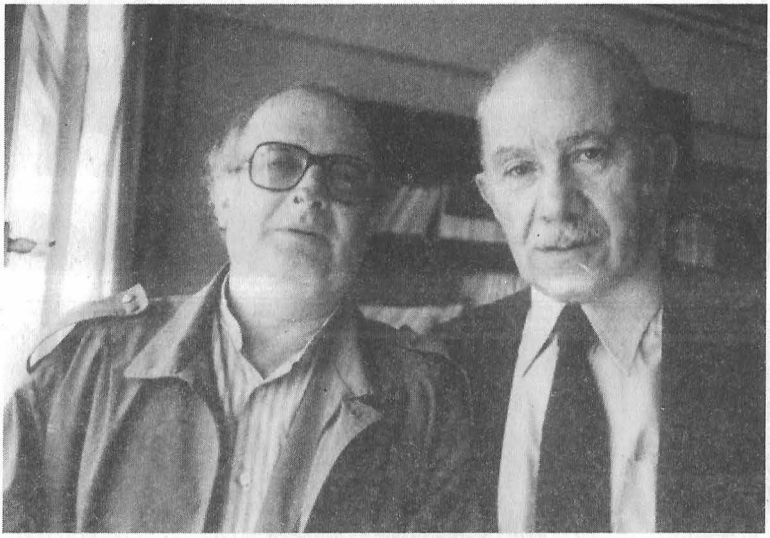
Yaşar Kemal ile.

5 Kasım 1977. Sinema emekçilerinin Ankara yürüyüşü.

Nizamettin Üstündağ, Şenay Üstündağ, Vedat Türkali.

Bekir Yıldız ile.

Demirtaş Ceyhun, Aziz Nesin, Vedat Türkali.

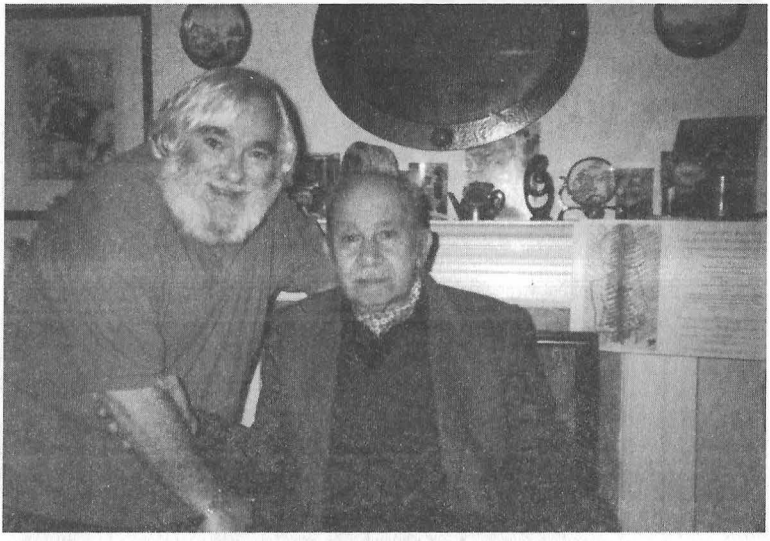
Ülkü Tamer ile.

Mustafa Kemal Erdemol ile.

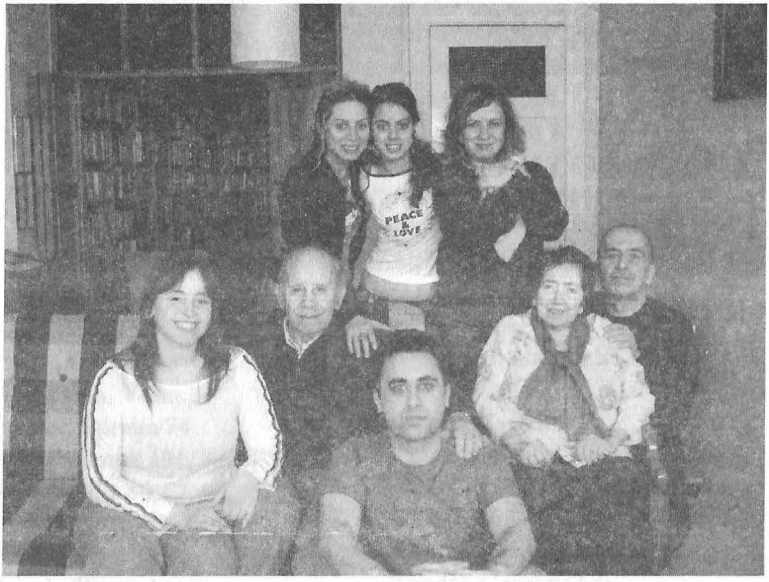
Torunu Emine Pirhasan ve Aslı Göksel ile.

Moris Farhi ile *Güven* romanını bitirdiği gün.

Cezaevi ziyareti. Vedat Türkali, Haluk Gerger, Akın Birdal.

Soldan sağa: (ayaktakiler) Zeynep Cassalini (torunu), Ceren Sarp (Zeynep Cassalini'nin kızı), Deniz Türkali, (oturanlar) Emine Pirhasan (torunu), Yusuf Pirhasan (torunu), Merih Pirhasan, Barış Pirhasan.

Asistanı Sebahat Altıparmakoğlu ile.

Dizin

A
Abasıyanık, Sait Faik 111
Abdülhamid, II 132, 336
Abdülnasır, Cemal 262
Açıkgöz, Anjel 166, 167
Açıkgöz, Haig 18, 20, 75, 368
Akad, Ömer Lütfi 31, 32, 37, 104, 137, 314
Akad, Şükran 137
Akan, Tarık 104, 268, 343
Akar, Neşe 188, 375
Akay, Müşerref 156
Akbal, Oktay 188
Akdikmen, Vedat 29
Akhtar, Salman 74
Akif, Mehmet 191, 346
Akın, Kadir 86, 87, 97, 99, 106, 116, 141, 142, 148, 162, 248, 335, 363, 387
Akınlı, Hamit 39, 40
Aksoy, Yılmaz 26
Aktan, Hamza 251
Aktan, İrfan 251
Aktansel, Sevinç 334
Akyüz, Osman 299
Alabora, Mustafa 34, 156
Algan, Ayla 104
Algan, Beklan 30
Alighieri, Dante 11,169
Ali, Sebahattin 335
Alp, Hasan Basri 18, 20, 22
Alp, Murat 18, 20, 22, 258, 259, 282
Alp, Şükriye 22
Alpdoğan, Abdullah 132
Alpman, Nazım 97, 116
Altınses, Nermin 34
Altıparmakoğlu, Sebahat 15, 66, 76, 77, 79, 82, 120, 141, 148, 270, 388
Alyanak, Osman 29, 32
Anadol, Çağatay 220
Anadol, Zihni T. 205, 217, 218
Anter, Musa 266, 285, 319, 362

Ant, Metin 256, 336
Arçay, Muazzez 28
Arıburnu, Orhan M. 29
Arkın, Cüneyt 268
Arman, Aytaç 33, 34, 35, 36, 37, 38
Ar, Müjde 299
Arsoy, Göksel 28, 29, 30
Aslan, Yusuf 164, 248
Ataç, Nurullah 221
Ataman, Nahit 30
Atasoy, Sönmez 141, 148, 333, 334
Atatürk, Mustafa Kemal 19, 195, 336
Atek, İsmail 37
Ateş, Ahmet 229, 231
Ateş, Toktamış 229, 230, 231
Atılgan, Yusuf 18, 20, 316, 327
Avşar, Hülya 37, 38
Avşar, Kerim 297
Aybar, Mehmet Ali 89
Aydan, Nilüfer 29
Aydın, Vedat 132, 214, 223, 239, 266, 285, 312
Aygan, Abdülkadir 249
Ayhan, Ece 232
Aytekin, Sefer 16, 17, 19, 107, 368
Aziz, Rutkay 55, 110, 163, 221, 225, 254, 256, 384

B

Baban, Diclehan 27, 356
Bahtin, Mihail 341
Balamir, Hakan 35, 36, 268
Baltacıoğlu, İsmail Hakkı 335
Balzac, Honoré 84, 187, 188
Banarlı, Nihat Sami 84
Baradan, Hüseyin 28, 30
Baraner, Reşat Fuat 216, 375, 377
Barutçu, Leyla 36, 44, 334
Barzani, Melle Mustafa 250
Barzani, Mesut 247
Başaran, Merih 29
Başlangıç, Celal 141, 148, 179
Baştımar, Zeki 21, 22, 23, 24, 89, 201, 225, 226
Baykal, Merih 17, 18
Beauvoir, Simone de 163
Beckett, Samuel 349
Behramoğlu, Ataol 137, 168, 286
Belli, Mihri 20, 87, 88, 164, 216, 226, 276, 375, 377
Belli, Sevim 82, 86, 205, 216, 225, 226, 277, 377
Bellow, Saul 281
Berkay, Cahit 37
Berkel, Necile (Neco) 174
Berkem, Tahsin 18, 20, 327
Beşikçi, İsmail 9, 62, 160, 243, 253, 254, 255, 259, 261, 363
Beyatlı, Yahya Kemal 22, 44
Bıçakçı, Cemil Can 33
Bilen, İsmail 78, 201, 218
Bilgen, Fatma 29
Binbay, Fatih 285
Birdal, Akın 87, 97, 99, 116, 141, 142, 148, 162, 248, 363, 387
Boralı, Turgut 29
Boran, Behice 19, 295
Brecht, Bertolt 133, 135, 163, 337
Burhan, Gökhan 11, 37, 347

C-Ç

Camus, Albert 241
Candan, Ayşın 40
Candeğer, Ayhan 26
Caner, Hayri 29
Canova, Mahir 334
Casalini, Zeynep 136, 356

Cervantes, Miguel 169
Ceyhun, Demirtaş 158
Ceylan, Hasan 29, 32, 33
Chaplin, Charlie 288
Cigerxun (Şêxmus Hesen – Cegerxwin) 163
Colantai, Aleksandra 163
Coşkun, Faik 29
Coşkun, Müslüm 285
Coşkun, Yaman 156
Cros, Charles 84
Çağlar, Necdet 33
Çakıcı, Deniz K. 190
Çalışgir, Sevim 37
Çalışlar, İpek 215
Çamlıbel, Faruk Nafiz 183
Çamlı, Nuran 248
Çavaş, Celal 20
Çay, Abdülhaluk 258
Çayan, Mahir 163, 297, 298
Çehov, Anton 336
Celâl, Peride 28
Çelik, Nevzat 286
Çelik, Özden 32
Çerkes, Ahmet 132
Çiçek, Nermin 91, 101, 115
Çizgen, Gültekin 161, 233
Çölgeçen, Feridun 32
Çölok, Ayberk 37, 340
Çubukçu, Orhan 29

D

Dağcı, Dr. Mustafa 284
Dağhan, Mustafa 32
Dağlarca, Fazıl Hüsnü 44
Dalan, Ayşe 26
Daşçıoğlu, Yılmaz 94
Dede, Ersoy 51, 67, 75, 101, 114, 223, 258, 362
Deli Saraç 29
Demirel, Süleyman 206
Demirkan, Abdülkadir 144, 173, 174, 175, 225, 295
Demirkan, Merih 174
Demir, Mahmut 33
Demir, Sedat 29
Demirtaş, Selahattin 77
Denizli, Hasan 23
Dilligil, Avni 27
Dilmen, Tevfik 21, 24
Dindar, Cemal 74
Dink, Hrant 115
Dıranas, Ahmet Muhip 16
Dinamo, Hasan İzzettin 18
Dino, Abidin 348
Doğan, Mazlum 311
Doğan, Orhan 311
Doğu, Şahin 49, 130, 181, 198, 199, 211, 258, 260, 277, 288, 289
Dorsay, Atilla 171, 205, 210, 211, 212, 213, 214, 232
Doruk, Belgin 28
Dosdoğru, Hulusi 215, 219
Dostoyevski, Fyodor 84, 169, 224, 281, 341
Dö Monzi 16
Durrell, Lawrence 281
Duru, Naci 37
Duru, Süreyya 34, 35, 36, 37, 38, 104, 137, 158

E

Ebcioğlu, Fecri 32
Ebert, Carl 335
Ebu Süfyan 62
Ecer, Sedef 34, 156
Ece, Semra 26, 232
Eco, Umberto 11
Efegan, Efgan 30

Eğilmez, Ertem 30
Ekinci, Mevlüt 267
Elgin, Tülin 30, 33
Elitaş, Sırrı 34, 36
el Kuvvetli, Şükrü 262
Elmas, Orhan 32
Emre, Giyasettin 262, 263
Emre, Sevim 28
Ener, Mümtaz 28, 30, 33
Engin, Mesut 217, 353
Enver Paşa 132
Erbay, Vecdi 44
Erbil, Sadettin 28, 29, 32
Erdemol, Mustafa Kemal 46, 99, 287, 290, 385
Erdoğan, Recep Tayyip 37, 66, 117, 248
Eren, Erdal 132
Eren, Mesut 351
Erenus, Bilgesu 82, 116
Erkiner, Engin 217
Erman, Hürrem 37, 299
Eröz, Mehmet 258
Ertekin, Asaf 18, 21
Erten, Yücel 334
Ertuğrul, Muhsin 40, 335
Esen, Murat 33, 37
Etiman, Oktay 308
Evren, Kenan 132

F
Farhi, Moris 279, 288, 386
Faruk, Ömer 45, 183
Ferdağ, Sevda 32
Fırat, Melik 246
Fırıncı, Ahmet 223
Fischer, Ernest 334
Fisk, Robert 251, 252
Fleischhacker, Hedwig 199
Foucault, Michel 125
Franki, Victor Emil 124
Fuat, Reşat 18, 20, 62, 200, 216, 223

G
Galip Sultan 199
Gencebay, Orhan 37, 299
Gerger, Haluk 51, 239, 387
Gerhard, Mende 198, 199
Gezmiş, Deniz 163
Girik, Fatma 26, 29
Goethe, Johann Wolfgang von 16
Gogol, Nikolay 336, 349
Göğüş, Ali İhsan 256
Göksu, Mustafa 327
Göksu, Sadık 188
Gökyay, Orhan Şahin 335
Gönenli, Hüsamettin 32
Göreç, Ertem 26, 27, 30, 31, 103, 104, 159, 174, 328
Göreç, Rukiye 174
Gören, Mustafa Taner 110
Gözbak, Talat 29, 34
Gramsci, Antonio 108
Gül, Abdullah 248
Gülmüş, Şükrü 249
Günay, Onur 102
Günbay, Altan 34, 156
Güney, Fatoş 160, 161
Güney, Yılmaz 25, 28, 33, 104, 155, 160, 163, 175, 185, 211, 214, 329
Güngör, Necati 45
Günşiray, Orhan 28, 29
Güntekin, Reşat Nuri 188
Gür, Şeref 37
Gürsoy, Gençay 111
Gürsu, Tanju 32
Gürtop, Çetin 28, 29, 30, 32
Gürzap, Arsen 334

Gürzap, Can 333, 334, 338
Güven, Banu 64, 68, 105

H

Hakan, Fikret 30, 31, 35, 36, 37, 141, 148, 157, 268
Haktan, Hakkı 29
Haldun, İbn 93, 341
Hamzaoğlu, Hayati 28, 32, 33
Han, Nevin 20, 26, 28, 88, 157, 259, 294
Harpe, Werner 198
Haşim, Ahmet 188
Hazinses, Sami 29, 30
Hemşeri, İlhan 30
Heraklit 305
Hikmet, Nâzım 16, 18, 59, 61, 62, 63, 64, 69, 75, 82, 88, 89, 90, 109, 116, 129, 143, 148, 163, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 280, 287, 294, 297, 346, 362, 377
Hitler, Adolf 199
Homeros 169
Hüseyin, Saddam 247, 248, 249, 252
Hüsnü, Şefik 20, 21, 62, 129, 201, 216, 217, 220, 222, 223, 375

I-İ

Ilgaz, Rıfat 25, 184, 347
Işık, Ayhan 27, 29, 32, 76, 77
İbsen, Henrik 110
İçsel, Selahattin 26
İkbal, Nusret 27
İkiz, Müfit 33
İlhan, Çolpan 28, 30, 177, 208, 209, 377
İlsever, Üner 358
İnanır, Kadir 34, 156
İncesu, İhsan 347, 348
İncesu, Kemal 348
İncesu, Vahi 348
İnci, Kemal 25, 26
İzbırak, Alpay 334
İnan, Hüseyin 364
İpekçi, Abdi 356

J

Jara, Viktor 163
Jeanson, Francis 241
Joyce, James 11
Jöntürk, Remzi 34

K

Kabacalı, Alpay 205, 227, 228, 229
Kahraman, İlbay 99
Kale, Ahmet 58
Kalıç, Gündüz 340
Kanat, Levent 260
Kanlıdere, İsmail 189
Kant, Immanuel 300
Kapkı, Orhan 27, 36
Kaptan, Atıf 27, 28, 226
Karabağ, Arif 248
Karaca, Emin 107, 109, 141, 148, 203, 215
Karaer, Haydar 29
Karakış, Nevzat 75, 82
Karakütük, Bahattin 319
Karaören, Sami 205, 206, 207, 208, 209, 210
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri 195, 357
Karapınar, Salim Rıza 16
Kartal, Kazım 34, 156
Kartal, Remzi 317
Katırcıoğlu, Erol 129

Kavuklu Hamdi 335
Kavur, Ömer 314
Kaya, Ahmet 104, 236, 237,
Kaya, Ayla 32
Kaya, Gülten 99, 141, 148, 236
Kaya, Yaşar 61,361, 362
Kazançel, Ersun 30, 32
Kemal, Namık 346
Kemal, Orhan 32, 40, 85, 185, 196, 329, 357
Kemal, Yaşar 77, 85, 94, 104, 163, 173, 266, 357, 382
Kentmen, Hulusi 29
Keskin, Erol 29, 33
Keskin, Suna 34, 156
Kılıç, Altemur 356
Kıraç, Rıza 322
Kırzıoğlu, Fahrettin 258
Kısakürek, Necip Fazıl 16, 188
Kıvılcımlı, Hikmet 18, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 69, 75, 88, 129, 217, 218, 220, 221, 223, 294, 297, 362, 377
Kıymaz, Şevket 27
Klein, Naomi 69
Kleist, Peter 198
Kodaman, Bayram 258
Kolçak, Eşref 29, 32
Koray, Yunus 364
Köprülü, Mehmet Fuad 18
Kundakçı, Suat Şükrü 58
Kurtiz, Tuncel 33
Kurtoğlu, Muazzez 34, 156
Kutlar, Onat 314
Kutub, Seyit 262, 263
Küçük Kenan 32
Küçük, Yalçın 205, 215, 220, 221, 222

L

Lane, Adolf 199
Laz İsmail (Bilen, İsmail) 223
Lenin, Vladimir İlyiç 16, 49, 90, 201, 251
Lüksemburg, Rosa 163

M

Maçoğlu, Fatih 77, 79, 80, 81, 82, 83
Makiya, Kanan 248
Manteuffel, Baron von 199
Maraşlı, Recep 248
Mardin, Şerif 188, 285
Margosyan, Mıgırdıç 285
Markert, Werner 199
Marquez, Gabriel Garcia 163
Marx, Karl 16, 62, 63, 221, 287, 338
Meriç, Cemil 187, 188
Mert, Beysun 71
Metin, Ziya 28
Molière (Jean-Baptiste Poquelin) 19
Moral, Şaziye 28
Mualla, Fikret 34, 156, 288
Mutluay, Rauf 42
Mutlugil, Şevki 22
Muvahhit, Bedia 29
Müstecaplı, Orhan 295

N

Naci, Fethi 37, 156, 157, 349, 350, 351
Nadi, Nadir 212, 213
Napolyon, Bonapart 221
Nazif, Süleyman 188, 219
Necmioğlu, Tuncer 34, 156
Neruda, Pablo 163

Neşâti 342
Nesin, Aziz 55, 148, 163, 221, 225, 254, 256, 384
Nipton, Asım 26, 29
Nizan, Paul 241
Nur, Nurhan 28, 174
Nur, Sevda 32

O-Ö

Ocak, Esma 161
Odabaşı, Nurtekin 37
Oktay, Ahmet 46
Oktay, Esat 132
Olcan, Hadi 393
Onaran, Bertan 241
Oral, Tunç 33
Oran, Baskın 259
Oran, Bülent 34, 156
Orkan, Senih 27, 29, 32
Orkun, Hüseyin Namık 258, 259, 261
Osman Ağa 132
Oto, Özgür Akın 106
Otyam, Nedim 30
Ögel, Bahattin 258
Ökten, Hakan 37
Ölçer, 22, 23
Önal, Safa 28
Önder, Sırrı Süreyya 109, 125
Ören, Turgut 27, 30, 32
Öcalan, Abdullah 66, 67, 68, 105, 126
Özakman, Turgut 32
Özal, Turgut 206
Özdamar, Semra 36, 268
Özdoğan, Başak Deniz 102
Özgüç, Agâh 38, 174
Özipek, Güzin 37
Özkan, Yavuz 141, 148, 158, 268, 301, 314
Öztürk, Ünsal 260
Öztürk, Yılmaz 254
Özyurt, Ali 115

P

Paçalı, Osman 18, 20
Pamuk, Orhan 292
Paramaz (Matteos Sarkisyan) 91, 132
Parmaksız, Hamdi 88
Pars, Kenan 28, 30
Patriyot Hayati 205
Pekgüleryüz, Muzaffer 26
Pekuysal, Suna 27, 29, 30
Pere, Nuri 272
Peri, Han 28
Peyda, Hüseyin 30, 36
Pirhasan, Abdülkadir 15, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 64, 87, 104, 105, 113, 204, 273, 312, 324
Pirhasan, Barış 70, 235, 263, 340, 378, 387
Pirhasan, Merih 20, 56, 108, 144, 145, 270, 370, 371, 377, 378, 379, 387
Pirhasanoğlu, Osman 113
Pirhasanoğlu, Yusuf 113
Pir, Kemal 132
Plehanov, Georgiy 334
Politzer, Georges 334
Proust, Marcel 281
Purçak, Mehmet Emin 93
Püsküllü, Esen 33

R

Rafaelyan, Mike 28
Refiğ, Halit 29, 208
Rifat, Oktay 44
Rona, Aliye 36

Rüşdi, Salman 254

S-Ş

Saat, Beren 66, 179, 272
Saday, Atılcan 279
Sadi (Şeyh Sadi-i Şirazi) 224
Said, Edward 125
Sakallı Nureddin Paşa 132
Sakızlı, Enis Rıza 297
Saltık, Hasan 81, 100
Saltık, Nilüfer, 77, 78, 82
Samancılar, Menderes 37, 116
Sam, Leman 82
Sam, Şevval 82, 116
Sandalcı, Emil Galip 137, 188, 189
Saraçoğlu, Şükrü 277
Sartre, Jean Paul 163, 241, 288
Savaş, Perihan 200
Savun, Kadir 28, 33
Sayar, Vecdi 314
Saygan, Suavi 90, 116
Seden, Osman 37
Selçuk, İlhan 208, 209
Selimoğlu, Sebati 200
Semih, Sezerli 29
Serezli, Metin 34
Sertel, Sabiha 255
Sertel, Yıldız 255, 256
Sertel, Zekeriya 255, 256, 257
Sevengil, Refik Ahmet 336
Sevin, Nurettin 335
Seyfettin, Ömer 188
Seyhan, Ali 32
Sezer, Nilüfer 28, 32
Sezgin, Enver 141, 148, 284
Sezici, Cengiz 37
Sezin, Sezer 32
Shakespeare, William 19, 149, 169, 338
Sofokles 19, 169
Soner, Ahmet 148, 155, 158
Soysal, Mümtaz 253
Sönmez, Atilla 11, 141, 148, 176, 191, 333, 334
Sönmez, Burhan 11
Stalin, Joseph 200, 251, 309, 397
Stendhal (Marie-Henri Beyle) 169
Sürer, Mualla 34, 156
Su, Ruhi 55, 56, 137, 334, 352
Su, Sıdıka 137
Şair Ebulâlâ (Ebü'l-Alâ) 189
Şatıroğlu, Âşık Veysel 233
Şen, Ali 28, 29, 32
Şenol, Parla 32
Şeyh Reşid 250
Şinasi 305
Şoray, Türkan 27, 29, 30, 104
Şensoy, Ferhan 348
Şerif, Muzaffer Şerif 19

T

Tahir, Kemal 85, 189, 208, 220, 224, 292
Talabani, Celal 247
Talat Paşa 132
Talu, Ercüment Ekrem 34
Tamer, Ülkü 355, 384
Taner, Haldun 110, 341
Tanilli, Server 47, 134, 291, 331
Tanpınar, Ahmet Hamdi 18, 338
Tarancı, Cahit Sıtkı 16
Tarhan, Abdülhak Hamit 88
Tarı, Sevim 21, 89, 225
Taş, Cemal 76, 101
Taş, Erol 29, 32
Tecer, Ahmet Kutsi 336
Tekçe, Ahmet Tarık 27, 28, 29
Tekeli, İlhan 177
Tekin, Talat 259
Tekniker, Suphi 34, 156

Temel, Nevzat 113, 116, 117, 119, 142, 262, 285
Temir, Ahmet 199
Terziyan, Nubar 28, 34, 156
Tezcan, Müşerref 34
Tigin, Tolga 29, 30
Tiritoğlu, Alaattin 256
Tok, Murat 26
Tolstoy, Lev 169
Topatan, Danyal 26, 32
Toprak, Burhan 347
Toprak, Sabri 254
Tozan, Salih 27
Tözeren, Ayşegül 115
Troçki, Lev 251
Tunaş, Erdoğan 37
Tunçay, Mete 44
Tuncel, Bedreddin 33, 336
Tuncer, Gülsen 34, 37, 156
Turanlı, Gani 32
Turgenyev, İvan 336
Turgut Çeviker 141, 148, 345
Turgutlu, Ahmet 29, 32
Türkali, Deniz 84, 99, 179, 263, 314, 340, 378, 387
Türker, Kemal 103, 133
Türker, Yıldırım 133
Türkoğlu, Osman 32

U-Ü

Uçak, Fikret 32, 117
Uebersberger, Hans 199
Uğur, Ali 29, 32, 33, 34, 35, 37, 275
Ulubay, Ali 32
Ulusoy, Mehmet 297
Uncuoğlu, Ayten 334
Unglaube, Heinz 199
Uras, Ufuk 8, 128
Uzun, Mehmet 18, 62, 91, 107, 109, 112, 116, 133, 173, 176, 230, 261, 277, 285
Ün, Memduh 29, 30, 32, 104
Üstündağ, Nizamettin 99, 141, 148, 294
Üstündağ, Şenay 383

V

Vanlı, Niyazi 29
Vartovyan, Agop 335
Vasmer, Wax 199
Veli, Orhan 84, 229, 347
Verdabet, Gomidas 132
Vergilius (Publius Vergilius Maro) 169
Voloşinov, Valentin 341
Voltaire (François Marie Arouet) 163

W

Weiss, Peter 121
Werner, Philipp 198, 199
Woltner, Magarete 199
Woolf, Virginia 163

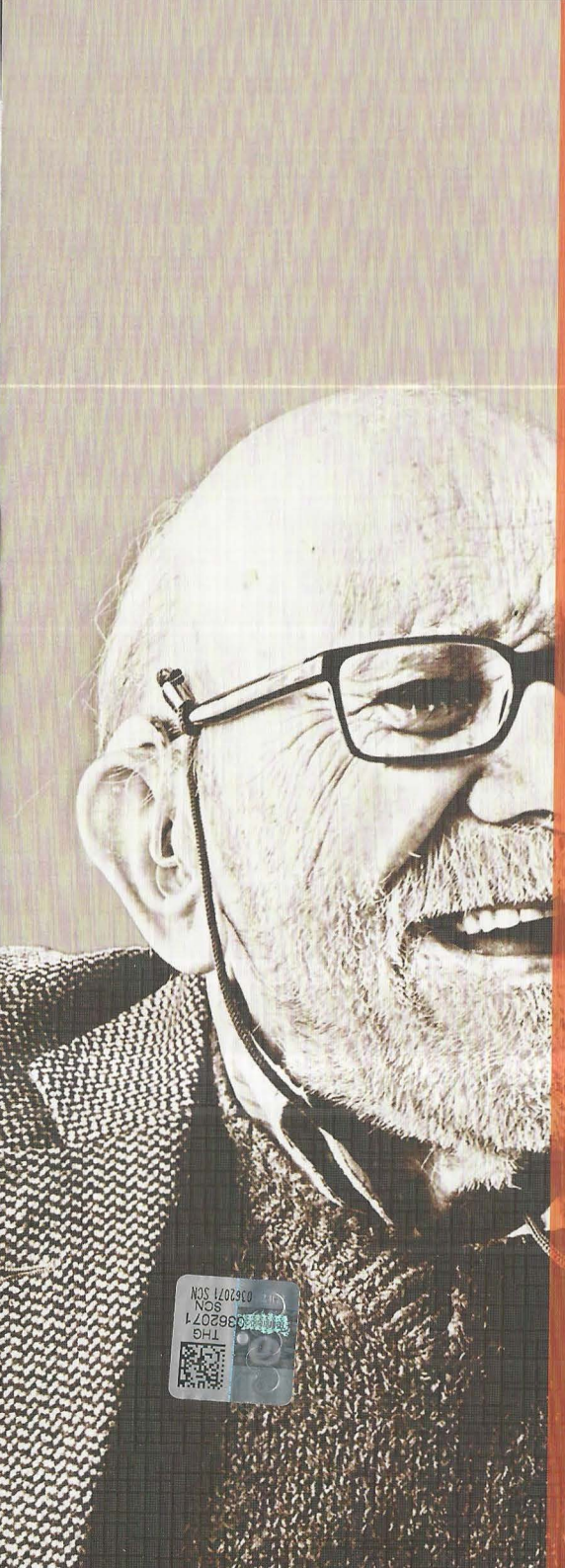
Y

Yağcı, Öner 253
Yalçın, Hüseyin Cahit 256
Yalınkılıç, Yavuz 26, 28
Yavuz, Hilmi 188, 189
Yazar, Gönül 29, 94, 111, 164, 196, 197, 253, 276
Yeğin, Mengü 29
Yıldırım, Barış 81
Yıldız, Bekir 35, 36, 44, 383
Yıldız, Hakkı Dursun 258
Yılmaz, Atıf 27, 28, 29, 32, 37, 104, 155, 173, 314, 356
Yılmaz, Mustafa 29, 32

Yılmaz, Zerrin 140, 141, 180
Yunus Emre 34, 156
Yusufoğlu, Yalçın 59, 130
Yüce, İhsan 34, 35, 36, 37, 157
Yükselen, Yeşim 34, 131
Yurdakul, Reha 27, 29, 32
Yücel, Hasan Ali 19, 219, 334
Yürür, Ahmet 340
Yüzbaşı Abdülkadir 204, 276, 353, 362

Z

Zana, Leyla 9, 67, 68, 264
Zetkin, Clara 163
Ziyal, Tolgay 315
Zobu, Bilge 28
Zohrab, Krikor 132
Zola, Emile 84
Zudermann, Herman 32, 196
Zweig, Stefan 281

29 Ağustos 2016'da sonsuzluğa uğurladığımız Vedat Türkali, yaklaşık bir yüzyılın hem sanığı hem tanığı hem de yol göstericisi olmuştur. Yaşamı boyunca ödünsüz, cesaret ve kararlılıkla emekçilerden ve ezilenlerden yana olmuş ünlü bir yazar, aydın ve siyasetçidir.

Aziz Nesin, Ruhi Su'yu sonsuzluğa uğurlarken, Ruhi Su ve benzeri aydınları, kendi ışıltıları ile kayarken dünyaya dokunup yaşamı aydınlatan kuyrukluyıldızlara benzetmişti. Vedat Türkali de onlardandır ve ışığı hiç sönmemiştir.

Gerçeğin arayıcısı ve halkların savunucusu olan Vedat Türkali, büyük yazarlığının yanı sıra çok güçlü bir anlatıcıdır. Her zaman ayrımcılığa karşı, eşitliğin, özgürlüğün ve adaletin savunucusu olmuştur. 1 Mayıslarda, Nevrozlarda, 1 Eylüllerde emekçi halklarla birlikte sesini özgürlük, dayanışma ve barış için yükseltmiştir. Cezaevlerinde, mahkemelerde dostlarını hiç yalnız bırakmamış, Cumartesi Anneleri'nin adalet arayışının her zaman yanında ve takipçisi olmuştur.

Edebiyatın ve sinemanın asırlık çınarı Vedat Türkali'yi bu kitapla sevgi, saygı ve büyük bir özlemle anıyoruz.

KDV'den muaftır. 40 ₺

AYRINTI • BEYAZ KİTAPLAR
ISBN: 978-605-314-476-2
9 786053 144762